

Architekt Antonín Tenzer
Projekty a realizace
1930 – 1945

Vypracovala: Klára Pučerová, VII. ročník

Vedoucí práce: prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.

Diplomová práce

Ústav pro dějiny umění

Filozofická fakulta

Univerzita Karlova

Praha 2007

Q - V - 362 / 2007

2551140209

**Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy v Praze**

„Architekt si nikdy nemůže říct, že je to dílo hotové. To by byla chyba. Neměl by si myslet, že to nešlo udělat lépe. Jde o to, aby nepodlehł uspokojení. Kdo je příliš spokojený sám se sebou, tomu hrozí nebezpečí zustrnutí.“

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedených pramenů a zdrojů.

Klára Pučerová

V Praze 18. 9. 2007

Můj velký dík patří vedoucímu mé diplomové práce panu profesoru Rostislavu Šváchovi za konzultace, rady a trpělivost. Poskytl mi materiály, které se staly nezbytným vodítkem ve zpracování tématu. Rovněž pak panu docentu Pavlu Halíkovi, který mi kromě podkladů věnoval hodně času a usměrňoval mé hledání.

Ráda bych také poděkovala paní Ing. arch. Radomíře Sedlákové za ochotu a pomoc při studiu v depozitáři NG, kurátorce Krajské galerie výtvarného umění ve Zlíně Mgr. Ladislavě Horňákové za velkou pomoc při studiu pramenů na Valašsku, za neobyčejnou vstřícnost panu řediteli vsetínské pobočky KB Ing. Ivo Šnevajsovi, panu fotografovi Petru Jedinákovi za laskavé svolení reprodukovat jeho portréty Antonína Tenzera, stejně tak i vedoucí fototéky ÚDU AV ČR paní Dušaně Barčové a všem pracovníkům archivů, knihoven, sbírek a úřadů, kteří mi ochotně umožnili přístup k materiálům a jejich zpracování.

1. PŘEDMLUVA

2. ŽIVOT A DÍLO ANTONÍNA TENZERA DO ROKU 1945

- 2.1. Valašské Meziříčí a Josef Místecký
- 2.2. Zlín a František Lýdie Gahura
- 2.3. Praha. František Janda, Jaromír Krejcar a Pavel Janák
- 2.4. Třicátá léta
- 2.5. Architektonické spolky
- 2.6. Léta čtyřicátá – válečná

3. ŠKOLNÍ PROJEKTY A PRVNÍ SOUTĚŽE

- 3.1. Škola architektury Pavla Janáka
- 3.2. Soutěž Svazu československého díla
- 3.3. Soutěž pražské obce
- 3.4. Soutěž Ústřední sociální pojišťovny
- 3.5. Soutěž Ústředního dělnického spolku Včela

4. KREJCARŮV ATELIÉR

- 4.1. Spolupráce s Jaromírem Krejcarem
- 4.2. Sanatorium Machnáč v Trenčianských Teplicích
- 4.3. Soutěže na sanatoria ve Vysokých Tatrách
- 4.4. Československý pavilon v Paříži 1937

5. SANATORIUM VE VRÁŽI U PÍSKU

- 5.1. Zámek ve Vráži
- 5.2. Soutěž
- 5.3. Inspirace: sanatorium Zonnenstraal
- 5.4. Realizace komplexu

6. VYBRANÉ PROJEKTY 2.POL.TŘICÁTÝCH LET

- 6.1. Školní budovy
- 6.2. Městská spořitelna ve Vsetíně
- 6.3. Soutěž na nemocnici v Mladé Boleslavi
- 6.4. Soutěž na obytné domy na Karlově náměstí
- 6.5. Soutěž na Finanční a justiční palác na Žižkově

7. ZÁVĚR

8. SUMMARY

9. ANOTACE

10. PŘÍLOHY

- A. Soupis projektů Antonína Tenzera
 - REALIZACE 1930 – 1945
 - SOUTĚŽNÍ PROJEKTY, STUDIE 1930 – 1945
 - REALIZACE PO ROCE 1945
 - NÁVRHY, STUDIE – 1946-48
 - NÁVRHY, STUDIE 1950 - 1974
 - NÁVRHY, STUDIE PO ROCE 1974
 - NEDATOVANÉ NÁVRHY
- B. Seznam literatury – řazený abecedně
- C. Seznam literatury - řazený chronologicky
- D. Výběrová bibliografie
- E. Obrazová příloha

1. PŘEDMLUVA

S panem architektem Antonínem Tenzerem jsem se setkala v roce 2001 na jeho přednášce. Vzpomínal na své velké projekty, především sanatorium ve Vráži u Písku, stavbu polikliniky ve Vysočanech a fakultní nemocnice v Motole a samozřejmě na hotel Jaltu. Byl nejstarším českým architektem, posledním, kdo se osobně znal, přátelil a spolupracoval s legendami české avantgardy. Stejně tak jako vyprávěl o minulosti, tak rovněž sledoval a komentoval současný architektonický vývoj. Svůj názor a práci byl odhodlaný bránit ještě téměř půl století po dokončení stavby, když se pustil do právního sporu kvůli plánované přestavbě hotelu Jalta a při také vyhrál. Na té přednášce jsem pana architekta bohužel viděla poprvé, a zároveň naposledy.

Až mnohem později jsem při výběru tématu diplomové práce a neustálém zvažování zajímavé problematiky z historie české moderní architektury rozhodla ke zpracování monografie Anonína Tenzera. Architekta, který i přes neuvěřitelně velké množství projektů, vysoký počet realizací (jak po celé republice, tak i na exponovaném místě Václavského náměstí), přes svůj nesporný talent a kvalitu díla stále ještě neměl vlastní retrospektivu, katalog nebo rozsáhlejší studii. První kroky mi hodně usnadnila pomoc pana prof. R. Šváchy a pana doc. P. Halíka, kteří mi mohli díky svému přátelství s Antonínem Tenzerem poskytnout jeho vlastní soupisy díla, životopisy, korespondenci a podklady k jeho několika rozhovorům či vzpomínkových textů.

Postupné shromáždování dostupných materiálů a informací nutně vedlo k několika závěrům ohledně vymezení diplomové práce. Antonín Tenzer prožil dlouhý a hodně bohatý život, počet jeho projektů se pohybuje zhruba kolem sto dvaceti. Projektování se začal věnovat poměrně brzy a velmi úspěšně. Obstál v soutěžích, kde mu jako mladému studentovi konkurovali starší a zkušenější architekti.

Stejně tak se architektuře nezpronevěřil ani v nepříznivých letech a po odchodu do důchodu v roce 1974 pokračoval ještě dalších patnáct let v práci jako tvůrčí architekt prostřednictvím Architektonické služby Českého fondu výtvarného umění. Vedle velkého časového rozpětí hrály výraznou roli další dva aspekty. Jednak to byla povaha projektů, jednalo se totiž většinou o celé komplexy budov, popř. větší a komplikovanější stavby. Zhruba třetinu návrhů Antonína Tenzera představují nemocnice, sanatoria, lázeňské domy a výzkumné ústavy. Dále šlo o návrhy průmyslových objektů, urbanistických prací nebo řešení obytných komplexů. Z toho vyplynula i rozprostřenost soutěžních návrhů a studií po celé republice. Především lázeňská architektura se nedá lokálně omezit. Navíc Antonín Tenzer se kromě soutěží a práce v pražské kanceláři vracel ve svých návrzích na rodné Valašsko.

Tyto skutečnosti přidávají na zajímavosti a rozmanitosti architektova díla a sám Antonín Tenzer různorodost úkolů vítal a chápal jako výzvu. Samozřejmě to ale také přineslo komplikace se shromažďováním materiálu. Mnoho projektů zůstalo pouze v podobě studie či soutěžního projektu. Ne vždy byly publikovány v odborných časopisech a bohužel po panu architektu nezbyla pozůstalost, takže jediným možným způsobem je postupné hledání v archivech, úřadech a institucích. Postupovala jsem podle soupisu Antonína Tenzera, ale přesto se mi podařilo objevit v periodikách publikované soutěžní návrhy nebo v archivech plány projektů, které v jeho soupisech chybí. A naopak se mi ne vždy podařilo dohledat plány nebo data, které by potvrdily údaj ze soupisu pana architekta.

Z těchto důvodů jsem diplomovou práci omezila na období 1929 - 1945, tj. od prvních soutěží do konce války. Soutěžní návrhy jsou paralelní s jeho prací pro Jaromíra Krejčara, kde získával kontakty a zkušenosti s realizací architektury, proto jsem je do práce zařadila, byť se Tenzerův podíl nedá nijak přesně určit. Víme pouze z jeho vzpomínek, jak se na kterém projektu podílel, ale nejde o přesnější

vymezení. Díky postavě Jaromíra Krejcara se mladý Tenzer dostal do centra dění, setkával se s osobnostmi nejen z architektonického prostředí. Jak sám vzpomínal, největší vliv na něj měl právě Jaromír Krejcar a jeho nekonveční a kreativní ateliér.

Rok 1945 jsem zvolila jako horní časovou hranici víceméně z historického pohledu – skončila válka a s ní i zákaz stavění. Poslední Tenzerovy architektonické návrhy jsou však z roku 1942. Poté díky iniciativě Zdeňka Wirtha zaměřoval pro Ministerstvo školství a osvěty lidovou architekturu na Valašsku. To byla jeho poslední odborná činnost. Tak se ale také dostal do kontaktu s odbojem a zakresloval do map kasárna, sídla vojenských oddílů, muniční sklady nebo hlídky. Po prozrazení se musel skrývat před gestapem až do konce války.

Do jeho začátků a výběru povolání se promítá vliv jeho otce, střední školy a rodného města. Během studií je zase významná jeho práce v Krejcarově ateliéru. Těmto mezníkům v začátcích Tenzerovy profesní kariéry jsem věnovala jednotlivé podkapitoly v první části práce. V další části se podrobněji zabývám významnými soutěžemi v letech 1929 – 31, kterých se Antonín Tenzer ještě jako student spolu se svými přáteli úspěšně účastnil. Třetí část práce představuje velké realizace Jaromíra Krejcara, na kterých Antonín Tenzer participoval. Sanatorium ve Vrážích bylo první „samostatnou“ realizací mladého architekta a je mu věnována následující kapitola. Poté jsem vybrala několik staveb především z druhé poloviny třicátých let. Kritériem výběru byla vedle významu a zajímavosti návrhu či soutěže neméně důležitá a limitující dostupnost podkladů. Ne vždy zaznamenala kvalitní stavba odpovídající ohlas odborné veřejnosti a publicitu soutěží mnohem spolehlivěji zajistily skandály. Přílohu vedle soupisu děl a literatury představuje hlavně obrazová část, která odpovídá řazení a obsahu jednotlivých kapitol.

Touto prací bych chtěla zmapovat Tenzerovo formování a první desetiletí po absolutoriu na Uměleckoprůmyslové škole. V tomto

období Tenzer intenzivně vstřebával podněty ze svého okolí, získával potřebné zkušenosti a znalosti, které v jeho pozdější praxi hrály významnou roli a určovaly směr tvorby – Antonín Tenzer byl vždy toho přesvědčení, že architektura je umění, nikoliv věda nebo technická disciplína. Odmítal nekreativní práci. Jeho tvorba by se měla stát náplní mé disertační práce a přinést již celistvý pohled na dílo Antonína Tenzera. Cílem by neměl být pouze katalog díla, ale obraz kontextu, ve kterém návrhy vznikaly. Neovlivňovaly ho pouze Tenzerovi spolupracovníci nebo charakter projektu, ale např. také politická situace, kterou přinesl vývoj poválečných událostí.

2. ŽIVOT A DÍLO ANTONÍNA TENZERA DO ROKU 1945

2.1. Valašské Meziříčí a Josef Místecký

Antonín Tenzer se narodil 22. prosince v roce 1908 v Kašperských Horách, kde jeho otec po návratu z Mnichova¹ vyučoval na odborné škole pro zpracování dřeva. V důsledku germanizačního procesu však byla rodina nucena město opustit. Škola byla obsazována Němci, Češi a jejich spolková činnost byla napadána buršáky². Proto se Tenzerovi rozhodli za takové neúnosné situace přestěhovat. Práci a nové zázemí našel otec v roce 1909 v centru Valašska - ve Valašském Meziříčí. Vyučoval na tamější Státní odborné škole pro zpracování dřeva od roku 1909 až do roku 1931³.

Kulturní život ve Valašské Meziříčí byl na velmi dobré úrovni, což bylo dáno jednak samotnou historií – lidovým uměním a architekturou, ale také spolkovým životem tělovýchovných jednot, pořádáním kulturních akcí a činností divadelního spolku. Vedle toho zde byla vybudovaná síť škol⁴, což také muselo na město působit. Antonín Tenzer toto prostředí popisuje jako inspirativní. Stejně tak i chudoba Valašska nutila nejen jeho k hledání vlastních cest. Tenzer rovněž uváděl, že se zde pohyboval i v novinářském prostředí a jako člen redakce působil až do roku 1948.

¹ Antonín Tenzer st. v Mnichově absolvoval uměleckou školu. Uvedeno v nepublikovaných podkladech rozhovoru s Antonínem Tenzerem.

² Němečtí studenti, německonárodní studenti, z něm. Bursche - chlapec; Antonín Tenzer v této situaci viděl předzvěst událostí, které se odehrávaly v pohraničí v druhé polovině třicátých let před Mnichovem.

³ Jiří DEMEL / Josef PASTORČÁK: Střední průmyslová škola stavební Valašské Meziříčí, Valašské Meziříčí 1999, s. 48.

⁴ Státní reálné klasické osmileté gymnázium, učitelský ústav, hudební škola, hospodářská škola, státní gobelínová škola, státní odborná škola pro zpracování dřeva s dvouletou nástavbou zaměřenou na vedení podniku.

Školu, kde jeho otec vyučoval, absolvoval sám Tenzer poté, co ve Valašském Meziříčí vychodil obecnou školu a nižší reálné gymnásium. Studium na ní ukončil v roce 1927, stejně jako Karel Koželka⁵ (1909 - 1992). Předcházející rok patřil mezi absolventy Václav Hilský⁶ (1909 - 2001), o dva roky dřív zase na tamní škole dokončil studium Richard Podzemný⁷ (1907 - 1987).⁸ Návrhové oddělení vedl **akademický architekt Josef Místecký⁹ (1891 – 1957)**, také valašský rodák, kterého si Tenzer velice vážil, a to nejen jako student svého učitele. Jeho někdejší profesor mu pomáhal, když se musel Antonín Tenzer za války skrývat před gestapem¹⁰. Navíc právě Místecký poslal mladičkého Tenzera do Zlína na praxi ke Gahurovi. Místecký ho rovněž doporučil do Jandova ateliéru a k přijímací zkoušce k Pavlu Janákovi na Uměleckoprůmyslovou školu.¹¹

Antonín Tenzer na Místeckého vzpomínal jako na inspirativní osobnost, která neovlivňovala pouze jeho nebo několik spolužáků, ale měla význam pro celou školu: „Jeho působení pozvedlo význam této školy a účasti na světových výstavách zajistily pověst a stala se tak rozsahem oboru základnou současného uplatnění i základem

⁵ Karel Koželka patřil k několika rodákům z Valašského Meziříčí, kteří spolu pokračovali ve studiu na Uměleckoprůmyslové škole v ateliéru architektury u profesora Janáka, Karel Koželka v letech 1928 – 33.

⁶ Architekt Václav Hilský studoval na Uměleckoprůmyslové škole u Otakara Novotného v letech 1929 – 35.

⁷ Richard Podzemný studoval v ateliéru Pavla Janáka v letech 1926 – 31 a po absolutoriu pracoval v jeho soukromé architektonické kanceláři až do roku 1935.

⁸ Jiří DEMEL / Josef PASTORČÁK: Střední průmyslová škola stavební Valašské Meziříčí, Valašské Meziříčí 1999, s. 54.

⁹ Josef Místecký absolvoval tuto školu sám u Emanuela Pelanta, poté odešel do Prahy na Uměleckoprůmyslovou školu, kde studoval architekturu u Josipa Plečnika v letech 1915 – 18, následně u Jana Kotěry na Akademii výtvarných umění v období 1918 – 21. Nebyl uzavřen pouze do regionálního dění, jeho práce byly poměrně pravidelně otiskovány v odborných periodikách. Místeckého architektonický styl byl ovlivněn národním slohem, vycházel z lidové ornamentiky.

¹⁰ Petr VOLF : Ručit jménem, in Petr VOLF : Na začátku je čára, Praha 2003, s. 209 – 216.

¹¹ Vladimír ŠLAPETA : Antonín Tenzer devadesátiletý, in Architekt XLIV, 1998, s. 18.

pokračování v dalším studiu. To vysvětluje začátek můj i předchozích i současných vrstevníků, kteří dalším studiem na školách architektury se po absolvování v životě uplatnili. Inspirovalo to v jiných směrech, ke kterým předešlo bylo modelování, řezbářství a soustružnictví. Byla to atmosféra, která inspirovala, podněcovala a vybízela.“¹²

Mezi studenty střední školy ve Valašském Meziříčí, kteří pokračovali ve studiu a později výrazněji prosadili, patřili také architekti Bohumír Kupka (1900-1942), Zdeněk Plesník (1914 - 2003) nebo i Vladimír Palla (1925-2006)¹³, kteří studovali rovněž u Pavla Janáka. Ladislav Vrátník (*1927) patřící mezi mladší generaci, absolvoval architekturu na Vysoké škole uměleckoprůmyslové u Pavla Smetany. Nejednalo se pouze o architekty, ze školy vycházeli i budoucí výtvarníci. Zásahu na tom měl jistě fakt, že na škole vyučovali odborníci renomovaní v oboru¹⁴.

¹² Pavel HALÍK / Rostislav ŠVÁCHA / Michal JANATA : Nevyhýbat se žádnému úkolu, in *Architekt* XLIV, 1998, s. 15 – 17.

¹³ Vladimír Palla byl také spolupracovník Antonína Tenzera.

¹⁴ Antonín Tenzer na otce vzpomínal jako na „odborníka na polychromování (moření) a byl znalcem ve slozích, kde tuto znalost získal v Mnichovské škole a přenesena dokumentace stala se i mým zájmem a studiem, včetně literatury.“ Pavel HALÍK / Rostislav ŠVÁCHA / Michal JANATA : Nevyhýbat se žádnému úkolu, in *Architekt* XLIV, 1998, s. 15 – 17.

2.2. Zlín a František Lýdie Gahura

Po absolvování tříleté školy ve Valašském Meziříčí odešel¹⁵ na prázdninovou praxi k žákovi Josipa Plečnika a Jana Kotěry, **akad. arch. Františku Lýdie Gahurovi (1891 – 1958)** do Zlína. Gahura měl ve dvacátých letech na architektonickou podobu zlínského prostředí rozhodující vliv. Ačkoliv se jednalo o krátkodobou výpomoc¹⁶, osmnáctiletý Tenzer se zde poprvé setkal s organizací takové práce a s ekonomickými zásadami a prostředky v architektuře. Baťa v Zlín musel být na konci dvacátých let pro mladého ambiciózního adepta architektury jistě více než motivující. Těžko by si mohl vybrat zajímavější prostředí pro svou první praxi.

Gahura v té době stál v čele stavební kanceláře firmy Baťa a současně pracoval jako soukromý architekt. Kromě „menších“ staveb (římsko-katolický kostel v Míškovicích, kaple sv. Václava ve Zlíně – Kudlově, dětský domov v Nitře nebo škola v Loučce) se zrovna stavěl obchodní dům firmy Baťa v Brandýse nad Labem a Baťova nemocnice¹⁷. Do tohoto období spadá také soutěžní návrh Baťova mrakodrapu – Domu služeb firmy Baťa.¹⁸ Gahura mohl být pro Tenzera zajímavou postavou i z toho důvodu, že navazoval a udržoval styky s umělci a architekty v Československu i zahraničí, a že se v uznávané osobnosti vypracoval z chudých poměrů sám vlastní pílí. František Lýdie Gahura

¹⁵ Na tuto praxi ho poslal právě jeho profesor Josef Místecký.

¹⁶ Tím, že se jednalo pouze o prázdninovou brigádu, nezůstala bohužel archivu firmy Baťa o této zkušenosti Antonína Tenzera v kartotéce zaměstnanců žádná zmínka.

¹⁷ Nemocnice se stavěla v rozmezí let 1926 – 36 ve spolupráci s MUDr. Bohuslavem Albertem a stavitelem B. Kubánkem. Na Gahurův popud se upustilo od vertikálního řešení ve prospěch horizontály. Namísto jedné vysoké stavby bylo navrženo sedmáct objektů obklopených zelení. Byl to první příklad nemocnice s pavilónovým systémem u nás! Sanatorium v Hilversumu, ke kterému se Antonín Tenzer hlásil jako ke svému inspiračnímu zdroji pro stavbu ve Vrážích, Gahura také dobře znal a o své cestě po Holandsku a setkání s architekturou Hilversumu psal ve Stavitelích v roce 1928.

¹⁸ Ladislava HORNÁKOVÁ : František Lýdie Gahura 1891 - 1958. Projekty, realizace a sochařské dílo, Zlín 2006, s. 90.

byl cílevědomý a důsledný, až bojovně houževnatý.¹⁹ Jeho tým pracoval rychle, efektivně a kvalitně. Dosažený standard či univerzálnost toho byly výsledkem, jeho snaha po organizačně jasném stylu nedílnou součástí a motorem.

¹⁹ Vladimír ŠLAPETA : Architekt Tenzer vzpomíná, in Československý architekt, 1984, č. 14, s. 4 – 6.

2.3. Praha. František Janda, Jaromír Krejcar a Pavel Janák

V získávání zkušeností pokračoval Antonín Tenzer i po příchodu do Prahy v roce 1927. Rok před započatím studia na vysoké škole pracoval u **akademického architekta Františka Jandy (1886 – 1956)**, odkud přešel do ateliéru **Jaromíra Krejcara (1895 – 1949)** společně spolu s Miroslavem Lorencem (1896 – 1946) a Josefem Špalkem (1902 – 1942).

Antonín Tenzer vzpomínal na prosperující kancelář Františka Jandy na Malé Straně v domě Umělecké besedy²⁰ jako na nenahraditelnou školu. Janda se zaměřil zejména na projekty spořitelny, záložen a vodárenských věží. Jeho kancelář měla navyklý postup zpracování projektu od Jandovy skicy uhlím po vypracování podrobných výkresů až po využití osvědčených postupů a řešení. Jednání navíc vedl Janda vždy sám. Práce tedy musela představovat docela velký stereotyp, což jistě pro jednatřicetiletého Lorence a pětadvacetiletého Špalka, navíc absolventy školy architektury Josefa Gočára na Akademii výtvarných umění, nemohlo být zajímavé, ani přínosné. Práce architektů spočívala v navrhování variant, což pochopitelně nevedlo k velké kreativitě, ale k opakování. Dokonce ani sám Janda pak nepoznal, které řešení zamítl a stávalo se, že ho po znovupředložení schválil.²¹

Situace Antonína Tenzera byla jiná. Pro něj jako pro začátečníka byla takováto praxe jen přínosem. Jandovu práci neodsuzoval, v určitém opakování a jistotě naopak viděl výhody.²² Méně zajímavá pak ovšem byla stoprocentní dělba práce, stejná, jakou poznal při své praxi u Bati.

²⁰ V Besedě také začali svou kariéru Voskovec s Werichem a Ježkem, hráli zde stokrát reprízovanou West Pocket Revue.

²¹ Antonín TENZER : Vzpomínka na Miroslava Lorence, in Rostislav ŠVÁCHA (ed.) : Miroslav Lorenc. Jaromír Krejcar. Zlínská moderní architektura a pražská avantgarda (kat. výst.), Zlín 1995, s. 52 – 54.

²² „Myslím, že není na škodu věci, když škola vypadá jako škola a nádraží jako nádraží. Všechno má vyjadřovat obsah.“ Petr VOLF : Ručit jménem, in Petr VOLF : Na začátku je čára. Praha 2003, s. 209 – 216.

Z ekonomického hlediska je to sice efektivní, z pozice kreativního architekta však zbytečné plýtvání časem a schopnostmi. To, co Tenzer na práci v Jandově kanceláři ocenil, byla propracovanost detailu a řemeslná a technická dokonalost. S tím se setkal pak ještě jednou, když spolupracoval na projektu Městské spořitelny s Ludvíkem Hilgertem, žákem Josipa Plečnika.²³

Špalek s Lorencem odešli z Jandova ateliéru k Jaromíru Krejcarovi. Tam je posléze následoval i Antonín Tenzer. Krejcarův ateliér odpovídal jejich představám už více a měli k němu i blíž jako ke svému vrstevníkovi. Architekti pracovali vždy na celém projektu. Krejcar se často účastnil soutěží a při práci na přijímal nápady ostatních a včleňoval je do návrhu. Do projektu se tak mohl kdokoli zapojit a spolupracovat. Nebyla to zavedená projekční kancelář, ale opravdu ateliér. Pro opakování nebo dokonce rutinu zde nebylo místo. Stejně jako mnozí jiní neměl ani mladý Krejcar pronajatou kancelář, ale pouze vyčleněnou místnost ve vlastním bytě²⁴. Tenzer v této atmosféře zůstal po celou dobu studia na Uměleckoprůmyslové škole u profesora Janáka až do Krejcarova odchodu do SSSR. Jeho ateliér v tomto období pracoval na projektu Gibianovy vily v Bubenči, která vzbudila zájem nekonvenčním hmotným řešením i použitím nových technologií²⁵, funkcionalistické perly - obchodního domu Olympicu, domu Jednoty soukromých úředníků na Vinohradech ve Francouzské²⁶ a nakonec také léčebného domu Machnác v Trenčianských Teplicích. U této práce už měl Tenzer opravdu Krejcarovu důvěru: zastupoval ho při jednáních a dohlížel na stavbu. Kromě nabytých zkušeností tak získal i první kontakty se zdravotnickou architekturou a lékaři, což

²³ Vladimír ŠLAPETA : Architekt Tenzer vzpomíná, in Československý architekt, 1984, č. 14, s. 4 – 6.

²⁴ Krejcar v té době bydlel ve Spálené ulici 35, naproti paláci Olympie.

²⁵ Antonín TENZER : Vzpomínka na Miroslava Lorence, in Rostislav ŠVÁCHA (ed.) : Miroslav Lorenc. Jaromír Krejcar. Zlínská moderní architektura a pražská avantgarda (kat. výst.), Zlín 1995, s. 52 – 54.

²⁶ Do domu Jednoty soukromých úředníků přestěhoval Krejcar do „penthouse“ svůj ateliér ze Spálené.

bylo pro jeho život a kariéru klíčové a příkladem byla jeho první samostatná realizace sanatoria ve Vráži u Písku.

Výuka u **Pavla Janáka (1882 – 1956)** byla všestranná. Podporoval své studenty v získávání zkušeností prací v kancelářích a účastí v soutěžích, zadával jim jako úkoly aktuální architektonické problémy. Výsledkem byly kvalitní návrhy nejen v soutěžích, ale i v pozdější praxi. Nešlo vždy jen o architekturu, ale i o spřízněné obory v umění. Studenti ji tak vnímali v širších souvislostech, jako prostor k životu, určovaný nejen technickými parametry. Architektura v jejich vnímání zasahovala i do historie, kulturního kontextu, měla poslání.²⁷

Janák zval studentům do ateliéru ke konzultacím odborníky. Byl náročným pedagogem, vůdčí osobností své generace, zasahující do soudobé debaty o bydlení a architektuře vůbec. Jako uznávaná autorita zasedal často v porotách, publikoval v odborných časopisech. Své studenty brávil na cesty do zahraničí, kde získali dokonalý přehled o evropské avantgardě. Kamil Ossendorf (začal u Janáka studovat už v roce 1926) vzpomínal, jak se před každou cestou sešli v profesorově bytě a probírali se množstvím literatury.²⁸ V roce 1928 jeli na výstavu *Die Wohnung* do Stuttgartu, kde se seznámili s architekturou nejvýznamnějších funkcionalistů – Le Corbusiera, Ludviga Mies van der Rohe, Waltera Gropia, El Lisického atd. Následující rok navštívili výstavu bydlení ve Vratislavi, v roce 1931 výstavu stavebnictví v Berlíně, kde byla mezi exponáty vystavená soutěž na malé byty, vypsanou pražskou obcí. Další výstavy, na které se jeli podívat, byly *Domy mezi stromy* v Siemenstadtu a sídliště ve Frankfurtu nad Mohanem od Ernsta Maye, kde se již prosadila typizace a prefabrikace. Janák pravidelně navštěvoval se svými studenty Itálii -

²⁷ Antonín Tenzer dával tento Janákův vliv do souvislosti se svým chápáním architektury obzvláště tehdy, když mluvil o hotelu Jalta. Vnímал umění jako součást architektury, což jistě ale také souviselo s rodinným prostředím a absolvování umělecké školy. Prosadit podíl umělců na projektu bylo tehdy prakticky nemožné, Antonínu Tenzerovi se to však povedlo. Jalta vznikla jako Gesamtkunstwerk, na její podobě se podíleli výtvarníci a na fasádu byl užit travertin, na dlažbu mramor.

²⁸ Hana VRBOVÁ : Kamil Ossendorf, in *Architektura ČSR*, 1988, č. 3, s. 74 – 75.

od Benátek přes Florencii a Řím až po Palermo, Francii od Paříže po Riviéru, seznámili se i s Aaltovými stavbami ve Stockholmu, jeli do Malmö, Kodaně, Belgie, poznali holandskou architekturu.

2.4. Třicátá léta

Jaromíru Krejcarovi se v letech 1932 a 1933 přestávalo dařit. Po dokončení sanatoria v Trenčianských Teplicích již neuspěl v následných soutěžích na sanatoria ve Vyšných Hágoch a Starém Smokovci, soutěž na projekt Francouzských škol v Dejvicích vyhrál Jan Gillar (1904 – 1967)²⁹. Neměl zakázky, navíc jeho bohémský styl života ho přiváděl do dluhů. Roku 1932 se sice ještě angažoval v organizaci Sjezdu levých architektů, který se konal v sále domu Jednoty soukromých úředníků, v následujícím spoluzakládal Svaz socialistických architektů³⁰, ale roku 1934 již odjel do Moskvy a začal pracovat ve státním urbanistickém ústavu GIPROGOR ve skupině předního ruského konstruktivistického architekta Mojseje Ginzburga.

31

Tenzer tak v roce 1934 Krejcarovým odchodem ztratil útočiště. Hospodářskou krizi překonával hodinovými výpomocemi u architektů, navrhováním obálek časopisů, které mu zprostředkovala Krejcarova žena Milena³², nebo účastí v soutěžích.

Už jako student se účastnil se spolužáky několika soutěží na **malé byty a domy**. Projekty vznikaly na Masarykově koleji v Dejvicích, kde bydlel Podzemný. V rozmezí let 1929 – 31 na sebe stačil upoutat pozornost jako velmi nadějný architekt, když vícekrát získal nejvyšší

²⁹ Jan Gillar byl Krejcarův společník, do jeho ateliéru vstoupil v roce 1929. Ve třicátých letech pak představoval nejsilnějšího Krejcarova konkurenta. Na rozdíl od Krejcara nechoval takovou nedůvěru k možné realizaci koldomů v Československu, jak ukázal jeho soutěžní návrh pro dělnický spolek Včela v roce 1931. Jeho nejslavnější stavbou se staly právě dejvické Francouzské školy (1934). Gillar byl také autorem interiéru pražského obchodního domu Bílá labuť Na Poříčí (1939).

³⁰ Antonín TENZER / Rostislav ŠVÁCHA / Klaus SPECHTENHAUSER : Jaromír Krejcar 1895 – 1949 (kat. výst.), Praha 1995, s. 120.

³¹ Spolu s ním odjeli také Josef Špalek a Václav Rajniš.

³² Když Krejcar odjížděl do Ruska, bylo jeho manželství s Milenou (roz. Jesenskou) v krizi. Na dálku se nechali rozvést. Krejcar se znovu oženil a s Rivou Krejcarovou se pak vrátil do Československa.

ocenění. Spolu s Ossendorfem, Podzemným a jejich dalšími vrstevníky se setkali v soutěžích s renomovanými představiteli starší generace a dokázali být rovnocennými soupeři. Pravděpodobně v roce 1932 se účastnil užší soutěže na **gymnázium v Táboře**, kterou vyhrál, ale z politických důvodů nemohl stavbu realizovat.³³ V tomtéž roce se odehrály dvě velké soutěže na sanatoria, jichž se účastnil jako Krejcarův spolupracovník (jak bylo již uvedeno výše, nebyli úspěšní).

V roce 1934 byl Tenzer vyzván k účasti v užší soutěži na **sanatorium ve Vráži u Písku**. Soutěž sice vyhrál, ale víceméně z existenčních důvodů musel souhlasit se spoluprací s Františkem Paulem (1903 – 1974) a Gustavem Čermákem (1903 – 1998). S touto dvojicí také vypracoval soutěžní projekt na **lázeňský dům v Trenčianských Teplicích** (1934 - 35).

Ještě před dokončením stavby ve Vráži vypracoval spolu s Richardem Podzemným návrh na výstavbu **jeslí ve Valašském Meziříčí a generální návrh sportovního parku ve Valašském Meziříčí – Poličné** (1935). Po dokončení a slavnostním otevření sanatoria ve Vráži v lednu 1936 se Antonín Tenzer znovu účastnil soutěží. Téhož roku získal třetí cenu ve veřejné soutěži na **národní školu v Úvalech u Prahy**.

Tenzer byl jedním ze spolupracovníků, s kterými Jaromír Krejcar po svém návratu navrhoval **Československý pavilon na světové výstavě v Paříži v roce 1937**. Tenzer s ním ještě pracoval na soutěžním návrhu na fakultní **nemocnici v pražském Motole** (veřejná soutěž, 1936). Pavilon patří spolu se sanatoriem Machnáč v Trenčianských Teplicích a pražským palácem Olympic k vrcholným stavbám českého

³³ „Zakázky se rozdělovaly podle protekce politických stran. Všechno šlo přes sekretariáty. Když chtěl architekt dostat práci, potřeboval mít v kapse několik legitimací politických stran a musel mít známosti na správných místech. V Táboře jsem třeba vyhrál soutěž na budovu gymnázia, ale protože Tábor byl národně socialistický, tak jsem to nemohl dělat. Zakázku nakonec dostal architekt Starý, který byl sice druhý, ale v té správné straně.“ Petr VOLF : Ručit jménem, in Petr VOLF : Na začátku je čára, Praha 2003, s. 209 – 216.

funkcionalismu, dílům Jaromíra Krejčara, a zároveň stavbám, při jejichž vzniku byl Antonín Tenzer.

Roku 1937 obdržel Antonín Tenzer ve veřejné soutěži odměnu za návrh další školní budovy - **měšťanské školy v Říčanech**. V témže roce se rovněž účastnil ve spolupráci s Kamilem Ossendorfem užší soutěže na **obvodovou nemocnici v Mladé Boleslavi**, v níž získali jednu ze dvou prvních cen. Největším úspěchem ovšem nakonec bylo vítězství v soutěži na novou budovu **Městské spořitelny ve Vsetíně**, které se účastnil spolu s Ludvíkem Hilgertem, o několik let starším architektem pocházejícím z Kyjova. Soutěž nejenže vyhráli, ale také realizovali. Je to jedna z nejkrásnějších ukázek emocionálního funkcionalismu, která u nás vznikla.

V roce 1938 vypracoval Antonín Tenzer studii **Léčebného ústavu nemocenské pojišťovny pro Karlovy Vary**³⁴. Spolu s Václavem Hilským a Richardem Podzemným se účastnili užší soutěže na **budovu nádraží ve Valašském Meziříčí**³⁵ a veřejné soutěže na **Staroměstskou radnici**.

Rok 1939 přinesl ještě dvě zajímavé soutěže v Praze – **Justiční a finanční palác na Žižkově** (veřejná soutěž, spolupráce Richard Podzemný), jehož složitá dispozice a nutné vyrovnání se s okolní zástavbou, tedy především Všeobecným penzijním ústavem, přinesl otázku, zda je tato parcela pro tak velký komplex budov vhodná.

To, že se nerealizoval návrh na **obytné domy ČKD** na velmi exponovaném místě nároží **Karlova náměstí** (ve spolupráci s Richardem Podzemným a Kamilem Ossendorfem), lze pokládat za velkou škodu; zejména dnes, kdy na této parcele stojí poměrně krátkou dobu novostavba, jejíž realizací Praha bohužel kvalitní (nebo průměrnou) stavbu nezískala.

³⁴ Podle soupisu děl Antonína Tenzera.

³⁵ Pravděpodobně v návaznosti na regulační plán města.

S Kamilem Ossendorffem se v tomtéž roce ještě účastnil soutěže na **malé a větší byty v Táboře**, kde potvrdili svůj talent a zkušenosti v této oblasti. Jejich návrhy na malé byty získaly první cenu, na větší byty pak cenu třetí.³⁶

V roce 1939, kdy po hospodářské krizi a krátkém uklidnění situace stíhala český stát (stejně jako ostatní země) jedna tragédie za druhou, založili Antonín Tenzer a Richard Podzemný společný ateliér.³⁷ Ve Valašském Meziříčí byla vypsána soutěž na pořízení **regulačního plánu města**³⁸. Trojice Hliský, Podzemný a Tenzer, bývalí spolužáci z místní Odborné školy a ateliéru profesora Pavla Janáka, se do soutěže přihlásili s vizí vytvořit ze svého rodiště funkcionalistické město s velkými plochami veřejné zeleně a s moderním dopravním systémem.³⁹ V archivu ve Vsetíně je dochovaný **situační plán dopravy ve Valašském Meziříčí**, datovaný rokem 1939. Společně s autorem druhého návrhu, Aloisem Balánem (1891 – 1960), také rodákem z Valašského Meziříčí, dostali první a druhou cenu. Uskutečnění však bylo odloženo na neurčito jednak kvůli blížící se válce, jednak z důvodu odporu obyvatel.⁴⁰

³⁶ Z podkladů výstavy Kamila Ossendorfa, kterou připravila Ing. arch. Radomíra Sedláková. Depozitář NG.

³⁷ Vladimír ŠLAPETA : Antonín Tenzer devadesátiletý, in *Architekt XLIV*, 1998, s. 18.

³⁸ Kromě regulačního plánu navrhli i další budovy pro Valašské Meziříčí - hřbitov s krematoriem, realizováno (1940) a divadlo s hotelem (1942, spolupráce František Tröster, jeho data). Po válce to byly ještě nájemní domy pro zaměstnance skláren a školka.

³⁹ Vladimír NEKUDA : *Okres Vsetín, Valašské Meziříčí 2002*, s.525.

⁴⁰ Vladimír NEKUDA : *Okres Vsetín, Valašské Meziříčí 2002*, s.525.

2.5. Architektonické spolky

Antonín Tenzer vstoupil jako mnozí jeho vrstevníci do **Levé fronty**, Sdružení české pokrokové inteligence, ustanovené 18. října 1929. Mezi zakládajícími členy byli například V. Nezval, F. X. Šalda, J. Seifert, Toyen, J. Štýrský, I. Sekanina, F. Halas či J. Chochol. Od roku 1931 existovala také Sekce architektů při Levé frontě v čele s K. Honzíkem. Mezi členy patřili J. Špalek, A. Benš, J. Gillar, V. Hlinský, F. Jech, R. Jasenský, K. Koželka, J. Krejcar, M. Lorenc, K. Ossendorf, R. Podzemný, J. Šturma, K. Teige či J. Voženílek. Do brněnské sekce vstoupili B. Fuchs, Z. Rossman, J. Polášek, J. Kumpošt nebo J. Vaněk. Vedle toho se připojili také žáci Hannese Meyera, když byl vyhozen z Bauhausu – P. Bücking, R. Müller, H. Stolpe nebo Reichenbergová. Do LF se přihlásil rovněž Litevec Nusim Nesis. Členové publikovali v časopisech *Tvorba*, *Stavba*, *Stavitel*, ve svém časopise *Levá fronta* (vycházel v letech 1930 - 31) a v knižnici *Levé fronty*.⁴¹

Prohlášení otištěné v ReDu III vysvětlovalo zájmy *Levé fronty*: členové omítali akademické posty⁴², stejně tak však byli proti spojení s jakoukoliv politickou stranou. Považovali se za *pracovní sdružení mezinárodní intelektuální obce, jež chce účinně spolupracovat na moderní kultuře a bránit moderní názory a zájmy konzervativismu a reakci*. *Levá fronta* sdružovala nejrevolučnější síly naší kultury, mobilizovala kulturní levici k boji. Architekti patřili od začátku k jejím nejaktivnějším členům.

⁴¹ Více než samotní architekti psal pochopitelně teoretik Karel Teige, př. studie *Architektura pravá a levá*. *Levá fronta* vydala také Engelsovy Bytové otázky nebo Miljutinův Socgorod. Teige publikoval odborné studie věnované západoevropské architektuře a sociologii architektury, vydal *Nejmenší byt*.

⁴² „Levá fronta není akademickým spolkem, nýbrž bude organizovati velkorysé akce. Nehodlá se zdržovati papírovými protesty...“ Josef PECHAR / Petr URLICH : *Programy české architektury*, Praha 1981, s.209.

Antonín Tenzer do Levé fronty vstoupil z důvodu zájmu o řešení otázky nejmenšího bytu a zejména díky působení prostředí ateliéru Jaromíra Krejčara. První prohlášení Levé fronty končilo plánovaným programem v nejbližší době: přednáška F. X. Šaldy o Rimbaudovi, debatiní večer o svobodě uměleckého a vědeckého projevu a o cenzuře, ale zejména debatiní večer o bytové otázce jakožto otázce architektonické a sociální a putovní výstava „Nejmenšího bytu“.

Bylo by spíš s podivem, kdyby Antonín Tenzer zůstal v této otázce stranou, vezme-li v úvahu, že jejími členy bylo mnoho významných osobností spolu s jeho profesorem Pavlem Janákem, kterého téma bydlení a nejmenšího bytu zajímalo a byl zván jako odborník do komisi soutěží řešící tuto problematiku. Studenti se díky němu s tímto tématem intenzivně zabývali - kromě vlastních zkušeností a všudypřítomné reality - ve škole, pak se snažili najít ideální řešení v podobě soutěžních návrhů (a dopadli více než úspěšně). Do LF vstoupil Tenzer poměrně záhy po jejím ustanovení.

Činnost architektů Levé fronty vyvrcholila **Sjezdem levých architektů** a ustanovením **Svazu československých architektů**. Sjezd byl svolán do Prahy od 29. října do 1. listopadu 1932. Zahájení se odehrálo v Ústřední knihovně města Prahy a sjezd se pak konal v domě Jednoty soukromých úředníků – stavbě Jaromíra Krejčara, který se na organizaci podílel. Hlavním úkolem se stala *analýza rozporů, s nimiž se setkávali architekti při uskutečňování základních sociálních požadavků bydlení, při prosazování industrializace stavebnictví a vědeckých metod plánování a projektování*. Příspěvky přednesli Karel Teige⁴³, Jaromír Krejcar⁴⁴, Adolf Benš⁴⁵, Jiří Kroha⁴⁶,

⁴³ *Bytová otázka vrstev existenčního minima, Bytová nouze v Československu, Teorie socialistického města*

⁴⁴ *Soudobá architektura a společnost*

⁴⁵ *Československá bytová politika*

⁴⁶ *Školení a hospodářské postavení architekta*

Karel Honzík⁴⁷, Karel Janů, Jiří Štursa a Jiří Voženílek⁴⁸ a představitelé berlínských socialistických architektonických spolků⁴⁹. Ohlášené referáty měli také Václav Hlinský nebo Richard Podzemný. Sjezdu se zúčastnilo přes stopadesát architektů z Československa, ale zastoupení měli i Němci, Maďaři, Poláci a Švédové. Mezi nejdůležitější dokumenty Sjezdu patřily provolání LF nazvané Výzva k architektonické levici a Rezoluce o socialistické architektuře, která kromě boje za vyšší společenský řád vyzvala k založení Svazu socialistických architektů. Další rezoluce se týkaly hospodářského postavení architekta, státních zaměstnanců či bytové otázky. Výstupem bylo vydání sborníku nazvaného Za socialistickou architekturu. Sjezd byl úspěšný i tím, že neskončil pouze odezvou domácího, ale také zahraničního tisku.⁵⁰

Antonín Tenzer viděl význam konání Sjezdu a činnost Svazu socialistických architektů právě ve změně postavení a k a d e m i c k é h o architekta – jeho úloha byla společensky omezována, což se pochopitelně odrazilo v jeho možnosti uplatnění. Živnostenská komora odmítala udílet akademickým architektům autorizaci, přednost měli absolventi techniky. „Vedle obhajoby architektovy práce a jeho postavení ve společnosti si za úkol vzal řešení ideových problémů v architektuře, zejména v otázce bydlení, které bylo nejpalčivějším problémem a s výjimkou některých institucí nebylo vůbec řešeno... Snaha po zajištění podmínek architektů probíhla i na školách a týkala se všech oborů – výtvarných i vědních. Vznikaly studentské spolky nebo sekce, které se do této avantgardy zapojily a souběžně bojovaly za svou budoucnost i tiskem.“

⁴⁷ *Funkcionální architektura*

⁴⁸ *Vědecké metody architektonické práce*

⁴⁹ *Základní otázky, úkoly a metody práce o hospodářském postavení architekta*

⁵⁰ Josef PECHAR / Petr URLICH : *Programy české architektury*, Praha 1981, s.67.

Tenzer byl také z pozice Janákova studenta členem **Federace architektů**, která se ustanovila roku 1931 na schůzi konané S.V.U. Mánes. Smyslem bylo sjednocení absolventů speciálních škol architektury na Uměleckoprůmyslové škole ve spolek, který by hájil jejich nejen hospodářské zájmy. Její náplní bylo například zřizování soutěží nebo právní pomoc.⁵¹

Sdružení architektů sdružovalo architekty, absolventy Akademie výtvarných umění, Uměleckoprůmyslové školy i Vysoké školy architektury. Jejich tribunou byl časopis Stavtel, vycházející v letech 1919 – 1938. Ve výboru byli činní Podzemný i Ossendorf.⁵²

V roce 1938 byl Antonín Tenzer zvolen členem **architektonické skupiny Spolku výtvarných umělců Mánes (S.V.U. Mánes)**. Sekce architektů vznikla roku 1901 (spolek sám byl založen již v roce 1887), jeho předsedou byl také Jan Kotěra. Od listopadu 1896 vydával spolek časopis Volné směry, Sdružení architektů při S.V.U. Mánes vydávalo časopis Styl.⁵³

Po válce, v roce 1945 (1946) byl zakládajícím členem obnoveného **BAPS - Bloku pokrokových architektů**, který vznikl již v roce 1934 jako spolek překračující rámec odborného zaměření a kromě architektury podporoval mobilizaci protifašistických sil. Bylo to společenství, které slučovalo Federaci architektů, Klub architektů, Skupinu architektů S.V.U. Mánes, Sdružení architektů a Svaz socialistických architektů. Po obnovení sdružovalo Asociace akademických architektů, Federace architektů, Sdružení architektů, Skupina architektů S.V.U. Mánes, Skupina architektů SIA, Společnost architektů, Svaz socialistických architektů.⁵⁴

⁵¹ Josef PECHAR / Petr URLICH : Programy české architektury, Praha 1981, s.292.

⁵² Josef PECHAR / Petr URLICH : Programy české architektury, Praha 1981, s.294.

⁵³ Josef PECHAR / Petr URLICH : Programy české architektury, Praha 1981, s.297.

⁵⁴ Josef PECHAR / Petr URLICH : Programy české architektury, Praha 1981, s.292.

Význam Levé fronty a Svazu socialistických architektů byl důležitý z toho důvodu, že to nebyl spolek určený podle školy, kterou dotyčný absolvoval. Architektonické spolky a sdružení byly především zaměřené na administrativní činnost (tj. evidence členů, jmenování zástupců do porot soutěží atd.) a samozřejmě vydávali časopisy. Svaz sdružoval pokrokově socialisticky smýšlející architekty bez ohledu na jejich školu a jiné spolky. Iniciátorem jeho vzniku byl *neúnavný* Karel Teige, který byl i jeho ideologickým představitelem. Svaz se výrazně projevil činností navenek, tlumil a zasahoval do negativních jevů té doby, zejména týkajících se projekční činnosti. Debaty o soudobých problémech v architektuře a urbanismu daly vznik uveřejňovaným studiím na tato témata ⁵⁵.

Debaty o více než aktuální bytové otázce, už během studia účast ve spolcích usilujících o změnu, navíc vedených tak výraznými, nezměrně energickými osobnostmi avantgardy, Krejcarův *revolučně nekonvenční* ateliér s jeho návštěvníky, Janák jako vůdčí postava své generace a uznávaná autorita... Těžko si lze představit něco inspirativnějšího a vlivnějšího pro mladého adepta architektury. Navíc tak talentovaného, že obstál v konkurenci se staršími kolegy v soutěžích na sociální bydlení.

⁵⁵ Vladimír ŠLAPETA : Architekt Tenzer vzpomíná, in Československý architekt, 1984, č. 14, s. 4 – 6.

2.6. Léta čtyřicátá - válečná

První polovina čtyřicátých let byla pochopitelně na návrhy velmi skromná; v roce 1942 byl vydán zákaz stavět⁵⁶ a navíc se Antonín Tenzer pro odbojovou činnost musel skrývat před gestapem.

Do roku 1940 spadají tři soutěžní návrhy. Dva pro Prahu: **justiční a finanční palác na Žižkově**⁵⁷ a budovy **přírodovědeckého oddělení Národního muzea**. Této veřejné soutěže se zúčastnil spolu s Richardem Podzemným a Kamilem Ossendorfem. Získali odměnu a jejich návrh byl zakoupen.⁵⁸ Třetí soutěže se zúčastnil se spolužákem z Janákova ateliéru, prostějovským rodákem Antonínem Navrátilem (1902 – 1975). Za návrh na **nemocenskou pojišťovnu** v Prostějově získali první cenu.⁵⁹

Zřejmě v tomtéž roce navrhl s Podzemným **úpravu náměstí ve Valašském Meziříčí** a návrh **krematoria s hřbitovem rovněž ve Valašském Meziříčí**, který byl uskutečněn. V roce 1941 se účastnili spolu s Richardem Podzemným užší soutěže na **hřbitov** pro nedaleký **Vsetín**.

Poslední práce v tomto období jsou z roku 1942. S Richardem Podzemným vytvořili **zastavovací plán Valašského Meziříčí a přilehlých obcí**, samostatně pak dvě studie nemocnic - **nemocnice**

⁵⁶ Architekti se z tohoto důvodu soustředili na soutěže více než kdy jindy. Jiří DEMEL / Josef PASTORČÁK: Střední průmyslová škola stavební Valašské Meziříčí, Valašské Meziříčí 1999, s.526.

⁵⁷ Užší soutěž, podle soupisu díla Antonína Tenzera.

⁵⁸ Soutěže, in Architekt SIA XXXIX, 1940, č. 2, s. 28.

⁵⁹ Vladimír ŠLAPETA : Architekt Tenzer vzpomíná, in Československý architekt, 1984, č. 14, s. 4 – 6.

Nemocenské pojišťovny v Praze-4 a rekonstrukce nemocnice v Přerově. Za okupace také vytvořil regulační plán Přerova.⁶⁰

Od Ministerstva školství a osvěty, konkrétně historika umění Zdeňka Wirtha (1878 – 1961), dostali architekti za úkol zaměření lidové architektury pro Uměleckoprůmyslové muzeum. Architekti tak byli ušetřeni totálnímu nasazení.⁶¹ Vedle Tenzera se ho na Valašsku účastnil také Václav Hlinský. Antonín Tenzer se do odboje dostal jako spojka mezi Prahou a Moravou. Po vyjádření jeho spolupráce se musel do konce válce skrývat před gestapem.⁶² Ve Valašském Meziříčí ho podporoval jeho někdejší profesor Místecký, pomáhali mu přátelé v Přerově, v Uherském Hradišti se schovával pod fóliemi ve skleníku cukrovaru. Jeho pražský byt včetně okolních hlídalo až do konce války gestapo.

⁶⁰ Architekt to uvádí v jednom ze svých cv, které mi laskavě poskytl p. prof. Rostislav Švácha.

⁶¹ Petr VOLF : Ručit jménem, in Petr VOLF : Na začátku je čára, Praha 2003, s. 209 – 216.

⁶² „Měl jsem speciální mapy a do nich jsem zakresloval všechna kasárna, sídla vojenských oddílů, muniční sklady nebo kde se vyskytují hlídky.“ Petr VOLF : Ručit jménem, in Petr VOLF : Na začátku je čára, Praha 2003, s. 209 – 216.

3. ŠKOLNÍ PROJEKTY A PRVNÍ SOUTĚŽE

3.1. Škola architektury Pavla Janáka

Antonín Tenzer začal studovat na Uměleckoprůmyslové škole v Praze v ateliéru profesora Pavla Janáka (1882 – 1956) od roku 1928, absolvoval v roce 1933.⁶³ Soutěži se však úspěšně účastnil ještě před ukončením školy. Nebylo nic jednoduššího, než si ke spolupráci vybrat své spolužáky ze střední školy a z rodného města, kteří také studovali v Janákově nijak početném ateliéru.

Antonín Tenzer v jednom svém rozhovoru označil tyto kamarády a rodáky jako *valašskou skupinu*⁶⁴. Zřejmě tím nemínil uzavřenou společnost, která by se vymezovala vůči ostatním nebo odmítala spolupráci s někým jiným. Šlo spíše o nezávaznou generalizaci, nadnesené pojmenování přátel, kteří se znali už mnoho let a měli stejnou cestu. V době studia na vysoké škole se pak scházeli vždy u jednoho z nich v podnájmu nebo na koleji a vášnivě diskutovali, pár dní před uzávěrkou soutěže rýsovali až do rána (a nakonec zpravidla soutěž vyhráli). Tenzer použil toto označení právě v souvislosti se soutěžemi v době studia u Pavla Janáka.

Kamil Ossendorf se proti tomu ohradil ve svém rozhovoru⁶⁵ upřesněním, že nešlo o skupinu Valachů, ale o dvě trojice kamarádů, kteří spolu účastnili soutěží. Jednou skupinkou byla Tenzer-Podzemný-Ossendorf a druhou Hilský-Jasenský-Koželka. Upozornil na to, že příkladně s Hilským nikdy nespolečně pracoval. Tenzer se sice na škole nebo i později spojil s Ossendorffem, s Podzemným, nebo

⁶³ Pavel Janák byl jmenován profesorem v roce 1921.

⁶⁴ Vladimír ŠLAPETA : Architekt Tenzer vzpomíná, in Československý architekt, 1984, č. 14, s. 4 – 6.

⁶⁵ Ilana VRBOVÁ : Kamil Ossendorf, in Architektura ČSR, 1988, č. 3, s. 74 – 75.

s oběma, ale stejně tak spolupracovali s Podzemným (to už si spolu založili vlastní ateliér) i s Václavem Hilským. V Tenzerově případě je tedy možné mluvit o skupině Valachů i mimo školní období, ještě ve třicátých a čtyřicátých letech a to díky generálnímu plánu a dalším návrhům pro Valašské Meziříčí.

Školní práce bývají málokdy zachovány, ale díky Janákově častému přispívání do časopisů a příležitostnému otištění prací jeho studentů je možné porovnat Tenzerovy práce s pracemi jeho kolegů – Ossendorfa, Podzemného, Koželky, Škarpíška, Míška, Srby, Ketta, Wagnera, Škeřika, Jasenského, Kupky, Fridrichové, Manna a Tröстера.

Dva příklady prací publikované v období Tenzerova studia jsou již podobné soutěžním návrhům ze stejné doby na nejmenší byt a domek⁶⁶. Ve Stylu byla publikována *Skupina rodinných domů ve svahovém terénu, jaký přichází např. v okolí Prahy*⁶⁷. Na práci se podílelo deset studentů⁶⁸. Dostali za úkol navrhnout nejmenší půdorys domu, jehož rozměry byly dané a odstupňované: 6 X 6 m, 6 X 5 m, 5 X 5 m, 6 X 4 m, 5 X 4 m, rozložení bytu mělo být vertikální. Kromě půdorysů byl ještě otištěn řez s půdorysem a fotografie modelů, sestavených do obytné kolonie.

Zatímco Kamil Ossendorf navrhl v přízemí garáž, topení a spíž, v prvním patře kuchyni s obývacím pokojem a v posledním podlaží ložnici se šatnou a koupelnou, návrh Antonína Tenzera, ačkoliv měl

⁶⁶ Ve Výtvarných snahách Pavel Janák představil projekt **Města pro deset tisíc obyvatel**, které studenti řešili ve školním roce 1927 – 28, to znamená rok před Tenzerovým příchodem do ateliéru. Mezi studenty byl Ossendorf, Podzemný, Koželka a Jasenský. Město nebylo řešeno centrálně (to Janák označil jako přežitek), ale podle světových stran bylo rozděleno na tři hlavní oblasti: východ – průmysl a doprava, střed – obchod, drobná výroba, na okrajích bydlení, západ – bydlení. Celé město bylo prostoupeno zelení. In Výtvarné snahy XI, 1929 – 30, 113n.

⁶⁷ Pavel JANÁK : Skupina rodinných domů ve svahovém terénu, in: Styl, 1929 – 30, 193n

⁶⁸ R. Jasenský, J. Fridrichová, K. Ossendorf, K. Mann, Fr. Tröster, A. Tenzer, R. Podzemný, J. Škeřík, uveden je počet deset, jmen i konkrétních ukázek jejich prací je však pouze osm.

k dispozici menší parcelu i rozměry domu, působí mnohem velkoryseji při de facto stejném rozvržení. Terasa v přízemí, balkónky či střešní terasy byly samozřejmostí a Tenzer s nimi pracoval opravdu velmi účelně ku pohodlí obyvatel, nejednou použil terasu přes celou fasádu, v tomto případě ve dvou etážích nad sebou. Ossendorf a Tenzer byli také jedini, kteří použili motiv schodiště s terasou vedoucí do obývacího pokoje, tj. prvního patra. Ve srovnání s ostatními návrhy je zajímavý ještě návrh K. Manna, který se sice připravil o terasu v přízemí tím, že tam umístil i kuchyni a jídelnu, ale získal tak rozlehlý obývací prostor a střešní terasu o rozloze celého patra v posledním podlaží. Nicméně jeho dům působí málo variabilně. Tenzerův návrh slibuje komfortní bydlení, navíc ze všech studentských prací navrhl přízemí s největším podílem zeleně a také po vizuální stránce je Tenzerův návrh patrně nejlépe zvládnutý.

Janák nepublikoval jen ryze architektonické úkoly, ale například i **reklamní fotografii**. Uveřejnil krátkou úvahu o demokratičnosti fotografie, kde ní nepsal jako o umění, ale jako o *dorozumívacím prostředku obrazem*. Úvahu nazvanou „Úkoly fotografie“ věnoval tomuto sice demokratickému – tedy snadno přístupnému – způsobu přenosu informací, záznamu podob, událostí, předmětů, jevů atd., kde však snadná přístupnost jde ruku v ruce s poklesem kvality v širším měřítku; je to situace v současné době srovnatelná s digitální fotografií. Ironicky zmínil snímky všem dobře známé, jak napsal - *fotografie dobrých amatérských duší: svit měsíce, kůzlata, kočička, náš Jeníček, rákosí a louže*. Nijak dlouhý text v časopise *Žijeme, obrázkovém magazínu dnešní doby* doplnil Janák dvěmi reklamními fotografiemi studentů architektury Uměleckoprůmyslové školy: Antonína Tenzera (značka Osram) a Karla Koželky (značka Luxfer).⁶⁹

⁶⁹ Pavel JANÁK : Úkoly fotografie, in *Žijeme*, 1931, s. 83 – 84.

3.2. Soutěž Svazu československého díla

Soutěž na typ nejmenšího řadového rodinného domu a nejmenšího volného domu vypsal Svaz československého díla za podpory Ministerstva školství a národní osvěty již v roce 1929. Uzávěrka však byla z prosince posunuta na leden následujícího roku⁷⁰. Podrobné seznámení s osmnácti nejlepšími soutěžními projekty je dnes možné díky publikaci *Nejmenší dům*, kterou v roce 1931 vydali Oldřich Starý a Ladislav Sutnar.⁷¹ Stejně jako u dalších soutěží se i v tomto případě objevily protesty proti postojům a rozhodnutím poroty.⁷²

Antonín Tenzer se účastnil této soutěže ještě jako student Uměleckoprůmyslové školy. Návrhy vypracoval spolu se svým o rok starším spolužákem Richardem Podzemným. Lépe na sebe upoutat pozornost již nemohli, neboť vyhráli hned dvakrát: první cenu v soutěži na řadové domky a druhou v kategorii volných rodinných domků.⁷³

Řadový dům, první cena, spolupráce po stránce stavebně konstruktivní Ing. Jiří Mašek. Domy byly navrženy nikoliv do hloubky, ale do šířky z důvodu maximálního přístupu světla a vzduchu, což komise ocenila. Také se líbila *minimálnost stavební a*

⁷⁰ Soutěže, in : *Architekt SIA XXVIII*, 1929, s. 246.

⁷¹ Na volné domky došlo 74 návrhů, na řadové 82. Co do počtu zúčastněných neměla tato soutěž ve své době v Československé republice konkurenci. V porotě zasedali architekti P. Janák, Z. Wirth, J. Gočár, F. Kavalír, J. Krejcar, L. Machoň, O. Novotný, O. Starý, J. Štěpánek.

⁷² Prohlášení k soutěži Svazu československého díla na nejmenší řadový domek. Skupina architektů při SIA protestovala především proti samotnému vymezení „nejmenšího domku“. Podle počtu místností se nejednalo o prostor pro „začínajícího člověka“. Nevyjasněné zadání, pro koho je tedy dům vlastně navrhován, dále nehospodárné řazení domků k sobě úzkou stranou, užití drahé železobetonové konstrukce byly hlavní výtky, vedle tradiční nespokojenosti s nezveřejněním zápisu poroty (ačkoliv v tomto případě byla vyvěšena stránka s důvody pro ocenění návrhů a rozdělení cen). In : *Architekt SIA XXIX*, 1930, s. 31-32.

⁷³ Obou soutěží se rovněž úspěšně účastnil jejich spolužák Kamil Ossendorf. Získali první a druhou cenu. Soutěže, in: *Architekt SIA XXIX*, 1930, 36s.

maximální využití. V přízemí je kuchyně, jídelna, obývací pokoj a terasa směrem do zahrady (orientované stejně jako okna ložnic na jihovýchod), horní část je ponechána pro pokoje a terasu v celé délce fasády. Kromě technicky a ekonomicky výhodných řešení představují domy velmi zajímavé bydlení po stránce komfortu a uplatnění funkcionalistické estetiky. Ve srovnání s dalšími oceněnými⁷⁴ vychází návrh Tenzera a Podzemného jako nejzdařilejší jak z hlediska řešení interiéru, tak i exteriéru.

Volný dům, druhá cena, spolupráce po stránce stavebně konstruktivní Ing. Jiří Mašek. V této kategorii získala první cenu dvojice Kroužil – Ossendorf s domkem šetřícím místo pomocí prostorového řešení (využili tedy výhody Loosova Raumplanu; v následující soutěži použili Tenzer, Podzemný a Ossendorf mezonetový byt, což kritika opět spojila s Raumplanem, který byl považovaný za neshodárný⁷⁵). Porotu také zaujala terasa zabírající tři čtvrtiny plochy posledního podlaží s možností venkovní sprchy. Tenzer s Podzemným obdrželi posudek poroty na pouhých dvou řádcích. Komise vytkla nedosažení minima v kubatuře, ale pochválila nápad obytné místnosti v jedné etáži, což byl jiný způsob, jak ušetřit prostor při malých rozměrech domu. Po stránce výtvarné byl návrh označen za *velmi zralý*. Přízemí s prádelnou, sušárnou, kuchyní a šatnou je stejně jako u předcházejícího projektu propojeno s exteriérem terasou s posezením, první patro tvoří obývací pokoj s pracovním koutem. Pás oken přerušují dveře na terasu. Ve třetím podlaží jsou pokoje dětí, ložnice rodičů, šatna, koupelna a WC. Výška podlaží je dána funkcí (přízemí a ložnice 220 cm, obývací etáž 260cm), stejně tak volba oken. Z hlediska komfortu a praktičnosti se jeví návrh stejně kvalitní jako předchozí. Výtvarné zpracování zde jde ruku v ruce s účelným rozvržením interiéru a snaze vytěžit co nejvíce pro pohodlné, byt' minimální, bydlení.

⁷⁴ Publikovanými v Nejmenším domě, ed. O. Starý a L. Sutnar.

⁷⁵ Soutěž pražské obce na domy s nejmenšími byty, in: Stavba IX, 1930 – 31, s. 20n.

3.3. Soutěž pražské obce

Ideovou soutěž na návrhy domů s malými byty na území bývalé plynárny na Manínách v Holešovicích a na pankrácké pláni, v místě zvaném U Zelené lišky⁷⁶, vypsal rada hlavního města Prahy s uzávěrkou 30. června 1930. To, že tato soutěž na byty pro chudé, první svého druhu, nakonec opravdu splnila očekávání, potvrzují komentáře otištěné v Architektovi SIA po vyhlášení výsledků⁷⁷. Především chválí rozhodnutí komise ocenit pavlačové domy⁷⁸ a doufají v realizaci takových domů v naší metropoli. V komisi byl mezi mimoradničními odborníky rovněž Tenzerův profesor Pavel Janák⁷⁹, který se touto problematikou zabýval. Zcela opačný pocit, totiž že neobstáli ani soutěžící s návrhy, ani komise pro své neregulérní chování, měla redakce Stavitele⁸⁰, a jako jediné možné řešení viděla nikoliv v lepší dispozici, v užití pavlače namísto schodiště, nýbrž v kolektivním bydlení⁸¹.

⁷⁶ Soutěže, in: Stavba XII, 1934, s. 4.

⁷⁷ Vojtěch KRCH : A ještě ideová soutěž obce pražské na návrhy domů s malými byty, in: Architekt SIA XXIX, 1930, s. 177.

⁷⁸ „Skutečně jsme mohli uvítati její výsledek. Pozdě sice, ale přece snad se dočkáme i v Praze staveb v tomto oboru bytovém, které by byly na výši doby...A tak budeme mít i v Praze účelné činžáky s malými byty: pavlačové domy. Pravda, museli je napřed postavit Němci, museli je napřed ukazovat na výstavách, aby se i u nás poznalo, že jsou vhodným a žádoucím typem...Musím si při této příležitosti vzpomenouti na podobnou soutěž v r. 1925, která byla vypsána k vyhledání typů pro domy s nejmenšími byty. Tenkrát jsem se účastnil s pavlačovými typy, s nimiž jsem 'hanebně' propadl.“ Vojtěch KRCH : A ještě ideová soutěž obce pražské na návrhy domů s malými byty, in: Architekt SIA XXIX, 1930, s. 177.

⁷⁹ Soutěže, in: Stavitel XI, 1930, s. 58.

⁸⁰ K soutěži na domy s malými byty obce pražské, in: Stavitel XI, 1930, s. 64n.

⁸¹ Jako jeden z argumentů je zde použito formulace „otroctví ženino“ – žena kromě zaměstnání pracuje zadarmo doma jako hospodyně. Pokud by se tedy tento fiktivní plat za vedení domácnosti připočetl k činži, zřetelně by vyšlo najevo, že samostatné bydlení je nevhodné. To, že česká společnost není ještě dostatečně na výši, dokazuje podle redakce Stavitele fakt, že z 34 došlých návrhů pouze dva předkládají jako řešení kolektivní dům – dvojice Gillar & Špalek a Havlíček & Honzík. K první dvojici se komise vyjádřila vyhýbavě (tj. že se jedná o řešení jiné než byl smysl soutěže), návrh Havlíčka a Honzika (podaný hors concours) byl z posuzování vyloučen. Komentář končí kousavým srovnáním situace: zatímco v roce 1930 se v Moskvě staví Le Corbusierův obchodní úřad Centrosjuz, tak v Praze Fantovo

Z došlých 34 návrhů získali první dvě ceny Tenzer, Podzemný, Ossendorf a F. A. Libra ve spolupráci s Ing. Kánem. Stavba uveřejnila výběr ze soutěžních návrhů se stručným vyjádřením k soutěži, věnující se také pavlači.⁸² Návrh vítězné trojice architektů potlačoval pocit nedostatku soukromí a pohodlí při vstupu z pavlače rovnou do pokoje jejím zasunutím a situováním v každém druhém patře, a tím vytvořením mezonetu. Je popsán jako prostorový plán Adolfa Loose; kritizuje se zde nadbytečná výška, zbytečné finanční navýšení a větší náročnost realizace. Samotný návrh je tedy sice vnímám jako kvalitní, nicméně pro „nejmenší byt“ nevhodný.

Rostislav Švácha ve své knize *Od moderny k funkcionalismu*⁸³ uvádí, že vedle vlivu *Adolfa Loose* a jeho *Raumplanu*, ukázkově realizovaného právě v této době v pražské Müllerově vile v Praze (1928 - 30), *Le Corbusiera* nebo *Hanse Scharouna* na trojici budoucích architektů (které později Otakar Nový nazval *mistry levných bytů*⁸⁴) jistě působil i příklad sovětského konstruktivisty *Mojseje Ginzburga* a jeho projekty kolektivních domů z let 1926 - 29.⁸⁵

ministerstvo u Štefánkova mostu. Ve *Staviteli* je také hned na další stránce otištěno prohlášení Architektonické skupiny *Levá fronta*, která odmítá minimální bydlení v buržoazním rodinnému hospodářskému modelu jako falešné a neodpovídající poslání avantgardy. In: K soutěži na domy s malými byty obce pražské, in: *Stavitel XI*, 1930, s. 64n.

⁸² Soutěž pražské obce na domy s nejmenšími byty, in: *Stavba IX*, 1930 – 31, s. 20n.

⁸³ Rostislav ŠVÁCHA : *Od moderny k funkcionalismu*, Praha 1995, s. 341.

⁸⁴ Označil tak kromě A. Tenzera, K. Ossendorfa a R. F. Podzemného také další nadané architekty: Fr. Jecha, K. Koželku, J. K. Řihu, Fr. A. Libru, A. Černého, z Brna J. Poláška, B. Rozehnal a bratry V. a A. Kubu. Otakar NOVÝ : *Česká architektonická avantgarda*, Praha 1998, s. 393.

⁸⁵ *Josefa Havlíčka* a *Karla Honzika* je publikovaný projekt nájemného domu pro existenční minimum (1928, *Le Corbusier & Pierre Jeanneret*), jednotlivé typy komunálního domu (*Ginsburg, Pasternak, Vladimirov, Barš*). In: *Za návrhem Koldomu*, *Stavitel XI*, 1930, s. 61n.

3.4. Soutěž Ústřední sociální pojišťovny

Soutěžící si v tomto případě museli poradit s třemi složitými parcelami v Praze - Pankráci, dvěmi ve tvaru nepravidelného pětiúhelníku a jednou ve tvaru nepravidelného sedmiúhelníku. Podle regulačního plánu byly určeny nikoliv uzavřené, ale otevřené bloky, zároveň ale byla soutěžícím ponechána možnost navrhnout domy v řadách a změnit plán. Že to tak také značná část zúčastněných udělala⁸⁶ a více než polovina soutěžících navrhla racionální zastavění v řadách, napsal po skončení soutěže ve shrnutí výsledků Pavel Janák.⁸⁷

Ten se po této soutěži věnoval problematice výhodnosti pavlačového domu oproti schodišťovému ještě později v dalším článku⁸⁸. Propočítáním hospodárnosti a analýzou hygienických nároků dospěl jednoznačně k závěru, že *je v naší době možný jen pavlačový dům* a nabádal k jeho projektování. Rovněž se vrátil k tématu etážového bytu, který se sice blíží výhodám rodinného domu, ale pro nejmenší byt se jevil jako nevhodný a zbytečně drahý. Pro ilustraci textu použil Janák návrhy (půdorysy) bytů s balkónem o rozloze cca 25 m². Jsou to práce studentů z Uměleckoprůmyslové školy z roku 1930 – 31.

Porota první a druhou cenu neudělila, čtyři odměny získali: autor Památníku na Vítkově a Vojenského muzea Jan Zázvorka⁸⁹, A. Černý, F. Libra a J. Štefánka & F. Jech.⁹⁰ Antonín Tenzer, ten rok teprve

⁸⁶ Byly to dvě třetiny, tj. 40.

⁸⁷ Pavel JANÁK : Po soutěži, in: Styl, 1929-30, s. 197.

⁸⁸ Pavel JANÁK :Schodišťový nebo pavlačový dům jako typ domů s malými byty. Etážový byt jako typ malého bytu?, in: Styl XI, 1931 – 32, s. 4 – 6.

⁸⁹ Zázvorkův nejvýše oceněný návrh pro Pankrác byl uveřejněn ve Stylu XI (XVI), 1931-32, s. 1n.

⁹⁰ Soutěže, in: Architekt SIA XXX, 1931, s. 54.

dvaadvacitiletý student architektury, získal opět ve spolupráci s Richardem Podzemným a Kamilem Ossendorfem odměnu.

3.5. Soutěž Ústředního dělnického spolku Včela

Soutěž na návrhy nájemních domů s malými byty na částečně zastavěném stavebním bloku ve Vršovicích ohraničeném ulicemi Mojžírovou, Dr. Engela, Na Křížku a Družstevní byla vypsána s konečnou uzávěrkou 31. května 1931. Ze sedmatřiceti došlých prací bylo bodováním⁹¹ vybráno jedenáct nejlepších návrhů, z nichž pak po dalším hodnocení získaly dva druhou cenu – návrh tandemu Tenzer & Podzemný & Ossendorf a J. Říhy.

Limit pro soutěžící představovalo již zastavěné okolí, které vyžadovalo určité kontextuální řešení. Rovněž nebyl zájem z hygienických i ryze ekonomických důvodů vybrat a realizovat uzavřený blok. Toto řešení však početně téměř převládalo, zvolilo jej devatenáct architektů.⁹² Vítězné projekty navrhly situaci téměř shodným způsobem; lichoběžníkovou část v jihovýchodní části dostavěli po obvodě tak, aby vznikl směrem na severovýchod otevřený dvůr. Tato dispozice se v soutěži objevila kupodivu pouze ve čtyřech případech. Samotné budovy byly navrženy jako budovy s pavlačemi a důsledně propracovaným společným zázemím (lázně, restaurace, obchody, prádelny, školka atd.).

Ačkoliv by se mohlo zdát, že v architektonických časopisech tolik propagovaná pavlač jako modernější a ekonomičtější řešení bude zastoupena ve většině návrhů, objevila se pouze devětkrát (tj. u jedné čtvrtiny). Pavel Janák v komentáři popsal, jak soutěž charakterizuje dobu: některé prvky vypovídající o kvalitě řešení - odhad výšky nebo

⁹¹ Byly posuzovány a obodovány ze šesti hledisek: orientace, hygienické důsledky zastavění, půdorysná dispozice s důrazem na kvalitu řešení vnitřní komunikace, hospodárnost (počet bytů, kubatura, konstruktivní účelnost), vyřešení bytové buňky, společná zařízení. In: *Architekt SIA XXX*, 1931, s. 98.

⁹² Pavel JANÁK: Soutěž Včely v číslech, in: *Styl XI (XVI)*, 1931-32, s. 91.

způsob konstrukce, jiné naopak – třeba (ne)vyřešení světových stran. Převaha rovných střech zase vypovídá o dobových tendencích.⁹³

Programem vyžadované společné zázemí bylo v soutěži na sociální bydlení nůvum a autorům byla také ponechaná poměrně velká svoboda, ale nejednalo se ještě o kolektivní bydlení. Společná zařízení byla komisí hodnocena samozřejmě z více hledisek; jedním z nich byla dobrá přístupnost z domu, respektive přímo z bytu. V tomto ohledu byl vyzdvížen právě projekt trojice Tenzer & Podzemný & Ossendorf. Stejně tak se po této stránce těšil přízni i návrh Jana Gillara, který již v předcházející soutěži patřil mezi propagátory kolektivního bydlení.⁹⁴ Počítali s vývojem *organizačního života*, tedy s přístupem do společných prostor jak z ulice, tak s vnitřní komunikací pro obyvatele. Trojice architektů navrhla všechny společné prostory (služby, společenské místnosti) jako potenciálně pronajímatelné, prostory určené pro děti orientované na jih, pro nájemníky měla být k dispozici skladiště určená pro kola, kočárky atd. Vynechány byly sklepy z důvodu ústředního topení a nepotřebě větších zásob potravin. V průvodní zprávě naopak upřednostňují zřízení konzumu s větším skladem a centrální chladírnou.⁹⁵

K tématu kolektivního bydlení, *bytu pro proletariát a vlastního bytu proletariát* se pochopitelně vyjádřil také Karel Teige. Bránil se důsledné kolektivní výstavbě za každou cenu, protože by v soudobých poměrech nebyla realizovatelná vzhledem ke *zvykům a morálním přežitkům v dělnických rodinách*⁹⁶. Stejně tak ji ale neviděl v dané době jako nemožnou. Určující hranice není nijak fixní, lze s ní

⁹³ Pavel JANÁK: Soutěž Včely v číslech, in: Styl XI (XVI), 1931-32, s. 92.

⁹⁴ Za zmínku jistě stojí i grafická podoba Gillarových návrhů. Pohledy, půdorysy a perspektivy rozšířil ve stylu meziválečné avantgardy výmluvnými fotografiemi a zajímavou typografií s důraznými hesly či názvy. Jeho návrhy již připomínají sociologickou analýzu navrhované architektury. In: Stavba X, 1931 - 32, s. 13.

⁹⁵ Karel TEIGE, K soutěži na nájemné domy s malými byty pro dělnický spolek Včela v Praze, in: Stavitel XII, 1931, s. 81.

⁹⁶ Karel TEIGE, K soutěži na nájemné domy s malými byty pro dělnický spolek Včela v Praze, in: Stavitel XII, 1931, s. 76n.

pohybovat, stejně jako se tak již děje u ostatních výrazů *proletariátu* jako je *dělnický žurnalismus, dělnická tělovýchova, dělnické divadlo atd.* Architektům ale vytknul, že dělnické byty řešily jako maloměšťácké, jako menší obvyklé byty. Z neznalosti a nedostatku praxe nevěděli, co přesně mají dělat a opomněli to, co bylo podle Teiga pro proletariát nejpodstatnější: dětské domovy, síně a prostory pro společnou politickou i kulturní aktivitu, hřiště a tělocvičny.⁹⁷

Teigův pohled na soutěž tedy nebyl nijak optimistický, hodnotil ji jako první krok, bohužel bez dostatečně zainteresovaných soutěžících. Soutěž podle něj sice přinesla několik zajímavých návrhů, nikoliv významný pokrok nebo opravdu funkční kolektivní formu bydlení s dostatečnou vybaveností. Návrh Tenzera, Podzemného a Ossendorfa se tudíž mohl Teigovi zamlouvat z hlediska pojetí společných služeb a společenských či politických akcí, ale struktura bydlení – od bytů pro svobodné až po rodiny s třemi dětmi – se zřejmě příliš s pojetím kolektivního bydlení neshodovala.

⁹⁷ Karel TEIGE, K soutěži na nájemné domy s malými byty pro dělnický spolek Včela v Praze, in: *Stavitel* XII, 1931, s. 92.

4. KREJCARŮV ATELIER

4.1. Spolupráce s Jaromírem Krejcarem

Jaromír Krejcar na mladého Tenzer však působil nejen jako architekt, ale i jako vůdčí osobnost avantgardy. Podle Tenzerových slov měla největší vliv na jeho tvorbu a myšlení právě praxe u Jaromíra Krejcara. V jeho ateliéru se Tenzer setkával s Obrtelem, Linhartem, Havlíčkem, Honzíkem, Fragnerem, Feuersteinem, Krohou, Fuchsem, Vaňkem, ale poznal tu i Le Corbusiera, Meyera nebo Stama. Mimo architektonický svět to byli namátkou Fučík⁹⁸, Haken, E.F.Burian, Hoffmeister, Peroutka, Seifert, Štýrský, Toyen, Tichý, Brunner, Sekanina, Vančura, Olbracht a samozřejmě Krejcarův nejbližší přítel – Karel Teige⁹⁹, který o architektovi napsal rozsáhlou studii¹⁰⁰. Krejcarova nezdolná energie a neustálé hledání nových postupů a řešení, opravdu nových – nekonvenčních, odpoutaných od všeho běžného, musely působit na mladého Tenzera povzbudivě a vtahovat ho naplno do architektonického prostředí.

V souvislosti s Teigovým názorem, že architektura by neměla být uměním, ale jen vědou, proti kterému se vyhranili především Karel Honzík, Josef Havlíček, Vít Obrtel a Bedřich Feuerstein, se Krejcar dostal mezi dva póly funkcionalistické architektury: emocionální funkcionalismus¹⁰¹ a čistě racionálně-vědeckému pojetí. Krejcar se

⁹⁸ Julius Fučík byl podle vzpomínek Antonína Tenzera téměř denním hostem. Tenzer s ním i nějaký čas sdílel společný byt. Vladimír ŠLAPETA : Architekt Tenzer vzpomíná, in Československý architekt, 1984, č. 14, s. 4 – 6.

⁹⁹ Vladimír ŠLAPETA : Architekt Tenzer vzpomíná, in Československý architekt, 1984, č. 14, s. 4 – 6.

¹⁰⁰ Karel TEIGE : Práce Jaromíra Krejcara, Praha 1933.

¹⁰¹ Tento pojem do české historie architektury zavedl Rostislav Švácha, Klaus Spechtenhauser jej popisuje jako poetistický směr. In: Rostislav ŠVÁCHA (ed.) : Miroslav Lorenc. Jaromír Krejcar. Zlínská moderní architektura a pražská avantgarda (kat. výst.), Zlín 1995, s. 37.

nepřiklonil bezvýhradně ani k jedné straně; možná, že ho programově fascinoval víc Teigův vědecký funkcionalismus, ale výtvarně zase přitahovala architektura inspirující se *transatlantickými parníky*, jak také pojmenoval svůj text publikovaný v devětsilském almanachu *Životu II* z roku 1922¹⁰².

Almanach nebyl v konzervativních kruzích přijat, což pravděpodobně přispělo ke Krejcarově nerozhodnosti v této otázce.¹⁰³ Od druhé poloviny dvacátých let se jeho architektura vydala dvěma směry zároveň. Krejcarova *paralelní moderní architektura*¹⁰⁴ je svým způsobem *architekturou smíru*¹⁰⁵. Vznikla vedle sebe podle všech funkcionalistických pouček a pravidel (včetně FFF) dokonalá vila lékaře a spisovatele Vladislava Vančury na Zbraslavi (1925 – 26) a obchodní dům Olympic ve Spálené ulici (1925 – 28), ukázkový příklad emocionálního funkcionalismu, všeríkající ilustrace devětsilské poetiky. Dům s úzkou fasádou¹⁰⁶, teprve druhá funkcionalistická stavba v historickém centru metropole, stála hned naproti domu, ve kterém v té době Krejcar spolu s Milenou Jesenskou žil, a kde jedna místnost jejich bytu sloužila jako ateliér.¹⁰⁷ Dům Jednoty soukromých úředníků, kam přestěhoval svůj ateliér, vznikla ve stejné době jako sanatorium Machnáč v Trenčianských Teplicích.¹⁰⁸ Stavba, která je

¹⁰² Architektura transatlantických parníků. In: Antonín TENZER / Rostislav ŠVÁCHA / Klaus SPECHTENHAUSER : Jaromír Krejcar 1895 – 1949 (kat. výst.), Praha 1995, s. 16n.

¹⁰³ Miroslav Lorenc. Jaromír Krejcar. Zlínská moderní architektura a pražská avantgarda (kat. výst.), Zlín 1995, s. 37.

¹⁰⁴ Antonín TENZER / Rostislav ŠVÁCHA / Klaus SPECHTENHAUSER : Jaromír Krejcar 1895 – 1949 (kat. výst.), Praha 1995, s. 47.

¹⁰⁵ Rostislav ŠVÁCHA (ed.) : Miroslav Lorenc. Jaromír Krejcar. Zlínská moderní architektura a pražská avantgarda (kat. výst.), Zlín 1995, s. 37.

¹⁰⁶ Není to jediný příklad funkcionalistického domu, který vznikl na úzké a dlouhé středověké parcele. Stejně tak museli s místem a výrazem fasády pracovat architekti Lindtova domu (1925 – 27), obchodního domu Baťa (1927 – 29) nebo brněnského hotelu Avion (1927 - 28)

¹⁰⁷ Rostislav ŠVÁCHA (ed.) : Miroslav Lorenc. Jaromír Krejcar. Zlínská moderní architektura a pražská avantgarda (kat. výst.), Zlín 1995, s. 49.

¹⁰⁸ Rostislav ŠVÁCHA (ed.) : Miroslav Lorenc. Jaromír Krejcar. Zlínská moderní architektura a pražská avantgarda (kat. výst.), Zlín 1995, s. 41.

skvělým zhmotněním Teigovy teorie vědeckého funkcionalismu, kontrastem architektury představující bílou transatlantickou eleganci - ač velkou, v žádném případě těžkopádnou.

Antonín Tenzer po příchodu do Krejcarova ateliéru začal pracovat na Gibiánově vile¹⁰⁹ (*rozpočty a řemesla*¹¹⁰), spolupracoval na dopravní soutěži hlavního města Prahy (1930 - 31), z užší soutěže vyšel dobře dům Jednoty soukromých úředníků na Vinohradech, který se začal realizovat. Antonín Tenzer se podílel na jeho prováděcím projektu¹¹¹, dále spolupracoval divadle v Charkově, na soutěžním návrhu na parlament v Praze na Letenské pláni (1928)¹¹², návrhu sportovního stadiónu v Praze-Braníku (1929), větší podíl měl pak na soutěžním projektu na Francouzské školy (1931), na lázeňském domě Machnáč v Trenčianských Teplicích vedl v letech 1930 - 32 stavební dozor, v roce 1932 pracoval na soutěžních projektech sanatorií ve Vyšných Hágoch a Starém Smokovci, které však již nenásledovaly úspěchy Machnáče.

Krejcar odjel v roce 1934 do Moskvy s vidinou zakázek a zlepšení situace. „*Nesnášel problémy: unikál jim nebo se jim vyhýbal... Byl to současně únik před realitou. Předpoklady, které do odchodu vkládal, se nesplnily.*“¹¹³ Život pod Stalinovou diktaturou ho hluboce zklamal a již po roce se vrátil zpátky do Československa, spolu se svou novou

¹⁰⁹ Vila průmyslníka Richarda Gibiána, v Praze-Bubenči, v ulici Charlese de Gaulla, (1927 - 29), in: Antonín TENZER / Rostislav ŠVÁCHA / Klaus SPECHTENHAUSER : Jaromír Krejcar 1895 - 1949 (kat. výst.), Praha 1995, s. 120.

¹¹⁰ Vladimír ŠLAPETA : Rozhovor o sanatoriu Machnáč, in: Umění a řemesla 1984, č.3, s.26n.

¹¹¹ Vladimír ŠLAPETA : Rozhovor o sanatoriu Machnáč, in: Umění a řemesla 1984, č.3, s.26n.

¹¹² Spolu s ním se na něm podíleli Špalek, Müllerová a Lorenc. Miroslav Lorenc. Jaromír Krejcar. Zlínská moderní architektura a pražská avantgarda (kat. výst.), Zlín 1995, s. 46. Architekturu komplexu se pokusil zobrazit principy demokraticky organizovaného státu kapitalistického ražení. Ibidem s. 41.

¹¹³ Antonín TENZER / Rostislav ŠVÁCHA / Klaus SPECHTENHAUSER : Jaromír Krejcar 1895 - 1949 (kat. výst.), Praha 1995, s. 11.

ženou Rivou. Nadšení pro socialismus ho opustilo, jak také psal ve svých novinových článcích o poměrech v SSSR, aniž by si uvědomoval možné následky. Skutečností napomáhající k tomu, aby se v Moskvě necítil dobře, bylo hrubé komandování Nusima Nesise v pozici jeho nadřízeného.¹¹⁴

Po Krejcarově návratu z Moskvy s ním Tenzer spolupracoval ještě na jeho vítězném návrhu Československého pavilonu na světovou výstavu v Paříži v roce 1937 a na soutěžním návrhu na fakultní nemocnici v Praze-Motole (1936). Výstavní pavilon byl vlastně výrazem obdivu k ruskému konstruktivismu v protikladu k tamější situaci (nejen) na poli architektury, navíc umocněný umístěním pavilony Československa a Sovětského svazu naproti sobě. Úspěch v soutěži a realizace motolské nemocnice nechaly na sebe čekat ještě dvě desetiletí. Tentokrát však do soutěže návrh vypracoval Tenzer s Richardem Podzemným.

Těmito dvěma soutěžemi skončila Krejcarova spolupráce s Antonínem Tenzerem, nikoliv jeho působení v Československu. Období úspěchů a velkých zakázek však již bylo pryč. Během války navrhl letní dům pro Annu Helbichovou a Martu Sedláčkovou ve Frenštátě pod Radhoštěm (1939 – 40), po roce 1945 se zúčastnil soutěží na obnovu Lidic a kolektivní dům v Litvínově (1946). Krátkou dobu působil na brněnské fakultě architektury, v roce 1948 přijal nabídku Architectural Association v Londýně,¹¹⁵ kde však již v říjnu následujícího roku zemřel na následky srdeční mrtvice.¹¹⁶

¹¹⁴ Krejcar byl člověk svobodomyšlný a přátelský, který poskytl přístřeší Romanovskému a Kostrovovi po Říjnové revoluci nebo Peerovi Bückingovi, Antonínu Urbanovi nebo právě Nusimu Nesisevi po odchodu H. M. z Bauhausu.

¹¹⁵ Opustit zemi chtěla především jeho žena Riva, která se obávala politického vývoje.

¹¹⁶ Rostislav ŠVÁCHA (ed.) : Miroslav Lorenc. Jaromír Krejcar. Zlínská moderní architektura a pražská avantgarda (kat. výst.), Zlín 1995, s. 43.

4.2. Sanatorium Machnáč v Trenčianských Teplicích

Lázeňský dům nemocenské pojišťovny soukromých úředníků a zřízenců v Trenčianských Teplicích se řadí mezi absolutní špičku české funkcionalistické architektury. K dalším nejlepším realizacím Jaromíra Krejcara a našeho funkcionalismu vůbec patří ještě palác Olympic a československý pavilon na světové výstavě v Paříži. U všech těchto tří projektů byl Antonín Tenzer přítomen. Měl možnost sledovat postupný vznik nejdůležitějších a nejkrásnějších staveb té doby. Když přišel jako mladý adept do Krejcarova ateliéru, stavěl se zrovna Olympic.¹¹⁷ Za dva roky pak Jaromír Krejcar vyhrál nejsilněji obesanou soutěž meziválečného období.¹¹⁸ Uspěl tehdy v konkurenci šesti desítek návrhů (!). Antonín Tenzer vykonával jako Krejcarův zástupce během celé stavby autorský architektonický dozor. Za tuto možnost vděčil také svému profesorovi Pavlu Janákovi, který u studentů podporoval sbírání zkušeností v průběhu studia, takže Antonína Tenzera ochotně uvolňoval ze školy.

Karel Teige označil tuto stavbu tak trochu neoprávněně za předobraz koldomu.¹¹⁹ Krejcar nepostavil Machnáč jako sanatorium, ale ani jako hotel. Inspirovat se nechal oběma typy, ale vnitřní uspořádání odpovídá analýze života uvnitř stavby. Podle ní jsou umístěny

¹¹⁷ Vladimír ŠLAPETA : Rozhovor o sanatoriu Machnáč, in: Umění & Řemesla 1984, č.3, s.26n.

¹¹⁸ Vladimír ŠLAPETA : Rozhovor o sanatoriu Machnáč, in: Umění & Řemesla 1984, č.3, s.26n.

¹¹⁹ „Nuže, změňte tento hotel pro rekonvalescenty v obydlí pracujících, učíte hotelový pokoj bytem jednoho dospělého člověka, tedy bytem bez domácnosti a domácího hospodářství, bytem bez kuchyně, učíte z křídla s restaurací a společenskými místnostmi klub obyvatelů domu s kantýnou, jídelnou a dětskými jeslemi, a máte docela přesnou představu kolektivního domu s centralisovanými kulturními a sociálními institucemi, kdy byt bez domácnosti, jehož obsahem není rodina, ale samostatné individuum, muž či žena, mění se v jednu obytnou kabinu (s předsíní, toaletou a balkonem). Obytná buňka ozdravovny není nic jiného, než nejmenší byt, než nejvyspělejší forma nejmenšího bytu.“ Ladislav ŽÁK : Předobraz nového bydlení, in: Magazín Dp XX, 1933-34, s. 150.

jednotlivé místnosti a pokoje (vodítkem k ideálnímu uspořádání byly charakteristické obtíže lidí trpící revmatismem a srdečními chorobami), určeny proporce a barevnost interiéru (aby uklidňovala nervy) atd. Pozornost věnoval i zařízení pokojů, jehož snímky, stejně jako celého objektu, byly velmi často otiskovány nejen v architektonických periodikách. Pokoje měly balkón, okno v celé šířce pokoje, byly izolovány od hluku, lůžko bylo chráněno od přímého průvanu. Orientací bylo zajištěno, že slunce do pokoje nepražilo, ale svítilo převážně v tu dobu, kdy se zde pacienti zdržovali.¹²⁰

Pro stavbu zvolil Krejcar půdorys písmene T, což umožnilo funkční rozdělení provozu. Jedna část byla vymezena ubytování, odpočinku a klidu. Na střeše se na terase nacházely sluneční a pískové lázně. Druhá, vystupující do prostoru směrem na západ, ke starému lázeňskému centru, byla navržena jako vstupní a společenská. Zde se pacienti setkávali v jídelně s terasou, ve společenské místnosti nebo v klubovně.¹²¹ Tento blok s rampou¹²², zaoblenými rohy, pásovými okny, kovovým zábradlím, terasami a pergolami je jednou z nejpůsobivějších ukázek funkcionalistické architektury čerpající inspiraci u *transatlantických parníků*. Nebyla to však samoučelná hra s tvary, vše bylo dotaženo do detailu a každý prvek měl své opodstatnění.

Nautický charakter vstupního křídla umocnila zadní část obytného dvoutraktového bloku s balkónky s kovovým zábradlím. Pokoje byly orientované na východ, s výhledem do parku. Mnohokrát již bylo upozorněno na její podobnost se zadní fasádou Gropiovy budovy

¹²⁰ Ladislav FOLTÝN : Slovenská architektúra a česká Avantgarda 1918 – 39, Bratislava 1993, s. 132.

¹²¹ Ladislav FOLTÝN : Slovenská architektúra a česká Avantgarda 1918 – 39, Bratislava 1993, s. 132.

¹²² Rampa byla funkční, sloužila méně pohyblivým pacientům, zároveň ale byla součástí estetického výrazu stavby.

Bauhausu v Desavě.¹²³ Sám Krejcar, podobně jako celá jeho generace, to nevnímal jako fatální prohřešek, vykrádání nebo kopírování. Příslušníci avantgardy vnímali formální originalitu jako projev individualismu, který se neslučoval s jejich názorem.

Antonín Tenzer vzpomínal¹²⁴ na práci v Trenčianských Teplicích také z toho důvodu, že v Krejcarově ateliéru našli v té době útočiště tři spolupracovníci z Bauhausu právě vyhozeného Hannese Meyera: Peer Bücking, Nusim Necis a Antonín Urban. Pracovali na prováděcím projektu podle způsobu běžného v Bauhausu, tj. založeném na *komplexním zvládnutí problému* a s příznačnou *německou precizností*¹²⁵. Vypracovali nejen univerzální plány pro generální orientaci, ale také jednotlivé plány podle za sebou jdoucích stavebních a řemeslných prací a pak podle podlaží. Přehledná dokumentace pak pochopitelně usnadňovala práci i dohled.

Machnáč ovlivnil stavby dalších sanatorií. Sám Krejcar se účastnil dalších velkých soutěží - na sanatorium pro tuberkulózní ve Starém Smokovci¹²⁶ a o dva měsíce pozdější soutěž na sanatorium ve Vyšných Hágoch¹²⁷, tentokrát však již bez úspěchu¹²⁸.

V připravované užší soutěži na sanatorium ve Vráži u Písku se počítalo s vyzváním Jaromíra Krejcara. Ten však byl zrovna v Rusku a osloven byl tedy Antonín Tenzer. Byl znám jako Krejcarův zástupce, obeznámený s architekturou tohoto charakteru. Tenzer soutěž vyhrál a přestavba s novostavbou ve Vráži se stala jeho první samostatnou realizací. Navíc tato stavba odstartovala jeho specializaci na

¹²³ Antonín TENZER / Rostislav ŠVÁCHA / Klaus SPECHTENHAUSER : Jaromír Krejcar 1895 – 1949 (kat. výst.), Praha 1995, s. 83.

¹²⁴ Vladimír ŠLAPETA : Rozhovor o sanatoriu Machnáč, in: Umění & Řemesla 1984, č.3, s.27. 7

¹²⁵ Vladimír ŠLAPETA : Rozhovor o sanatoriu Machnáč, in: Umění & Řemesla 1984, č.3, s.27.

¹²⁶ Soutěž vypsala Všeobecní penzijní ústav v Praze II.

¹²⁷ Soutěž vypsala Ústřední sociální pojišťovna v Praze XVI.

zdravotnické komplexy, jimž věnoval neuvěřitelnou třetinu svých projektů.¹²⁹

¹²⁹ Podle soupisu prací Antonína Tenzera.

4.3. Soutěže na sanatoria ve Vysokých Tatrách

Soutěžní projekty dostaly poměrně dost prostoru v odborných periodikách. Časté publikování a vysoká kvalita již realizované stavby sanatoria v Trenčianských Teplicích k tomu jistě přispěly, avšak již od roku 1930 v revue Architekt SIA byly velmi často uveřejňovány studie odborníků, především Ing. arch. Vojtěcha Krcha, Ing. arch. J. Mannsbartha, Prof. MUDr. J. Kabelka a Ing. arch. Vlad. Ukleina. Pravidelně zde byly podrobně představovány zajímavé a novátorské příklady zdravotnických zařízení v Evropě či USA. Architekti věnující se této problematice, stejně jako angažovaní lékaři, psali o nových typech nemocničních budov, o výhodách samostatných pavilónů, o konkrétních odděleních se specifickými požadavky, přinášeli obsáhlé reportáže o výstavách věnující se hygieně, informovali o přednáškách a sympoziích na toto téma, vydávaných odborných knihách a časopisech.

Periodika Stavba a Stavitel se věnovala více představování soutěžních projektů a komentářům nebo občasnému publikování zahraničních příkladů. Nicméně soutěže na sanatoria ve Starém Smokovci a Vyšných Hágoch se těšily velké publicitě v podstatě ve všech časopisech zabývajících se (nejen) architekturou.

Soutěž na náčrtky *sanatoria pro plicně choré pojištěnce na ústavu na pozemku ve Starém Smokovci* „Na krásné vyhlídce“ ve Vysokých Tatrách vypsal Všeobecný penzijní ústav v Praze II.¹³⁰ Žádné ze čtyřiceti devíti došlých řešení nebylo realizováno. Jaromír Krejcar za svůj návrh trojkřídlého komplexu se zalomením a šikmým řazením

¹³⁰ Soutěže, in : Stavitel XIII, 1932, s. 31.

pokojů získal odměnu.¹³¹ Spolupracoval na něm s lékařem J. Jedličkom.¹³²

Stejně jako u jiných soutěží v té době, probíhala diskuze o regulérnosti a problémech veřejných soutěží i v tomto případě. J. Kříž se ve svém poměrně dlouhém článku¹³³ zmiňuje o tom, co nakonec vede ke špatným výsledkům. Vypisovatelé soutěží se snaží vytěžit ze soutěže, finančně náročné, co nejvíce. Architekti tak vedle základních plánů (plány v měřítku 1:200, situaci 1:720, perspektiva, kubatura, přibližný výpočet nákladů) musí vypracovávat přesný popis způsobu stavby, axonometrická schémata všech podlaží nebo detailní zařízení pokojů, které se pak ale zbytečně nehodnotí zvlášť. Pracují na základě nekvalitně připravených podkladů, ke kterým nebyli přizváni odborníci. Plány se stávají po odevzdání do soutěže majetkem vypisovatelů s právem použít dílčí části. Architekti se snaží ovlivnit porotu zpracováním a nevyžádanými přílohami, které zakrývají absenci požadovaných materiálů, porotci straní architektům ze svých spolků...

Soutěž na **sanatorium ve Vyšných Hágoch** na jižních svazích Vysokých Tater vypsala Ústřední sociální pojišťovna v Praze XVI také v roce 1932. Porota udělila tři stejné ceny bez pořadí G. Paulovi & Fr. Čermákovi, F. A. Librovi & J. Kannovi a G. Müllerové.¹³⁴ Komplex se realizoval v letech 1934 – 38 podle projektu Františka Libry a Jiřího Kanna, který konzultovali s MUDr. Svatoplukem Basařem.¹³⁵ K oběma soutěžím na sanatoria TBC vyšel komentář ve

¹³¹ Oceněny byly tři návrhy, dalších osm obdrželo odměnu. Soutěže, in : Stavitel XIII, 1932, s.88, s. 120.

¹³² Matúš DULLA / Henrieta MORAVČÍKOVÁ : Architektúra Slovenska v 20. storočí, Bratislava 2003, s. 126.

¹³³ J. KŘÍŽ : Ideové soutěže – sanatorium ve St. Smokovci, in: SIA XXXI, 1932, s. 189n. Stejně tak se k soutěži a její nepřipravenosti atd. věnuje komentář otištěný ve Staviteli XIII, 1932, s. 122n.

¹³⁴ Soutěže, in: Stavba XI, 1932-33, s. 32.

¹³⁵ Matúš DULLA / Henrieta MORAVČÍKOVÁ : Architektúra Slovenska v 20. storočí, Bratislava 2003, s. 125.

Stavbě¹³⁶. Možná až nepochopitelně se dnes bude jevit v tomtéž periodiku polemika o asymetrii. Porota se nemohla v případě soutěže na sanatorium ve Vyšných Hágoch shodnout na dispozici komplexu a Paul s Čermákem v článku nazvaném *Proč asymetricky?* hájili svůj asymetrický pavilonový návrh oproti blokovému symetrickému.¹³⁷ Matúš Dulla popisuje tento spor jako zdánlivě formální rozepří, ve skutečnosti však zápas za novou architekturu: avantgarda zde vystupuje jako nositel a obhájce nové, asymetrické architektury. Porota alibisticky zvolila kompromis, tj. osovou dispozici s prvky odkazujícími na modernu – dlouhé symetrické rameno s menšími křídly, uprostřed s jedním větším, příčně zakončeným.¹³⁸

Další dvě soutěže sice získali mnohem větší publicitu než soutěž na sanatorium v Trenčianských Teplicích, ale články doprovázely fotografie tohoto poměrně drahého, ale i přesto avantgardou velmi obdivovaného realizovaného komplexu. Soutěže se týkaly hlavně Čechů, alespoň v případě Starého Smokovce¹³⁹, takže je sledovala zejména česká architektonická veřejnost. Skutečnost, že rozproušená diskuze o co možná nejlépe řešené budovy ve zdravotnictví měla na svém počátku Krejcarův Machnáč jako ukázkový příklad budovy sanatoria, byl pro soudobou architekturu rozhodně dobrým stimulem.

¹³⁶ Mezi reprodukovánými návrhy je například projekt V. Ukleina & J. Moravce (hors concours) či J. Zázvorky & J. Záka (odměna), Míška – Podzemného – Ossendorfa (zakoupeno), Krejcarův bohužel nikoliv. Soutěže, in: Stavba XI, 1933, s. 49n.

¹³⁷ Soutěže, in: Stavba XI, 1933, s. 55n.

¹³⁸ Matúš DULLA / Henrieta MORAVČÍKOVÁ : Architektúra Slovenska v 20. storočí, Bratislava 2003, s. 124.

¹³⁹ Matúš DULLA / Henrieta MORAVČÍKOVÁ : Architektúra Slovenska v 20. storočí, Bratislava 2003, s. 124.

4.4. Československý pavilon v Paříži 1937

Po neúspěšné soutěži na motolskou nemocnici Jaromír Krejcar vyhrál soutěž na Československý pavilon v Paříži. Parcela se nezdála na první pohled nejvýhodnější, ale právě její komplikovanost přispěla k zajímavému řešení jak technicky, tak výtvarně a dostalo se jí patřičné publicity a zájmu. Lze jen litovat, že v Československu nebyla vůle k přenesení pavilonu od Seiny k Vltavě.

Soutěž na státní pavilon pro mezinárodní výstavu „Umění a technika v moderním životě“ v Paříži roku 1937 vypsal Ministerstvo veřejných prací s uzávěrkou 22. června. Uděleny byly čtyři ceny, vedle Krejcara – Kejře – Sutnara uspěli Fuchs – Sutnar, Gočár – Heythum a Machoň – Benda. V užší soutěži je uveden ještě jako další spolupracovník Krejcarova týmu Soumar a jejich návrh, byť zdaleka ne bez mnoha připomínek, byl vybrán k realizaci. V revue Architekt SIA byl výběr autora pavilonu velmi pečlivě sledován. Krejcarův odvážný návrh byl hodnocen velmi kriticky, odmítán pro zbytečnou technickou a finanční náročnost.¹⁴⁰

„Nerodil se ani lehce, ani šťastně. – Jeho skleněný modýlek vypadal velmi přitažlivě. Ale všechny modýlky vypadají přitažlivěji než skutečnost, skoro jsou pro to, aby klamaly; což se se zpravidla neví neb neuvažuje. – Jeho kresby na černém papíře slibovaly malý zářící „zázrak“ výstavních večerů¹⁴¹. Jenomže šikovně a skvěle kreslené a malované perspektivy prokazují v první řadě pouze malířský talent...“¹⁴²

¹⁴⁰ Obavy vzbuzovaly především Krejcarovy technické inovace.

¹⁴¹ Tyto působivé skicy dělal pro Krejcara podle vzpomínek Antonína Tenzera spolu s ním Zdeněk Plesník.

¹⁴² Vojtěch KRCH: Československý pavilon v Paříži, in: Architekt SIA XXXVI, 1937, s. 140.

Pavilon stál na úzké parcele blízko Eiffelovy věže a vyvýšeného tunelu metra. Více než místo pro stavbu, byť dočasnou, to by spíš prostor. Nábřeží muselo zůstat průchodné, a tak Krejcar vynesl samotný pavilon na pilířích do výšky a podložil ho terasou, která byla vyložena více než šest metrů nad hladinou řeky. Nad vstupem do metra pak byla lehčí vstupní síň. Dominantou celé stavby se stal jeden z pilířů, který protažený vysoko nad střechu s ocelovými lany působil spolu s oblým a v noci zářícím pavilonem opravdu jako parník, jehož obraz se odráží na hladině.

Československý pavilon se dostal i do politického kontextu, neboť Krejcar přijel z Moskvy hluboce znechucen a zklamán tamější situací, ale ke konstruktivistické architektuře stále vzhlížel. Pavilon byl jakýmsi vzdáním holdu El Lisickému, neboť se pravděpodobně inspiroval jeho návrhem vesnického klubu (kolem 1930)¹⁴³. Naproti Československému pavilonu na druhém břehu Seiny stál monumentální, kamenný sovětský pavilon v klasicizujícím stylu. Výmluvný kontrast.

Pavilon se pochopitelně měl stát svou konstrukcí, použitými materiály a technologií demonstrací vyspělého československého průmyslu. Byl postaven suchou montáží¹⁴⁴, tedy smontováním ocelové konstrukce a jejím vyplněním plochami skla Thermolux, které pohlcuje osmdesát procent slunečních paprsků, nebo dutými skleněnými cihlami. Bohužel této výhodné vlastnosti nebylo využito, neboť vystavující výrobci bižuterie si vymohli umělé osvětlení, takže se pavilon musel zatemnit. Panely a vitríny byly navíc příliš vysoké, takže zastínily i hlavní

¹⁴³ Antonín TENZER / Rostislav ŠVÁCHA / Klaus SPECHTENHAUSER : Jaromír Krejcar 1895 – 1949 (kat. výst.), Praha 1995, s. 129.

¹⁴⁴ Rostislav Švácha k montáži zmiňuje mašinistický vzhled a oprávněně spekuluje o vlivu této architektury či Krejcarova na high tech: pavilón vzbudil pozornost a byl často reprodukován, Krejcar byl pozván jako profesor na školu Architectural Association v Londýně, anglickou kolébku tohoto hnutí. Díla anglických představitelů high techu, Nicka Grimshawa nebo Michaela Hopkinse jsou architektuře československého pavilónu mnohem bližší než stavby klasicky uváděných praotců high techu, Richarda Buckminstera Fullera a Jeana Prouvého. Antonín TENZER / Rostislav ŠVÁCHA / Klaus SPECHTENHAUSER : Jaromír Krejcar 1895 – 1949 (kat. výst.), Praha 1995, s. 131.

expoziční průmyslu pod sklobetonovou kupolí¹⁴⁵. Thermoluxové skleněné tabule byly poměrně dost veliké, rovněž bylo náročné vyrobit zaoblená thermoluxová skla (poprvé na světě). Jaromír Krejcar vysvětloval, že *menší skla nebo pravé úhly by byly stejně funkční, stejně jako nebylo nutné stavět kupoli ze skleněných cihel, speciálního českého sklářského výrobku*. Důvodem byla právě manifestace vyspělosti sklářského a ocelářského průmyslu a jeho největší technické možnosti.¹⁴⁶ Po této stránce autoři uspěli, dosáhli svého.

Z hlediska celistvosti tomu už tak bohužel nebylo. Jaromír Krejcar přizval ke spolupráci také Antonína Tenzera, který je podepsán pod výstavními rozvrhy vnitřní dispozice přízemí a prvního patra pavilonu, schválenými porotou k provedení. Organizátoři zvolili méně malých oddělení v neprospěch jednolitého vnitřního prostoru, koncepčně sjednoceného s exteriérem. Jak ale napsal Jaromír Krejcar, *vnitřní řešení nebylo navrženo, ale vzniklo*¹⁴⁷. Vystavovatelé trvali na umělém osvětlení, takže se nelogicky svítilo v celoskleněném prostoru.

¹⁴⁵ Kupole měla průměr 12 metrů a konstruktivní výšku 1,5 metru. Antonín TENZER / Rostislav ŠVÁCHA / Klaus SPECHTENHAUSER : Jaromír Krejcar 1895 – 1949 (kat. výst.), Praha 1995, s. 171.

¹⁴⁶ Antonín TENZER / Rostislav ŠVÁCHA / Klaus SPECHTENHAUSER : Jaromír Krejcar 1895 – 1949 (kat. výst.), Praha 1995, s. 171.

¹⁴⁷ Antonín TENZER / Rostislav ŠVÁCHA / Klaus SPECHTENHAUSER : Jaromír Krejcar 1895 – 1949 (kat. výst.), Praha 1995, s. 172.

5. SANATORIUM VE VRÁŽI U PÍSKU

5.1. Zámek ve Vráži

Ve Vráži, ležící jedenáct kilometrů severně od Písku, si nechali v devatenáctém století postavit své sídlo knížata z Lobkovicz. Jiří Kristián kníže z Lobkovicz (1835 – 1908), který stavbu inicioval, vystudoval práva, byl stálým členem Říšské rady ve Vídni a nejvyšším maršálkem Českého království a zasloužil se také o založení České akademie pro vědu a umění. Neogotický zámek se začal stavět od roku 1869 podle projektu vídeňského architekta a stavitele Friedricha Flohra, dokončen byl v roce 1875. Už za několik málo let však vyhořel¹⁴⁸ a vídeňský architekt byl povolán zpět a pověřen výstavbou hlavní budovy. Zámek poté sloužil jako letní sídlo rodu.

Zakladatel zámku zemřel v roce 1908. Po první světové válce rodina zámek již tolik nevyužívala a rozhodla se jej prodat. Zámek s hospodářskou budovou (tzv. Jubilejním pavilonem) a zhruba třináctihektarovým parkem koupil Pomocný spolek pro péči o zdraví soukromých úředníků a zřízců v Praze s plánem využívat zámek jako letní ozdravovnu. Pro nedostatek financí však nemohla být stavba pro letní rekreaci zaměstnanců vybavena, takže jej spolek bezplatně na pět let přenechal¹⁴⁹ spřátelené Nemocenské pojišťovně soukromých úředníků. Brzy se ukázalo, že ani pro pojišťovnu není toto řešení finančně výhodné, takže zámek raději rovnou odkoupila. Rozhodla se investovat a vybudovat celoročně provozuschopné léčebné a rehabilitační sanatorium. Před zahájením stavby byli osloveni nejen

¹⁴⁸ Požár vypukl 2. prosince 1879 a trval šest dní. Shořela pouze hlavní budova, požáru byla naštěstí ušetřena kaple a obě zámecká křídla.

¹⁴⁹ Od prvního ledna 1927 až do konce roku 1931. V podmínkách byla údržba zámku a přilehlých budov, jejich vybavení, zavedení elektrického světla, stejně tak starost o park se zákazem přestavovat objekty či kácet stromy bez souhlasu Pomocného spolku. V zotavovně byly rezervovány na každý měsíc v sezóně tři pokoje pro členy spolku. In: opis předávací smlouvy 22.11.1926. Státní okresní archiv Písek.

lékaři, ale také odborníci z oboru geologie¹⁵⁰ a meteorologie, aby posoudili vhodnost prostředí. Po jejich kladných vyjádřeních se přistoupilo k téměř dvouroční přípravě a vypracovávání podkladů soutěže, která byla vyhlášena na jaře roku 1934, s realizací se započalo následujícího roku a slavnostní otevření proběhlo jedenáctého ledna 1936.

¹⁵⁰ V první řadě se muselo zajistit dostatečné vodní zdroje. Sanatorium se totiž mělo postavit téměř na vrcholu severní části Písecké pahorkatiny. Kromě čtyř studní byl tedy pro případ sucha zajištěn přívod vody z řeky Otavy a vyprojektována vodárenská věž s čisticí stanicí.

5.2. Soutěž

Když se Nemocenská pojišťovna soukromých úředníků rozhodla vypsát užší soutěž na sanatorium ve Vráži, počítalo se pravděpodobně s vyzváním Jaromíra Krejcara k účasti. Krejcar již však v té době nebyl v Čechách a osloven byl Antonín Tenzer, kterého ředitel pojišťovny poznal při jednáních během stavby sanatoria v Trenčianských Teplicích jako Krejcarova zástupce. Antonín Tenzer s nabídkou pochopitelně souhlasil.¹⁵¹ Návrh vypracoval v době, kdy pracoval u Františka Čermáka a Gustava Paula, kteří byli vedle Stockara (Brno), Štalmacha, Svobody (Praha) a Lisky (Hradec Králové) také osloveni.¹⁵²

Antonín Tenzer sice soutěž vyhrál, porota však doporučila realizovat jeho návrh ve spolupráci s Paulem a Čermákem¹⁵³, kteří pak byli uvedeni jako spoluautoři projektu. Ve skutečnosti měli diametrálně jiné řešení a získali druhou cenu. Tenzer toto nespravedlivé řešení přijal. Bylo období hospodářské krize, kdy měl jako architekt problém získat práci. Soutěž vyhrál ještě jako student a neměl nutné pracovní zázemí; bez kanceláře by stavba nebyla možná - neměl prostor ani spolupracovníky.

V porotě byl profesor Oldřich Starý, klubový architekt, stejně jako Paul s Čermákem, kteří byli bez zakázek. Jako stavební referent a zástupce NPSÚ zasedal František Kislinger, kterému byla Tenzerova účast sympatická i z toho důvodu, že taktéž pocházel z Valašska.

¹⁵¹ Tenzer cítil morální povinnost dát o soutěži vědět Jaromíru Krejcarovi, zda by se nechtěl vrátit a účastnit se soutěže. Ten však odmítl a popřál Tenzerovi hodně úspěchu.

¹⁵² Antonín TENZER / František ČERMÁK / Gustav PAUL : Sanatorium Vráž u Písku, in: Stavba XIII, 1936-37, s. 21n.

¹⁵³ Paul s Čermákem se podle vzpomínek Antonína Tenzera snažili přičlenit k vítěznému návrhu s argumentací, že Tenzer návrh vypracoval jako jejich zaměstnanec a je tudíž jejich majetkem, což bylo pochopitelně odmítnuto.

Nakonec Tenzerovi nabídl, že pokud bude spolupracovat s Čermákem a Paulem, získá pak práci na jiných stavbách.

Zní to trochu nepochopitelně, ale Antonín Tenzer později mluvil o této situaci poměrně kladně. Ačkoliv to nebylo zřejmě nijak zvlášť jednoduché i kvůli pozdějšímu nerespektování spoluautorství, vzniklo prý přátelské ovzduší, zejména s Gustavem Paulem.

5.3. Inspirace: sanatorium Zonnenstraal

Inspirací pro vrážskou pavilónovou dispozici bylo sanatorium Zonnenstraal (tj. „Sluneční paprsek“) v Loosdrechtse Bos v Hilversumu, dílo představitelů holandského funkcionalismu (Nieuwe Bouwen) J. Duikera (1890 – 1935) a B. Bijvoeta (1889 – 1979) a J. G. Wiebenga (1886 – 1974), který spolupracoval na projektu po konstrukční stránce. Kromě toho, že v architektonických časopisech bylo toto sanatorium popsáno, Tenzer jej znal ze studijního výletu s profesorem Janákem.

Byť bylo určeno jinak – pro dožití starých lidí, Antonín Tenzer tuto dispozici použil v případě sanatoria pro krátkodobé¹⁵⁴ pobyty pro léčení především nervových a pohybových onemocnění. Docílil tak minimálně dvou důležitých předností návrhu: nenarušil nijak zámeckou budovu s anglickým parkem, a zároveň mohl navrhnout dostatečně velké lékařské zázemí, více pokojů pro pacienty i společenských místností. Tenzer vyhrál soutěž především díky tomu, že se seznámil s prostředím. Viděl park a použil řešení, které ho nezničilo. Ostatní soutěžní návrhy necitlivě zasahovaly do přírodního parteru.

Dva nově postavené pavilony sloužily pacientům k ubytování a léčbě, v zámku byly společenské místnosti a jídelny orientované směrem do parku. Koridory spojující zámek s novostavbami a tzv. Jubilejním pavilonem byly v zimě vytápěné a po obou stranách prosklené, čímž se získala další kvalita, a zároveň účelnost: přecházení do společenských místností a jídelen, v nepříznivém počasí nebo v noci nebylo nijak problematické.

Značnou výhodou této koncepce byla i vstřícnost k plánovanému rozšíření sanatoria, neboť by se komplex pouze organicky rozrostl,

¹⁵⁴ Zpravidla jednadvacet dní.

aniž by přišel o svá pozitiva: přehlednost nebo klidné prostředí. Park by měl stejně jako v prvotním konceptu primární důležitost. Pacienty měla obklopovat nejen klidná a příjemná architektura (nikoliv monumentální nebo extravagantní¹⁵⁵), ale i příroda. Z pokojů měli mít výhled do velkého parku.

¹⁵⁵ Petr VOLF : Ručit jménem, in Petr VOLF : Na začátku je čára, Praha 2003, s. 209 - 216.

5.4. Realizace komplexu

Vedle přestavby zámku, novostaveb pavilónů a propojovacích chodeb se samozřejmě muselo pamatovat na správu sanatoria, na ubytování lékařů a ostatního personálu. Po architektech se požadovalo řešení, které by bylo provozně i dispozičně jednoduché. Stejně tak mělo být citlivé výtvarně a respektovat krásný park a neogotickou stavbu zámku, památkově chráněný objekt.

Zámecká budova s rozlehlými a vysokými místnostmi se snadněji přestavěla na ústřední budovu především s administrativními a společenskými místnostmi, než na bytové prostory. Pokojům sloužícím personálu (s vlastním vchodem i schodištěm) a několika pokojům pro pacienty bylo proto vyhrazeno pouze několik málo místností v horních patrech. V přízemí byly kromě haly a kanceláří jídelny, u nichž byla vybudována rozlehlá terasa s výhledem do centra parku. Zázemí bylo propojeno s kuchyní výtahem, neboť se nacházelo v suterénu, kde byly i sklady a chladírny. Společenské místnosti byly situovány do přízemí a především do prvního patra. Jejich propojení bylo docíleno halovým schodištěm, kolem kterého byly pokoje seskupeny. K dispozici byly kužárna, *radiový pokoj*, čítárna, knihovna, kulečnickový sál; konferenční síň lékařů s knihovnou nebo fotokomora pro fotografy amatéry. V prvním patře byly i tzv. bezalergenové či klimatické pokoje, kam byl nasáván čistý vzduch ze zámecké věže, třicet metrů nad jejich úrovní. V druhém patře byly byty svobodného personálu.

Jubilejní pavilon se jako hospodářská budova adaptoval na ubytování snadněji. V jednolůžkových a dvoulůžkových pokojích tu mohlo být ubytováno téměř osmdesát lidí. V pavilónu byly ještě pokoje ošetřovatelek, tělocvična a dva separované pokoje s příslušenstvím pro eventuální případ vyskytnutí infekce. Propojen se zámkem a novými pavilony byl téměř sto metrů dlouhou zasklenou chodbou, která byla

upravena jako zimní zahrada a za nepříznivého počasí mohla sloužit jako *promenoir*.¹⁵⁶

Nová hospodářská budova se *Sheedovou střechou* je umístěna stranou od komplexu propojených budov. Kromě kotelny s komínem třicet metrů vysokým obsahovala také prádelnu, sušárnu, žehlírnu, správkárnu a sklad prádla, garáže, dílny a čtyřmi byty příslušného personálu. K budově vede vlastní příjezd. Stojí na pozemku, který byl přikoupen z důvodu převládajícího směru větrů, takže tak bylo zamezeno případnému kouřovému stínu od ústředního topení.

Další novostavbou byla vila pro lékaře za zámeckou budovou, s výhledem do parku. Kromě velkého bytu pro primáře a malého pro svobodného lékaře v přízemí i prvním patře byly ještě v druhém patře připraveny dva inspekční pokoje se samostatným příslušenstvím, rezervované pro úředníky z pojišťovny nebo návštěvy lékařů.

Velkou předností sanatoria bylo vedle její výhodné polohy a jedinečnosti¹⁵⁷ její moderní a nákladné vybavení. Zatímco pokoje byly střízlivé a praktické (vestavěné skříně, polohovatelná lůžka), *bez neúčelného přepychu*¹⁵⁸, laboratoře, ordinace a místnosti pro léčebné kúry byly zařízeny velmi nákladně a moderně. Aby měla léčba opravdu dobrý výsledek, dbalo se na důkladné vyšetření hned na začátku pobytu, takže zde byla zřízena rovněž zubní ordinace, chemická a biologická laboratoř, elektrokardiograf, metabolit, spirometr a rentgen. Také tu byl malý operační sál pro případné menší zákroky. Sanatorium bylo *zřízeno pro léčení chorob nervových a vnitřních...Vyloučeny jsou psychózy a psychické stavy, duševní nemoci, choroby podmíněné intoxikacemi, morfinismus a p. Vyloučeny*

¹⁵⁶ Antonín TENZER / František ČERMÁK / Gustav PAUL : Sanatorium Vráž u Písku, in: Stavba XIII, 1936-37, s. 21n.

¹⁵⁷ V republice nebyla žádná jiná léčebna zaměřená na nervová onemocnění

¹⁵⁸ Projev poslance V. Koška, místopředsedy poslanecké sněmovny, in: List soukromých úředníků a zřízců věnovaný sociálně politickým otázkám XV, 1936, č. 1, s.30.

*jsou také nemocní stíženi infekčními chorobami, především tuberkulosou*¹⁵⁹. Vedle léčebných kúr byla na terase k dispozici také zavřená lehárna s výtahem, v zámecké budově byla místnost pro ping pong, tělocvična, venku hřiště. Příjemné prostředí nabízelo výlety po okolí nebo rybaření.

¹⁵⁹ Písecké listy XL, č. 3, 16.1.1936.

6. VYBRANÉ PROJEKTY 2.POL.TŘICÁTÝCH LET

6.1. Školní budovy

V průběhu třicátých let se Antonín Tenzer úspěšně zúčastnil soutěží na měšťanské školy v Úvalech a v Říčanech a na budovu gymnázia v Táboře. Společně s Richardem Podzemným také navrhli jesle ve Valašském Meziříčí. Rovněž v pozdějších letech architekt pracoval na soutěžních návrzích škol, jednalo se především o školky a střední školy s internátem, z nichž byly některé realizovány.¹⁶⁰ Do první poloviny desetiletí patří užší soutěž na budovu gymnázia v Táboře, pravděpodobně z roku 1932. Ačkoliv Antonín Tenzer soutěž vyhrál, stavba se podle jeho návrhu nerealizovala. Pro Tábor ještě později navrhoval domy s malými a většími byty (1939).¹⁶¹

Návrh na výstavbu jeslí ve Valašském Meziříčí, 1935.

Pět listů návrhu na výstavbu jeslí je uloženo ve Státním okresním archivu ve Vsetíně. Jako autoři jsou na razítku uvedeni R. Podzemný s A. Tenzerem.¹⁶² Na prvním plánu je situace, půdorys suterénu a řezy, na druhém pohledy, na třetím půdorysy, čtvrtý je kolorovaný axonometrický pohled. Na pátém listu jsou opět pohledy, tentokrát však obrysově vystřiženy ze šedého papíru a nalepeny v diagonále na

¹⁶⁰ Průmyslová škola s internátem v Ústí nad Orlicí, užší soutěž, s R. Podzemným, 1946; Průmyslová škola s internátem ve Vsetíně, užší soutěž, s R. Podzemným a V. Hilským, 1946; školka v Mostku v Podkrkonoší, s R. Podzemným, realizováno 1947 (?), školka ve Valašském Meziříčí, s R. Podzemným, realizováno, 1947; školka v Kralupech, s R. Podzemným, realizováno, 1947. Podle přehledu prací Antonína Tenzera.

¹⁶¹ Podle přehledu prací Antonína Tenzera.

¹⁶² V této době ještě neměli společnou kancelář, tu založili až za 4 roky. Na razítku je uvedeno : Architekti projektanti R. F. PODZEMNÝ, A. TENZER, Praha XIX., Mařákova 8. Na dalším plánu v tamějším archivu je uložen plán na úpravu dopravy ve Valašském Meziříčí z roku 1939 - tedy z roku založení vlastního ateliéru - se stejným razítkem, jen na něm přibýlo jméno Václava Hilského.

světly papír. Především poslední dva listy jsou zajímavé i svým výtvarným zpracováním.

Jesle tvoří tři bloky, prostřední část slouží jako vstupní hala a příjmy na oddělení, odtud vybíhají tři bloky – na sever, západ a východ. Východní blok je vyhrazen batolatům, západní kojencům a je v něm umístěna také kuchyně. Z obou těchto částí vedou z ložnic dětí dveře na terasu a do zahrady. Okna těchto ložnic jsou stejně jako zahrada situovaná na jih. Severní blok je v přízemí určen provozu – jsou zde místnosti pro náradí, prádelna, sušárna, žehlárna, sklady a kočárkárna. Převyšuje druhé dva bloky o jedno podlaží, v němž je zázemí pro lékaře a personál. Přístup do budovy je ze severozápadu, zahradu tedy od vstupu chrání křídla jeslí. Vytváří se tak ideální místo pro hraní a pobyt venku, snadno přístupné přímo z ložnic.

Veřejná soutěž na měšťanskou školu v Úvalech u Prahy, 1936.

Porota vybírala z došlých devatenácti projektů. Nejvyšší ocenění získal Ing. arch. L. Hilgert, druhou cenu Ing. arch. Jar. Kříž a třetí cenu obdržel arch. Antonín Tenzer.¹⁶³

Veřejná soutěž na měšťanské školy v Říčanech u Prahy, 1937.

Vedle výsledků této soutěže publikoval časopis Stavitel také dva návrhy: odměněný Václava Dvořáka a pak návrh Antonína Tenzera, s lecorbusierovsky křížovým půdorysem, který v první polovině třicátých let využili Honzík s Havlíčkem na stavbě Všeobecného penzijního ústavu na Žižkově. Trochu paradoxní situace, uvážíme-li, že se Antonín Tenzer tentokrát neumístil mezi vítězi a naopak úspěšné návrhy z předcházejících soutěží v odborných periodikách otištěny nebyly.

Veřejná anonymní soutěž „na získání náčrtků na stavbu újezdní měšťanské školy“ byla uzavřena 15. září 1937. Z celkového počtu 39 návrhů postoupilo do třetího kola dvanáct z nich. První cena nebyla

¹⁶³ Soutěže, in : Stavitel XV, 1935-36, s. 135.

udělena, *ježto žádný projekt bez změn nebyl realizace schopen*¹⁶⁴. Druhou cenu získali arch. Janů a Štursa, třetí cenu arch. Jar. Schovánek (Hradec Králové), čtvrtou cenu pak arch. Fr. Janda. Šest projektů bylo navrženo k zakoupení, jedním z nich byl od Václava Dvořáka.¹⁶⁵

Projekt Antonína Tenzera má půdorys založený na dvou na sebe napojených řeckých křížích, na dlouhé příčné rameno v prostřední části navazují z obou stran nižší objemy – vstupní část a tělocvična. V průvodní zprávě architekt popisuje tuto dispozici jako dvě samostatné školy s jedním hlavním vestibulem, odkud je vstup do dalších společných prostor, auly, tělocvičny, ředitelství a kabinetů. Na patře jsou navrženy v každém křídle vždy tři učebny, umístěné „trojlístkově“, do tří polí kříže. Místnosti tak byly od sebe izolované, s dostatečným osvětlením, což je jistě kladem u tak koncentrované, byť výrazně členité stavby.

¹⁶⁴ Soutěže, in : Stavitel XVI, 1937-38, s. 64.

¹⁶⁵ Soutěže, in : Stavitel XVI, 1937-37, s. 62n.

6.2. Městská spořitelna ve Vsetíně

Městská spořitelna ve Vsetíně je jedním z řady z projektů Antonína Tenzera (ale už bohužel mála realizací) pro Valašsko. Na tomto projektu pracoval jako spoluautor architekta Ludvíka Hilgerta. Hilgert byl o třináct let starší rodák z Kyjova, zprvu se učil zedníkem, ale nakonec absolvoval roku 1921 Školu architektury na Uměleckoprůmyslové škole v Praze u Josipa Plečnika. Městská spořitelna nebyla zdaleka jedinou Hilgertovou stavbou ve Vsetíně.¹⁶⁶

Na novou budovu spořitelny¹⁶⁷ byla vypsána užší soutěž na podzim roku 1936. Ze zúčastněných pěti architektů ji vyhrála právě tato dvojice. Třetího května byly vyhotovené plány předloženy komisi, která se sešla o tři dny později, aby projednala novou stavbu městské spořitelny, jejíž součástí měly být také obchody a byty.¹⁶⁸ Ještě v květnu byla také městu podána žádost o poskytnutí elektrického proudu zdarma pro velké hodiny, které Městská spořitelna zamýšlela umístit na budovu. Hodiny měly akceptovat nikoliv osu budovy, ale náměstí, jehož spodní část tvořila především budova Městské spořitelny. Stavba byla provedena¹⁶⁹ podle schválených plánů,

¹⁶⁶ Pro funkcionalistickou přestavbu Vsetína byla důležitá v druhé půli třicátých let právě postava Ludvíka Hilgerta (1895 – 1967). Kromě Městské spořitelny na Dolním náměstí navrhl budovu Okresního úřadu na Horním náměstí (po korekturách realizováno v letech 1935 – 36) a obchodní a obytný dům pro náměstka starosty Františka Rodingera. Po válce Hilgert projektoval jak pro Vsetín (jesle a mateřská školka, 1947 – 50), tak pro nedalekou obec Hovězí (spolupráce na projektu radnice, domu pro chudé, 1940 – 42; škola, obytný dům, 1955 – 57, kde se projevil socialistický realismus), Vladimír NEKUDA : Okres Vsetín, Valašské Meziříčí 2002, s.525n.

¹⁶⁷ „Městská spořitelna přikročila k bourání jednopatrového domu číslo 364 na Dolním náměstí, na kterémžto místě se rozhodla postavit palác...V měsíci září započala spořitelna s novostavbou paláce, který projektoval architekt Ludvík Hilgert.“ Zápis v místní kronice, uložené ve Státním okresním archivu Vsetíně.

¹⁶⁸ Listiny a protokoly jsou uloženy v archivu Stavebního úřadu MěÚ ve Vsetíně. Za možnost jejich prostudování vděčím ochotě Ing. Iva Šnevajse, ředitele vsetínské pobočky Komerční banky, která v současné době v budově sídlí.

¹⁶⁹ Stavbu provedla pražská stavební firma Ing. Jakuba Domanského a Václav Juran, mistr zednický a tesařský na Vsetíně. Odpovědným stavbyvedoucím byl stavitel Václav Maručka. Oznámení Městské radě ze dne 31. srpna 1937, Archiv stavebního úřadu MěÚ ve Vsetíně.

nicméně došlo k několika změnám, jak je patrné při porovnání s plány novými¹⁷⁰.

V průvodní zprávě Hilgert uvedl, že spořitelnu umístil do mezaninu z důvodu blízkosti řeky Bečvy, která se na jaře a v létě vylévá z břehů. Na rozdíl od častého užití velké haly finančními ústavy, díky níž se lehce docílilo přehlednosti a dostatečného osvětlení, ovšem rovněž nákladnosti konstrukce, byla spořitelna řešena jako dvoutrakt. Stavba tak sice přišla o působivou prostoru s horním osvětlením, která byla pro tvář banky jistě důležitá, ale zase bylo dosaženo jiných kladů. Stavba tak mohla být ve třech podlažích využita k bydlení, v přízemí ke komerčním účelům a samotná prostora spořitelny byla navržena a zařízena dostatečně luxusně, takže se o újmu v žádném případě nejednalo. Ludvík Hilgert navíc napsal, že nastala vzácně se vyskytující situace: architekti mohli stavbu navrhnout podle vlastních představ a bez vnějšího nátlaku ze strany zástupců spořitelny a zvláště jejího ředitele.

Obchodům bylo vyhrazeno prosklené přízemí, mezi nimi pasáží ustupující vchod zajišťoval jistou intimitu pro klientelu spořitelny na malém městě. V přízemí byl ještě i byt zřízence. Mezanin celý patřil samotné spořitelně. V horních třech podlažích byly velké a menší byty, garsonka a v podkroví vedle prádelny dvě svobodárny a poměrně velká terasa.

Prostor tanní účtárny rozšiřoval arkýř – prosklený pás dlouhý čtyři okenní osy. Nad ním je v druhém patře balkón, na střeše ustupujícího podkroví jsou umístěny velké hodiny. Tyto směrem nahoru graduující asymetrické prvky dodávají fasádě velkou živost. Navíc působí zcela zcela klasicky ve vztahu k náměstí, které stavba zakončuje. Budova zapadá do kontextu i díky optickému snížení podkrovního patra, neboť třetinu hloubky budovy směrem do náměstí zabírá terasa.

¹⁷⁰ Kolaudace proběhla 12. října 1938, jak je také uvedeno na nových plánech. Ty jsou, stejně jako původní, uloženy v archivu stavebního úřadu MěÚ ve Vsetíně.

Zadní průčelí je artikulováno opět okny, proskleným pásem osvětlujícím halu spořitelny a balkony. Skutečnost, že jsou poměrně dlouhé – v celé v délce schodiště - z nich nedělá pouze výtvarný prvek. Silněji než u průčelí se uplatňuje motiv protažené stropní desky, jejíž emocionalita je umocněna fabionem. Bohužel pozdější dvoupodlažní přístavba zadní část poměrně dost znehodnocuje. Naopak to, že vedlejší dům dnes již nestojí a stavba původně Městské spořitelny se tak stala rohovou architekturou a uzavírá náměstí de facto sama, nepůsobí nijak rušivě.

6.3. Soutěž na nemocnici v Mladé Boleslavi

Soutěž na nemocnici v Mladé Boleslavi nedoprovázel kladný ohlas odborného tisku, k čemuž vedly nejasnosti s vypsáním soutěže, oslovením pouze několika architektů, nízký honorář, nevyužití podkladů připravených lékaři, uspěchaný termín odevzdání a nakonec tajnosti kolem vyhlášení vítěze a zveřejnění soutěžních návrhů.

Okresní zastupitelství rozhodlo 1. června 1934 o užší soutěži a vyzvání čtyř architektů s tím, že zatím byla určena pouze tři jména – profesor z průmyslové školy v Mladé Boleslavi Ing. arch. Vojtěch Brožek, Ing. arch. Jaroslav Starý a Ing. arch. Vít Obrtel.¹⁷¹ Soutěž byla vypsána již 28. června 1935, ale pro množství námitek nebyla uskutečněna. Vzhledem k náročnosti a významu tak velké zakázky¹⁷² byl zájem ze strany *technických korporací* prosadit soutěž veřejnou, Společnost československých nemocnic zase žádala přepracování programu¹⁷³. K soutěži se nakonec přikročilo až v roce 1937. Toho roku byli po usnesení okresního výboru 17. března 1937 vybráni namísto čtvrtého projektanta hned tři architekti – Bohuslav Holý, Ing. Dr. V. Neckář a Antonín Tenzer - ovšem s tím, že finanční odměna pro čtvrtého architekta se rozdělí na třetiny.¹⁷⁴

¹⁷¹ Trapný případ soutěže na nemocnici v Mladé Boleslavi, in: Stavba XIV, 1937 - 38, s. 139.

¹⁷² Stavba.139, velká okresní nemocnice, kde mělo být po první etapě 700 lůžek, v konečné 1000, rozpočet odhadem minimálně 30 milionů Kč. Trapný případ soutěže na nemocnici v Mladé Boleslavi, in: Stavba XIV, 1937 - 38, s. 139.

¹⁷³ Společnost pověřila MUDr. B. Alberta a Ing. Dr. V. Kleina, aby vypracovali podklady pro architekty, které bohužel nebyly plně využity; stejně tak odborníci byli přizváni pouze k posouzení výsledků soutěže, nikoliv před vypsáním soutěže, aby mohli ovlivnit stavební program. Trapný případ soutěže na nemocnici v Mladé Boleslavi, in: Stavba XIV, 1937 - 38, s. 139.

¹⁷⁴ Každý měl dostat 7.000 Kč, poslední tři architekti třetinu z posledního honoráře, proti soutěži byla podána řada protestů, jedna i přímo zúčastněnými architekty – 22. dubna 1937. Trapný případ soutěže na nemocnici v Mladé Boleslavi, in: Stavba XIV, 1937 - 38, s. 139.

Klidný nebyl ani průběh soutěže, neboť lhůta dvou měsíců, tj. do konce června, byla jednak příliš krátká, jednak zbytečně uspěchaná, protože se nepředpokládalo, že by návrhy byly posuzovány v době léta a dovolených. Soutěžícím se nakonec povedlo prosadit pouze čtrnáctidenní odklad. Porota¹⁷⁵ se nad návrhy sešla opravdu až 15. října a výsledky oznámila v prosinci.¹⁷⁶

Porota udělila dvě druhé ceny dotované po 7.000 Kč návrhům J. Starého jako prvnímu v pořadí a A. Tenzera (spolupráce Kamil Ossendorf) a bez pořadí dvě třetí ceny po 2.000 Kč pak návrhům Ing. V. Obrtela a Ing. Dr. V. Neckáře & Ing. Čermáka & Ing. Paula.¹⁷⁷

V komentáři ve Stavbě¹⁷⁸ se k výčtu chyb a kritice neprofesionálního přístupu v *dalším příkladu trapných zjevů v architektonických soutěžích* připomíná také absence protolu o rozhodnutí poroty a znaleckých posudků, kdy pozitivní změnu nepřinesla ani urgence samotných soutěžících. Krátký text v Architektu SIA¹⁷⁹ od Ing. arch. O. Hanuše, jednoho z členů poroty, doplňují reprodukce šesti situací s komentářem věnujícím se především dispozičnímu řešení nemocnice a práci s celou parcelou, různě kvalitně využitě jako zahrady pro pacienty.¹⁸⁰

¹⁷⁵ Odbornou veřejnost představovali v porotě složené asi z patnácti lidí (většinou laiků) pouze Ing. Oldřich Hanuš za Inženýrskou komoru, který o soutěži zveřejnil krátké shrnutí v Architektu SIA, Ing. arch. Vladimír Wallenfels za Zemský úřad a arch. R. F. Podzemný za Ústředí architektů, který působil také v redakčním okruhu Stavitele, kde byl Tenzerův a Holého projekt spolu s průvodní zprávou publikován. Trapný případ soutěže na nemocnici v Mladé Boleslavi, in: Stavba XIV, 1937 - 38, s. 139.

¹⁷⁶ Trapný případ soutěže na nemocnici v Mladé Boleslavi, in: Stavba XIV, 1937 - 38, s. 139.

¹⁷⁷ Soutěže, in: Styl XXI, 1938, s. 100.

¹⁷⁸ Trapný případ soutěže na nemocnici v Mladé Boleslavi, in: Stavba XIV, 1937 - 38, s. 139.

¹⁷⁹ V následující poznámce redakce se připomíná nevystavení soutěžních projektů a tedy nemožnost zaujmout kritické stanovisko.

¹⁸⁰ O. HANU: Užší soutěž na vypracování návrhů pro novostavbu veřejné všeobecné nemocnice v Mladé Boleslavi, in: Architekt SIA XXXVII, 1938, s. 35.

V návrhu Antonína Tenzera a Kamila Ossendorfa byly zhodnoceny zkušenosti nabyté při realizaci sanatoria ve Vráži u Písku, které zahájilo provoz teprve rok a půl před uzávěrkou této soutěže. Jednalo se především o využití výhod pavilónového uspořádání jednotlivých oddělení (z provozních i stavebně ekonomických hledisek) a citlivý přístup k parku kolem nemocničního komplexu. Tento koncept by nenarušila ani plánovaná etapa rozšiřování určitých oddělení v budoucnu.

V jejich návrhu navazují na hlavní budovu křídla pavilónů. Infekční pavilón stojí mimo tuto celistvou strukturu, je umístěn směrem do zahrady. Na druhé straně je prosektura a provozní budovy - prádelna, kotelna, sklady, kuchyně s jídelnou. Na tu je napojena obytná budova lékařů a personálu. Hospodářský vjezd je tak distancovaný od pacientů a hlavního vjezdu do areálu. Hlavní budova s pokoji pacientů orientovaných na jihovýchod je řešena jako dvoutrakt, křídla jsou naopak trojtrakty (tj. dobře větrané a osvětlené), v přízemí s ambulancemi. V jednotlivých pavilonech jsou umístěna příbuzná oddělení využívající společné léčebné a ošetrovací místnosti, navíc často vedené jedním primářem. Do projektu bylo zařazeno i oddělení sociálního lékařství, v té době propagované ministerstvem zdravotnictví¹⁸¹.

Vedle tohoto architekti poukázali ve své průvodní zprávě na další přednosti koncentrovaného pavilónového systému: umožňuje jak přímé nástupy nemocných přes přijímací oddělení na jednotlivá oddělení specializovaná, tak i k jednotlivým ambulancím (včetně přivezení pacientů k jednotlivým oddělením). Rovněž tento systém umožňuje přímý nástup do infekčního pavilonu a také je výhodný pro návštěvy pacientů. Autoři kladli důraz na praktické řešení také vnitřních komunikací.

¹⁸¹ Soutěže, in : Stavitel XVII, 1939, s. 96.

V grafu na generálním zastavovacím plánu je uvedeno 13% plochy jako zastavěné, 70% je ponecháno pro zahrady, zbylých 13% představuje zeleň a komunikace. V projektu se jistě odrazily zkušenosti posbírané jak z projektů realizovaných, tak i mnoha soutěžních návrhů. Antonín Tenzer se věnoval architektuře nemocnic a léčeben po celý svůj život, ale již v prvních patnácti letech praxe jsou tyto stavby zastoupeny v poměrně vysokém procentu.

6.4. Soutěž na obytné domy na Karlově náměstí

Pensijní ústav Č. K. D. vypsal užší soutěž na vypracování návrhu nájemných domů na staveništi zbouraného domu (1938) U Šálků na nároží Karlova náměstí a Resslerovy ulice, tedy na místě nedávno postaveného kontroverzního obchodně - administrativního objektu Charles Square Center¹⁸². Na soutěžních návrzích pracovalo šest architektů nebo dvojic, Antonín Tenzer zde spolupracoval s Kamilem Ossendorfem. Richard Podzemný se zúčastnil soutěže také, ovšem se svým vlastním projektem.

V revue *Architekt SIA* je zmínka o poněkud neobvyklých závazcích, které byly jistě značně demotivující, ale nedostatek práce zřejmě vedl k jejich akceptování: „Soutěžní návrhy stávají se naším majetkem (pensijního ústavu Č. K. D.) a vyhrazujeme si právo použití námětů, které uznáme za nejvhodnější buď jako generelních nebo dílčích... Detailní vypracování projektu, rozpočty, podmínky a ostatní práce související se stavbou můžeme si opatřit sami svými odborníky ve vlastní režii.“¹⁸³

Rovněž nikde nebyl publikován posudek poroty. Soutěžícím bylo sděleno, že žádný návrh nezískal první cenu, ale že se porota rozhodla rozdělit povolenou částku podle zajímavosti a přínosnosti. Běžné řešení pak bylo ohodnoceno nižšími částkami, což poukazuje na tehdejší problém se soutěžemi, o kterém se zmiňuje snad každý architekt ve svých vzpomínkách nebo rozhovorech.¹⁸⁴ Odborná periodika z té doby pouze potvrzují, že se pravidelně psalo o

¹⁸² Charles Square Center, Lohan Caprile Goettsch architects, Chicago, Illinois, USA, trvání výstavby listopad 2000 – červenec 2002.

¹⁸³ Soutěž nájemných domů pensijního ústavu ČKD na Karlově náměstí, in: *Architekt SIA XXXVIII*, 1939, s. 184n.

¹⁸⁴ Petr VOLF : Ručit jménem, in Petr VOLF : *Na začátku je čára*, Praha 2003, s. 209 - 216.

nezveřejňování soutěžních návrhů a posudků a vůbec o nekorektních krocích porot, otiskovaly se protesty architektů...

Soutěžní návrhy si jsou, alespoň jak lze vyčíst z půdorysných řešení otištěných v *Architektu SIA*¹⁸⁵, dost podobné. Nájemní byty byly nejen v návrhu A. Tenzera a K. Ossendorfa třípokojové s obytnou halou a s pokojem pro služku. Mnohem zajímavější je exteriér stavby, který bohužel nebylo možné porovnat s dalšími soutěžními návrhy. Tenzer a Ossendorf požadovanou kavárnu v přízemí na nároží stavby zvýraznili a vizuálně odlišili od bytů proskleným pásem. Podle zákresu do fotografie¹⁸⁶ je jejich návrh domu velmi povedenou ukázkou funkcionalismu. Patří k případům, u kterých je možné jen litovat, že nebyly realizovány.

¹⁸⁵ Soutěž nájemných domů pensijního ústavu ČKD na Karlově náměstí, in: *Architekt SIA XXXVIII*, 1939, s. 185.

¹⁸⁶ Depozitář NG, složka Kamila Ossendorfa, reprodukce fotografie, inv. č. 109643.

6.5. Soutěž na Finanční a justiční palác na Žižkově

Na podzim roku 1939 vypsal Zemský úřad v Praze veřejnou ideovou soutěž na zastavění pozemku bývalé obecní plynárny na Žižkově¹⁸⁷ budovami pro justiční a finanční¹⁸⁸ správy. Ve čtyřech skupinách byly zakoupeny plány celkem za 143 tisíc Kč.¹⁸⁹ Ceny uděleny nebyly, avšak nejlepší práce byly finančně odměněny ve čtyřech skupinách. Osvědčená silná trojice čerstvých třicátníků Kamil Ossendorf, Richard F. Podzemný a Antonín Tenzer patřila do první šestice nejúspěšnějších.¹⁹⁰

Soutěž byla zřejmě hodně sledovaná a zajímavá především z důvodu komplikovaného zadání. Jednalo se o stavby důležité, na parcelách plných omezení. Byla to výzva z hlediska složitého terénu, orientace světových stran, okolní zástavby, požadavků dispozičních i urbanistických. Stejně tak byla v každé soutěži důležitá i samotná účast. Architekt ji nemusel vyhrát, ale potřeboval na sebe alespoň upozornit. Získat zakázku bylo dost obtížné a každé zviditelnění v soutěžích hrálo svou roli.

Určující pro soutěžící byla pochopitelně stavba Havlíčkova a Honzíkova Všeobecného penzijního ústavu, která stála v bezprostřední

¹⁸⁷ Soutěže, in: *Architekt SIA XXXVIII*, 1939, č. 9.

¹⁸⁸ Budovy civilních soudů (na parcele označované jako blok B, o výměře 9 481 m²) – vrchní soud, vrchní státní zastupitelství, krajský soud civilní, okresní soud exekuční, okresní soud civilní pro Prahu – Východ, pojišťovací soud, poštovní úřad, osm jednopokojových bytů. Celkem požadováno 1 174 okenních os. Blok C, o výměře dvojnásobné, 18 023 m², byl určen pro finanční úřady – Zemské finanční ředitelství, Okresní finanční ředitelství, Úřad pro vyměřování poplatků, Katastrální měřický úřad, Archiv map katastrálních, Finanční úřady pro Prahu – Žižkov, Trestní odd. berní správy Praha I, Berní správy Karlín – Vinohrady, Finanční prokuratura. Zde požadováno 2 379 okenních os. Jednalo se o minimální počet os, větší počet byl vítán. *Architekt SIA XXXIX*, 1940, s. 77.

¹⁸⁹ Soutěže, in: *Architekt SIA XXXIX*, 1940, duben.

¹⁹⁰ Další nejúspěšnější byli architekti Daniel Knotek & Jar. Hlaváč, Vojtěch Kerhart, Jiří Novotný & Josef Pilař, A. Hübschmann & B. Hübschmann ml., a František Janda & B. Kodéry & J. Šavřda. Soutěže, in: *Architekt SIA XXXIX*, 1940, s. 84.

blízkosti, přímo na vedlejší parcele. Architekti se museli vyrovnat jednak s terénem a směry ulic, jednak se stavbou V.P.U., která v panoramatu Prahy byla nepřehlédnutelná, avšak stále ještě „stravitelná“. Budovy, které by ji měly doplnit, by měly tedy být nejen funkční jako jednotlivé stavby, ale kladl se důraz i na jejich komplexnost (blok B a C) a kontextuálnost v panoramatu metropole vedle velké světlé budovy V. P. U.¹⁹¹

Pro finanční palác se nedoporučoval půdorys „hřebenu“ nebo „rybí páteře“, šikmo posazený vůči kříži V. U. P., který trojice architektů použila. U justičního paláce se jim podařilo na vedlejší stavbu navázat citlivěji. Dispoziční řešení je podobné jako u V. U. P. Základní modul paláce se znásobeně opakuje u paláce finančního. Autoři tak v podstatě zachovali požadavek jednotného charakteru komplexu. Ostatní architekti, kteří se snažili se složitými půdorysy parcel vyrovnat a „srovnat“ bloky či křídla do jednotnějšího řádu však naráželi na problém s méně přehledným nebo monotónním¹⁹² vyzněním. Navíc se jim do poměrně husté zástavby nedařilo příliš úspěšně zakomponovat dostatek okolní zeleně.

¹⁹¹ Soutěže, in: *Architekt SIA XXXIX*, 1940, s. 85.

7. ZÁVĚR

V době, kdy jsem se rozhodla zvolit si jako téma diplomové práce tvorbu Antonína Tenzera, jsem neměla jasnou představu o tom, jak velký význam pro mě budou mít architektonické časopisy a názory redaktorů.

Mnohost odborných periodik souvisela s architektonickými spolky, jejichž členům sloužily jako tribuny. Ne každý vítězný projekt byl tedy reprodukován. Patrně se tak kompenzovala rozhořčení plynoucí z neregulérnosti soutěží a předem známých výsledků. Časopisy tak nebyly pouhou pasívní informační platformou, ale místem pro diskuzi a komentáře k právě proběhnutým soutěžím a (ne)vyřešení jejich zadání i samotným nápadům architektů bez ohledu na ocenění. To sice bylo jistě důležité, ale při absenci jiné možnosti publikovat soutěžní návrhy v odborném tisku to vypovídá pouze o jedné straně mince. Málokrterý kulturní časopis reprodukoval více než snímky zajímavého interiéru nebo fasády již realizované stavby, nemohl být tedy stejně kvalitním zástupcem, alespoň ne pravidelně. Místní denní tisk pochopitelně otiskl maximálně noticku týkající se přistoupení ke stavbě či otevření zejména veřejných budov, což byla – na rozdíl od vyhlášení, průběhu a výsledků architektonických soutěží - pro obyvatele města zajímavá informace.

Nesrovnatelný byl rozdíl mezi Architektem SIA a revue Stavitel nebo Stavba, které byly Antonínu Tenzerovi mnohem více nakloněny. Stavitele vydávalo Sdružení architektů, spojující architekty – absolventy uměleckých škol. A jistě není bez zajímavosti fakt, že v jeho redakci působil také Richard Podzemný. Stavba byla periodikem Klubu architektů, programově se hlásící k funkcionalismu, takže např. vrážskému sanatoriu byl věnován téměř stejný počet stran, co v interních materiálech (zpravodajských i brožure vydané u příležitosti otevření) Nemocenské pojišťovny.

Z povahy období – první roky po absolutoriu, hospodářská krize, válka – byla pouhá desetina Tenzerových návrhů určena k realizaci. Je velkým štěstím, že vrážské sanatorium i vsetínská budova Městské spořitelny dodnes podávají velmi přesvědčivé svědectví o smyslu pro komplexní zpracování, výtvarné cítění i dokonale zvládnutý detail. Vzhledem k tomu, že těžištěm se tedy staly soutěžní návrhy, vyvažuje tento *handicap* nerealizování Tenzerova neuvěřitelně vysoká úspěšnost – více než polovina jeho účastí v soutěži končila cenou nebo odměnou.

Závěr mnou vymezeného období byl poznamenán zákazem stavění a válkou, schováváním se před gestapem. Antonín Tenzer po něm navázal na svou násilně přetrženou dráhu architekta stylově – soutěží na obnovu Lidic, kterou spolu s Richardem Podzemným a Václavem Hilským vyhráli. V následujících letech se procento uskutečněných návrhů zvedlo, ale politický vývoj postupem času zrušil svobodnou architektonickou činnost. Antonín Tenzer několik málo let odolával založením Komunálního stavebního podniku, kdy vytvořil model družstva, v němž panovala uvolněná atmosféra. Z něj se potom stal Pražský projektový ústav, kde Tenzer zůstal až do důchodu. Nikdy nevnímal architekturu jako práci, ale jako úkol. Odmítal Teigovu definici architektury jako vědy, stejně tak dehonestující tendence v následujícím období. Zůstal věrný své představě o tvorbě, která by měla být předmětem mé další práce v následujícím období.

8. SUMMARY

Antonín Tenzer, Architect

Projects and Realizations from Years 1929 – 1945

The objective of this Diploma Thesis is description and analysis of the early works of Antonín Tenzer, since the times of his studies (graduated from the College of Applied Arts in 1933) until establishing a studio together with Richard Podzemný (1939). Besides his own realizations, the work also covers engineering projects on which he participated within the studio of Architect Jaromír Krejcar. Tenzer worked in his studio not only through the period of his collegiate study, but also after Krejcar's return from the U.S.S.R. (Czechoslovak Pavilion for the World Exhibition in Paris, 1937).

An important part of the legacy of the young architect are, besides his realizations, especially competition projects which had drawn attention to a group of young progressive architects of his generation. First of those still fall within the period of his study.

The work is based on assembled materials, in accordance with a listing of the architect himself, and on its specification and enhancement. Furthermore, besides selected literature and contemporary periodicals, interviews, texts of memories and personal letters have been employed. Constituting a chronological listing of the work, archive sources, and bibliography.

9. ANOTACE

Architekt Antonín Tenzler

projekty a realizace z období let 1929 - 1945

Cílem diplomové práce je zmapování a analýza prvních prací Antonína Tenzera od doby studia (absolvoval roku 1933 na Uměleckoprůmyslové škole v Praze) až po založení atelieru společně s Richardem Podzemným (1939). Kromě jeho vlastních realizací jsou do práce zahrnuty také stavby, na jejichž realizaci se podílel v atelieru architekta Jaromíra Krejčara. V jeho kanceláři působil nejen během celého svého studia na vysoké škole, ale také i po Krejcarově návratu ze SSSR (Československý pavilón pro světovou výstavu v Paříži, 1937).

Pro tuto část tvorby mladého architekta jsou vedle realizací důležité především soutěžní návrhy, kterými na sebe upozornila skupina progresivních mladých architektů jeho generace. První z nich spadají ještě do období studia.

Práce je založena na shromáždění materiálů dle soupisu díla od samotného architekta a jeho upřesnění či rozšíření. Dále jsou využity rozhovory, vzpomínkové texty nebo osobní korespondence. Součástí je chronologický soupis díla, archivních pramenů a bibliografie.

10. PŘÍLOHY

A. Soupis projektů Antonína Tenzera

REALIZACE 1930 – 1945

SOUTĚŽNÍ PROJEKTY, STUDIE 1930 – 1945

REALIZACE PO ROCE 1945

NÁVRHY, STUDIE – 1946-48

NÁVRHY, STUDIE 1950 - 1974

NÁVRHY, STUDIE PO ROCE 1974

NEDATOVANÉ NÁVRHY

B. Seznam literatury – řazený abecedně

C. Seznam literatury - řazený chronologicky

D. Výběrová bibliografie

E . Obrazová příloha

A. Soupis projektů Antonína Tenzera

REALIZACE 1930 – 1945

1. **Sanatorium ve Vrážích u Písku**, užší soutěž,
s F. Čermákem, G. Paulem, 1934-35
2. **Městská spořitelna, Vsetín**, užší soutěž, s L. Hilgertem,
1936-38
3. **Hřbitov, Valašské Meziříčí**, s R. Podzemným, 1940

SOUTĚŽNÍ PROJEKTY, STUDIE 1930 – 1945

1. **Malé domy na Babě**, veřejná soutěž, s R. Podzemným,
1929-30
2. **Malé byty, Praha – Pankrác, Holešovice**, s R. Podzemným,
K. Ossendorfem, veřejná soutěž, 1930
3. **Malé byty, Praha - Pankrác**, s R. Podzemným,
K. Ossendorfem, veřejná soutěž, 1930
4. **Malé byty, Praha - Vršovice**, užší soutěž, s R. Podzemným,
K. Ossendorfem, 1931
5. **Gymnázium, Tábor**, užší soutěž, 1932
6. **Sanatorium, Starý Smokovec**, užší soutěž, s J. Krejcarem, 1932
7. **Sanatorium, Vyšné Hágy**, veřejná soutěž, s J. Krejcarem, 1932
8. **Lázeňský dům, Trenčianské Teplice**, užší soutěž,
s F. Čermákem, G. Paulem, 1934-35
6. **Jesle, Valašské Meziříčí**, s R. Podzemným, 1935
7. **Generální návrh sportovního parku, Valašské Meziříčí –
Poličná**, s R. Podzemným, 1935
8. **Národní škola, Úvaly u Prahy**, veřejná soutěž, 1936

9. **Čs. pavilon na světové výstavě v Paříži 1937**, s J. Krejcarem, 1936
10. **Fakultní nemocnice Praha - Motol**, veřejná soutěž, s J.Krejcarem, 1936
11. **Měšťanská škola, Říčany**, 1937
12. **Oblastní nemocnice, Mladá Boleslav**, s K. Ossendorfem, 1937
13. **Lázeňský dům, Karlovy Vary**, studie, 1938
14. **Budova nádraží, Valašské Meziříčí**, užší soutěž, s R. Podzemným, V. Hilským, 1938
15. **Staroměstská radnice, Praha**, veřejná soutěž, s R. Podzemným, V. Hilským, 1938
16. **Obytné domy, Praha - Karlovo náměstí**, užší soutěž, s R. Podzemným, K.Ossendorfem, 1939
17. **Justiční a finanční palác, Praha - Žižkov**, s R. Podzemným, 1939, veřejná soutěž
18. **Malé a větší byty, Tábor**, soutěž, s K. Ossendorfem, 1939
19. **Regulační plán Valašského Meziříčí**, s R. Podzemným, V. Hilským, 1939
20. **Situační plán dopravy, Valašské Meziříčí**, s R. Podzemným, V. Hilským, 1939
21. **Úprava náměstí, Valašské Meziříčí**, s R. Podzemným, 1940
22. **Budovy Národní muzea, Praha 7, Výstaviště**, veřejná soutěž, s R. Podzemným, K. Ossendorfem, 1940
23. **Justiční a finanční palác, Praha - Žižkov**, užší soutěž, 1940
24. **Nemocenská pojišťovna, Prostějov**, s A. Navrátilem, 1940
25. **Hřbitov, Vsetín**, užší soutěž, R. Podzemným, (?) 1941
26. **Rekonstrukce nemocnice, Přerov**, studie, 1942
27. **Zastavovací plán Valašského Meziříčí a přilehlých obcí**, s R. Podzemným, 1942

REALIZACE PO ROCE 1945

1. **Kulturní dům, Paseka u Olomouce**, s R. Podzemným, 1946
2. **Zastavovací plán, Lidice**, veřejná a užší soutěž,
s R. Podzemným, V. Hilským 1946
3. **Obytné domy, Praha - Novorossijská**, 1947
4. **Obytné domy, Valašské Meziříčí**, s R. Podzemným, 1947
5. **Obytné domy, Lidice**, veřejná soutěž, typ C, 1947
6. **Školka, Valašské Meziříčí**, s R. Podzemným, 1947
7. **Školka, Kralupy**, s R. Podzemným, 1947
8. **Školka v Mostku, Podkrkonoší**, s R. Podzemným, 1947 (?)
9. **Poliklinika, Praha - Vysočany**, 1947 - 1953
10. **Sídlíště ve Valašském Meziříčí**, ulice U Tesly, 1947- 1948
11. **Domy, Humpolec**, 1947 - 1948
12. **Poliklinika, Smíchov**, rekonstrukce a dostavba, 1948
13. **Fakultní nemocnice Praha - Motol**, veřejná soutěž,
s R. Podzemným, 1958
14. **Hotel Jalta, Praha – Václavské náměstí**, PPÚ, 1956
15. **Poliklinika, Praha - Pankrác**, PPÚ, 1960
16. **Nákupní středisko, Praha - Ďáblice**, 1968
17. **Ubytovna Motorletu, Praha**, PPÚ, 1969
18. **Ubytovna Vojenských staveb se spol. zařízením, Praha 8**,
s J. Kulišťákem, 1969
19. **Objekt ÚV KSČ, Praha - Vysočany**, PPÚ, 1973
20. **Lázeňský dům, Jáchymov**, užší soutěž, studie,
s J. Kulišťákem, od 1973
21. **Poliklinika, Praha - Čakovice**, rekonstrukce a dostavba, 1976
22. **Provozní závod a dispečink El. Holešovice, Praha 10, Na
Bohdalci**, 1974 - '82

NÁVRHY, STUDIE – 1946-48

1. **Průmyslová škola a internát, Ústí nad Orlicí**, užší soutěž,
s R. Podzemným, 1946
2. **Průmyslová škola a internát, Vsetín**, užší soutěž,
s R. Podzemným, V. Hilským, 1946
3. **Divadlo a hotel, Valašské Meziříčí**, užší soutěž,
s R. Podzemným, 1946
4. **Rekonstr. a dostavba nemocnice, Praha 8, Bulovka**, studie, 1946
5. **Fakultní nemocnice, Plzeň**, veřejná soutěž, 1946
6. **Rekon. směrné plány, Sedlčansko**, s R. Podzemným, 1946
7. **Kulturní zařízení, Lázně Teplice nad Bečvou**, studie, 1948
8. **Nemocnice, Ledec**, studie, s R. Podzemným, 1948, (?)
9. **Nemocnice, Jeseník**, studie, s R. Podzemným, 1948 (?),
10. **Nemocnice, Humpolec**, studie, s R. Podzemným,
1948 (?)
11. **Nemocnice, Pelhřimov**, studie, s R. Podzemným, 1948 (?)
12. **Nemocnice, Nová Paka**, studie, 1948 (?)
13. **Nemocnice, Jaroměř** studie, s R. Podzemným, 1948 (?)
14. **Nemocnice, Rychnov nad Kněžnou**, studie,
s R. Podzemným 1948 (?)
15. **Nemocnice, Turnov**, studie, s R. Podzemným, 1948 (?),
16. **Fakultní nemocnice, Plzeň**, studie klinic. centra,
s V. Hilským, R. Podzemným, 1948

NÁVRHY, STUDIE 1950 - 1974

1. **Lázeňské centrum, Trenčianské Teplice**, studie, 1953
2. **Zastavovací plán, Vršovice**, PPÚ, 50tá
3. **Festivalové kino, Karlovy Vary**, studie, s R. Podzemným, 1962 (?)
4. **Lázeňské centrum a obytná oblast, Piešťany**, veřejná soutěž, s Kafkou, 1965 (?)
5. **Hotel, nábreží**, studie, PPÚ, s R. Podzemným, 1965 (?)
6. **Zastavovací část, Kobylice**, studie, PPÚ, 1967
7. **Obchodní dům, Kobylice** studie, PPÚ, 1967
8. **Mikulčice – staroslovanské sídliště**, veřejná soutěž, 1968
9. **Sanatorium ve Vráži**, rozšíř., studie, s F. Čermákem, G. Paulem, 60tá
10. **Divadlo, Bruntál**, rekonstrukce a přístavba, návrh, 1974
11. **Nemocnice, Praha 10**, užší soutěž, 1972
12. **Fakultní nemocnice v Praze 10**, s J. Kulišťákem, PPÚ, 1972
13. **Výzkumný ústav nukleární medicíny, Praha 10**, s J. Kulišťákem, 1972
14. **Lázeňské centrum Sokolský vrch, Karlovy Vary**, veřejná a užší soutěž, s Martínkem, Kafkou, 1970
15. **Lázeňské centrum Sokolský vrch, Karlovy Vary**, užší soutěž, 1971 (?)
16. **Lázeňské domy, Konstantinovy lázně**, veřejná soutěž, 1974(?)
17. **Diagnostický domov mládeže, Praha - Kobylice**, studie, s J. Kulišťákem, 1970

NÁVRHY, STUDIE PO ROCE 1974

1. **Kulturní dům, Praha – Petřiny**, studie, s J. Kulišťákem, 1975
2. **Eurocamp, Vrchlabí**, studie, 1975
3. **Výzkumný ústav balneologický, Mariánské Lázně**, návrh, 1977
4. **Generel na přestavbu a dostavbu léčebny TBC, Prosečnice nad Sázavou**, studie, 1979
5. **Rekonstr. a vestavba stávaj. objektu v Prosečnici nad Sázavou**, projekt, 1979 -1983
6. **Hotel, Libeň**, návrh, 1976
7. **Generel na přest. a rozšíření výzk. ústavu VÚSTE, Praha-Košíře**, studie s návrh. objektů, 1981
8. **Školící středisko, zámek Lidkovice**, rekonstrukce a výstavba, užší soutěž, s J. Kulišťákem, Vilímkem, v období 1974 - 1982
9. **Zámek Lidkovice**, rekonstrukce, návrh, v období 1974 - 1982
10. **Rekreačního střediska OÚNZ, Praha 9**, přestavba mlýna a nová výstavba, studie, v období 1974 - 1982
11. **Generel prům. závodu Praha 10, Na Homoli**, studie, s J. Kulišťákem, Vilímkem, v období 1974 - 1982
12. **Provozní závod opravy sítí elektr. Holešovice v Praze 10, Na Homoli**, návrh, v období 1974 – 1982
13. **Provozní dvůr OPBH pro Prahu 10**, studie, v období 1974 - 1982
14. **Výzkumný a vývojový ústav MH v Praze 10, Na Homoli**, návrh, v období 1974 - 1982
14. **Generel na rozšíření závodu n.p. TOS v Praze 10, Hostivař**, studie, s návrhem oborového učiliště, v období 1974 – 1982
15. **Generel zástavby provozního objektu v Praze 10, Malešice**, studie, v období 1974 – 1982
16. **Provozní střed. Tranzit. plyn. v Praze Malešicích**, studie, závodní jídelna se stravovacím zařízením pro tisíc strážníků v **Praze 10 (TOS)**, návrh, v období 1974 - 1982
17. **Závodní jídelna** se stravovacím zařízením pro dva tisíce strážníků v **Praze 10 (INPRO)**, návrh, v období 1974 - 1982

NEDATOVANÉ NÁVRHY

(zatím nezjištěná data)

1. **Obytné domy, Kladno**, užší soutěž
2. **Obytné domy, Žižkov**, projekt
3. **Obytné domy, Valašské Meziříčí**, s R. Podzemným, návrh
4. **Internát, Valašské Meziříčí**, s R. Podzemným, projekt
5. **Ředitelství a budova závodního klubu s kinem, s velkým a malým sálem – loutkovou scénou, závod skláren v Novém Boru**, objemová a urbanistická studie

B. Seznam literatury – řazený abecedně

PUBLIKACE

ANDĚL Jaroslav : Nová vize, Praha 2005

DEMEL Jiří / PASTORČÁK Josef: Střední průmyslová škola stavební
Valašské Meziříčí, Valašské Meziříčí 1999

Hans VAN DIJK : Twentieth – Century Architecture in the
Netherlands, Rotterdam 1999

DULLA Matúš / MORAVČÍKOVÁ Henrieta: Architektúra Slovenska
v 20. storočí, Bratislava 2003

FOLTÝN Ladislav : Slovenská architektúra a česká Avantgarda 1918
– 1939, Bratislava 1993

HONZÍK Karel : Ze života avantgardy, Praha 1963

HORŇÁKOVÁ Ladislava : František Lýdie Gahura 1891 - 1958.
Projekty, realizace a sochařské dílo, Zlín 2006

LAHODA Vojtěch / NEŠLEHOVÁ Mahulena / PLATOVSKÁ Marie
/ ŠVÁCHA Rostislav / BYDŽOVSKÁ Lenka (ed.) : Dějiny českého
výtvarného umění (IV / 1.2) 1890 – 1938, Praha 1998

NEKUDA Vladimír (ed.) : Okres Vsetín, Brno 2002

NEZVAL Vítězslav : Z mého života, Praha 1965

NOVÝ Otakar : Architekti v Praze, Praha 1971

NOVÝ Otakar : Česká architektonická avantgarda, Praha 1998

PECHAR Josef / URLICH : Programy české architektury, Praha 1981

STARÝ Oldřich / SUTNAR Ladislav : Nejmenší dům, Praha 1931

ŠMEJKAL František / ŠVÁCHA Rostislav / ROUS Jan : Devětsil.
Česká výtvarná avantgarda dvacátých let (kat. výst.), Praha 1986

ŠVÁCHA Rostislav : Le Corbusier, Praha 1989

ŠVÁCHA Rostislav (ed.) : Miroslav Lorenc. Jaromír Krejcar. Zlínská
moderní architektura a pražská avantgarda (kat. výst.), Zlín 1995

ŠVÁCHA Rostislav : Od moderny k funkcionalismu, Praha 1995

ŠVÁCHA Rostislav / PLATOVSKÁ Marie (ed.) : Dějiny českého
výtvarného umění (V) 1939 – 1958, Praha 2005

ŠVÁCHA Rostislav / TENZER Antonín / SPECHTENHAUSER
Klaus : Jaromír Krejcar 1895 – 1949 (kat.výst.), Praha 1995

TEIGE Karel : Svět stavby a básně. Studie z dvacátých let. BRABEC
Jiří / KALIVODA Robert (ed.), Praha 1966

TEIGE Karel : Zápasy o smysl moderní tvorby. Studie z třicátých let.
EFFENBERGER Vratislav / BRABEC Jiří (ed.), Praha 1969

TEIGE Karel / KROHA Jiří: Avantgardní architektura, Praha 1969

VOLF Petr : Na začátku je čára, Praha 2003

ODBORNÁ PERIODIKA

ARCHITEKT

ARCHITEKT SIA

ARCHITEKTURA ČSR

ČESKOSLOVENSKÝ ARCHITEKT

DROBNÉ UMĚNÍ

(od osmého ročníku jako VÝTVARNÉ SNAHY)

MAGAZÍN DP

STAVBA

STAVITEL

STYL

UMĚNÍ

UMĚNÍ A ŘEMESLA

ŽIJEME

C. Seznam literatury - řazený chronologicky

PUBLIKACE

STARÝ Oldřich / SUTNAR Ladislav : Nejmenší dům, Praha 1931

HONZÍK Karel : Ze života avantgardy, Praha 1963

NEZVAL Vítězslav : Z mého života, Praha 1965

TEIGE Karel : Svět stavby a básně. Studie z dvacátých let. BRABEC Jiří / KALIVODA Robert (ed.), Praha 1966

TEIGE Karel / KROHA Jiří: Avantgardní architektura, Praha 1969

TEIGE Karel : Zápasy o smysl moderní tvorby. Studie z třicátých let. EFFENBERGER Vratislav / BRABEC Jiří (ed.), Praha 1969

NOVÝ Otakar : Architekti v Praze, Praha 1971

PECHAR Josef / URLICH : Programy české architektury, Praha 1981

ŠMEJKAL František / ŠVÁCHA Rostislav / ROUS Jan : Devětsil. Česká výtvarná avantgarda dvacátých let, Praha 1986

ŠVÁCHA Rostislav : Le Corbusier, Praha 1989

FOLTÝN Ladislav : Slovenská architektúra a česká Avantgarda 1918 – 1939, Bratislava 1993

ŠVÁCHA Rostislav : Od moderny k funkcionalismu, Praha 1995

ŠVÁCHA Rostislav / TENZER Antonín / SPECHTENHAUSER Klaus : Jaromír Krejcar 1895 – 1949 (kat.výst.), Praha 1995

ŠVÁCHA Rostislav (ed.) : Miroslav Lorenc. Jaromír Krejcar. Zlínská moderní architektura a pražská avantgarda (kat. výst.), Zlín 1995

NOVÝ Otakar : Česká architektonická avantgarda, Praha 1998

LAHODA Vojtěch / NEŠLEHOVÁ Mahulena / PLATOVSKÁ Marie / ŠVÁCHA Rostislav / BYDŽOVSKÁ Lenka (ed.) : Dějiny českého výtvarného umění (IV / 1,2) 1890 – 1938, Praha 1998

DEMEL Jiří / PASTORČÁK Josef: Střední průmyslová škola stavební Valašské Meziříčí. Valašské Meziříčí 1999

Hans VAN DIJK : Twentieth – Century Architecture in the Netherlands, Rotterdam 1999

NEKUDA Vladimír (ed.) : Okres Vsetín, Brno 2002

DUIĽA Matúš / MORAVČÍKOVÁ Henrieta: Architektúra Slovenska v 20. storočí, Bratislava 2003

VOLF Petr : Na začátku je čára, Praha 2003

ŠVÁCHA Rostislav / PLATOVSKÁ Marie (ed.) : Dějiny českého výtvarného umění (V) 1939 – 1958, Praha 2005

ANDĚL Jaroslav : Nová vize, Praha 2005

HORNÁKOVÁ Ladislava : František Lýdie Gahura 1891 - 1958. Projekty, realizace a sochařské dílo, Zlín 2006

C. Výběrová bibliografie

STARÝ Oldřich / SUTNAR Ladislav : **Nejmenší dům**, Praha 1931

Antonín TENZER / František ČERMÁK / Gustav PAUL : **Sanatorium Vráž u Písku**, in: Stavba XIII, 1936-37, s. 21n.

List soukromých úředníků a zřízců věnovaný sociálně politickým otázkám XV, 1936, č. 1

Vladimír ŠLAPETA : **Rozhovor o sanatoriu Machnáč**. in: Umění a řemesla, 1984, č.3, s.26n.

Vladimír ŠLAPETA : **Antonín Tenzer vzpomíná**, in Československý architekt, 1984, č. 14, s. 4 – 6.

Hana VRBOVÁ : **Kamil Ossendorf**, in Architektura ČSR, 1988, č. 3, s. 74 – 75.

Hovoříme s porotou, in: Architekt XL, 1994, č. 1-2, s. 7.

Antonín TENZER : **Vzpomínky na Jaromíra Krejcar**, in: Antonín TENZER / Rostislav ŠVÁCHA / Klaus SPECHTENHAUSER : Jaromír Krejcar 1895 – 1949 (kat. výst.), Praha 1995, s. 7 - 15.

Antonín TENZER : **Vzpomínka na Miroslava Lorence**, in Rostislav ŠVÁCHA (ed.) : Miroslav Lorenc. Jaromír Krejcar. Zlínská moderní architektura a pražská avantgarda (kat. výst.), Zlín 1995, s. 52 – 54.

ŠVÁCHA Rostislav : **Od moderny k funkcionalismu**, Praha 1995

NOVÝ Otakar : **Česká architektonická avantgarda**, Praha 1998

Pavel HALÍK / Rostislav ŠVÁCHA / Michal JANATA : **Nevyhýbat se žádnému úkolu**, in Architekt XLIV, 1998, s. 15 – 17.

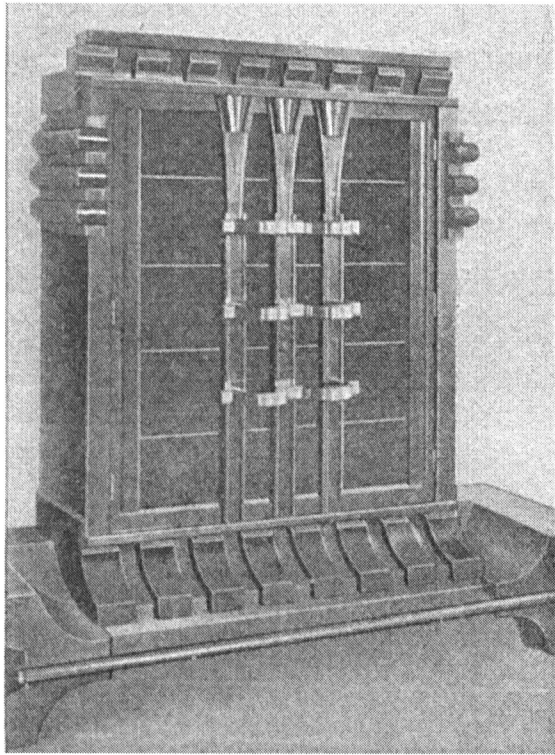
Vladimír ŠLAPETA : **Antonín Tenzer devadesátiletý**, in Architekt XLIV, 1998, s. 18.

Petr VOLF : **Ručit jménem**. in Petr VOLF : Na začátku je čára, Praha 2003, s. 209 – 216. (rozhovor pro časopis Reflex, rok 1999)

Radek VÁŇA, Jiří HORSKÝ : **Interview s Antonínem Tenzerem**, in: Architekt XLV, 1999, č. 12, s. 96n.

Anketa, in: Architekt XLVI, 2000, č. 12, s.44.

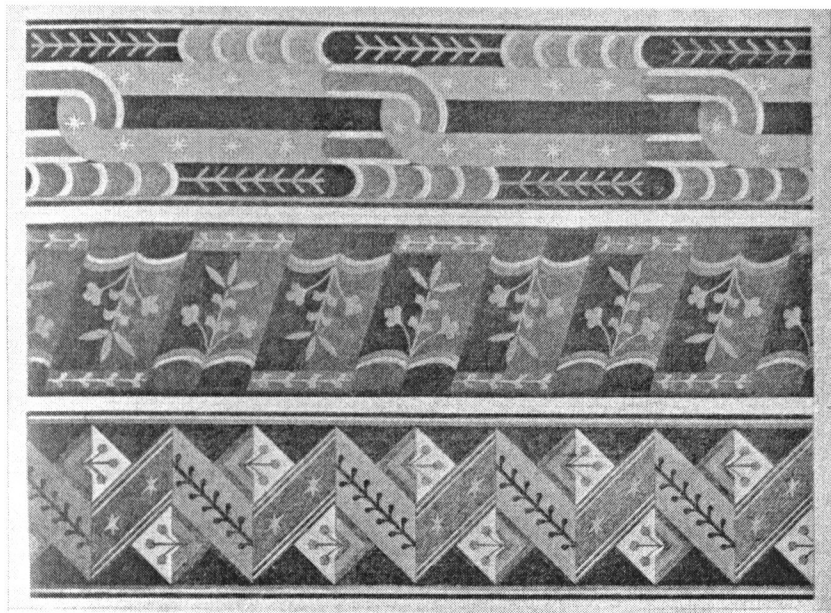
C. Obrazová příloha

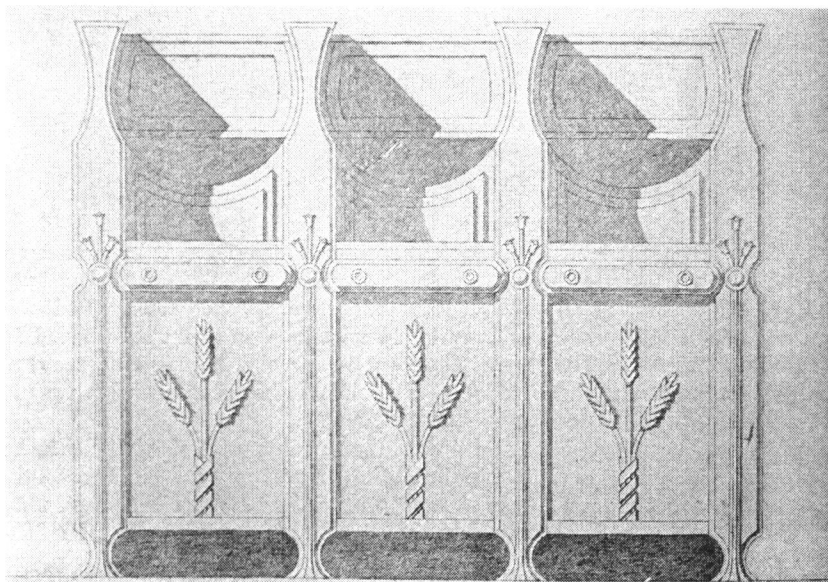
Arch. Jos. Místecký : Vitrína, část jídelny, 1921
Provedl III. roč. odb. školy za vedení odb. učitele Ant. Tenzera

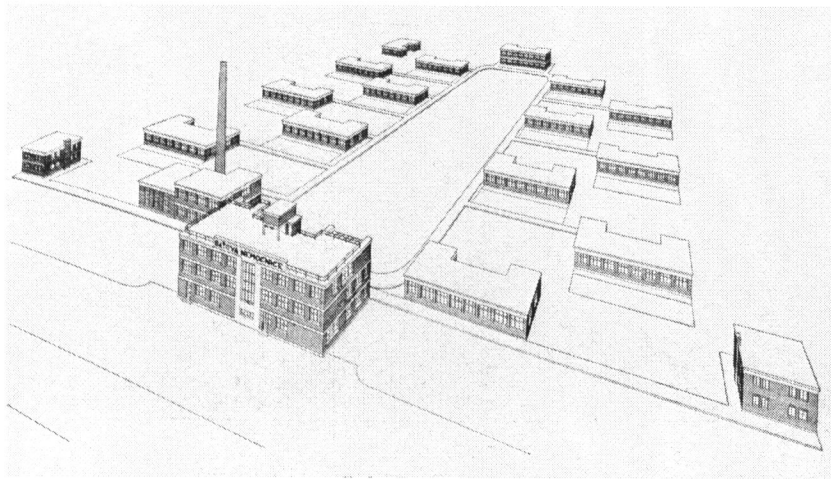
Arch. Jos. Místecký: Ložnice
Provedla st. odb. škola ve Valašském Meziříčí

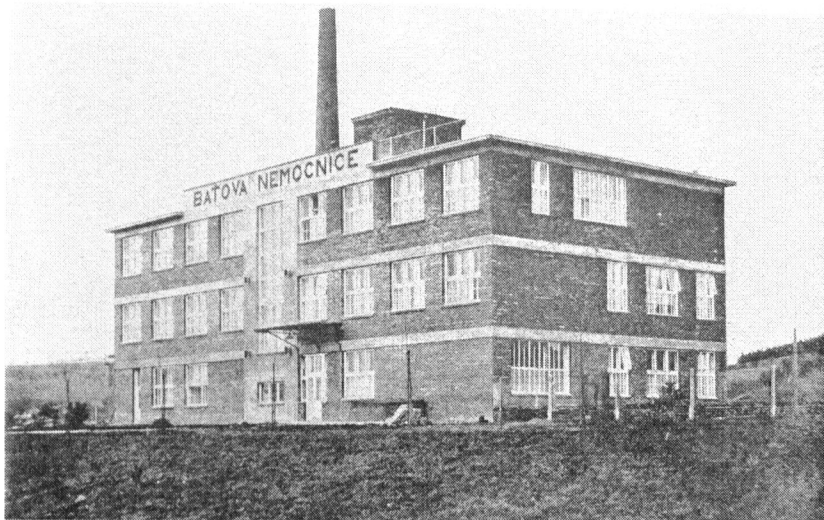
Prof. Jos. Místecký : Dekorativní pásy.
B. Kavan, III. ročník
J. Vančura, III. ročník
R. Podzemný, II.ročník

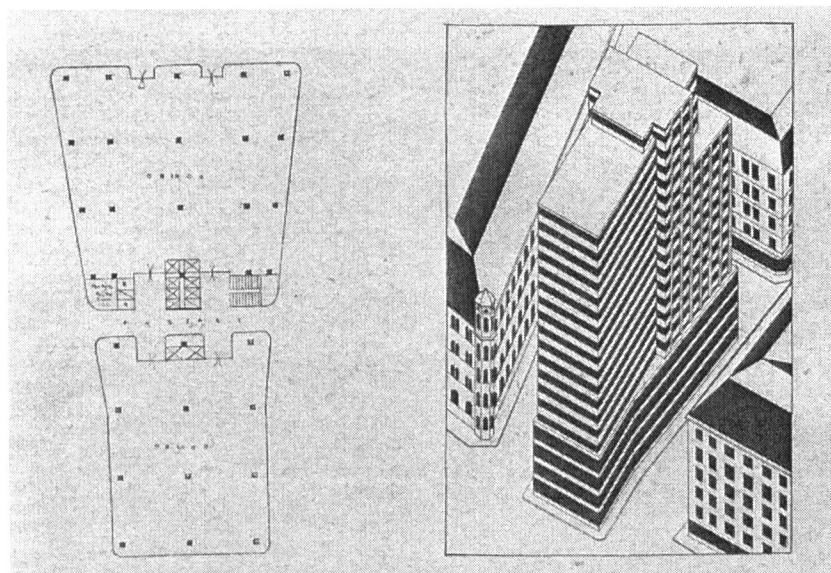
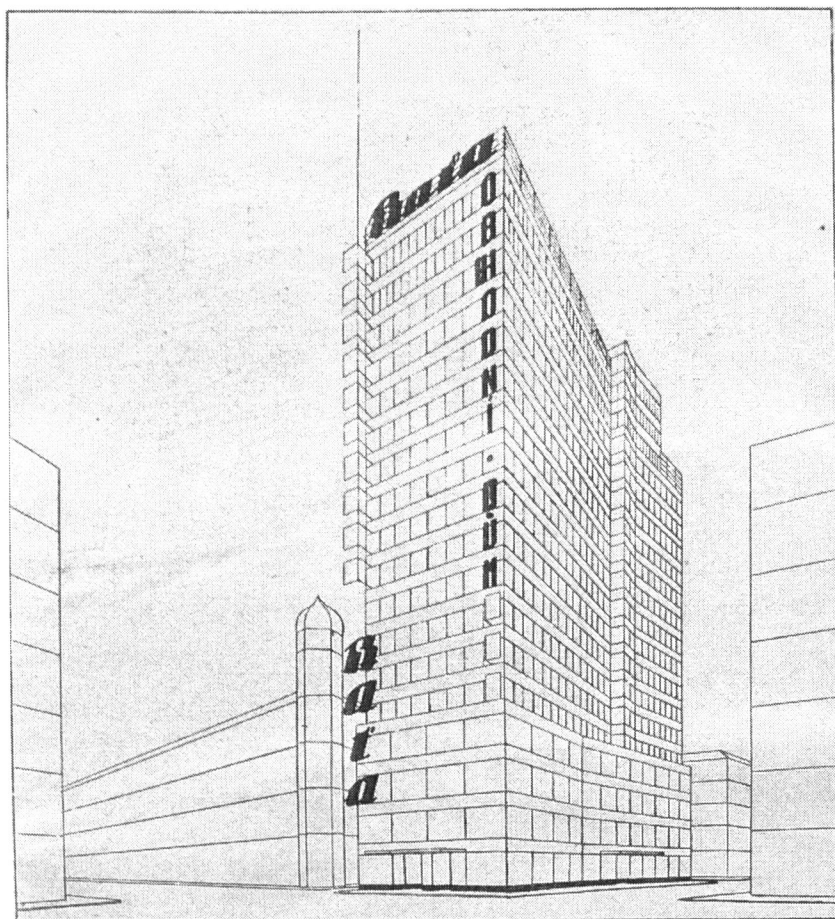
Prof. Jos. Místecký : Kredenc , Richard Podzemný, II. ročník
Odborná škola ve Valašském Meziříčí

František Lýdie Gahura : Baťovy nemocnice ve Zlíně
Perspektivní schéma, 1926

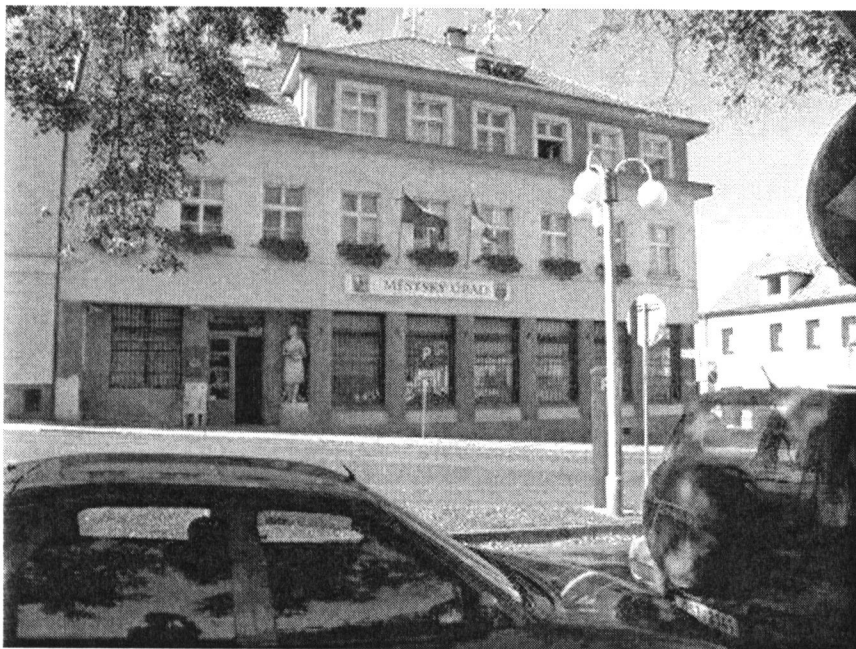
František Lýdie Gahura : Baťova nemocnice
Pohled od severu, 1926-36

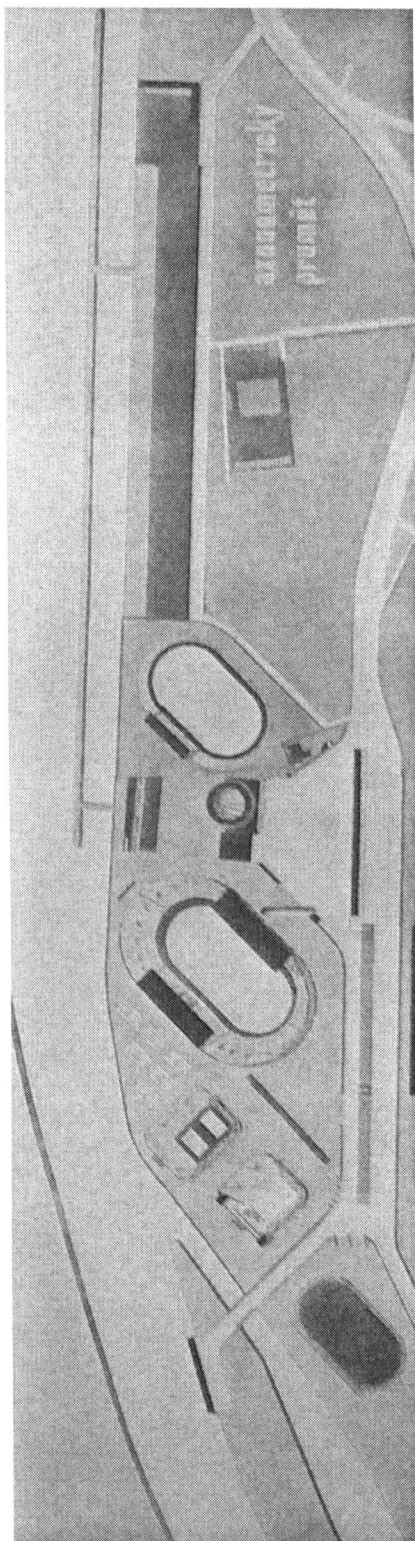
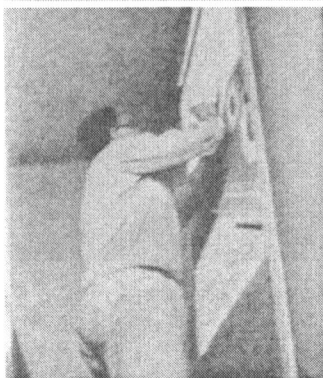
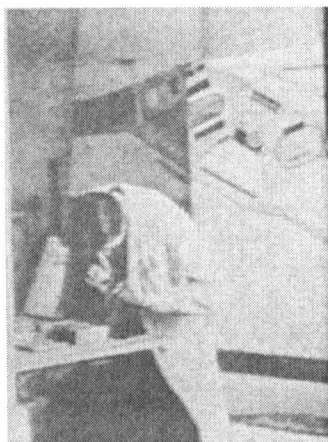
František Lýdie Gahura : Návrh Baťova mrakodrapu v Brně
1927-28
Perspektiva
Půdorys přízemí
Axonometrie

František Janda : Vodojem
Kolín, 1928

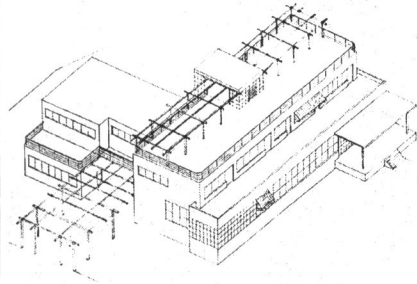
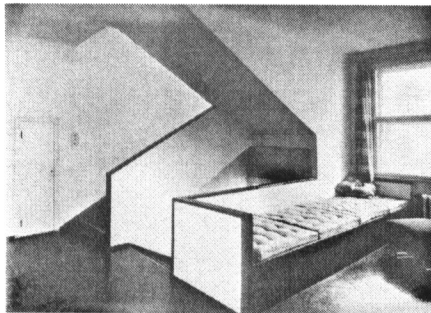
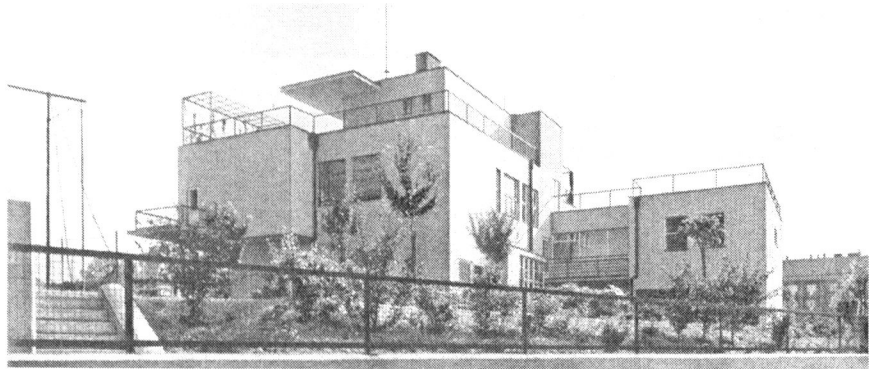
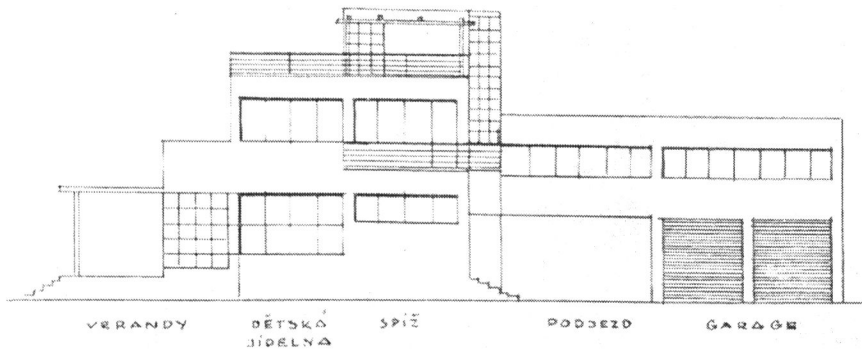
František Janda : Okresní hospodářská záložna
Nové Strašecí, 1928-30

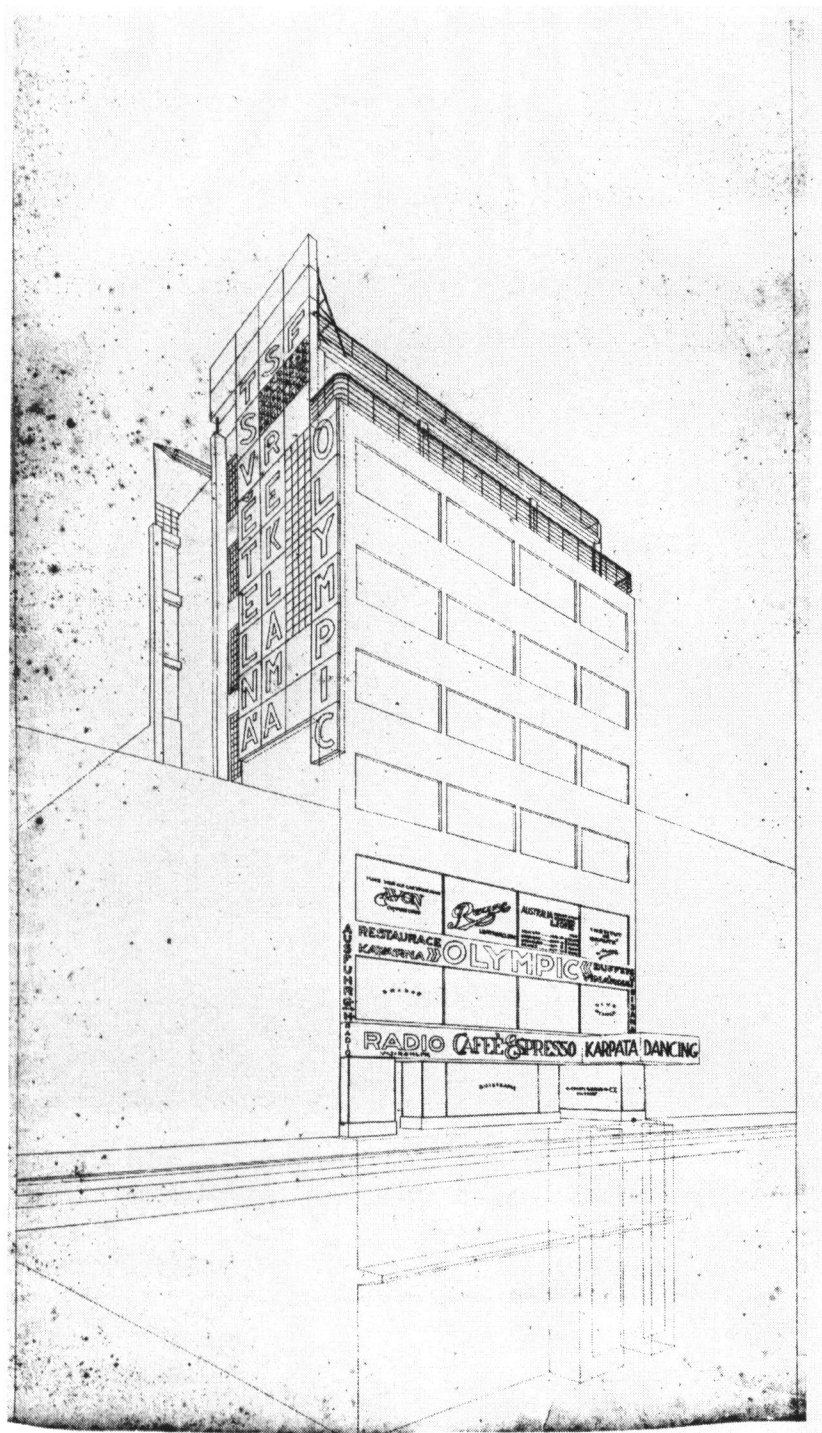
Jaromír Krejcar : Projekt Všesportovního stadiónu
Praha - Bráník, 1929

Axonometrický průmět

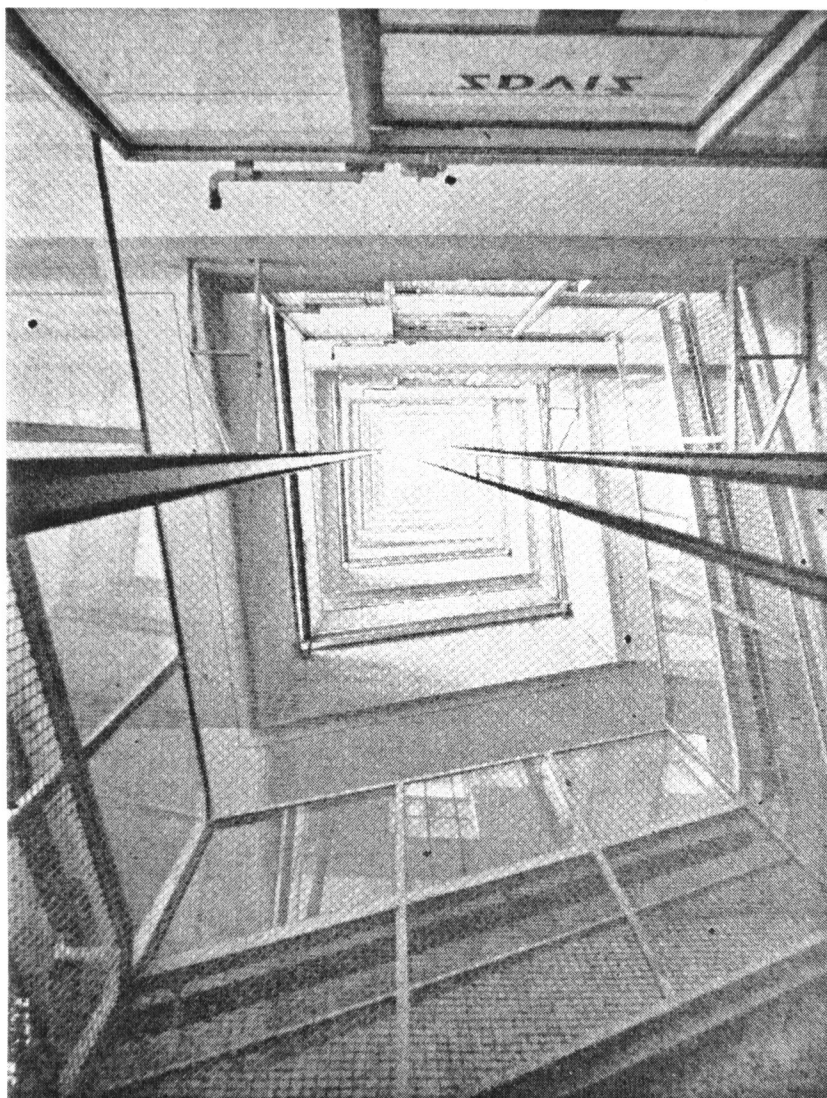
Fotografie z ateliéru (shora : Antonín Tenzer (?); Josef Špalek a
Antonín Tenzer; Miroslav Lorenz; Jaromír Krejcar (?))

Jaromír Krejcar : Gibianova vila
 Praha - Bubeneč, ulice Charlese de Gaulla
 1927-1929

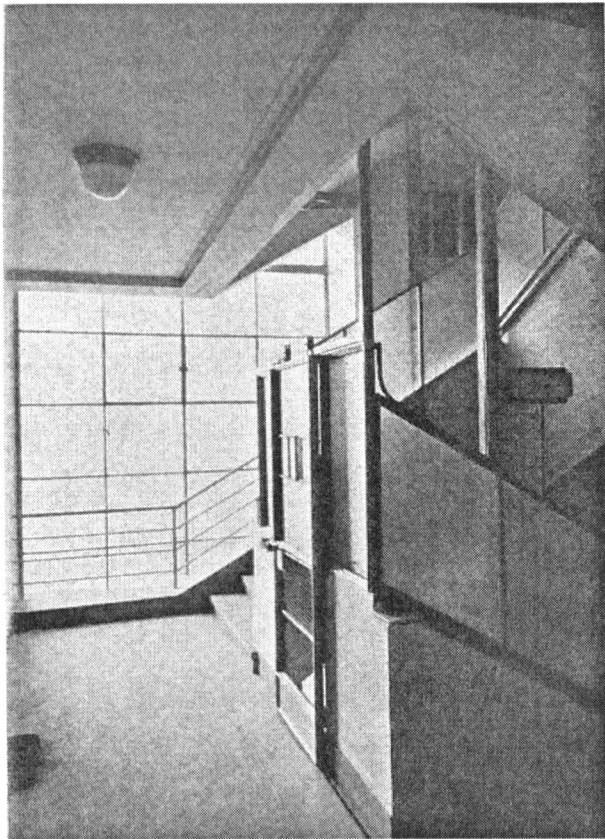

Jaromír Krejcar : Projekt obchodního domu Olympic
Praha - Nové Město, ulice Spálená
Verze z roku 1925

Jaromír Krejcar : Obchodní dům Olympic
Praha - Nové Město, ulice Spálená
1926-28
Výtahová šachta

následující strana :
Dvorní fasáda
Schodiště

Jaromír Krejcar : Spolkový dům Jednoty soukromých úředníků
 Praha - Vinohrady, ulice Francouzská
 Hlavní fasáda, 1930 - 31

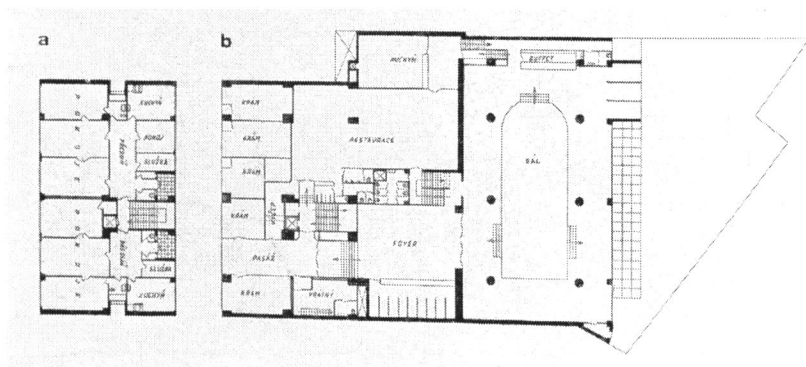
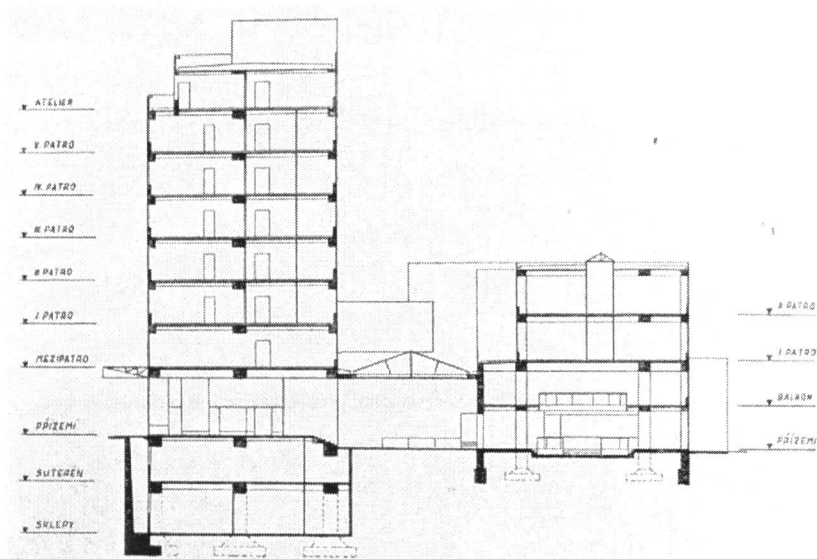
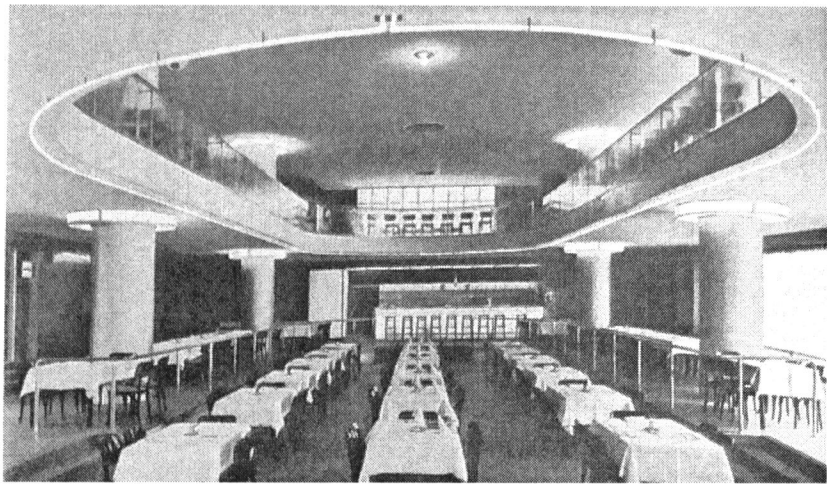

Jaromír Krejcar : Spolkový dům Jednoty soukromých úředníků
Praha - Vinohrady, ulice Francouzská
Pohled ze dvora, 1930-31

Jaromír Krejcar : Spolkový dům Jednoty soukromých úředníků
Praha - Vinohrady, ulice Francouzská
Vnitřní fasáda, 1930-31

Jaromír Krejcar : Spolkový dům Jednoty soukromých úředníků
 Praha - Vinohrady, ulice Francouzská
 1930-1931
 Společenský sál
 Řez

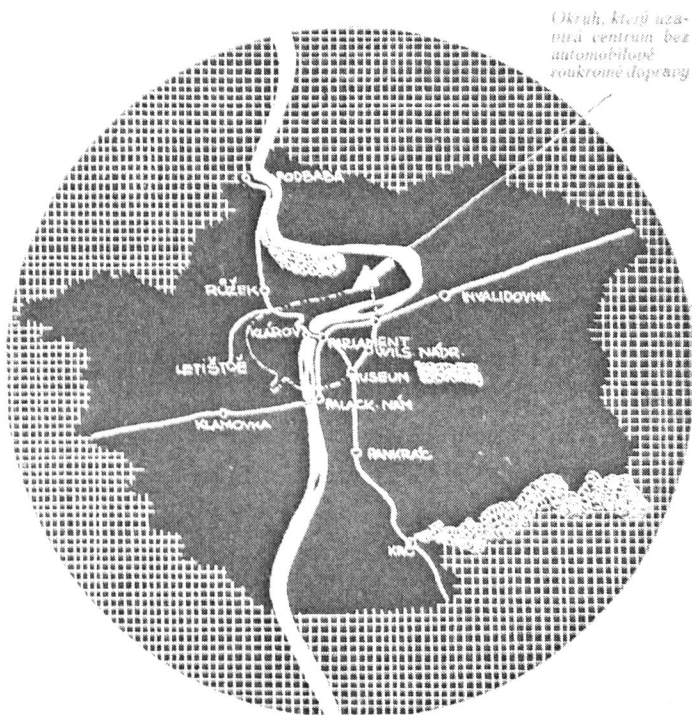
Fotografie z exkurze s Prof. P. Janákem
W. M. Dudok : Obchodní dům De Bijenkorf
Rotterdam, 1929-31

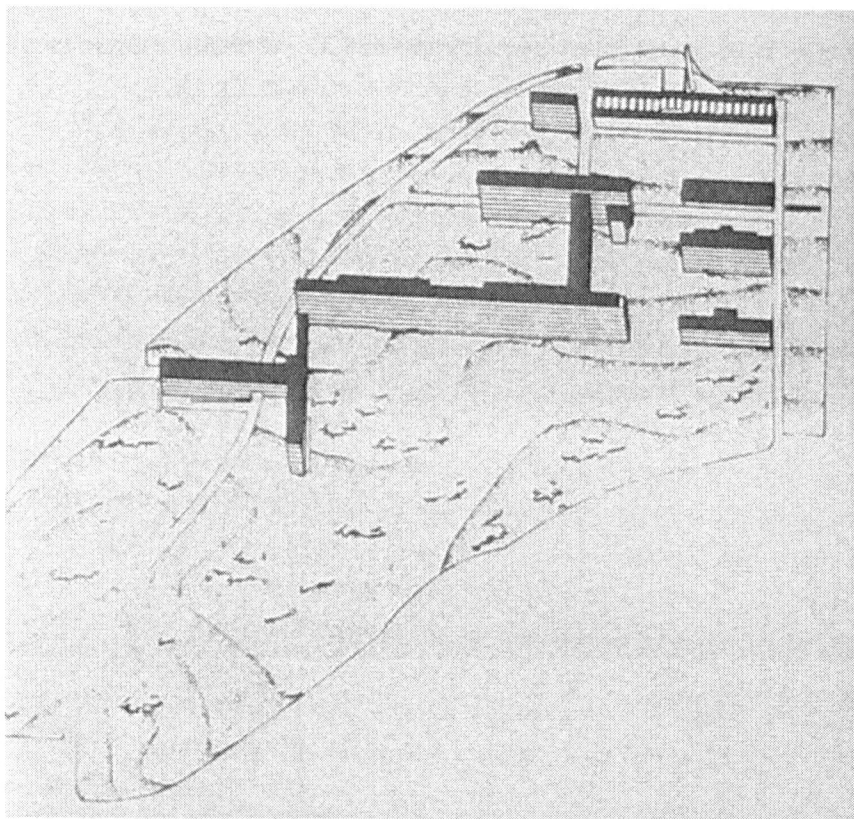
Fotografie z exkurze s Prof. P. Janákem

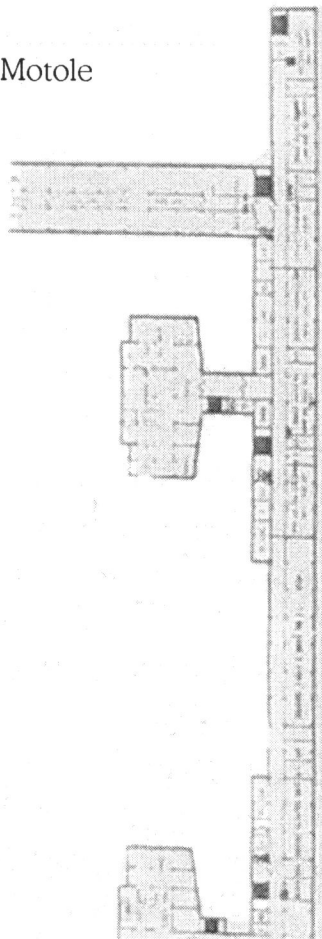
Fotografie z exkurze s Prof. P. Janákem

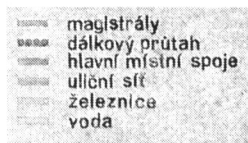

Jaromír Krejcar, spolupráce J. Špalek : Soutěžní návrh
Dopravní soutěž Velké Prahy, 1932

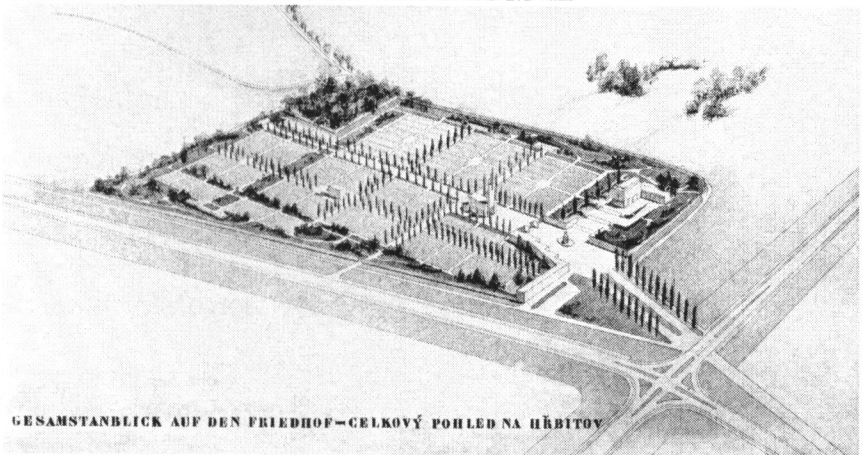
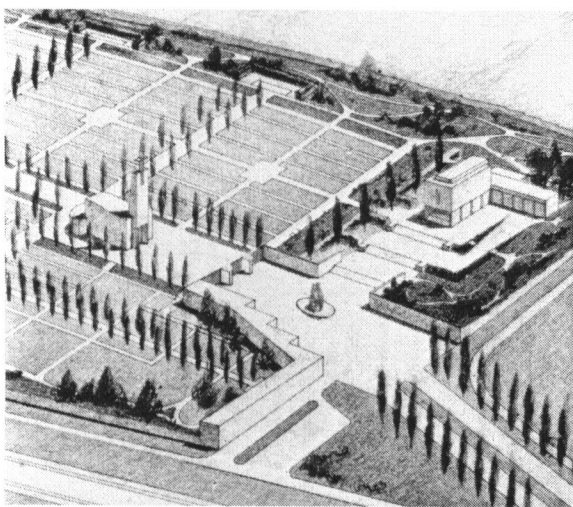
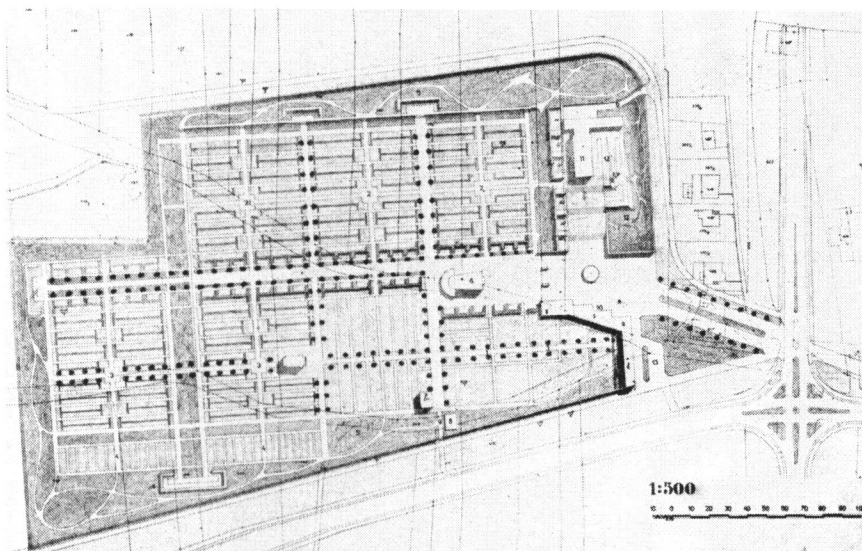
Jaromír Krejcar, Antonín Tenzer :
Soutěžní projekt nemocnice v Praze - Motole
1936
Axonometrie, Půdorys

Hilský, Podzemný, Tenzer
 Projektová kancelář
 V. HILSKÝ - R. P. - A. T.
 Příkazy 432, Mladá Boleslav 2, 706 01, 706 01, 710 20
 1939

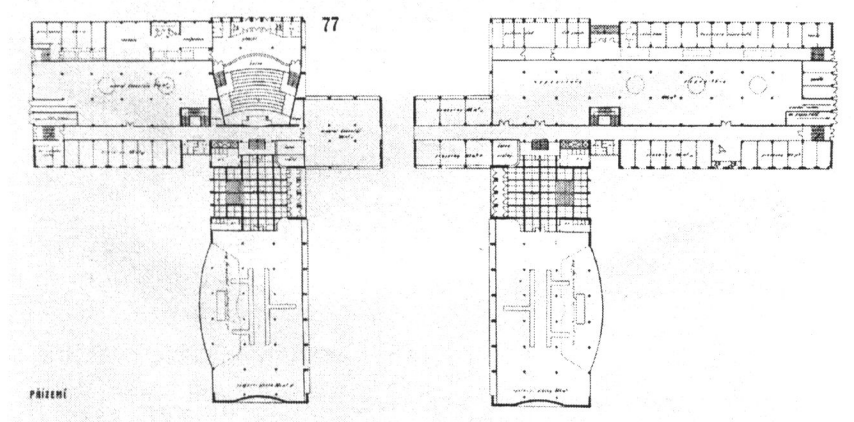
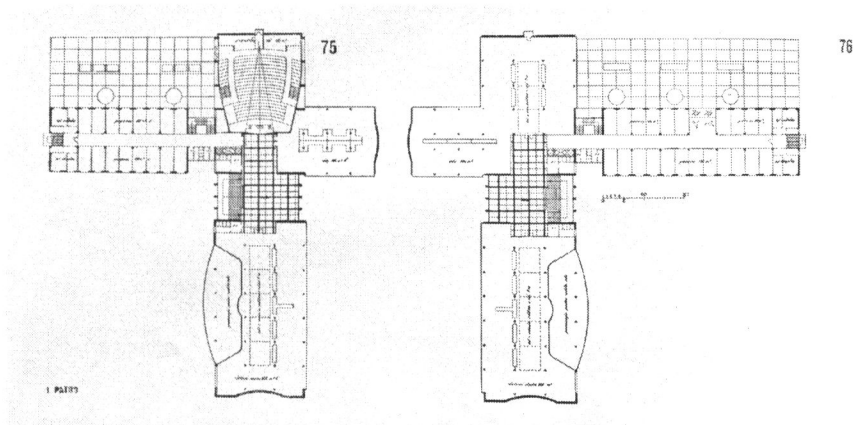
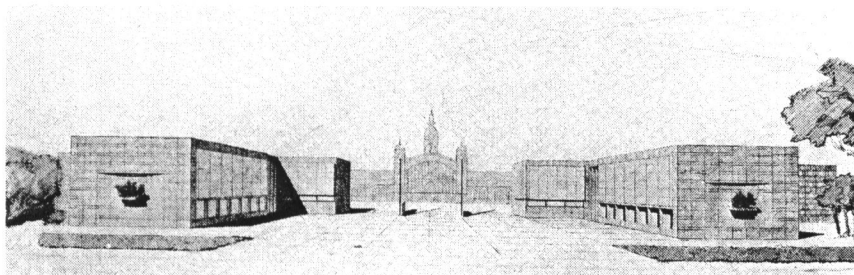
Václav Hilský, Richard Podzemný, Antonín Tenzer :
 Situační plán dopravy ve městě
 Valašské Meziříčí, 1939

GESAMSTANBLICK AUF DEN FRIEDHOF - CELKOVÝ POHLED NA HŘBITOV

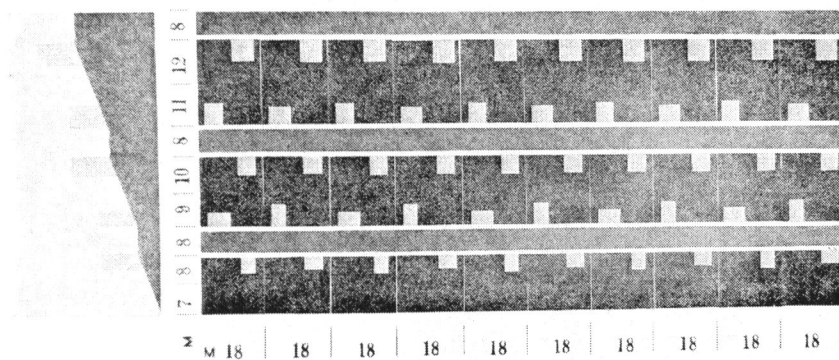
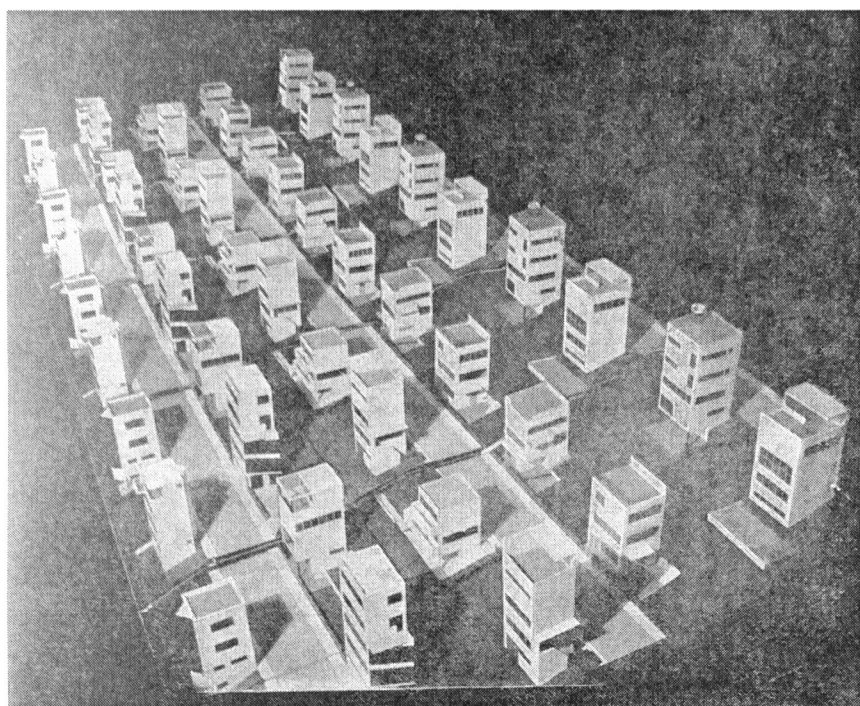
- 1 BESTEHENDER FRIEDHOF
TUKALSKÝ HŘBITOV
- 2 NEUER FRIEDHOF
NEUSTADT HŘBITOV
- 3 LAUFRIEDHOF
HŘBITOV PRO VEHNOU
- 4 FRIEDHOF FÜR DIE KLEINEN
DETSKÝ HŘBITOV
- 5 FRIEDHOF MIT PARKANLAGE
HŘBITOV S PARKOVOU ÚPRAVOU
- 6 CENTRAL-FRIEDHOFKAPELLE
STŘEDNÍ KAPLE
- 7 LEICHENKAMMERE
PANEVICE
- 8 HEBENPLATZ FÜR WELKE KRÄNZE UND
GÜTLICH VERLEHNE A PHEITEN
- 9 TÖTENTUMBER
PŘÍKOP HŘBITOVA
- 10 GARTENSTREIFEN UND KANALISIERUNG
K VERFAHRSTELLE DER BLUMEN UND KRÄNZE
ANERKANNUNG DER BEGRÄBNISSE MIT EINER
LEISTEN-ANLEGE-BEGRÄBNIS FÜR DIE BEIDEN
KLEINEN ZWISCHEN A KANALISIERUNG
HÄHNCHEN, VERFAHRSTREIFEN, A KANALISIERUNG
PROZESSIONEN Y DÄRMEN A KREITZ PRO ÜBERGANG
- 11 HEBENPLATZ
- 12 LEBENSTREIFEN MIT LICHENSTREIFEN
LEIBNIZ-MAU S HOLZBÄNKEN
- 13 ANLEGEN

Antonín Tenzer, Richard Podzemný :
Návrh na centrální hřbitov ve Valašském Meziříčí
1940

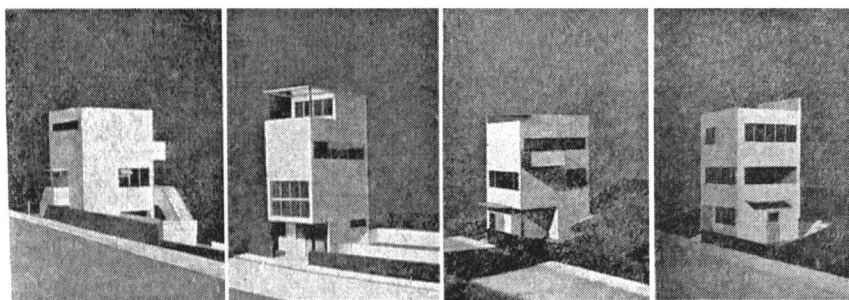

Antonín Tenzer, Richard Podzemný, Kamil Ossendorf :
 Soutěžní návrh na budovy přírodovědeckých oddělení
 Národního muzea
 Odměna
 Praha - Holešovice, Výstaviště, 1940

Perspektiva
 Půdorys prvního patra
 Půdorys přízemí

Společná práce posluchačů Školy architektury Prof. P. Janáka
Uměleckoprůmyslová škola, Praha, 1930
Skupina rodinných domů ve svahovém terénu

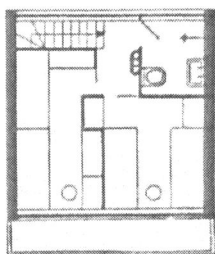

A. Tenzer

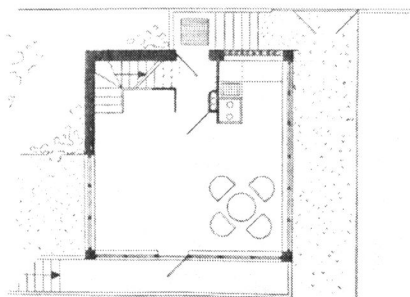
R. Podzemný

K. Ossendorf

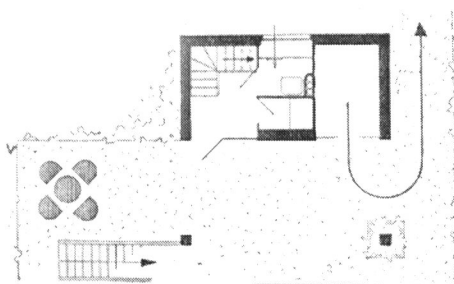
K. Mann

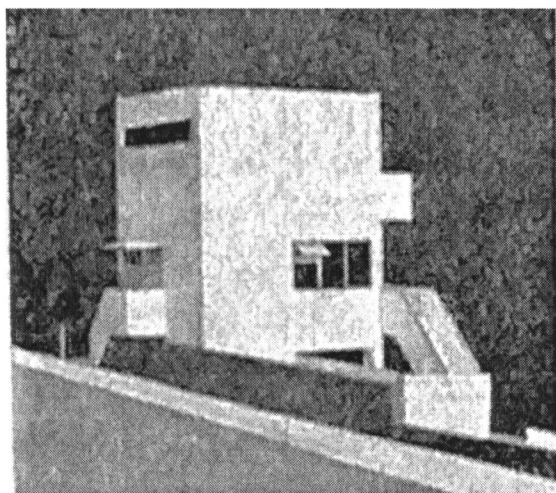
ložnice, lázeň, WC.

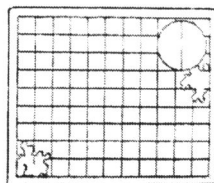
obýv. prostor, kuchyně.

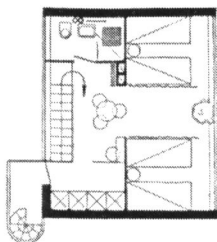
Garáž, topení, terasa.

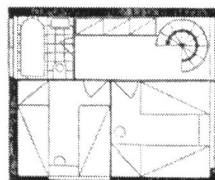
Návrh Antonína Tenzera
Parcela 18 x 10 m, dům 5 x 5 m

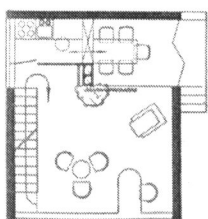
terasa.

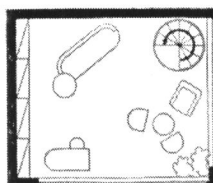
ložnice, šatna, umývárna.

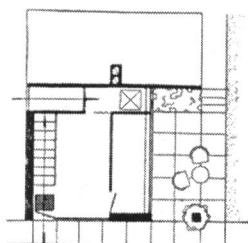
ložnice, kúpeľna, šatna.

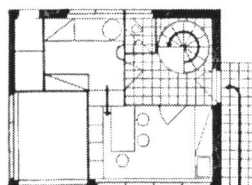
kuchyně, obýv. prostor.

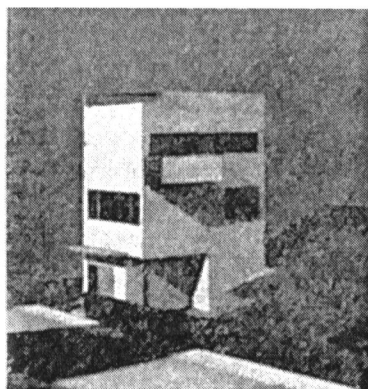
obývací prostor.

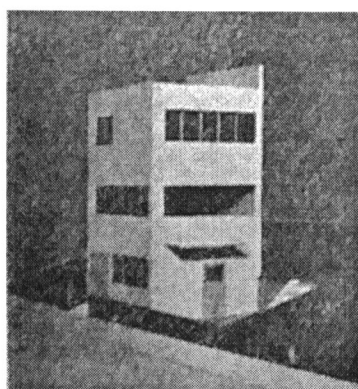
Garáž, topení, špiž.

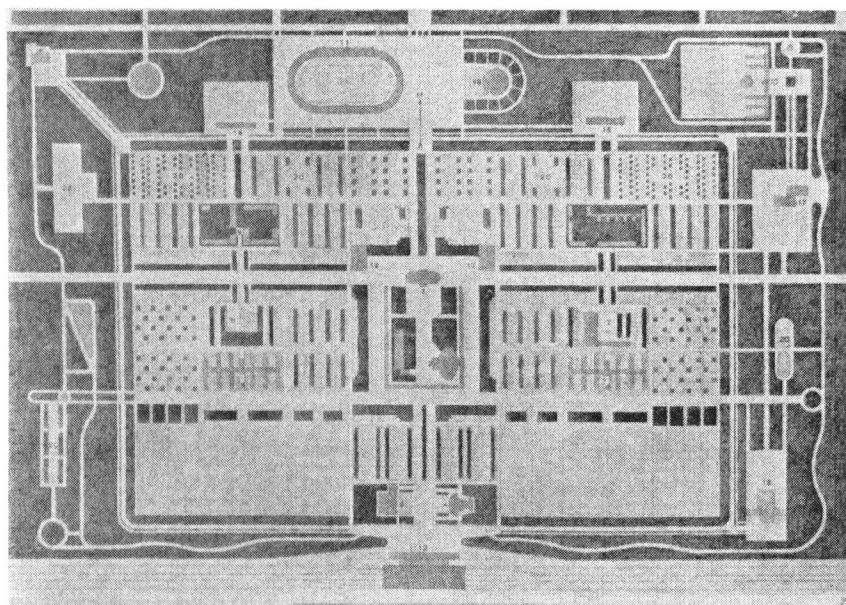
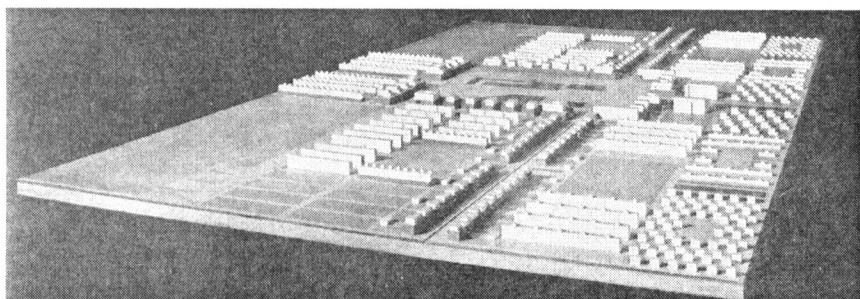
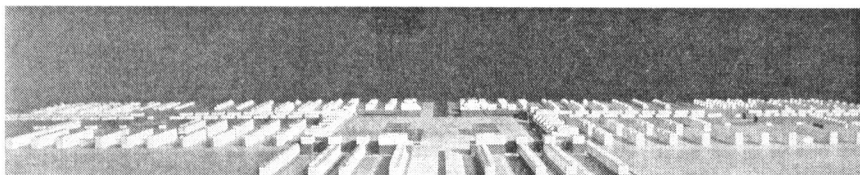
Garáž, kuchyně, jídelna, WC..

Návrh K. Ossendorfa
Parcela 18 x 11 m,
dům 5 x 6 m

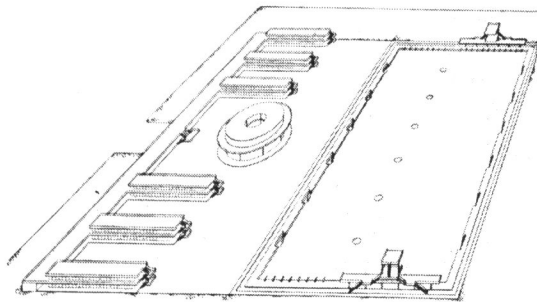
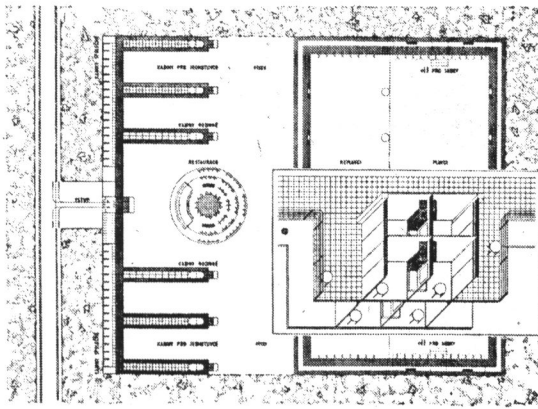

Návrh K. Manna
Parcela 18 x 11 m,
dům 6 x 5 m

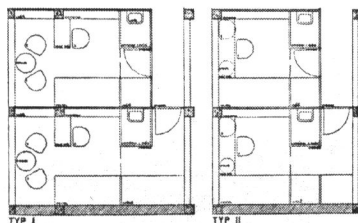
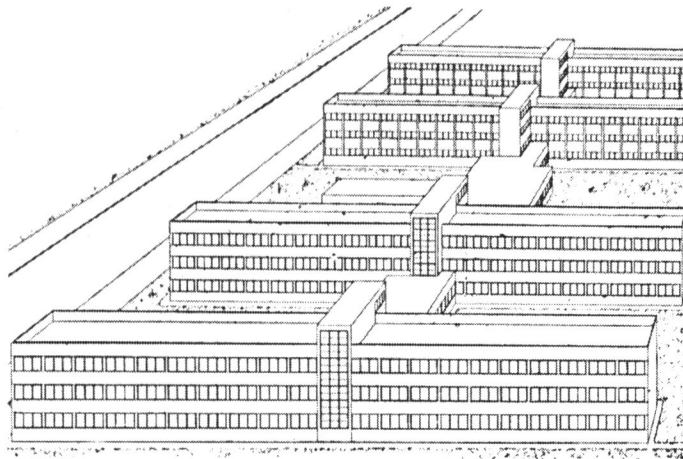

Společná práce posluchačů Školy architektury Prof. P. Janáka
Uměleckoprůmyslová škola, Praha, 1927-28
Město pro 10 000 obyvatel

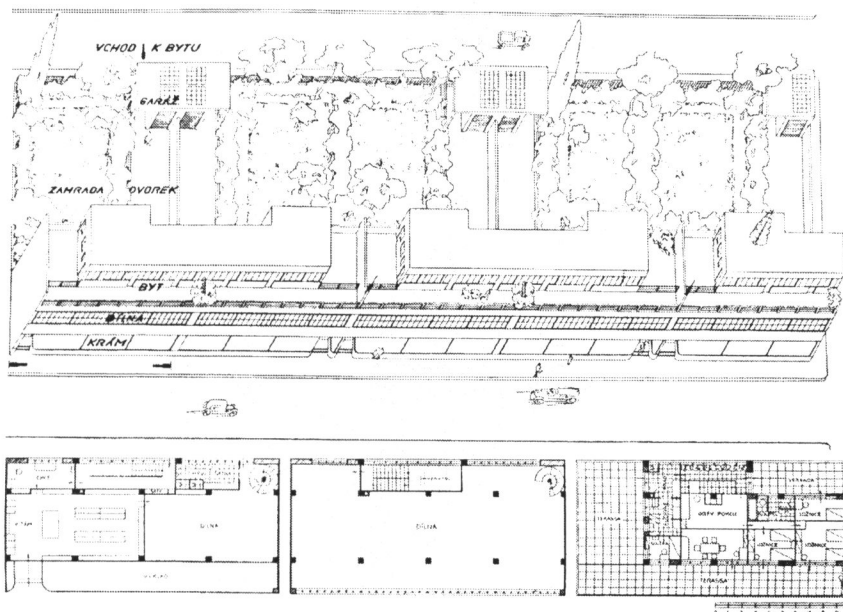
Model
Situace, A. Vančura

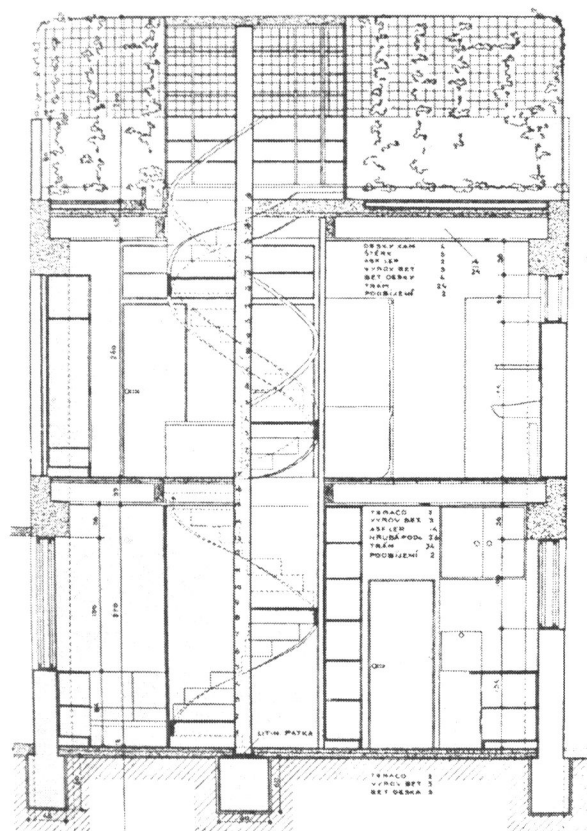
Richard Podzemný : Letní lázně
 Město pro 10 000 obyvatel
 Škola architektury Prof. P. Janáka, 1927-28

Richard Podzemný : Dům pro svobodné muže a ženy
 Město pro 10 000 obyvatel
 Škola architektury Prof. P. Janáka, 1927-28

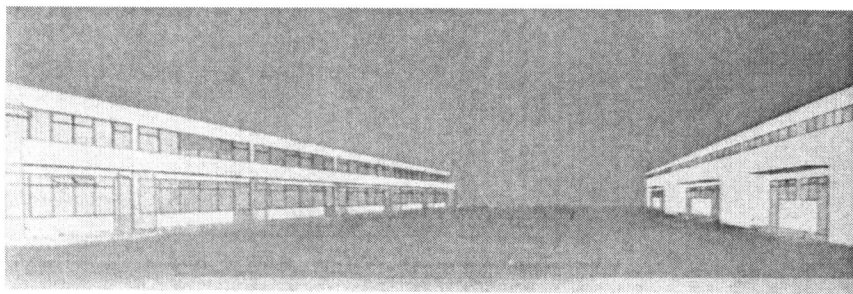
Kamil Ossendorf : Domy s krámem, dílnou a bytem
 Město pro 10 000 obyvatel
 Škola architektury Prof. P. Janáka, 1927-28

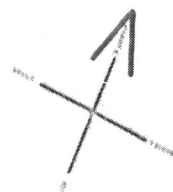
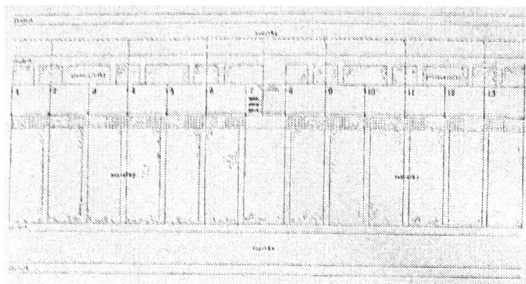
Kamil Ossendorf : Řadový rodinný dům
 Město pro 10 000 obyvatel
 Škola architektury Prof. P. Janáka, 1927-28

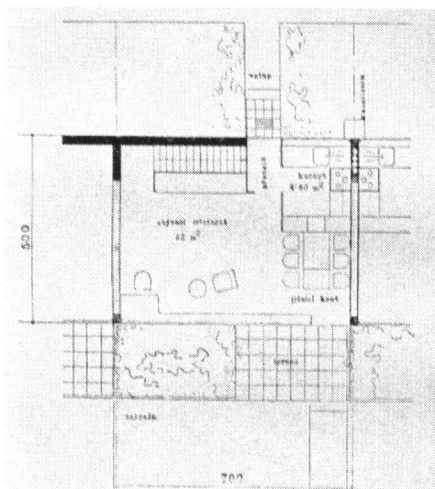
Antonín Tenzer : reklamní fotografie
Uměleckoprůmyslová škola, Škola architektury Prof. P. Janáka

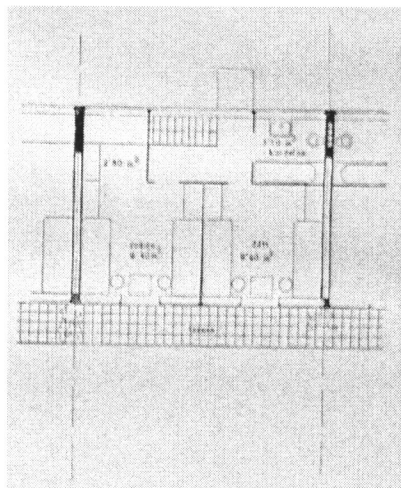
perspektiva

situace

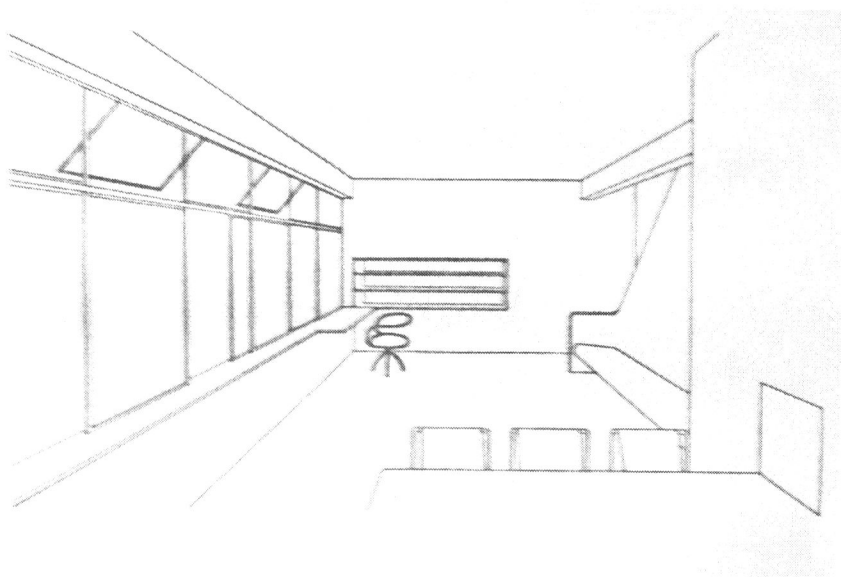

přízemí

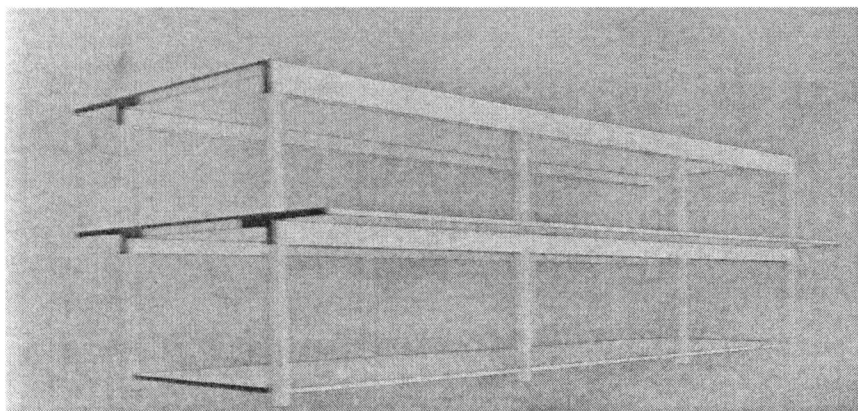

patro

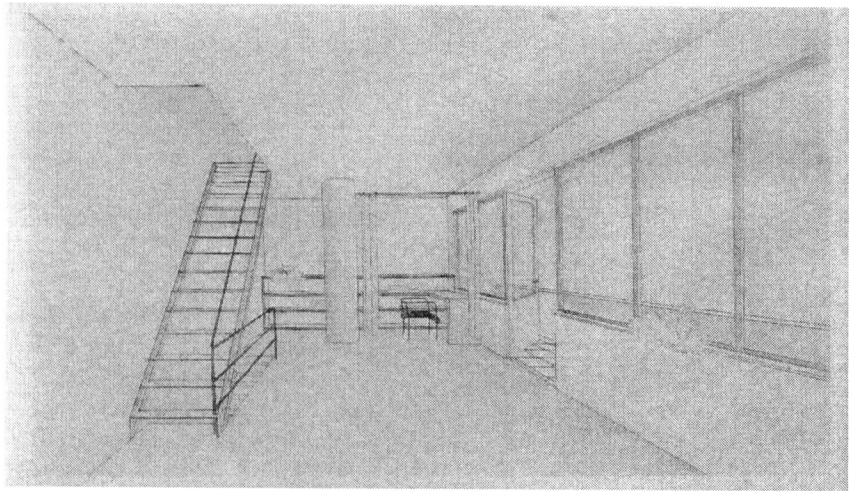
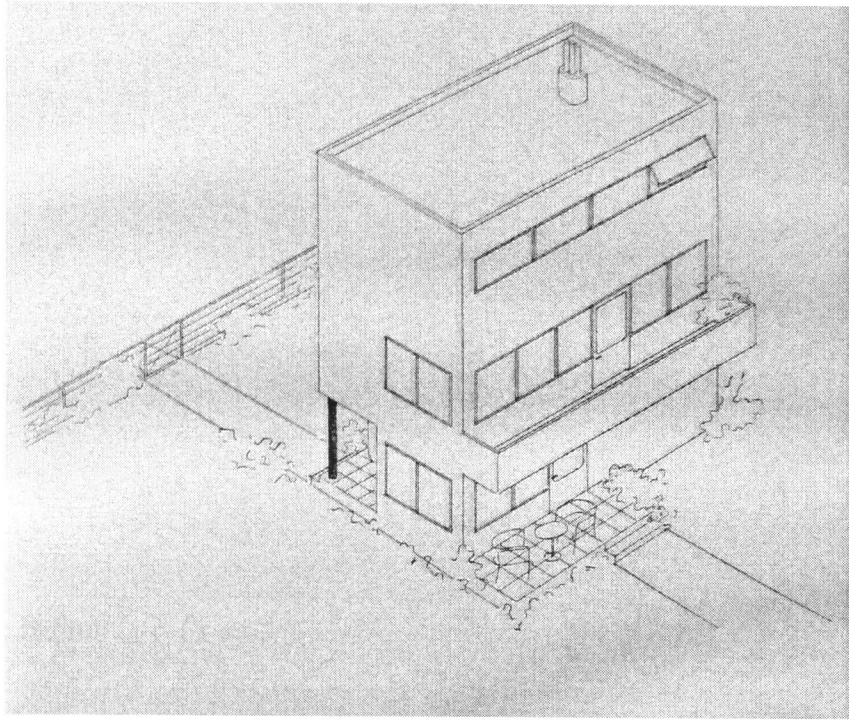
A. Tenzer, R. Podzemný :
 Soutěž na nejmenší typ řadového domu
 Praha - Dejvice, 1929
 I.cena
 Perspektiva, Půdorysy

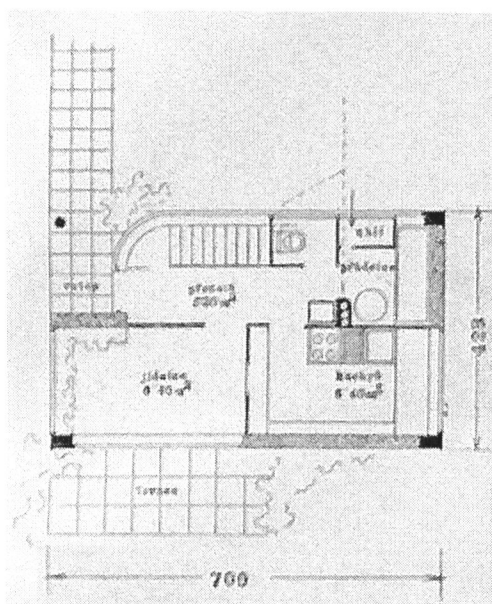
A. Tenzer, R. Podzemný :
Soutěž na nejmenší typ řadového domu
Praha - Dejvice, 1929
I.cena
Obývací místnost

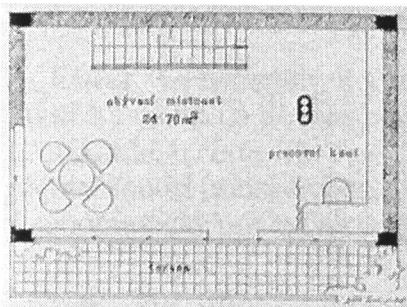
A. Tenzer, R. Podzemný :
Soutěž na nejmenší typ řadového domu
Praha - Dejvice, 1929
I.cena
Schéma konstrukce

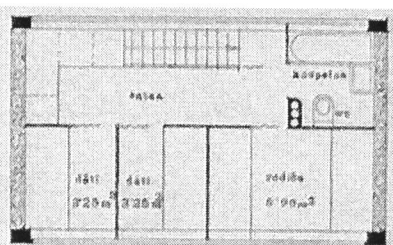
A. Tenzer, R. Podzemný :
Soutěž na nejmenší typ volného domu
Praha - Dejvice, Baba, 1929
II.cena
Axonometrie
Perspektiva pokoje

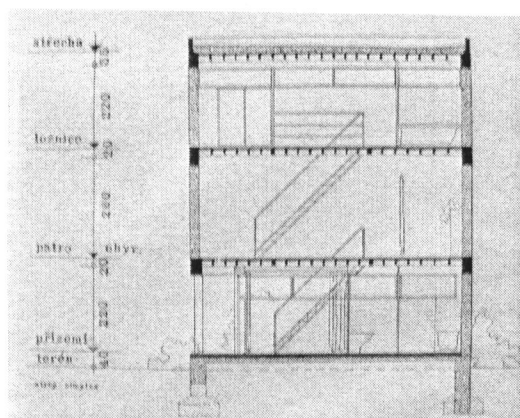
přízemí

patro

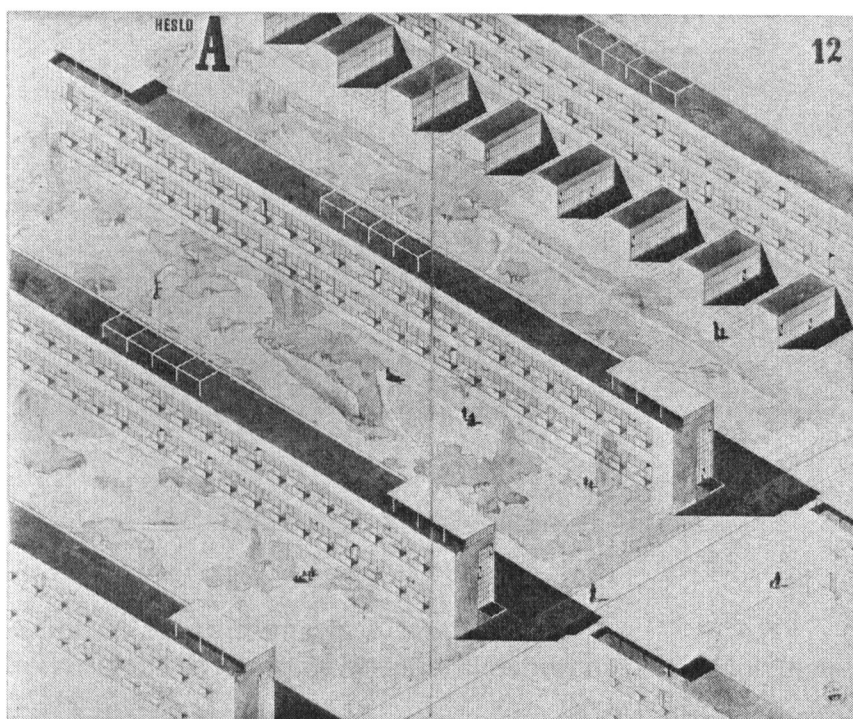

ložnice

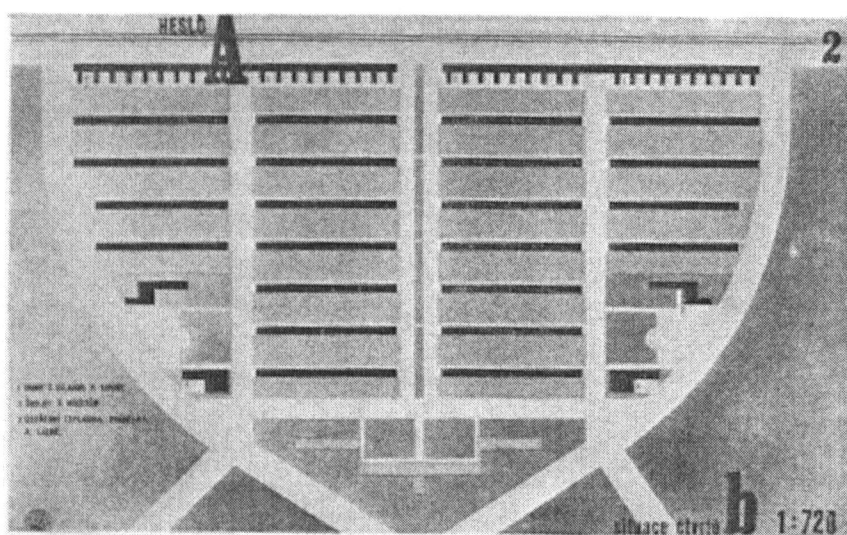

řez

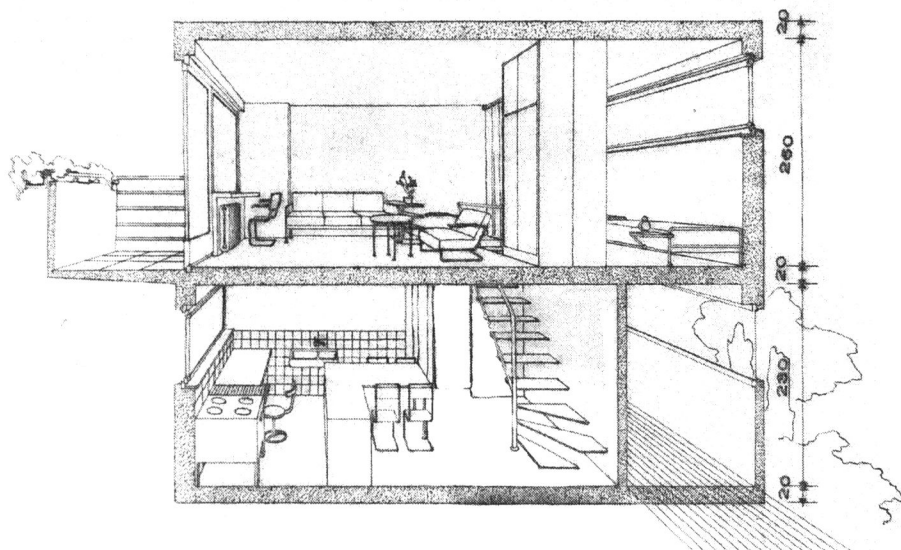
A. Tenzer, R. Podzemný :
 Soutěž na nejmenší typ volného domu
 Praha - Dejvice, Baba, 1929
 II.cena
 Pudorysy, Řez

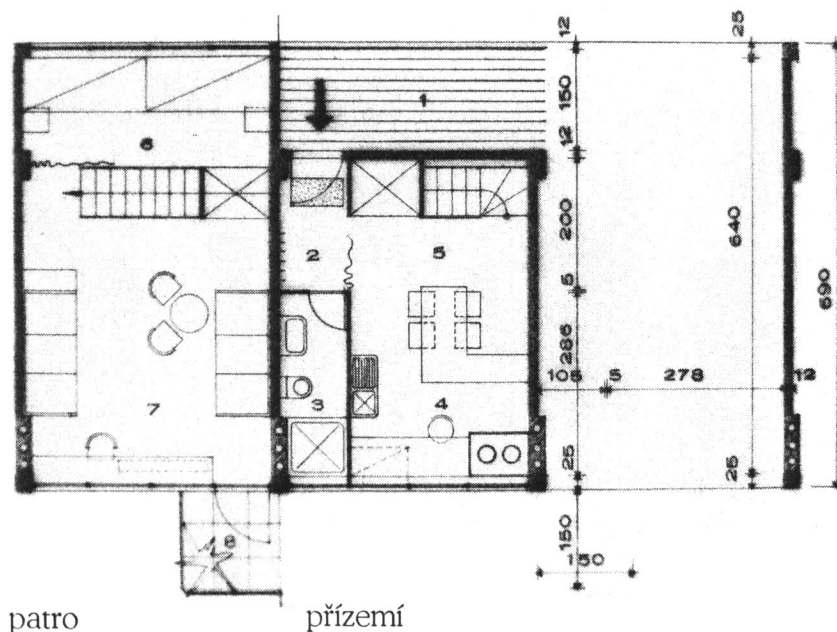
A. Tenzer, R. Podzemný, K. Ossendorf :
 Soutěžní návrh na domy s nejmenšími byty na území Holešovic
 a Pankráce, I. cena
 Ideová soutěž pražské obce, 1930
 Axonometrický pohled na území na Pankráci

A. Tenzer, R. Podzemný, K. Ossendorf :
 Soutěžní návrh na domy s nejmenšími byty na území Holešovic
 a Pankráce, I. cena
 Ideová soutěž pražské obce, 1930
 Situace území na Pankráci

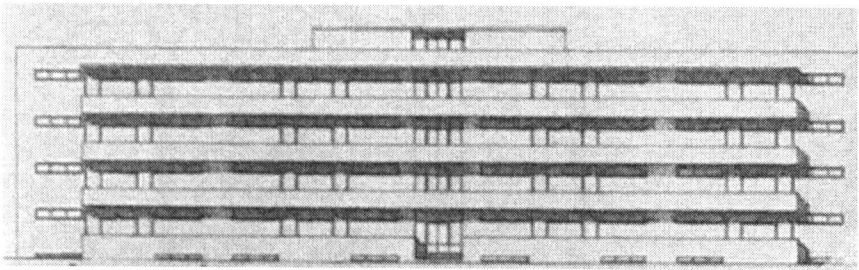
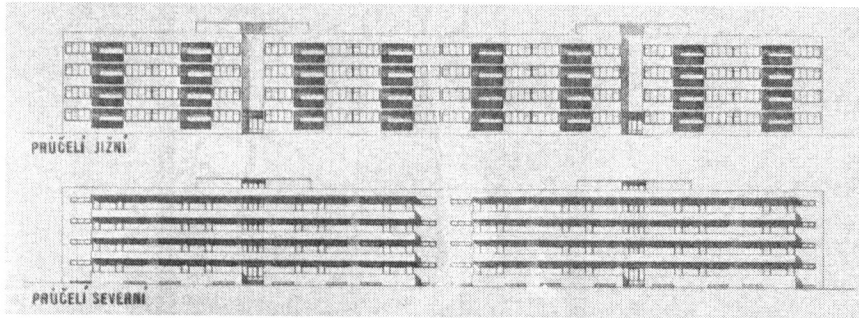
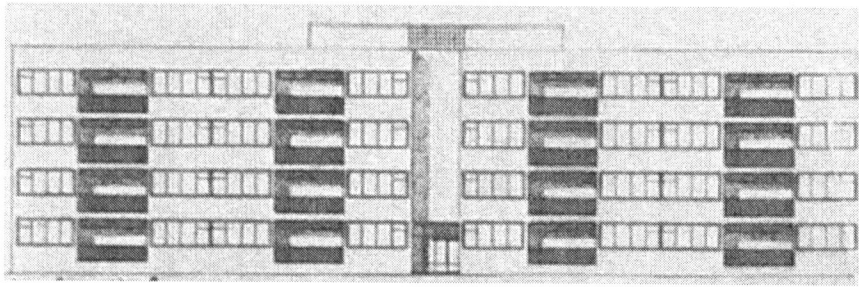
A. Tenzer, R. Podzemný, K. Ossendorf :
 Soutěžní návrh na domy s nejmenšími byty na území Holešovic
 a Pankráče, I. cena
 Ideová soutěž pražské obce, 1930
 Perspektiva vertikální jednotky

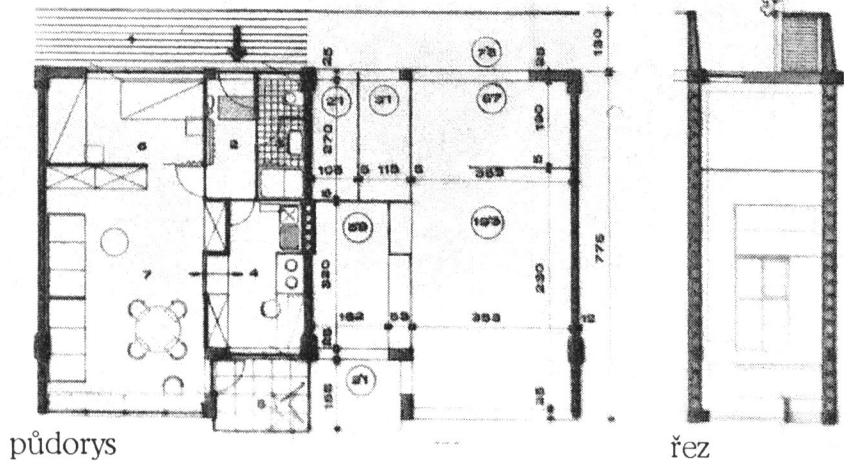
patro

přízemí

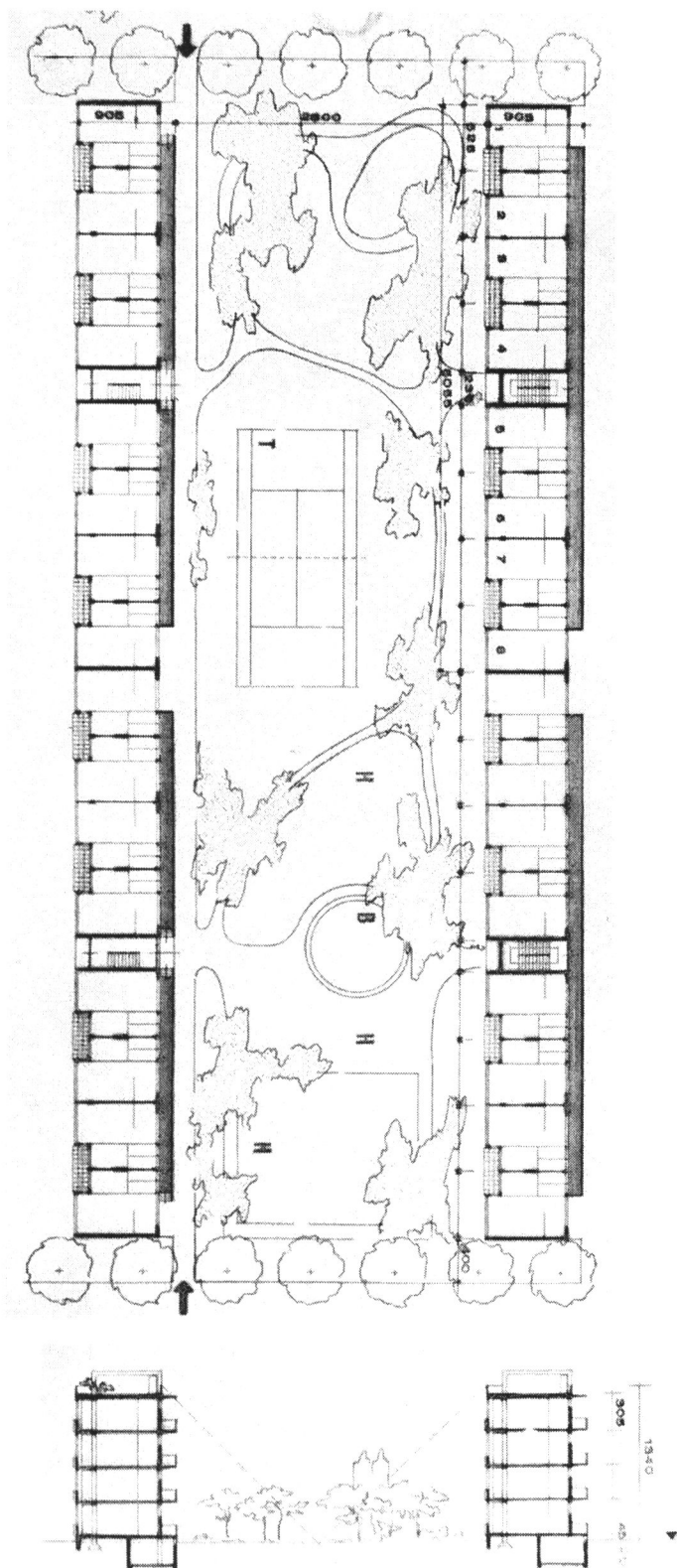
A. Tenzer, R. Podzemný, K. Ossendorf :
 Soutěžní návrh na domy s nejmenšími byty na území Holešovic
 a Pankráče, I. cena
 Ideová soutěž pražské obce, 1930
 Půdorys vertikální jednotky

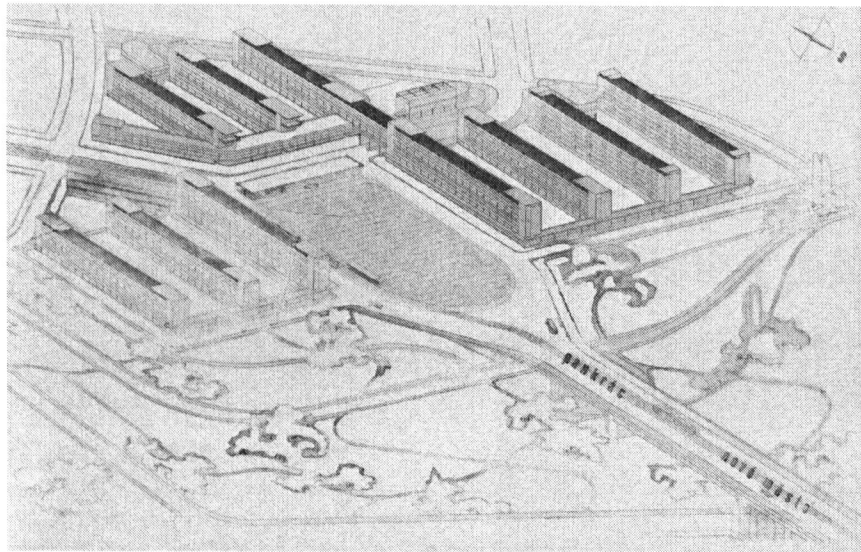
A. Tenzer, R. Podzemný, K. Ossendorf :
 Soutěžní návrh na domy s nejmenšími byty na území Holešovic
 a Pankráce, I. cena
 Ideová soutěž pražské obce, 1930
 Fasády

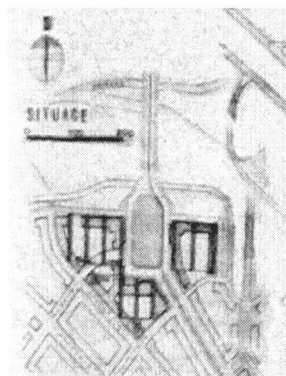
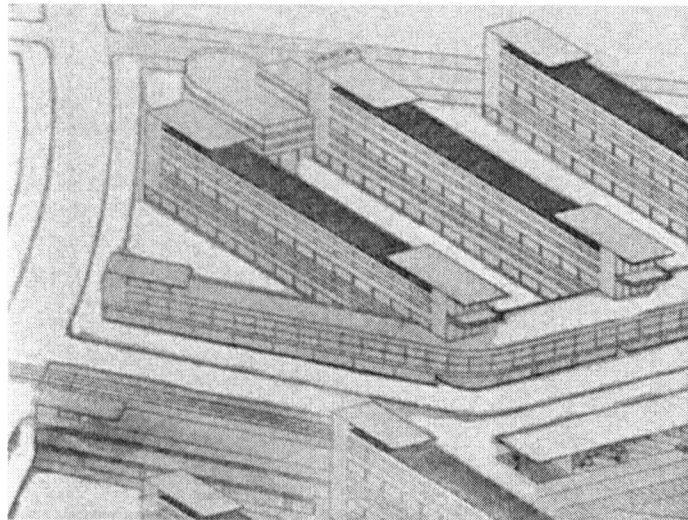
A. Tenzer, R. Podzemný, K. Ossendorf :
 Soutěžní návrh na domy s nejmenšími byty na území Holešovic
 a Pankráce, I. cena
 Ideová soutěž pražské obce, 1930
 Půdorys horizontální jednotky

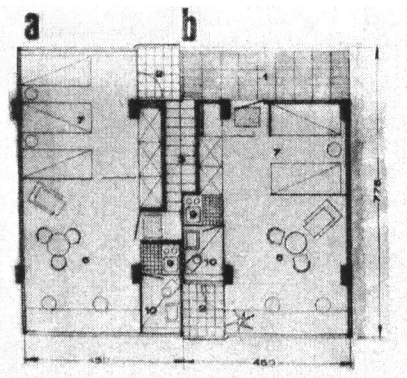

A. Tenzer, R. Podzemný, K. Ossendorf :
 Soutěžní návrh na domy s nejmenšími byty na území Holešovic
 a Pankráče, I. cena
 Ideová soutěž pražské obce, 1930
 Řady s úpravou zahrady, Řez

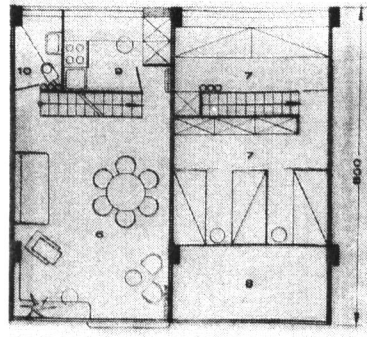
A. Tenzer, R. Podzemný, K. Ossendorf :
Soutěžní projekt na domy s malými byty na Pankráci
Nejvyšší ocenění
Soutěž na domy s malými byty vypsána Ústřední sociální
pojišťovnou v Praze, 1930
Axonometrie
Situační

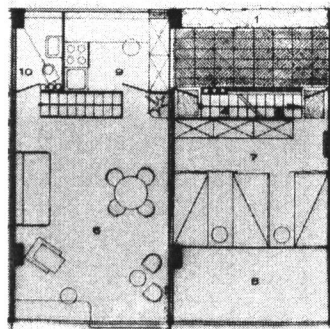

patro, A , 3 lůžka, 29 m²
přízemí, B , 2 lůžka, 25 m²

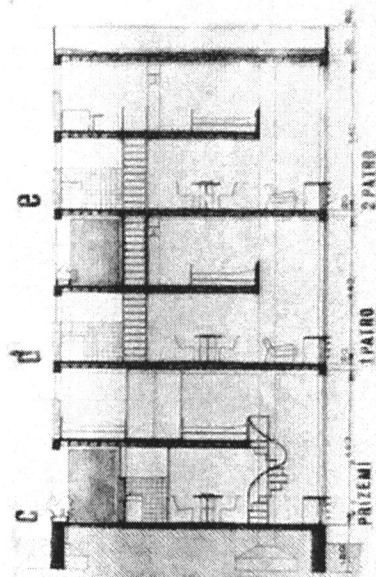
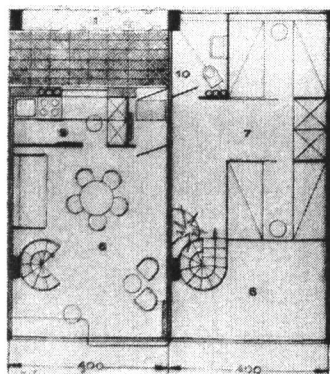
2.patro, E , 5-6 lůžek, 52 m²

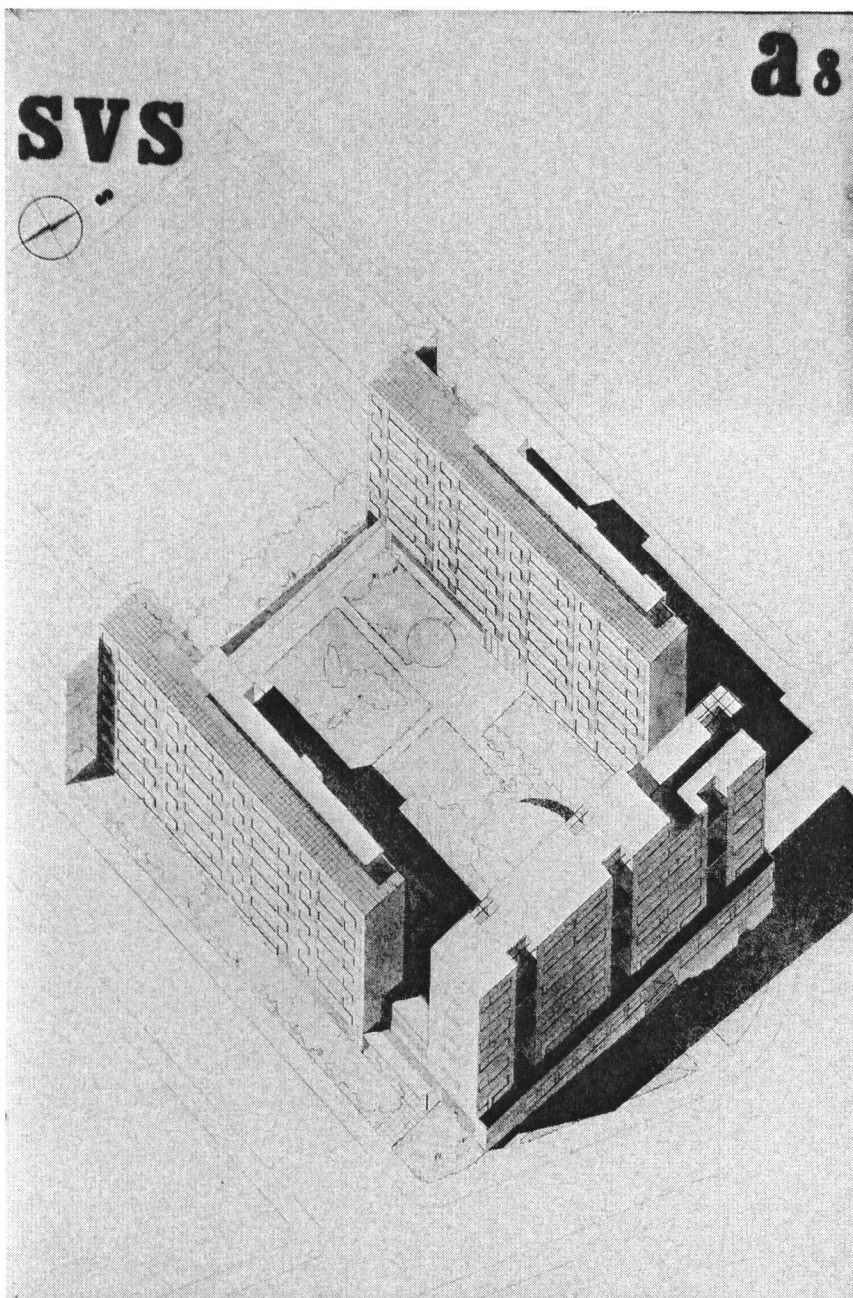
1.patro, D , 3-4 lůžka, 43 m²

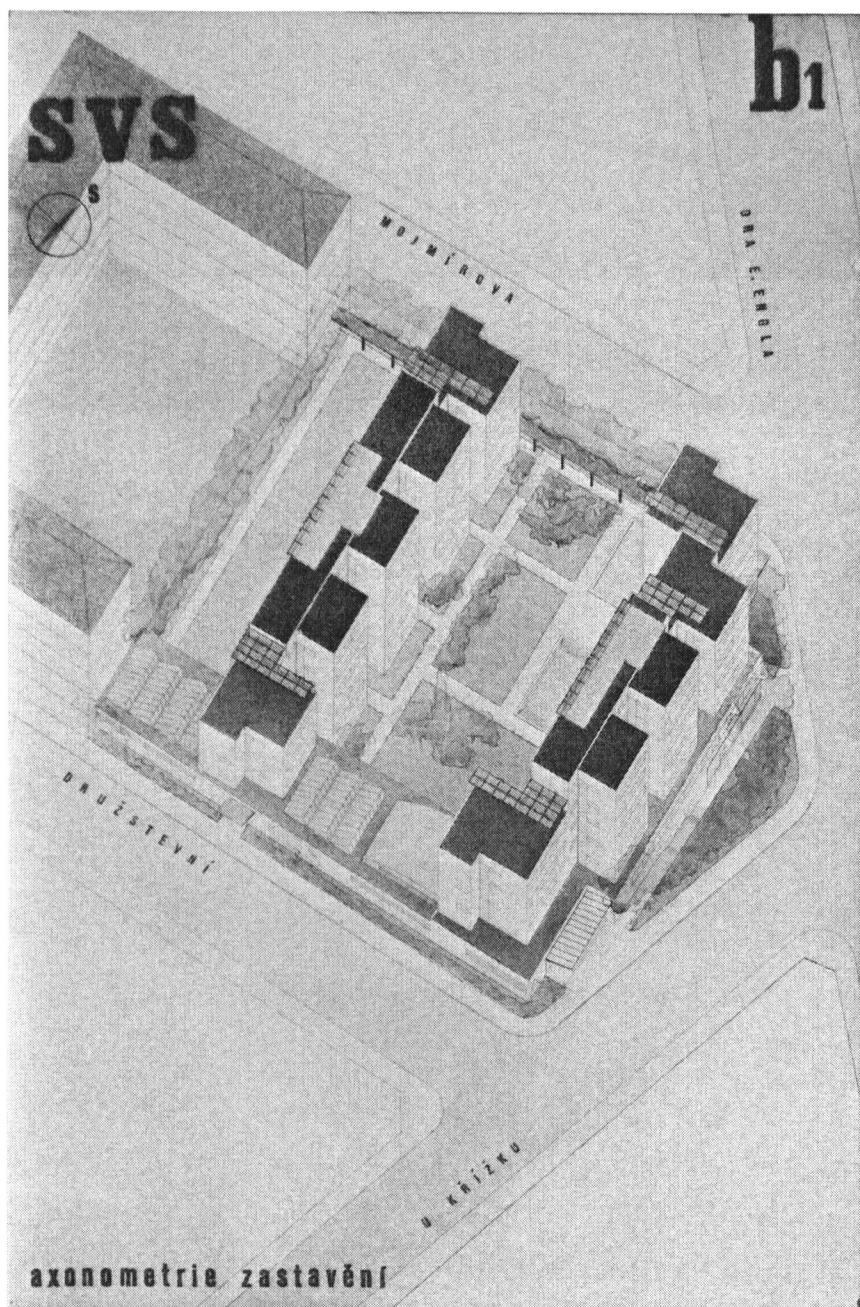
přízemí, C , 4-5 lůžek, 43 m²

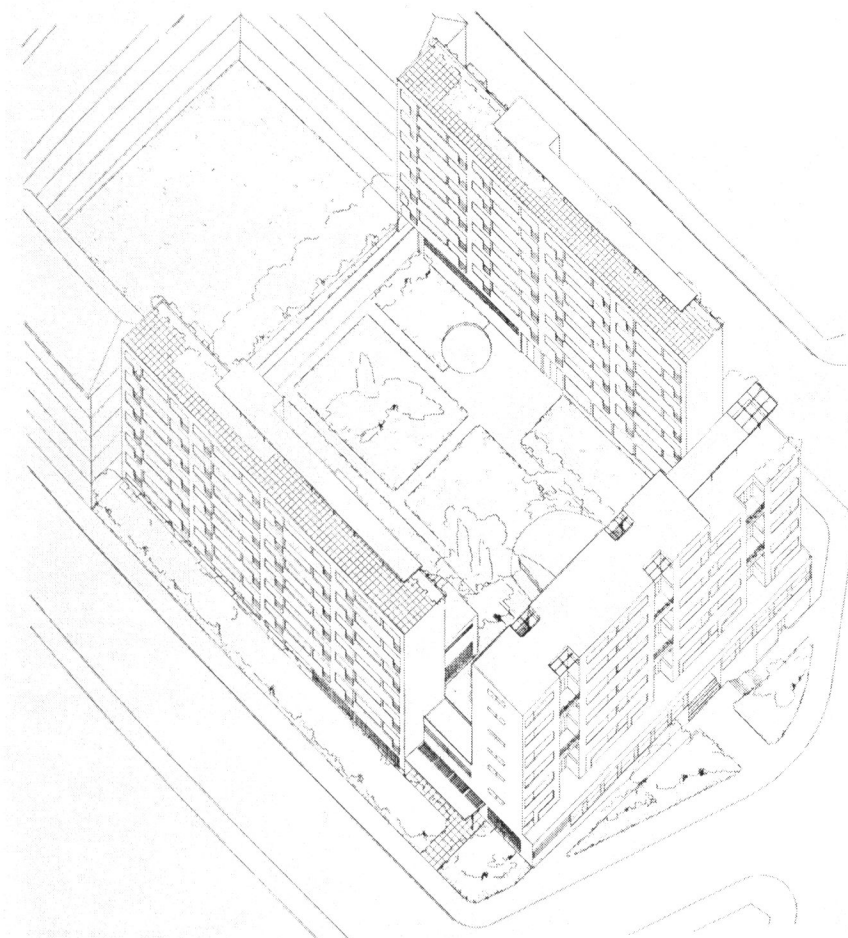
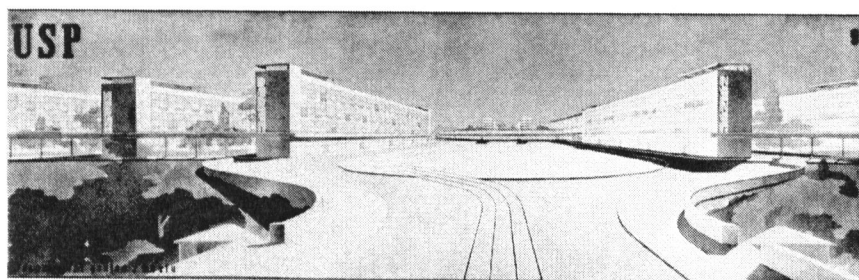
A. Tenzer, R. Podzemný, K. Ossendorf :
Soutěžní projekt na domy s malými byty na Pankráci
Nejvyšší ocenění
Soutěž na domy s malými byty vypsána Ústřední sociální
pojišťovnou v Praze, 1930
Půdorysy, Řez

A. Tenzer, R. Podzemný, K. Ossendorf :
Soutěž na návrhy činžovních domů s malými byty a kolektivním
zařízením ve Vršovicích
Nejvyšší ocenění
Vypsána Ústředním dělnickým, úsporným a stavebním spolkem
Včela, Praha, 1931
Axonometrie

A. Tenzer, R. Podzemný, K. Ossendorf :
Soutěž na návrhy činžovních domů s malými byty a kolektivním
zařízením ve Vršovicích
Nejvyšší ocenění
Vypsána Ústředním dělnickým, úsporným a stavebním spolkem
Včela, Praha, 1931
Axonometrie

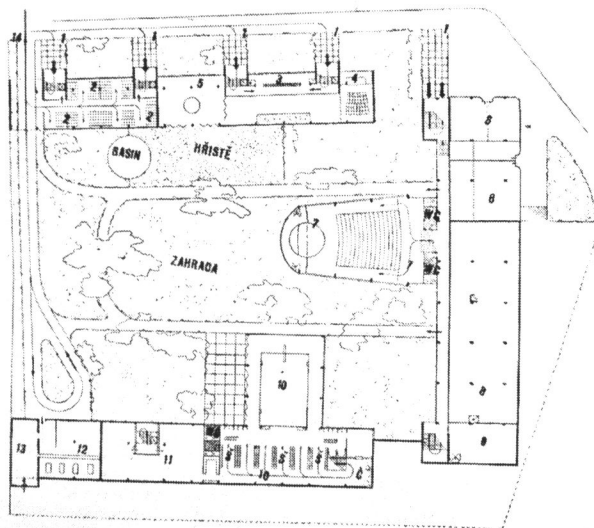

A. Tenzer, R. Podzemný, K. Ossendorf :
Soutěž na návrhy činžovních domů s malými byty a kolektivním
zařízením ve Vršovicích
Nejvyšší ocenění
Vypsána Ústředním dělnickým, úsporným a stavebním spolkem
Včela, Praha, 1931

Perspektiva
Axonometrie

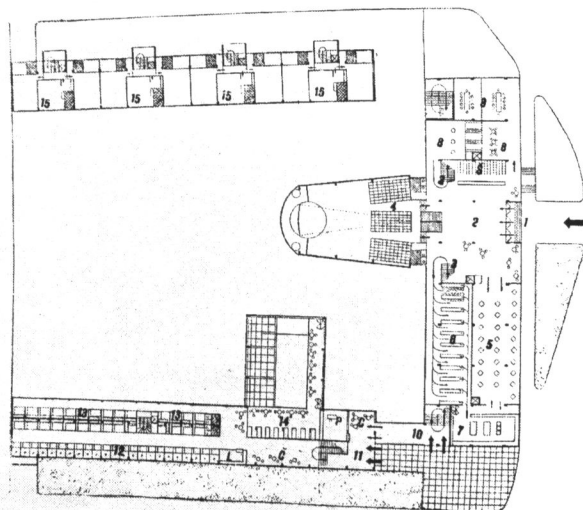
I. přízemí

1. přístup k bytům a společenským komunikacím 2. úschovna kol a motocyklů 3. vstup a šatna dětského útulku 4. loutkové divadlo 5. tělocvična 6. obchodní místnosti Včely, řezník, cukrář, holič 7. přízemí sálu (290 osob), jeviště a šatny 8. společné skladiště 9. sklep a chladárna kuchyně 10. basin 8x11 m. 11. ústřední prádelna a žehlárna 12. ústřední topení a ohřívání vody 13. palivo 14. vjezd

II. přízemí

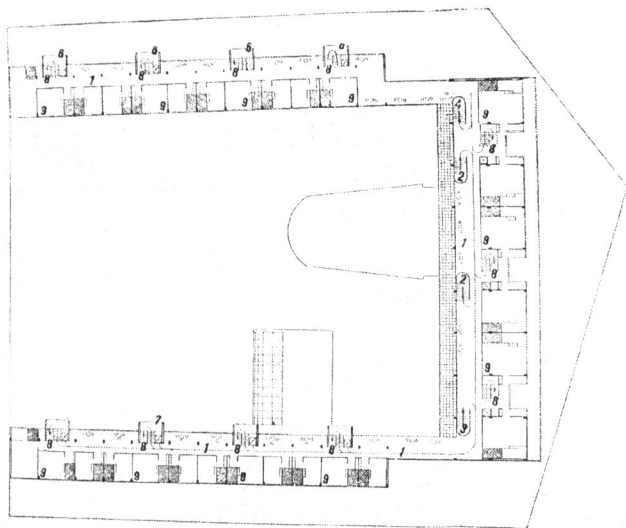
1. vstup do sálu, restaurace a spolkových místností 2. ústřední hala 3. spojky společné komunikace 4. galerie sálu pro 210 osob 5. restaurace 6. prádelna 7. společná kuchyně 8. knihovna, čítárna, herna 9. schůze 10. vstup k bytům, společným komunikacím a lázním 11. vstup do lázní z ulice 12. lázně sprchové 13. lázně vanové 14. galerie basinu 15. byty

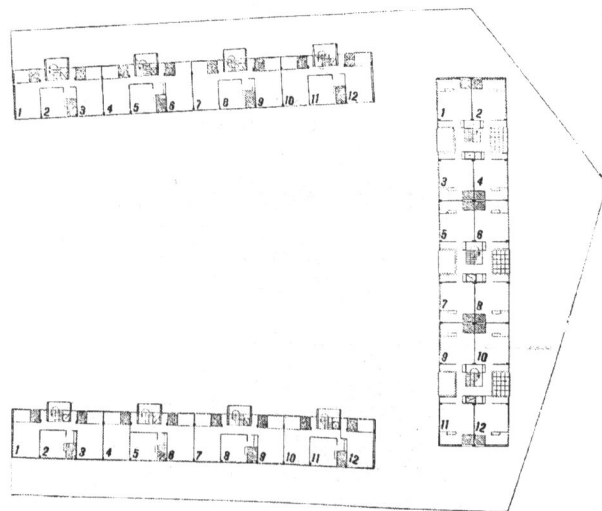
A. Tenzer, R. Podzemný, K. Ossendorf :
Soutěž na návrhy činžovních domů s malými byty a kolektivním
zařazením ve Vršovicích
Nejvyšší ocenění
Vypsána Ústředním dělnickým, úsporným a stavebním spolkem
Včela, Praha, 1931
Půdorysy

I. patro byty a společná komunikace

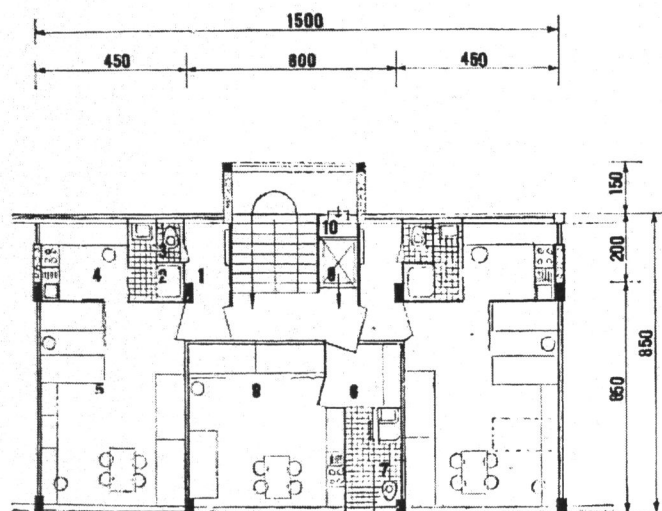
1. vnitřní zasklená společná komunikace 2. spojka k centrální hale, jídelně a spol. místností 3. spojka k lázním, do zahrady, skladiště a ulice Družstevní 4. spojka do zahrady, skladiště a ul. Mojžírovy 5. spojka k dětskému útulku 6. spojka k úschovně kol 7. spojka do centrální prádelny a žehlírny 8. schodiště s výtahy k bytům v patrech 9. byty

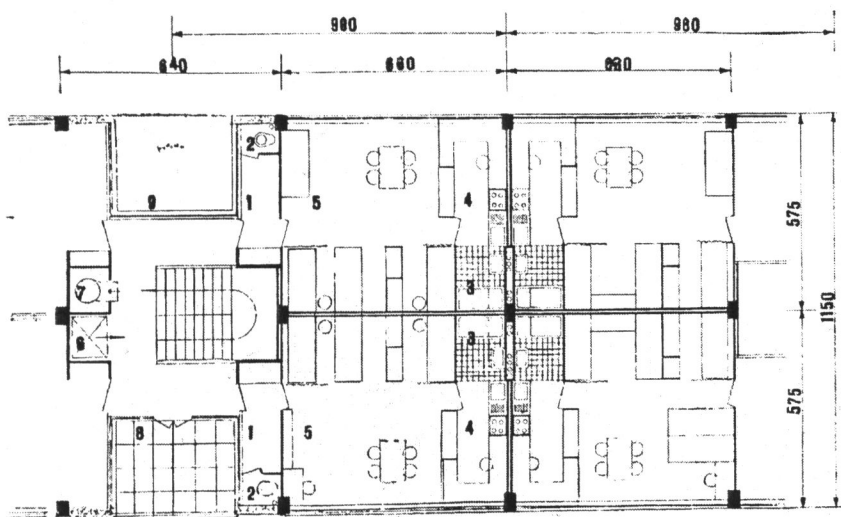
I.-V. patro bytů

A. Tenzer, R. Podzemný, K. Ossendorf :
Soutěž na návrhy činžovních domů s malými byty a kolektivním
zařízením ve Vršovicích
Nejvyšší ocenění
Vypsána Ústředním dělnickým, úsporným a stavebním spolkem
Včela, Praha, 1931
Půdorysy

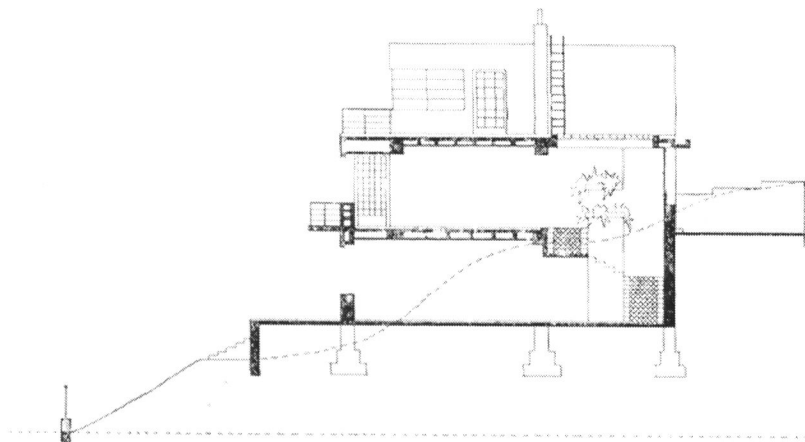
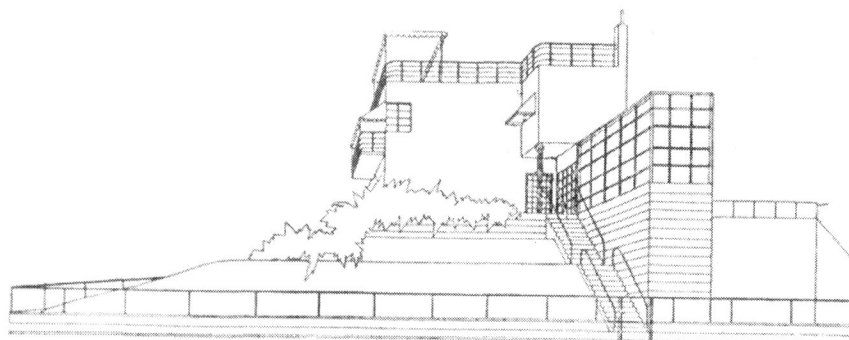
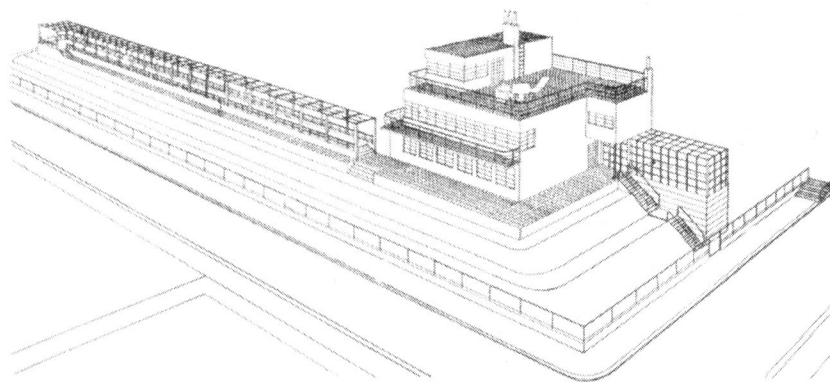

3 obytné jednotky na schodiště

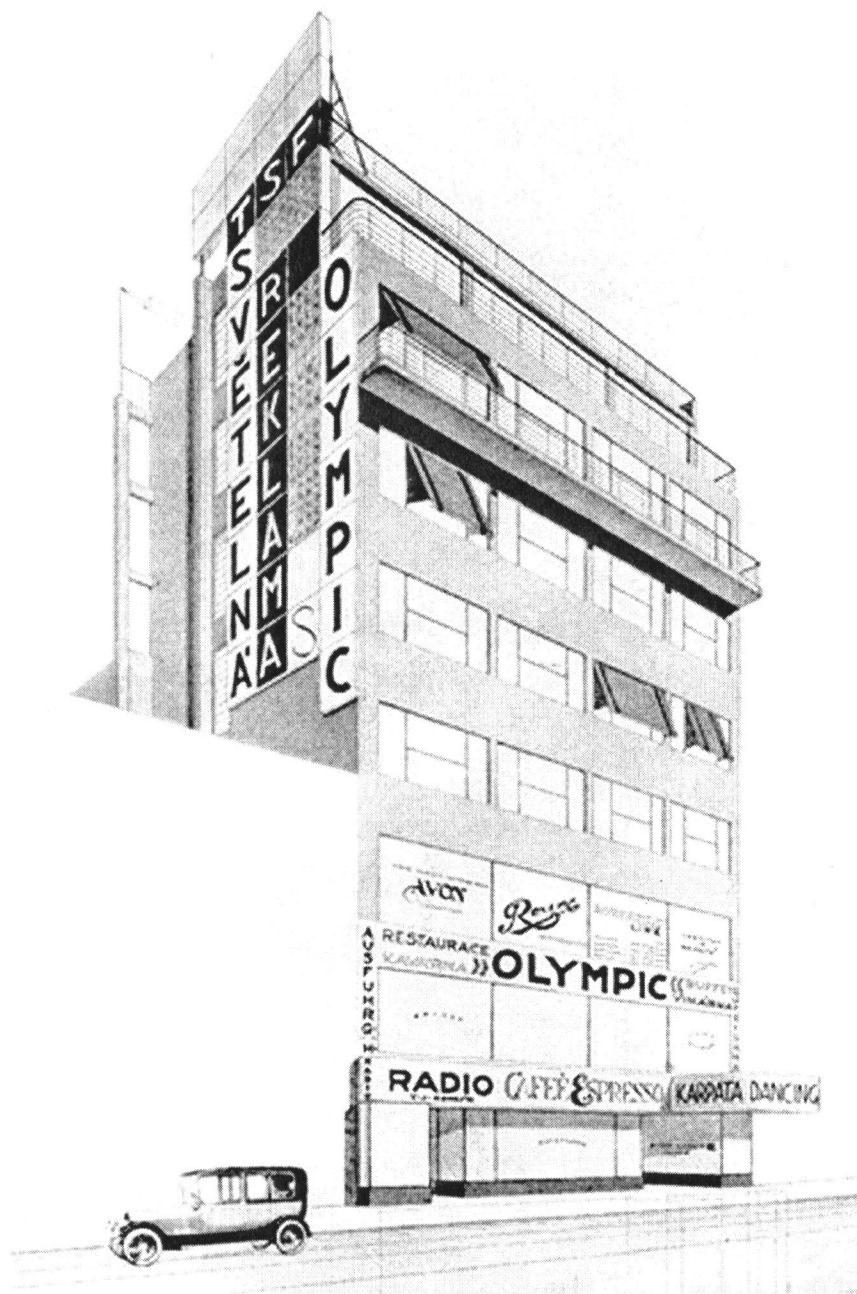
4 obytné jednotky na schodiště

A. Tenzer, R. Podzemný, K. Ossendorf :
 Soutěž na návrhy činžovních domů s malými byty a kolektivním
 zařízením ve Vršovicích
 Nejvyšší ocenění
 Vypsána Ústředním dělnickým, úsporným a stavebním spolkem
 Včela, Praha, 1931
 Půdorysy

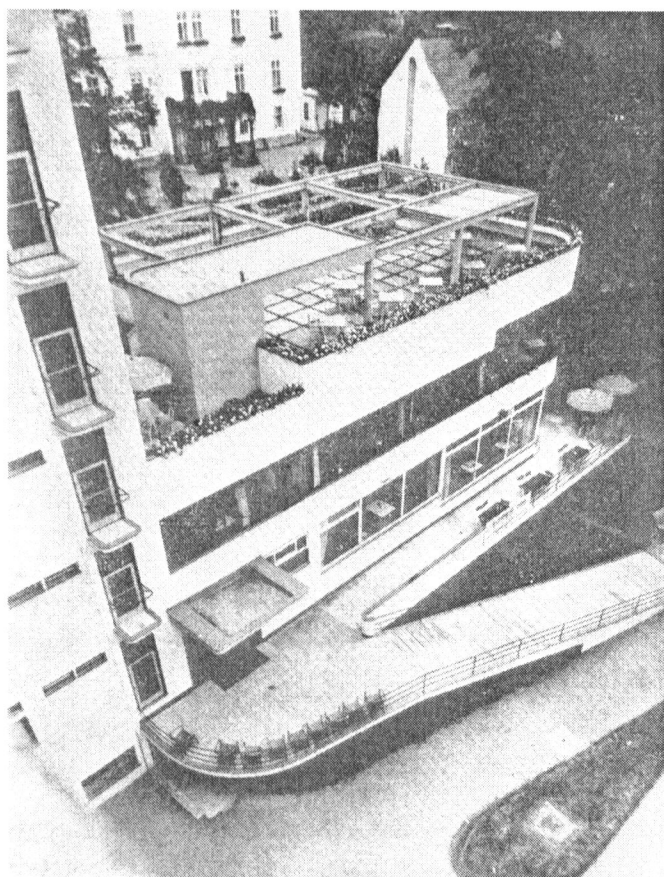

Jaromír Krejcar :
Návrh vily lékaře a spisovatele Vladislava Vančury
Praha - Zbraslav, 1925-26

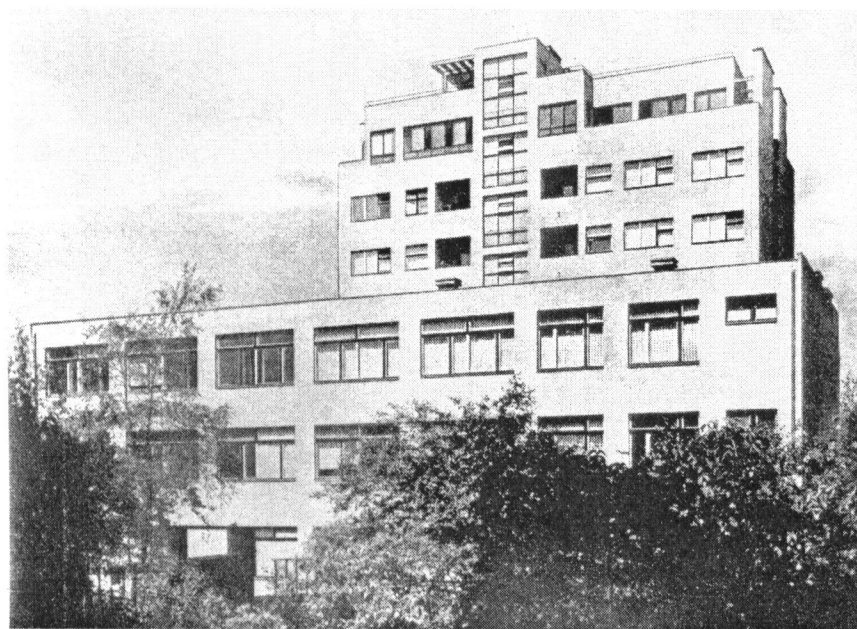
Axonometrie
Perspektiva
Řez

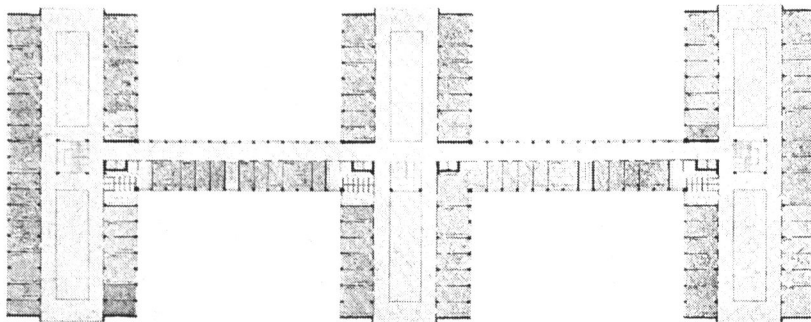
Jaromír Krejcar : Obchodní dům Olympic
Praha - Nové Město, ulice Spálená
1925-28

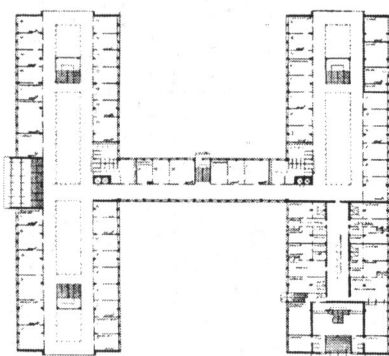
Jaromír Krejcar : Sanatorium v Trenčianských Teplicích
1929-32

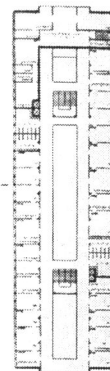
Jaromír Krejcar : Spolkový dům Jednoty soukromých úředníků
Praha - Vinohrady, ulice Francouzská, 1930-31

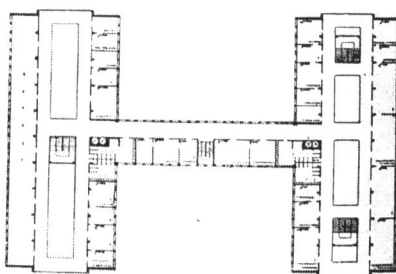
Pozemkový úřad

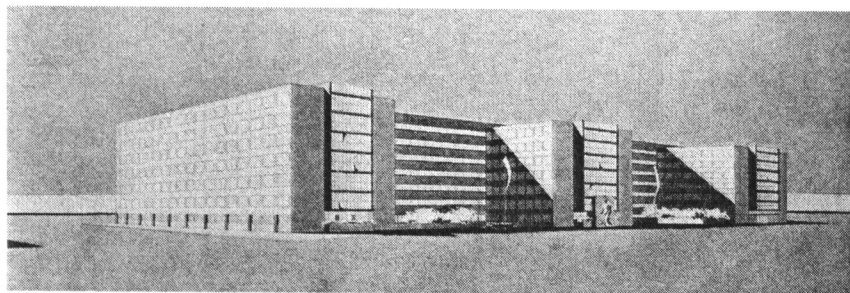
Ministerstvo školství a národní osvěty

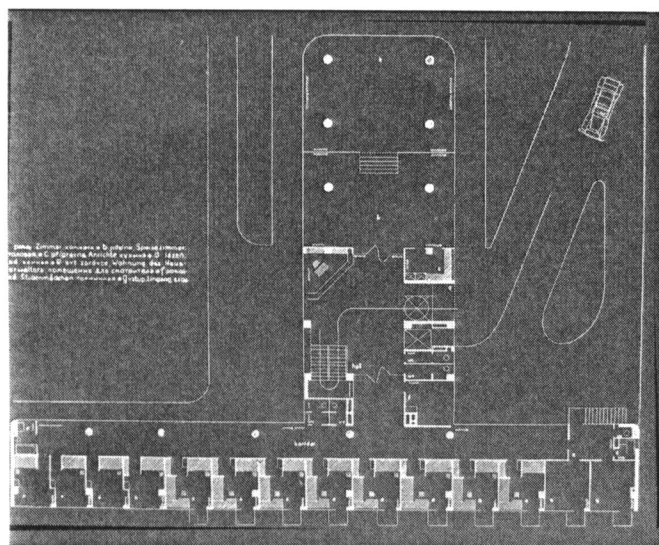
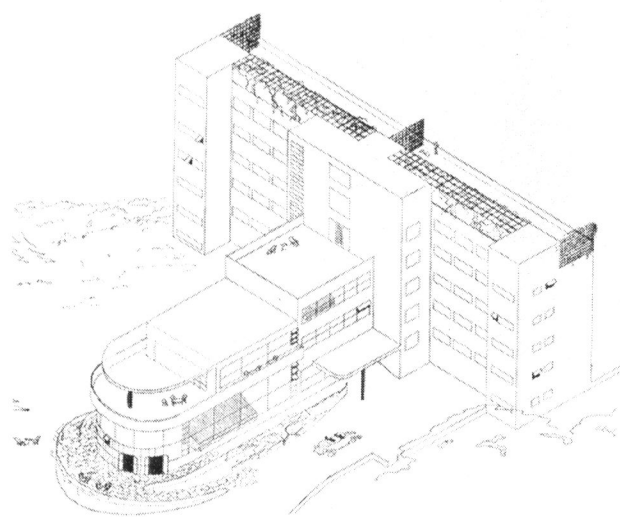
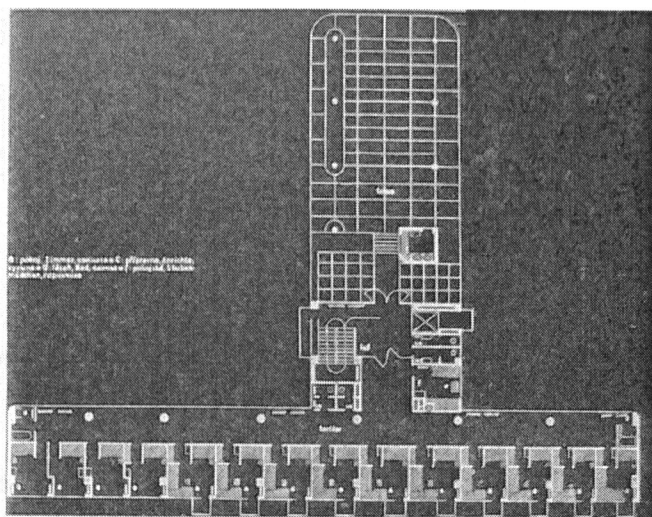
Státní úřad statistický

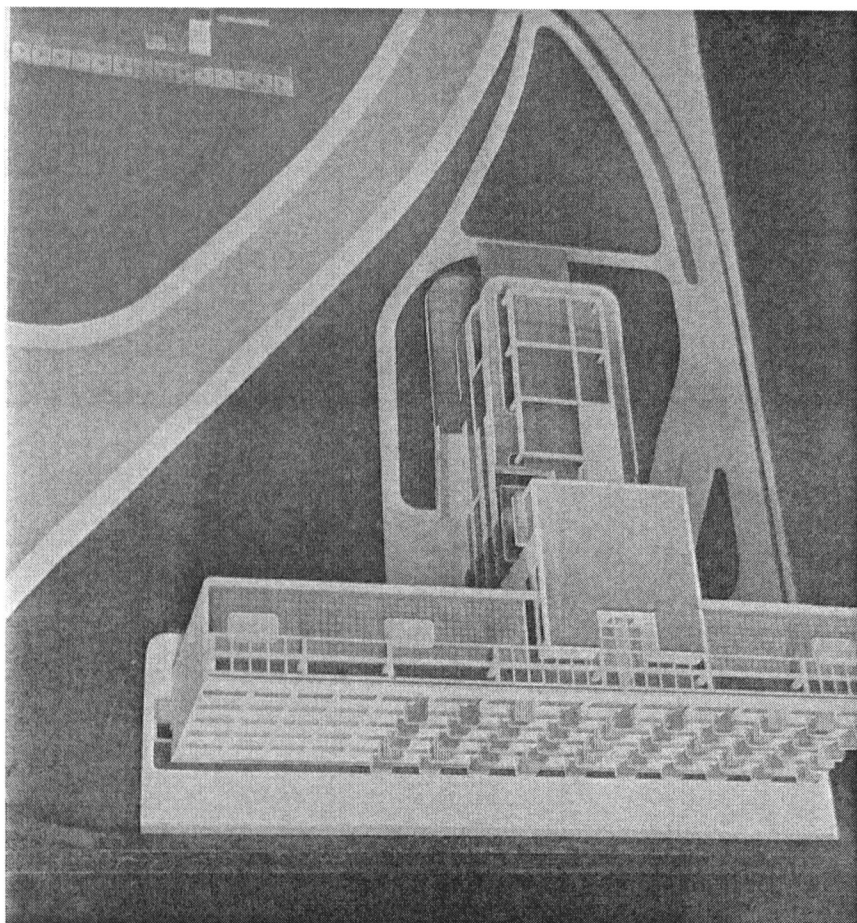
Ministerstvo spravedlnosti

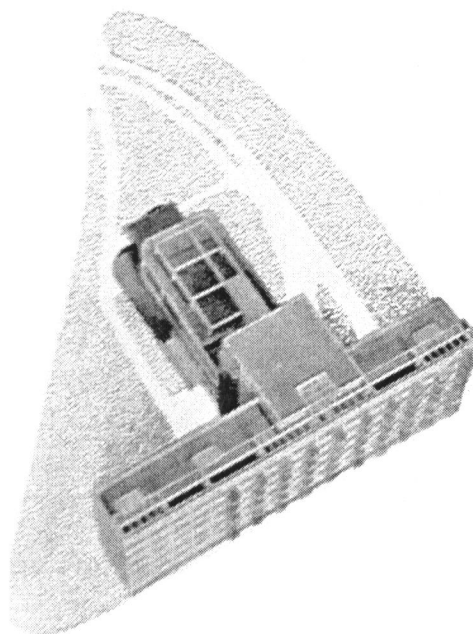
Jaromír Krejcar :
 Soutěžní návrh na zastavění východní části Letné, II. cena
 Praha - Letná, 1928
 Půdorysy budov
 Pohled na budovu Pozemkového úřadu

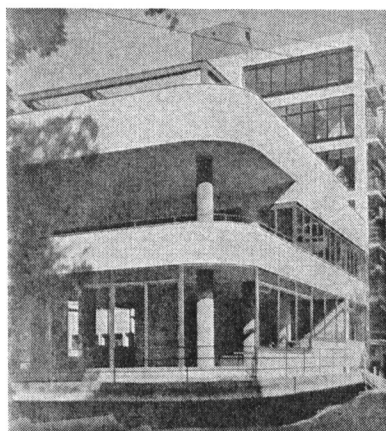
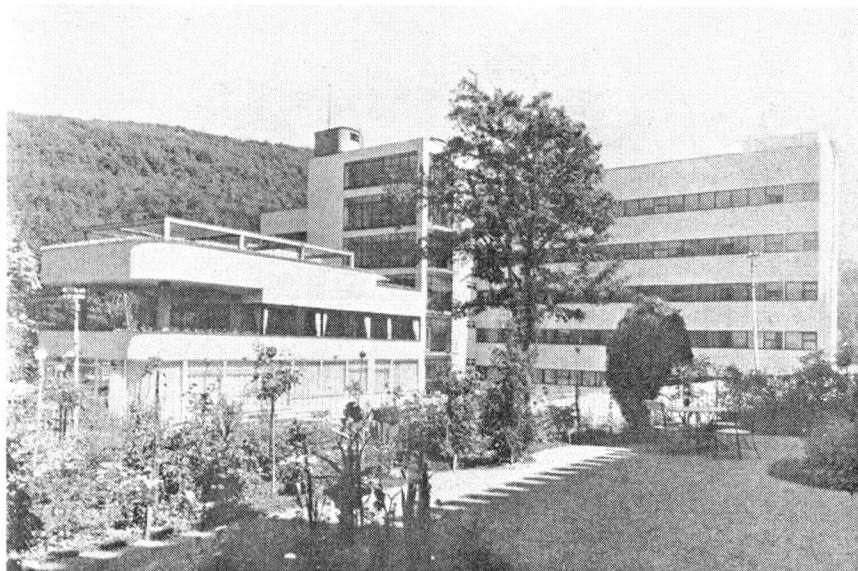
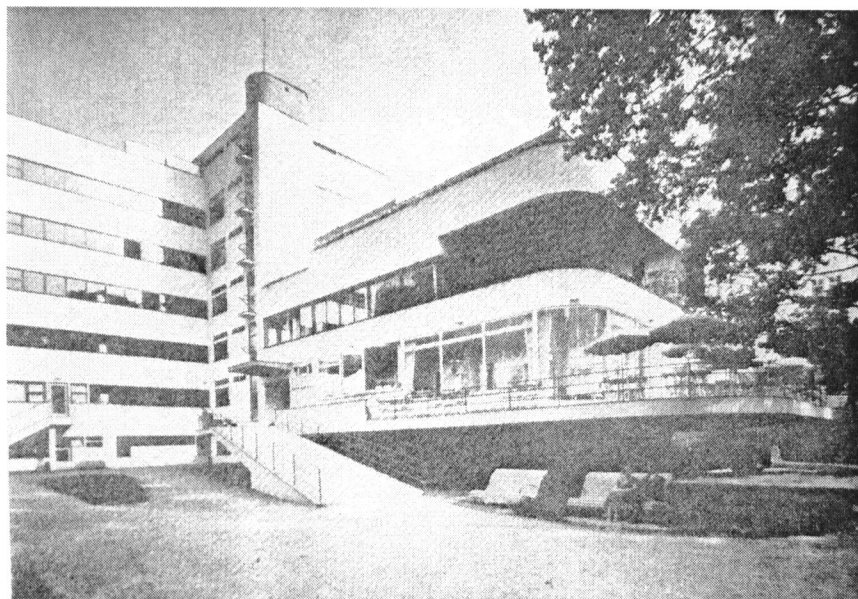

Jaromír Krejcar :
 Sanatorium v Trenčianských Teplicích
 1929-32
 Půdorys patra, Axonometrie, Půdorys přízemí

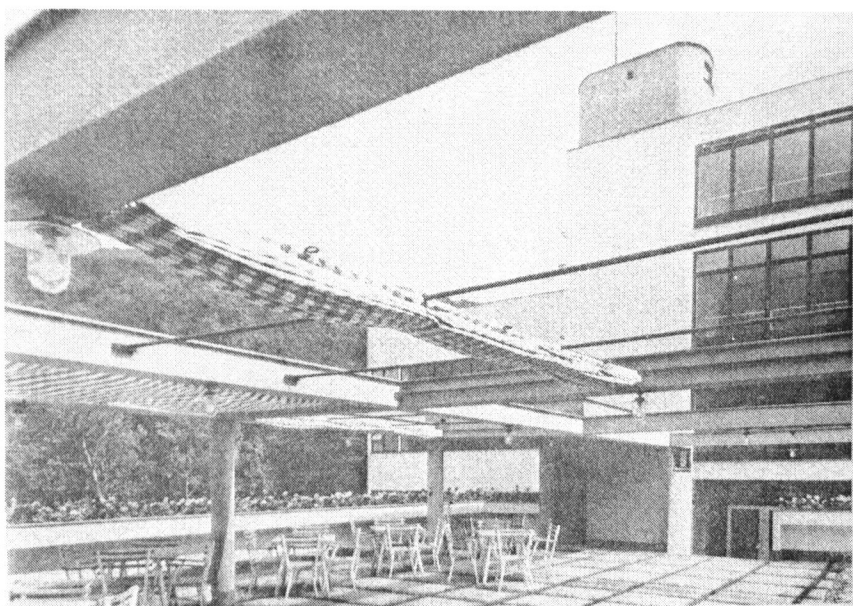

Jaromír Krejcar : Sanatorium v Trenčianských Teplicích
1929-32
Model

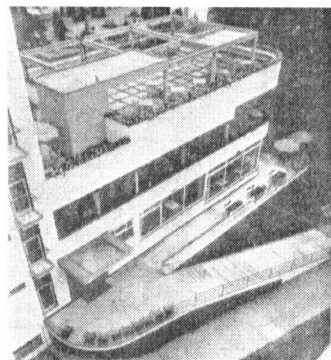

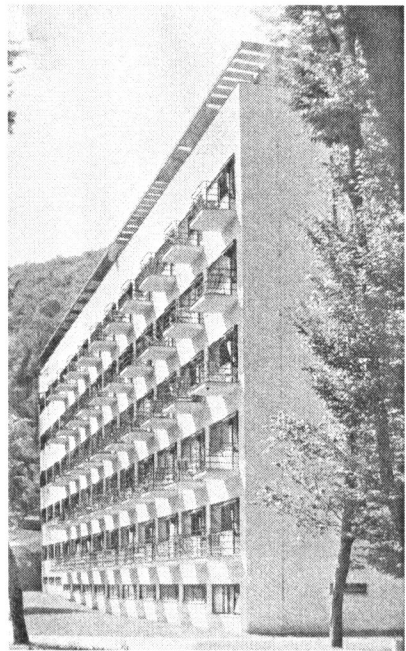
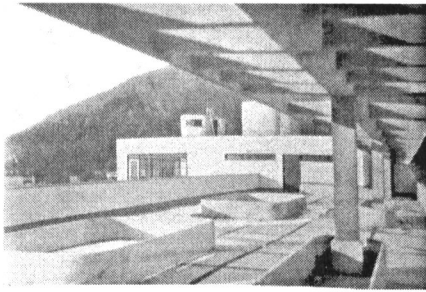
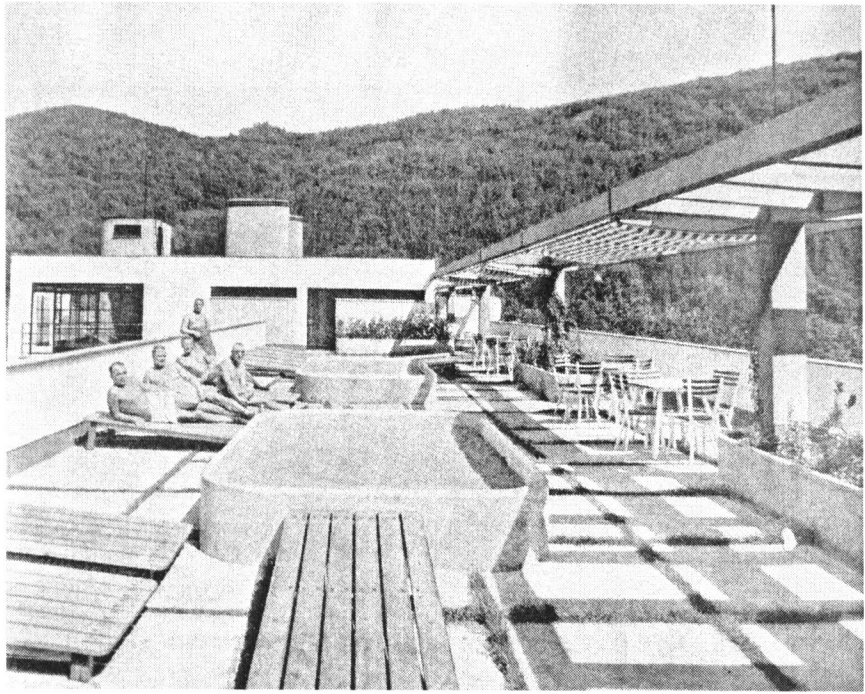

Jaromír Krejcar : Sanatorium v Trenčianských Teplicích
1929-32
Pohled na terasu od severu, Pohledy ze západu

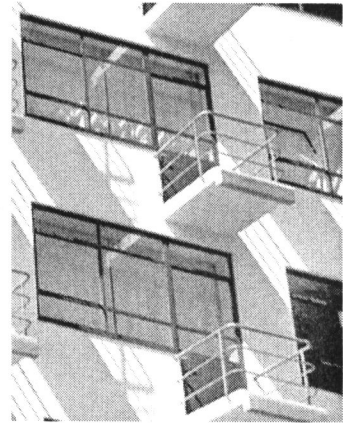
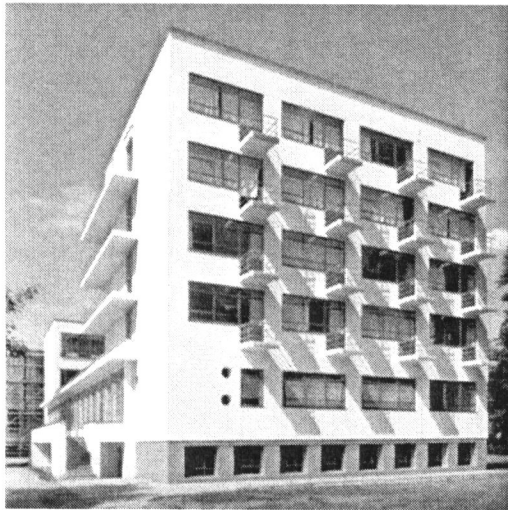

Jaromír Krejcar :
Sanatorium v Trenčianských Teplicích
1929-32
Terasy severozápadního křídla

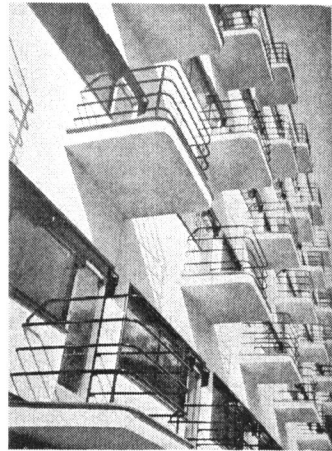

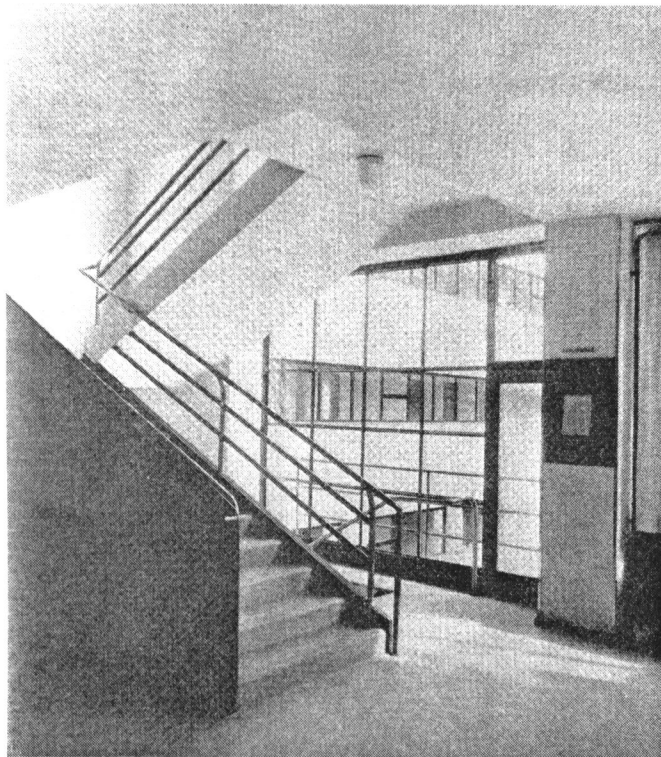
Jaromír Krejcar :
Sanatorium v Trenčianských Teplicích
1929-32
Střešní terasa nad obývacím traktem, sluneční lázně
Obývací trakt, jihovýchodní průčelí

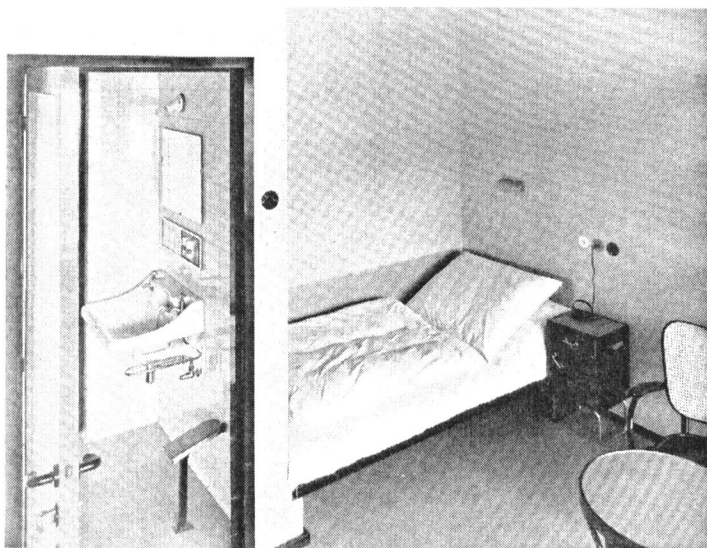
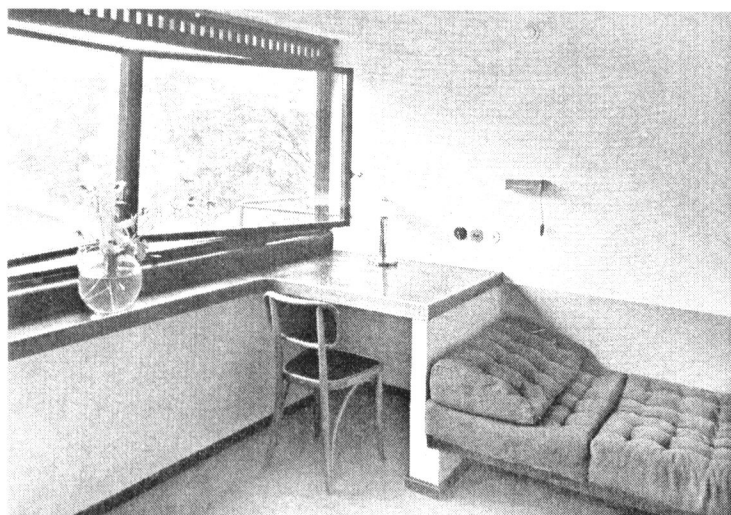
Walter Gropius : Bauhaus, ateliérový obytný dům
Desava, Německo, 1925-26

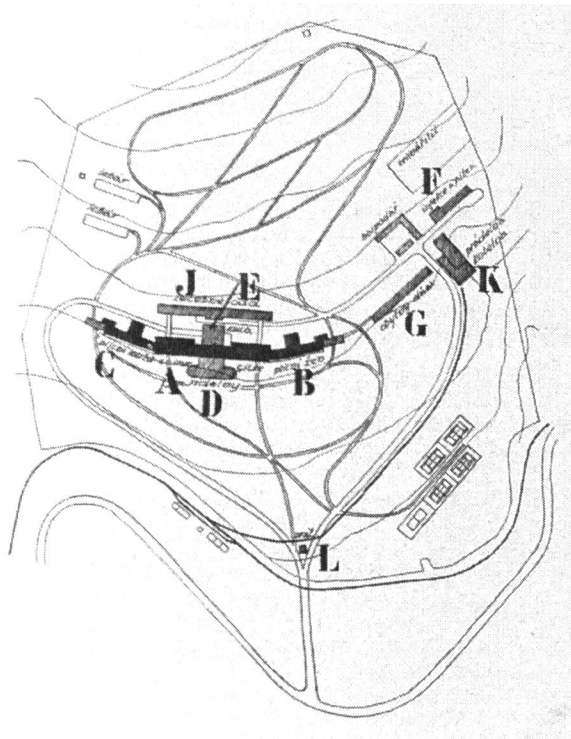
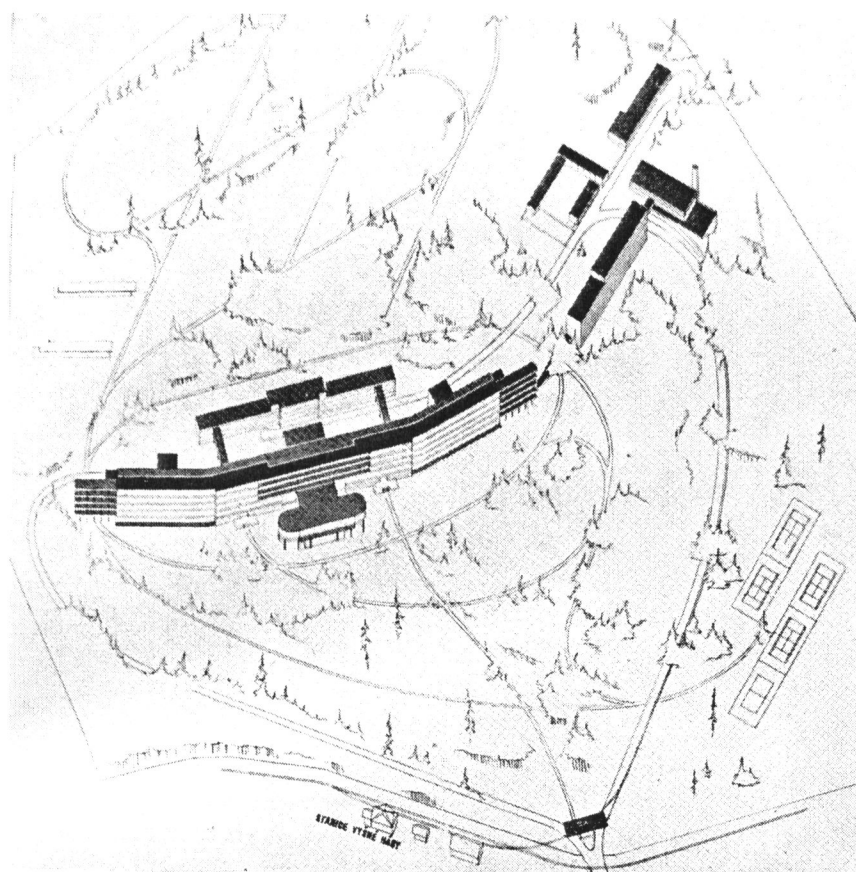
Jaromír Krejcar :
Sanatorium v Trenčianských Teplicích
1929-32
Obývací trakt, jihovýchodní průčelí

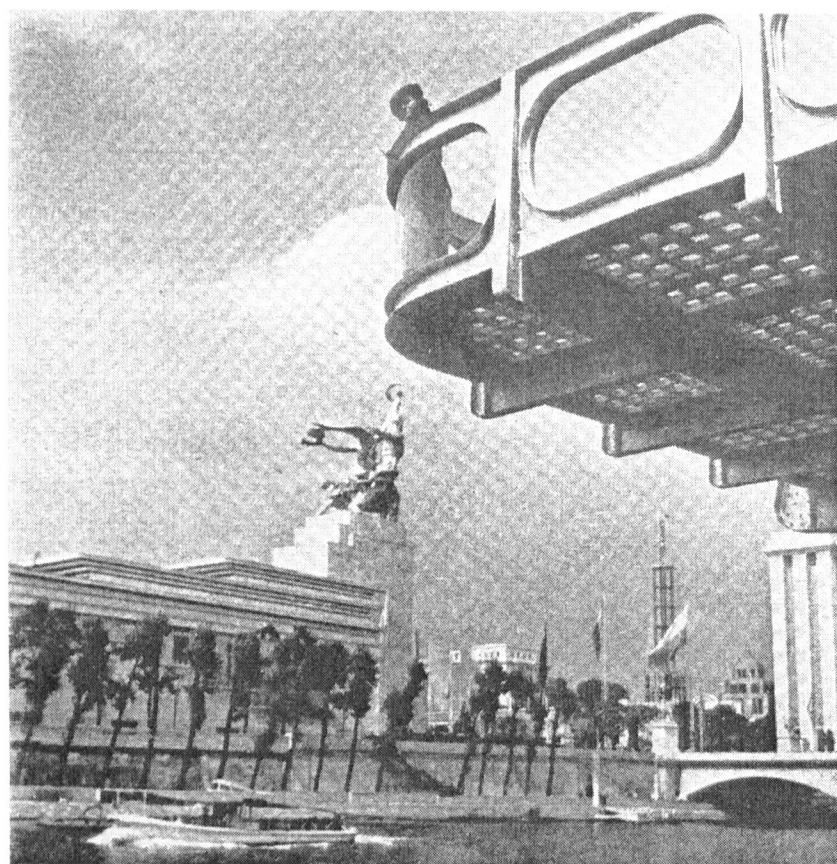
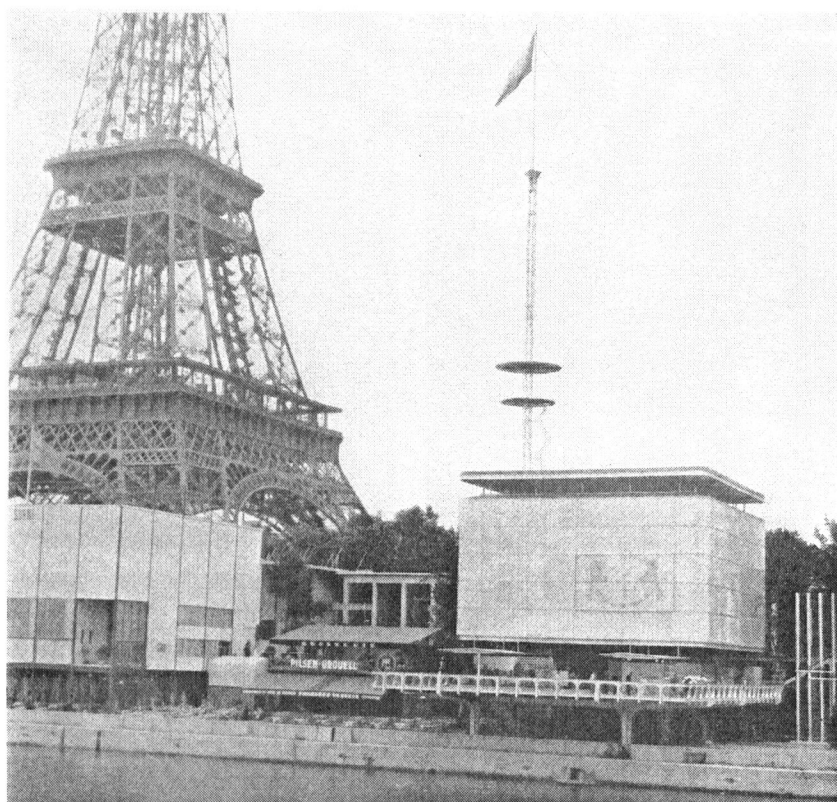
Jaromír Krejcar : Sanatorium v Trenčianských Teplicích
1929-32
Hlavní schodiště

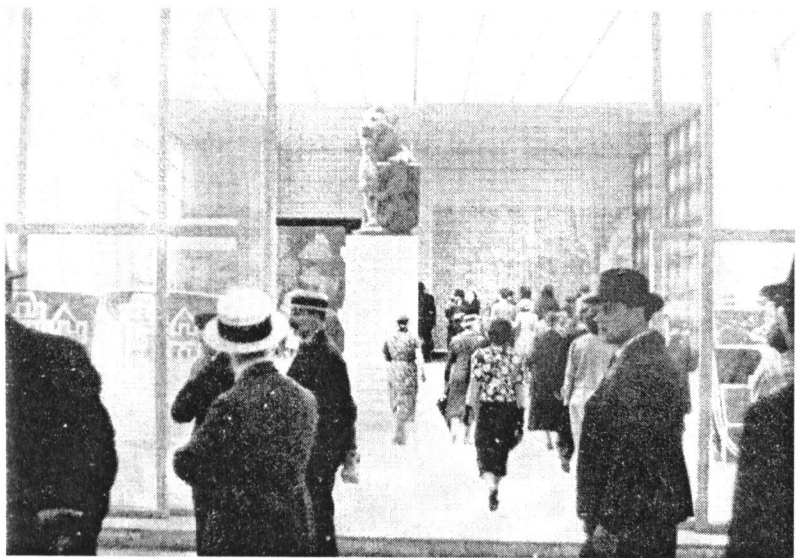
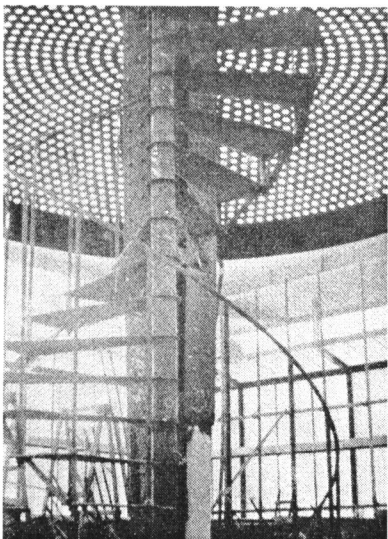
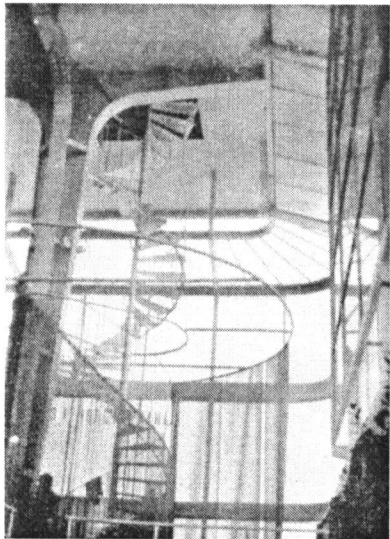
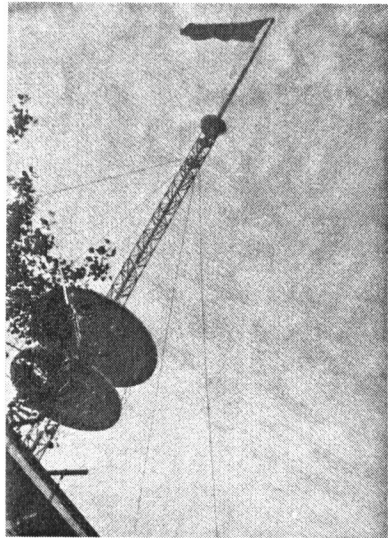
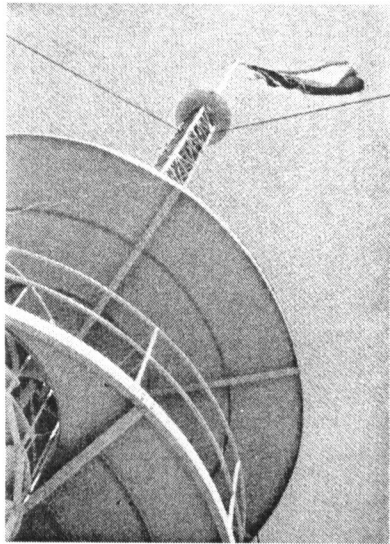
Jaromír Krejcar : Sanatorium v Trenčianských Tepliciach
1929-32
Obytný trakt, Interiéry pokojů

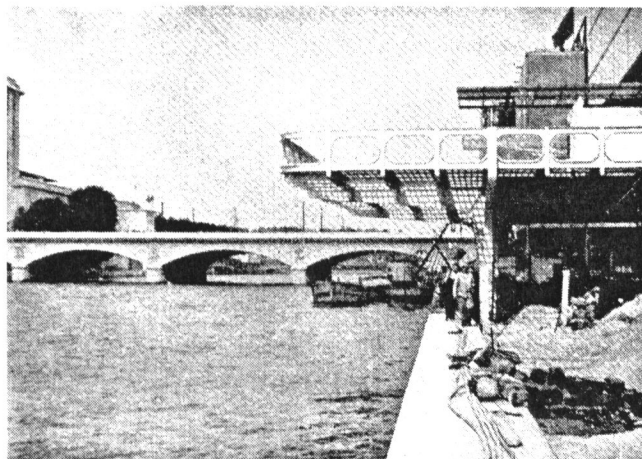
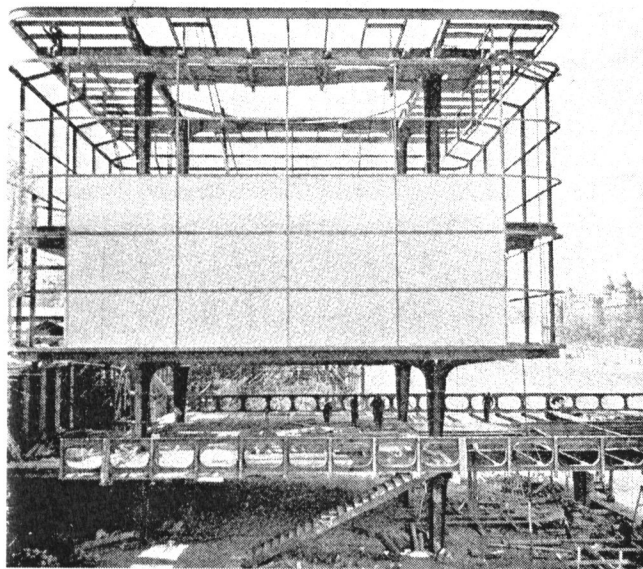
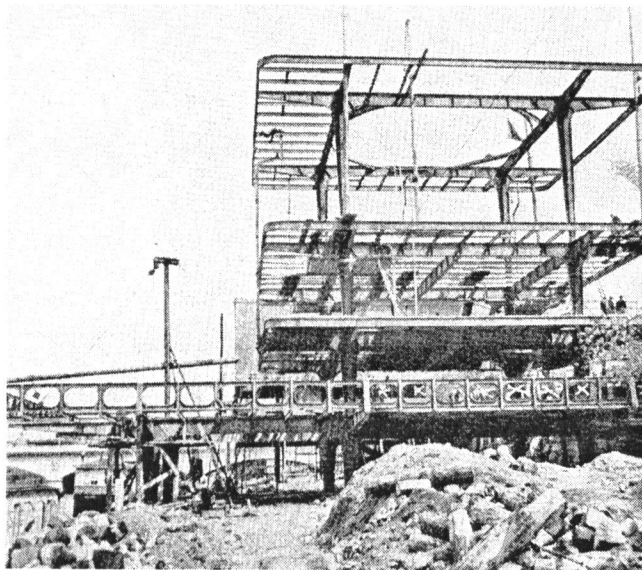
F. Míšek, K. Ossendorf, R. Podzemný :
 Soutěžní návrh sanatoria pro tuberkulózní ve Vyšných Hágoch
 Zakoupeno
 1932
 Axonometrie, Situace

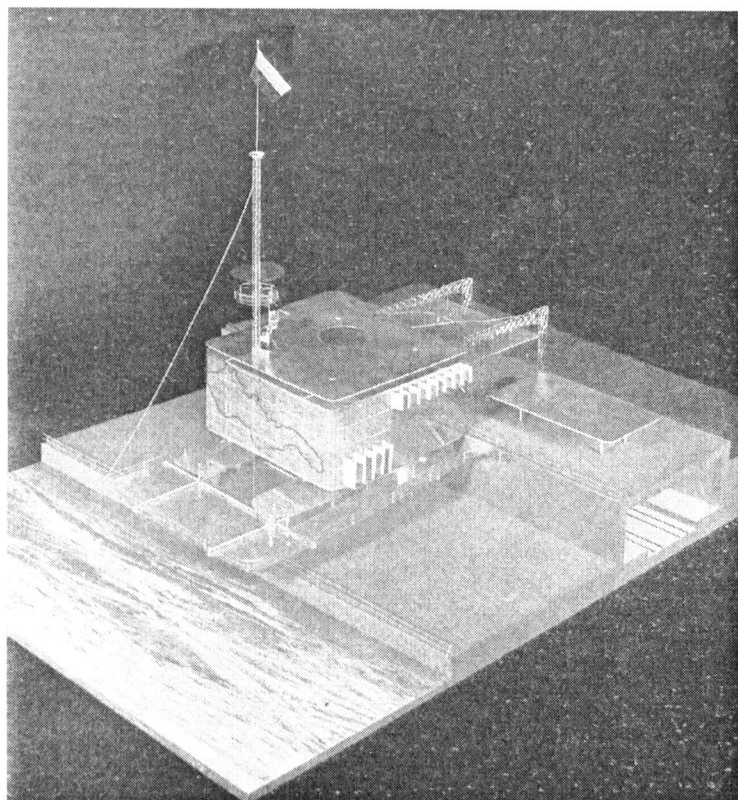
Jaromír Krejcar a spolupracovníci :
Československý státní pavilon na Mezinárodní výstavě umění a
techniky v Paříži, 1937

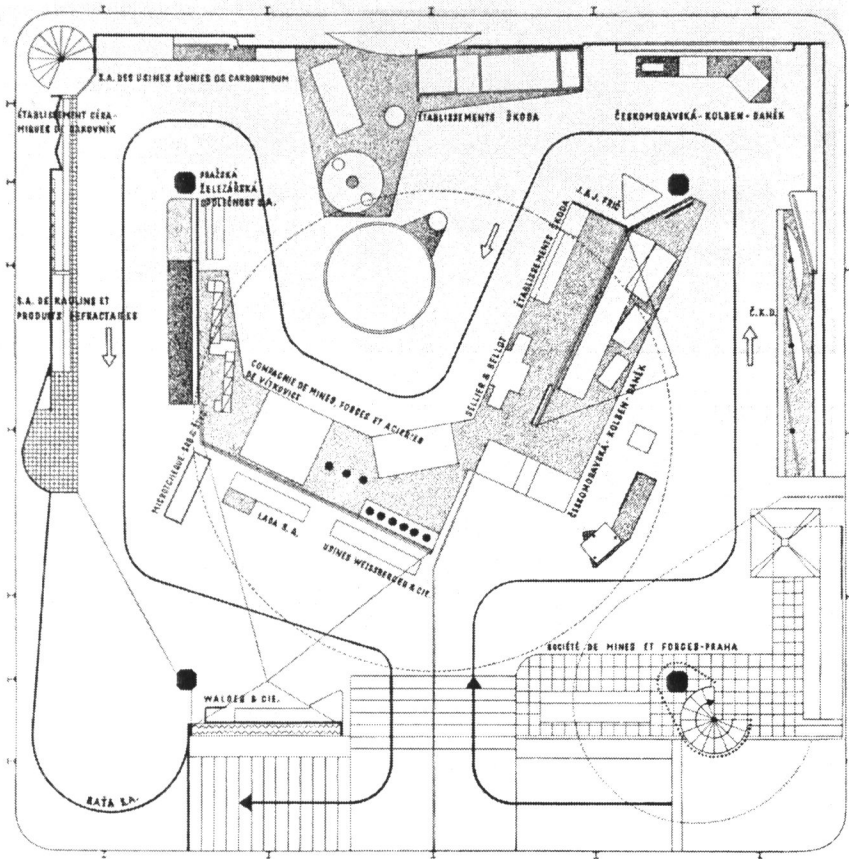
Jaromír Krejcar a spolupracovníci :
Československý státní pavilon na Mezinárodní výstavě umění a
techniky v Paříži, 1937

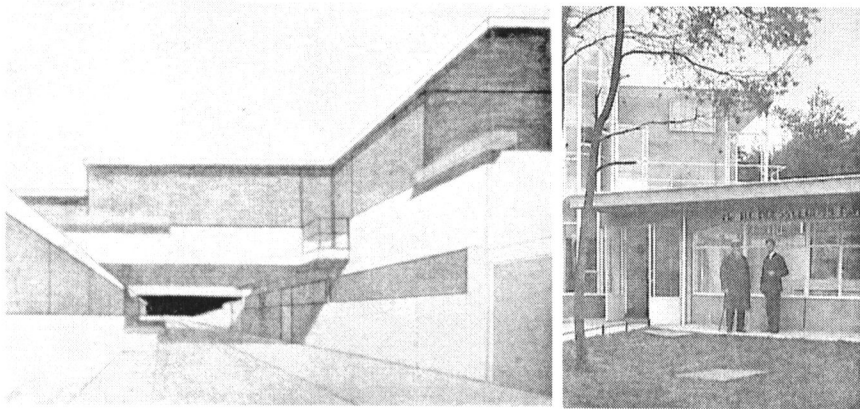
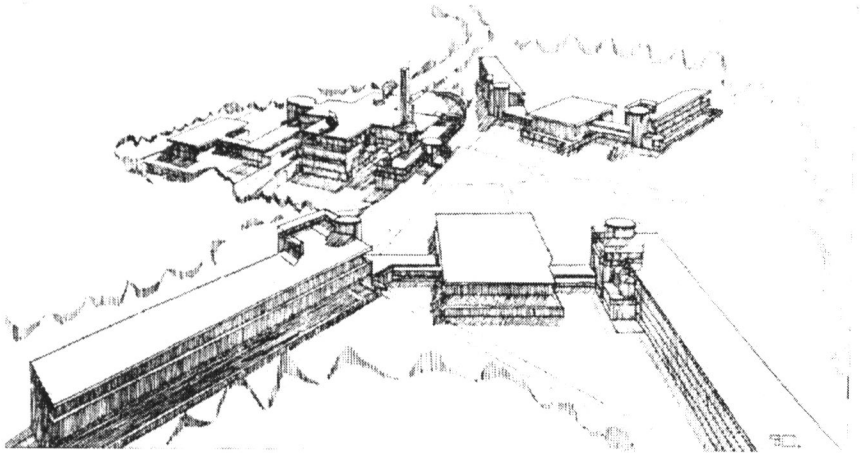
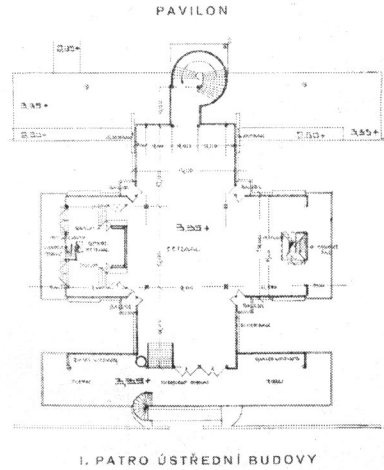
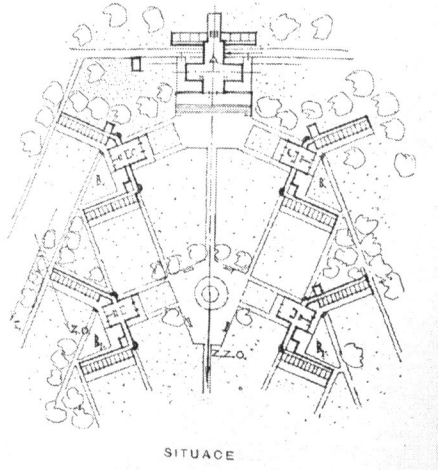
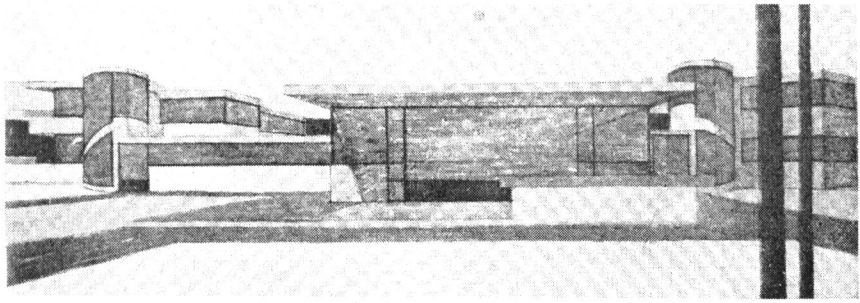
Jaromír Krejcar a spolupracovníci :
Československý státní pavilon na Mezinárodní výstavě umění a
techniky v Paříži, 1937
Fotografie z montáže pavilónu

Jaromír Krejcar a spolupracovníci :
Československý státní pavilon na Mezinárodní výstavě umění a
techniky v Paříži
Model, 1936
Soutěžní návrh, 1936

Jaromír Krejcar, Antonín Tenzer :
 Československý státní pavilon na Mezinárodní výstavě umění a
 techniky v Paříži
 Projekt interiéru, 1936-37

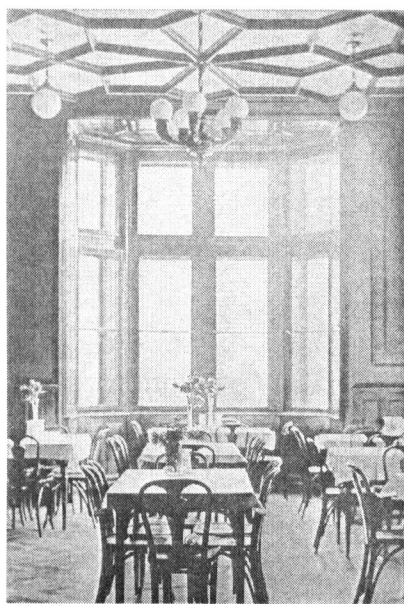
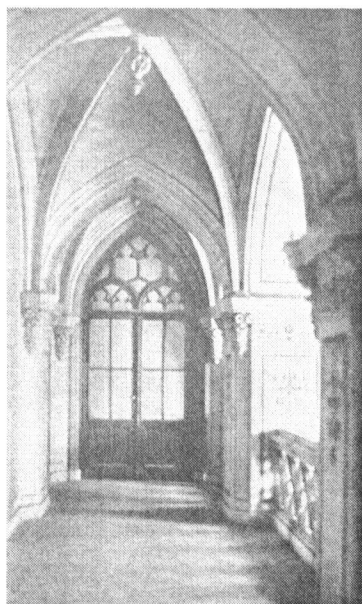
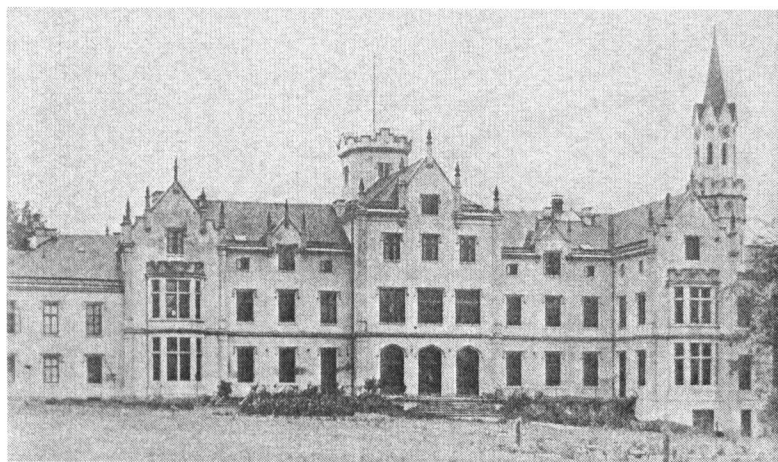
J. Duiker, B. Bijvoet, J. G. Wiebenga :
Sanatorium Zonnenstraal, Hilversum, Nizozemí, 1926-31

SANATORIUM VE VRÁŽI U PÍSKU

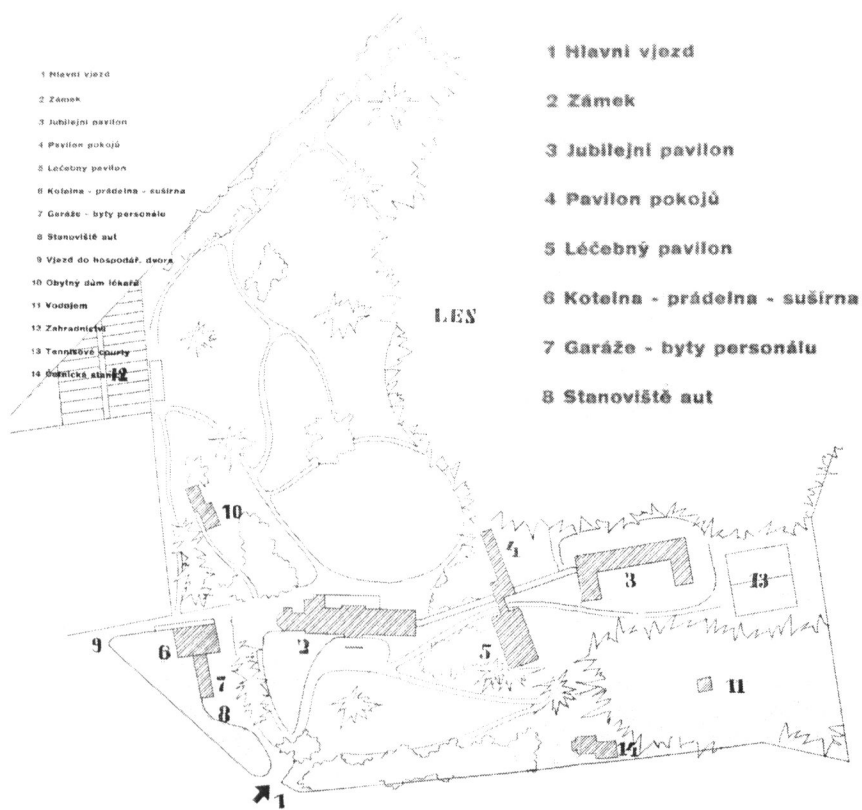
A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vráži u Písku
1934-36
Hlavní budova, Letecký snímek

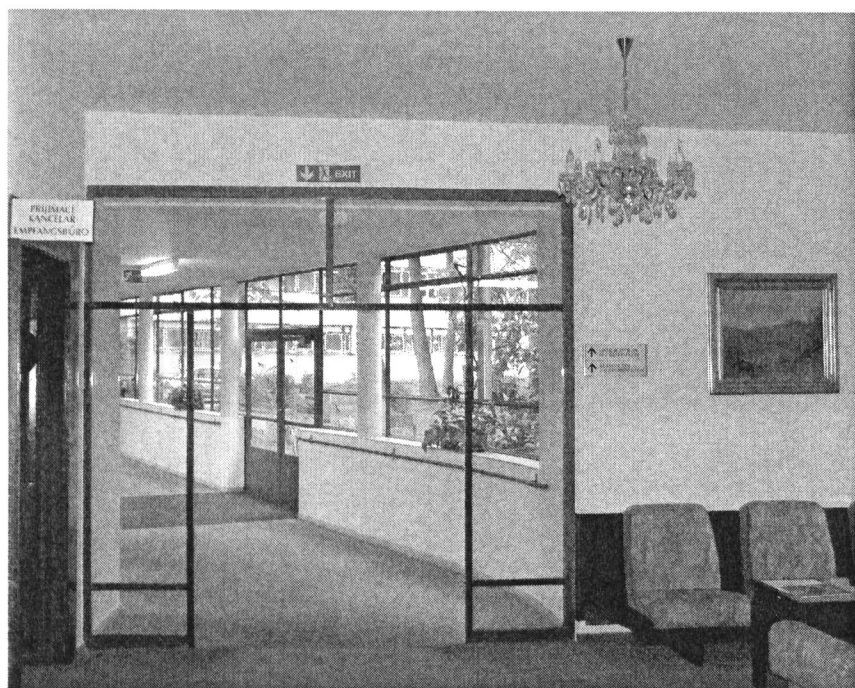

A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vráži u Písku
1934-36
Hlavní budova, Fasáda, Interiéry

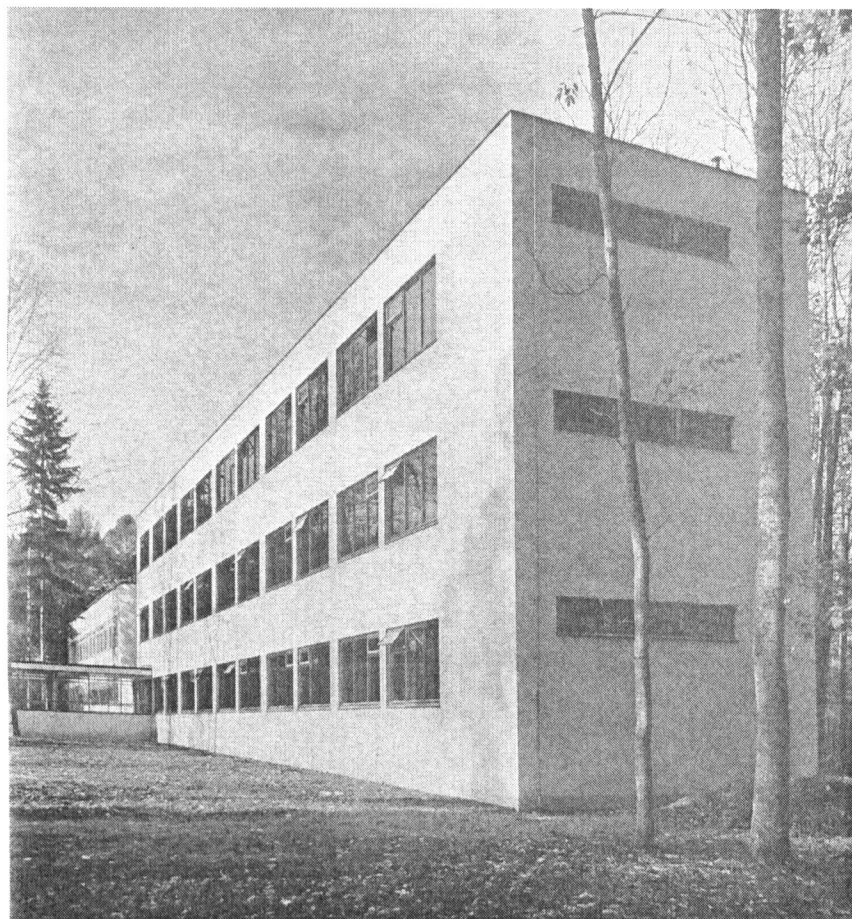
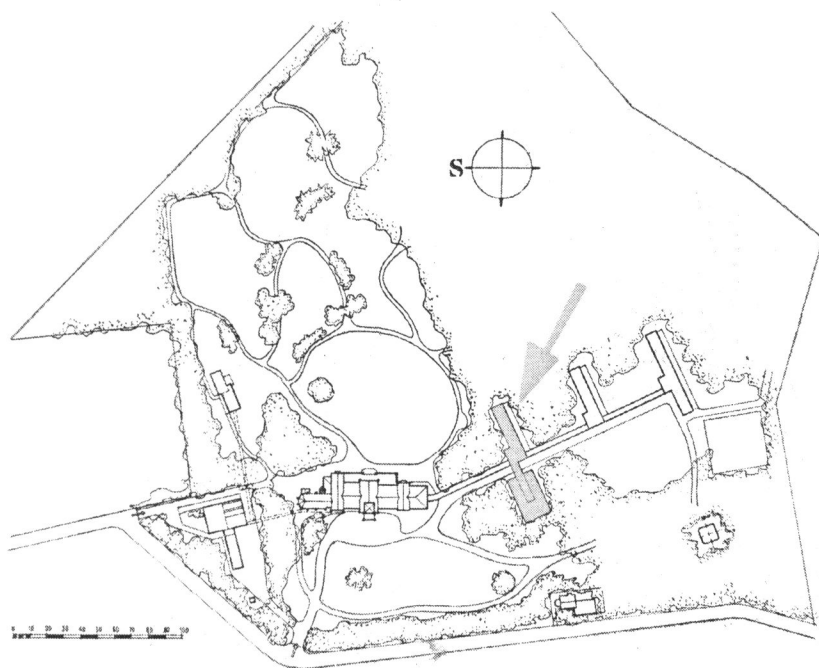

A. Tenzer : Soutěžní návrh na sanatorium ve Vráži u Písku
1934
Axonometrie, Situace

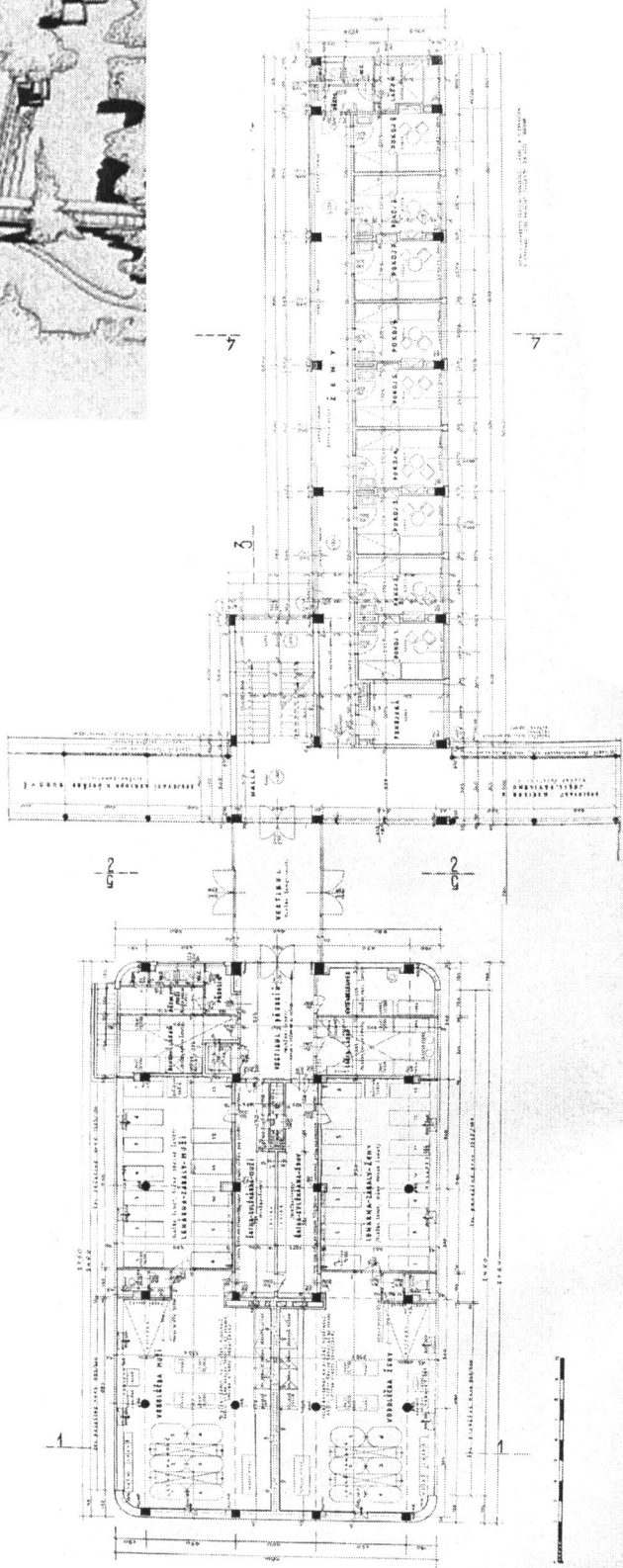
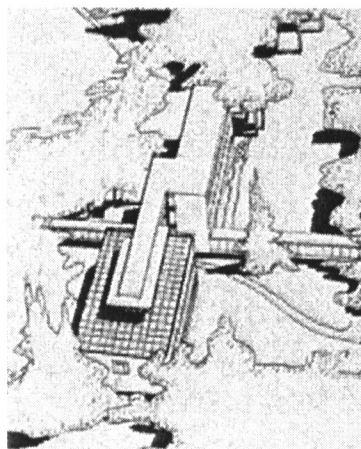

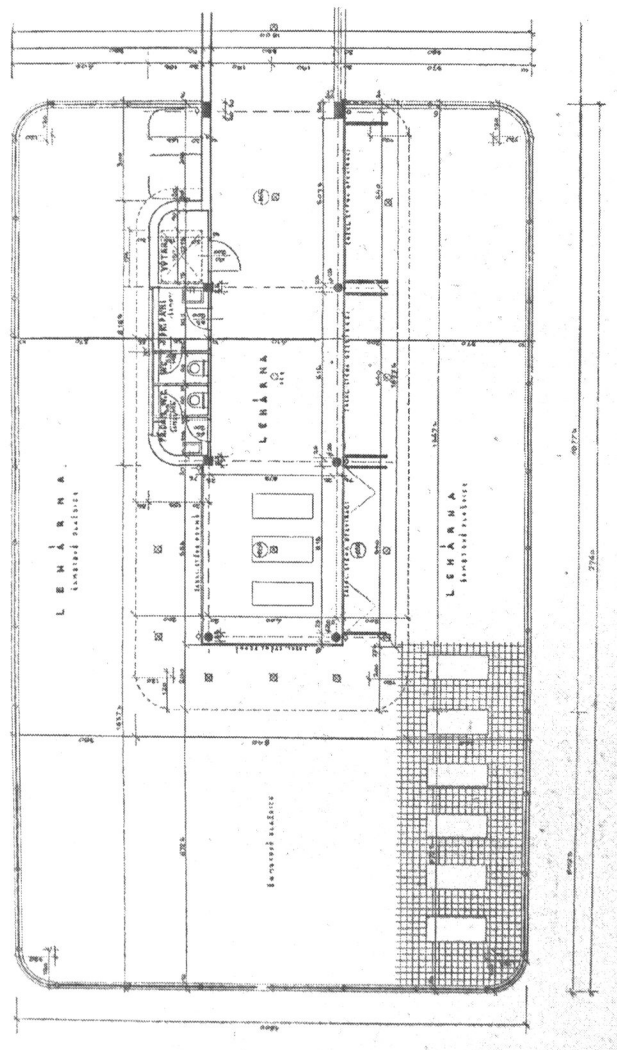
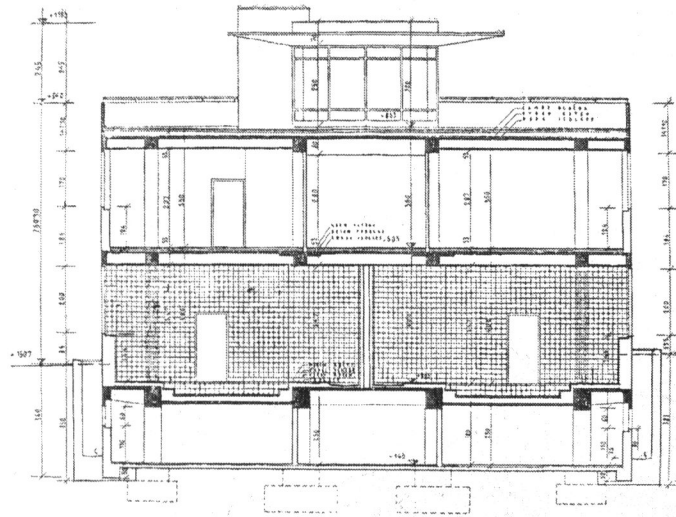
A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vráži u Písku
1934-36
Pohled do spojovací chodby z Lobkowiczského zámku
Fotografie, 2007

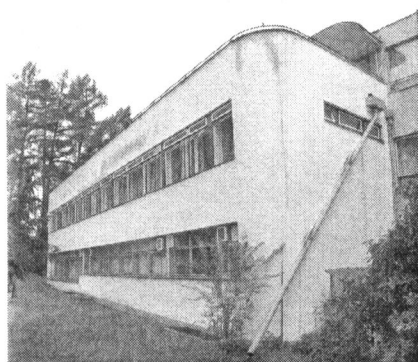
A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vráži u Písku
1934-36
Léčebné pavilony, Situace
Obytný pavilon, Fotografie, 1936

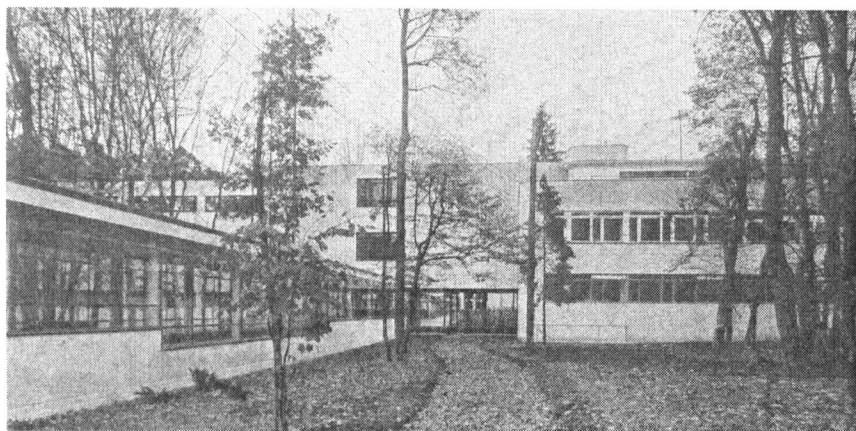
A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vráži u Písku
 1934-36
 Léčebné pavilony
 Axonometrie, Půdorys

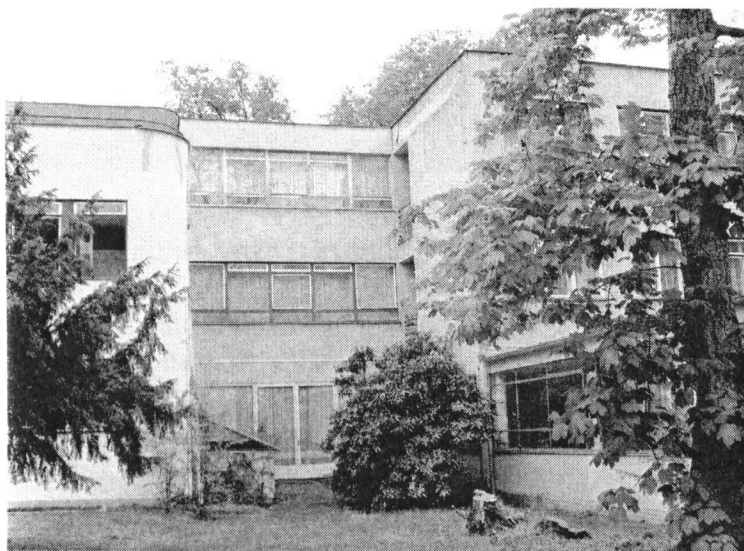
A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vráži u Písku
 1934-36
 Léčebný pavilon
 Řez, Výkres střechy

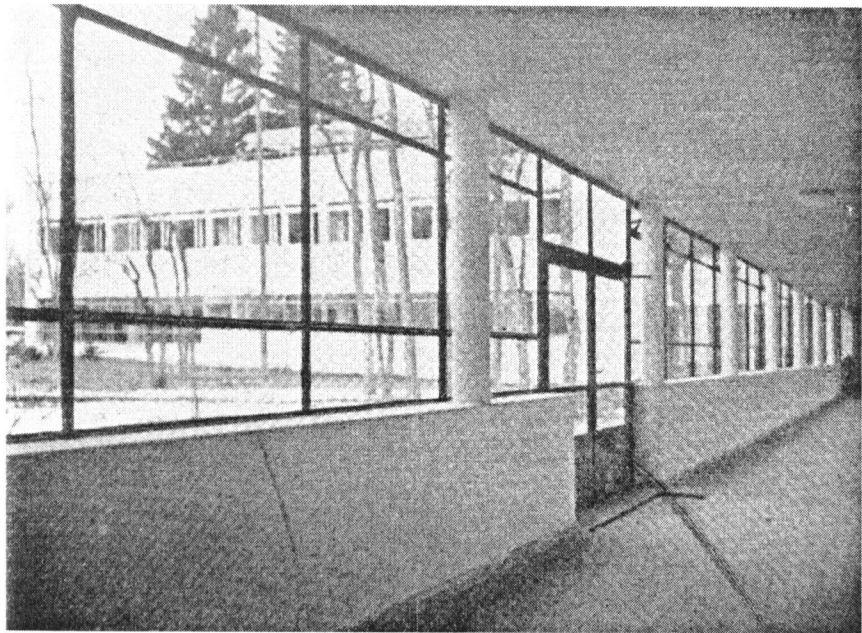
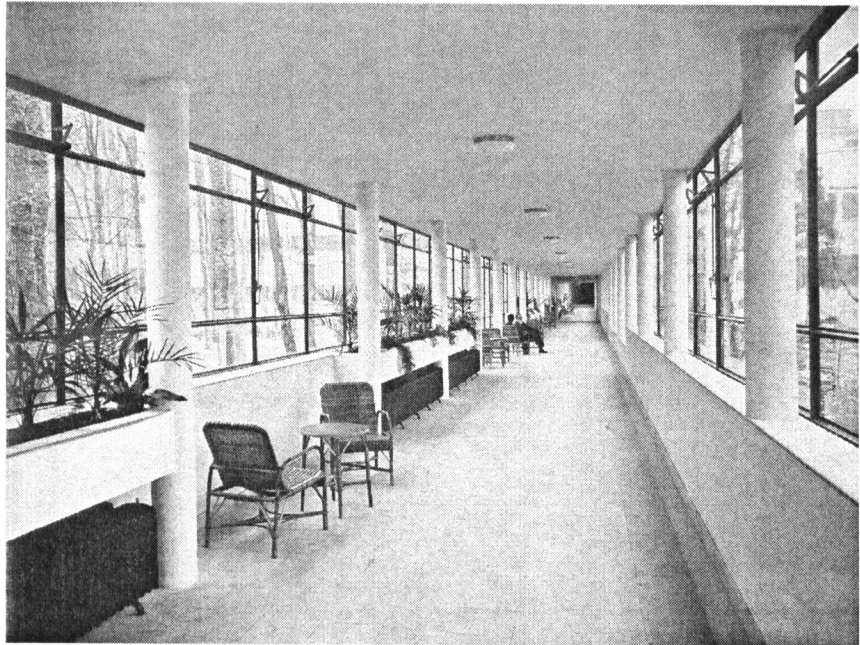
A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vráži u Písku
1934-36
Léčebný pavilon
Fotografie, 2007

A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vráži u Písku
1934-36
Spojovací chodba
Fotografie, Exteriér, 1936

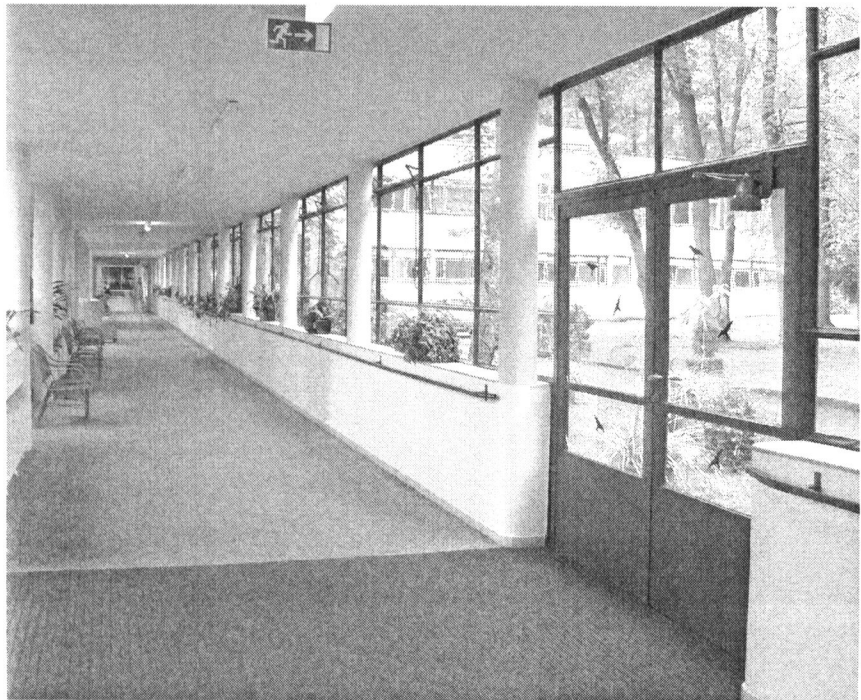
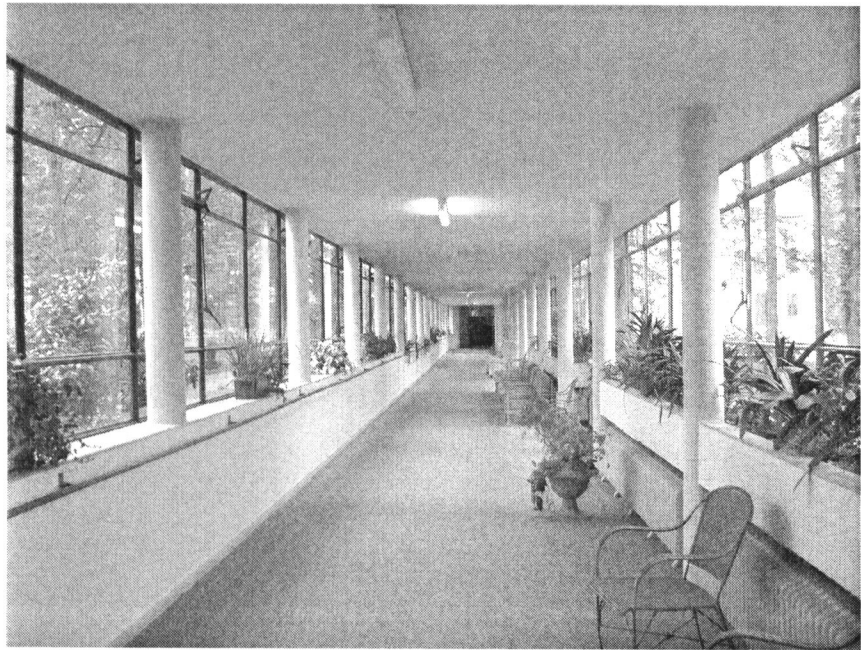

A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vráži u Písku
1934-36
Spojovací chodby, Fotografie, 2007

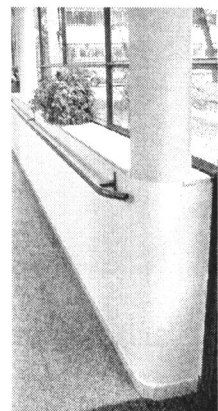

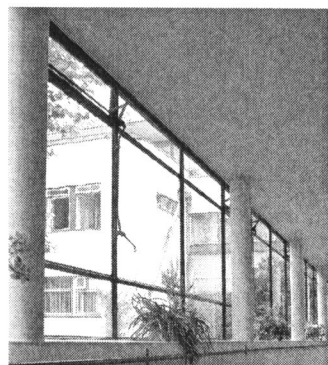
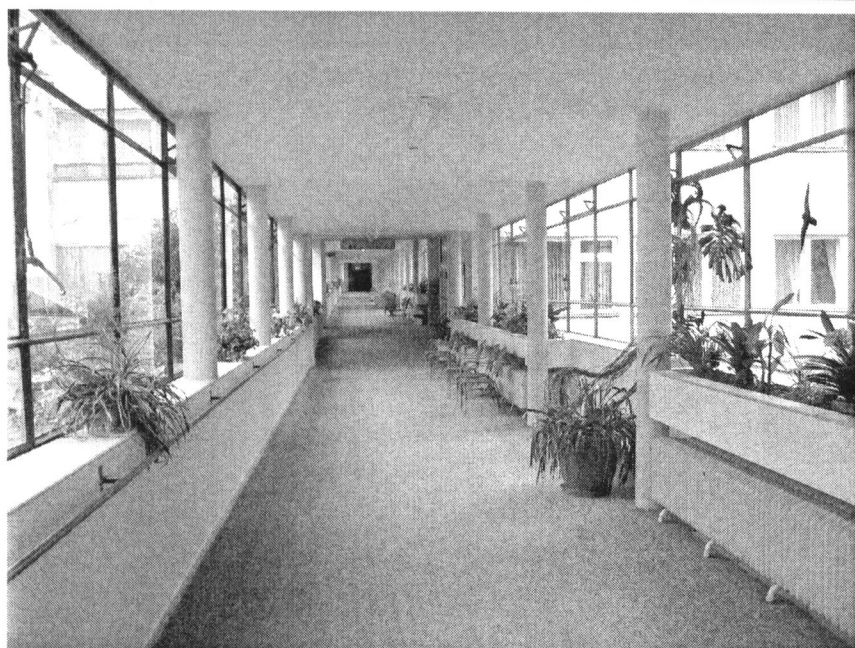
A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák :
Sanatorium ve Vrážci u Písku
1934-36
Spojovací chodba
Fotografie, Interiér, 1936

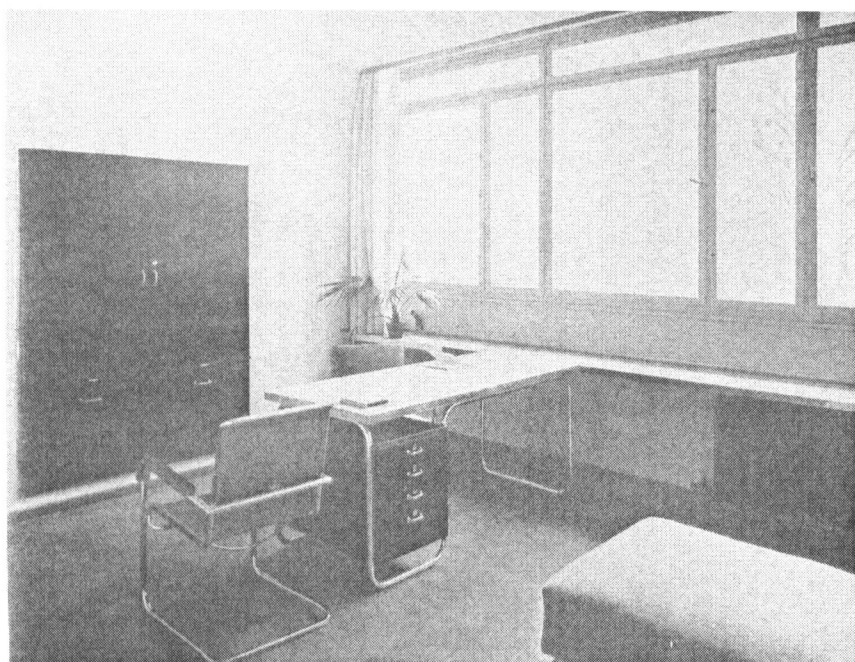

A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák :
Sanatorium ve Vrážích u Písku
1934-36
Spojovací chodba
Fotografie, Interiér, 2007

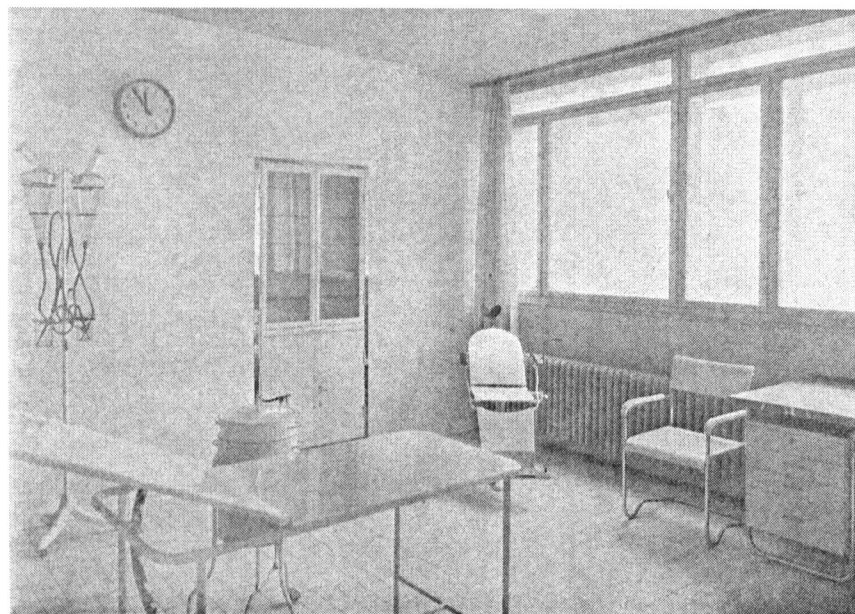

A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vrážci u Písku
1934-36
Chodba k Jubilejnímu pavilonu, Fotografie, 2007

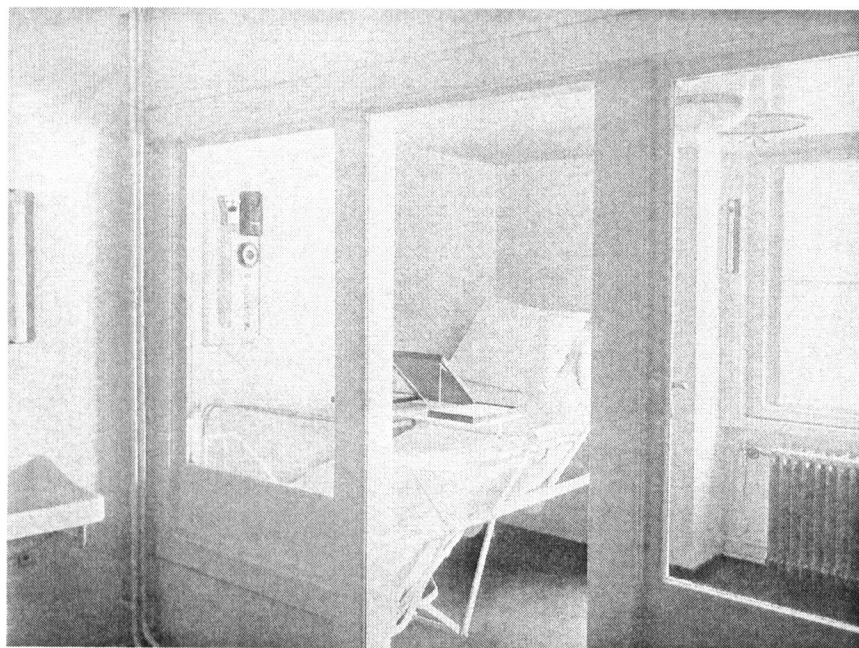

Ordinace

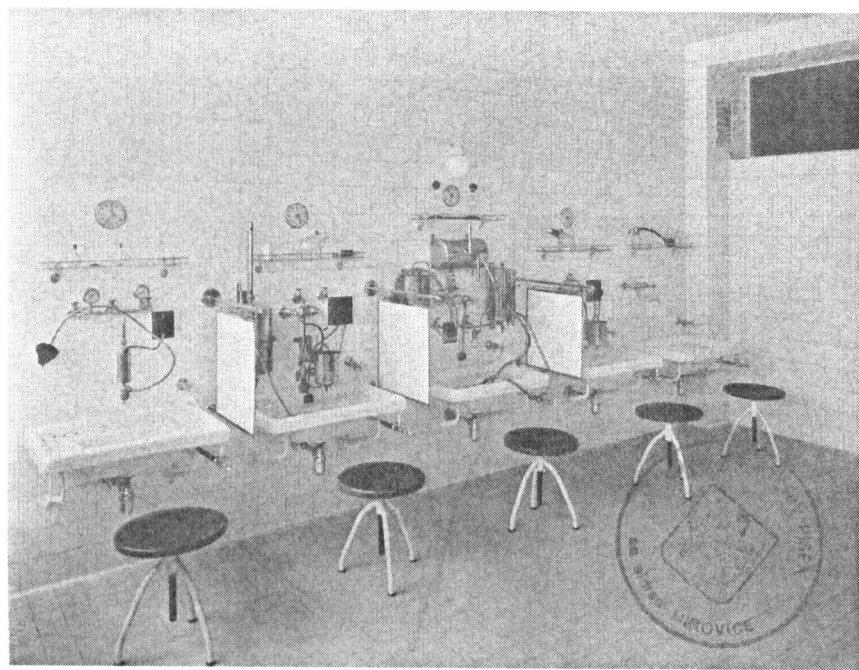

Terapeutický pokoj

A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vrážích u Písku
1934-36
Léčebný dům
Fotografie, 1936

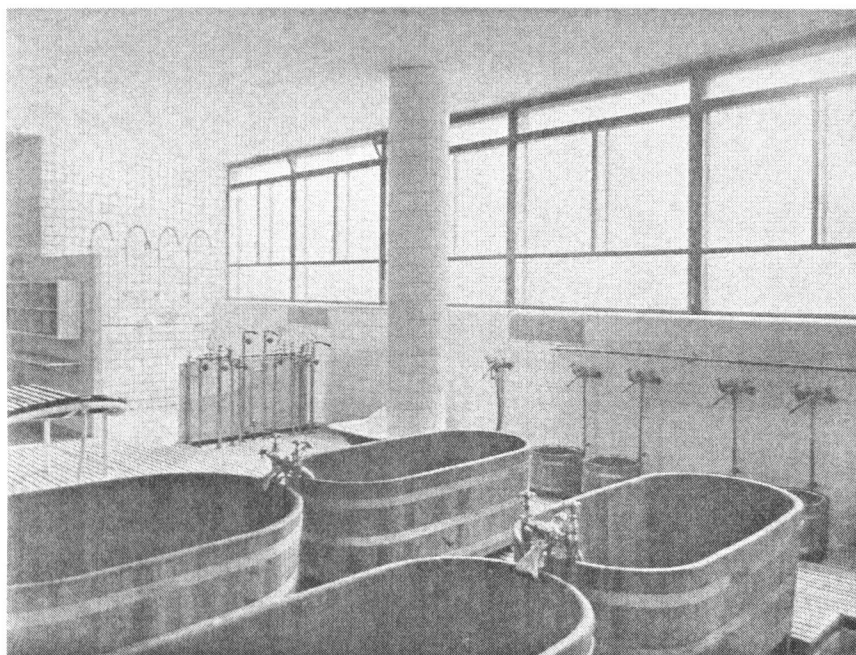

Ergolixový pokoj

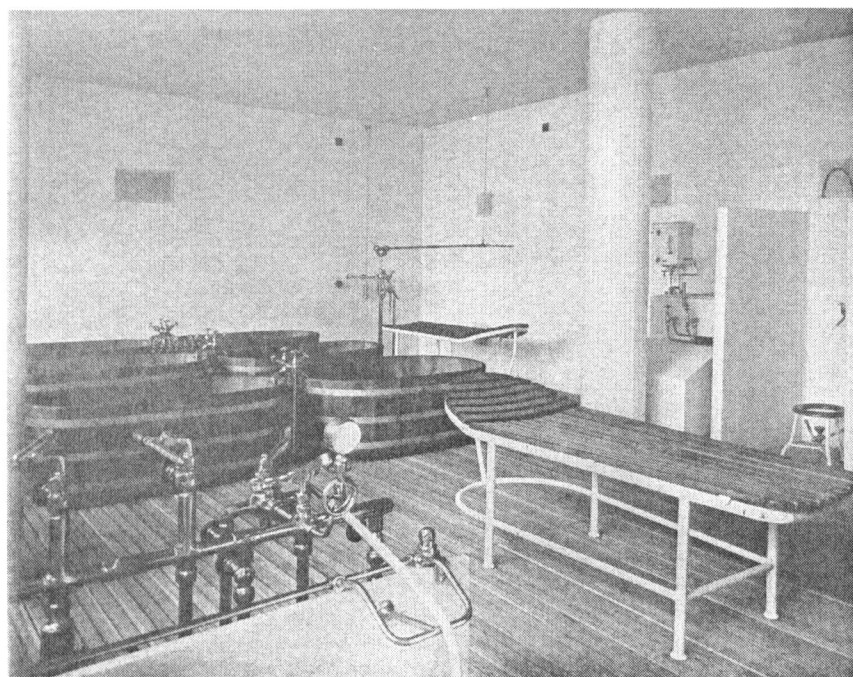

Inhalatorium

A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vráži u Písku
1934-36
Léčebný dům
Fotografie, 1936

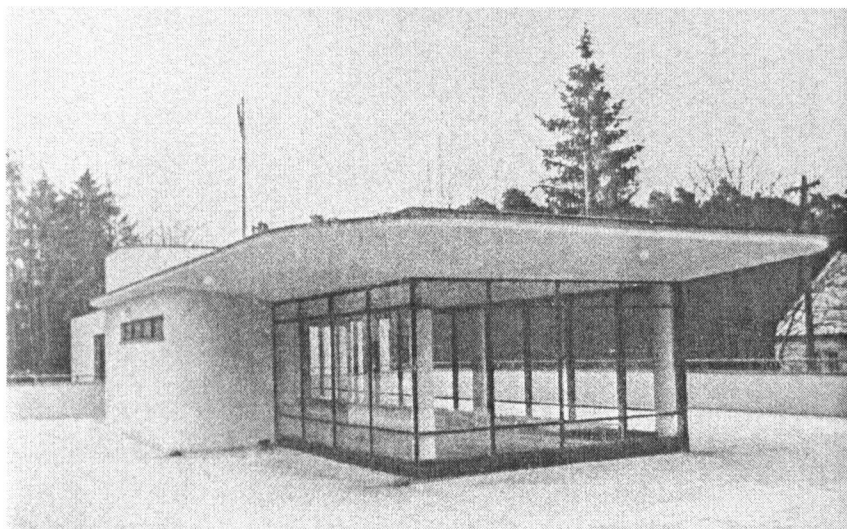

Vodoléčba žen

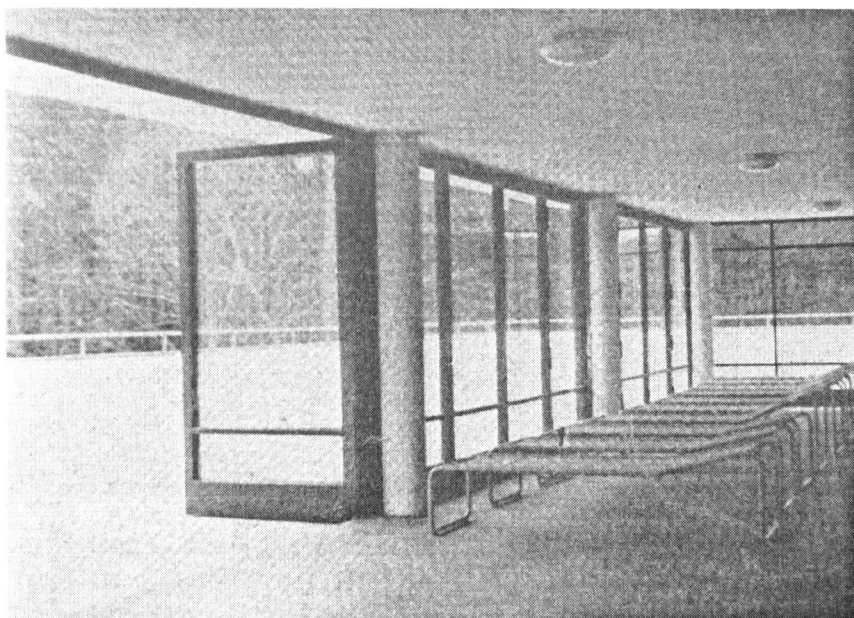

Vodoléčba mužů

A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vrážích u Písku
1934-36
Léčebný dům
Fotografie, 1936

Otevřená lehárna

Uzavřená lehárna

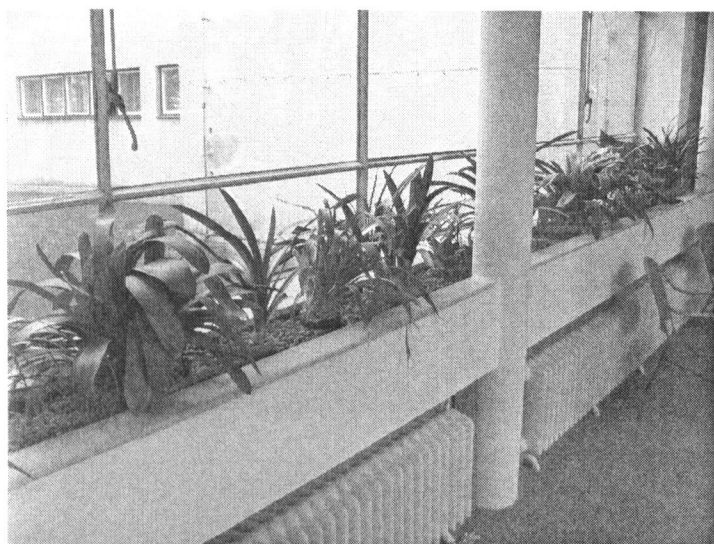
A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vrážci u Písku
1934-36
Léčebný dům
Fotografie, 1936

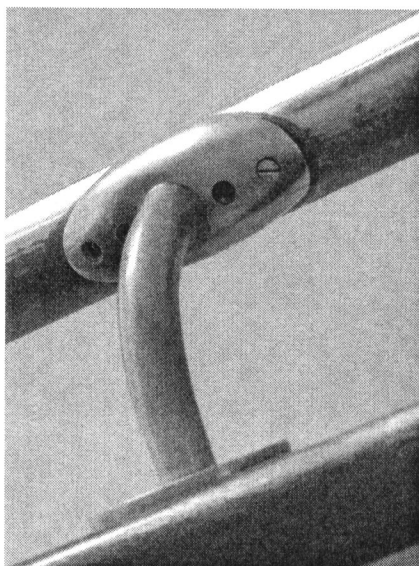
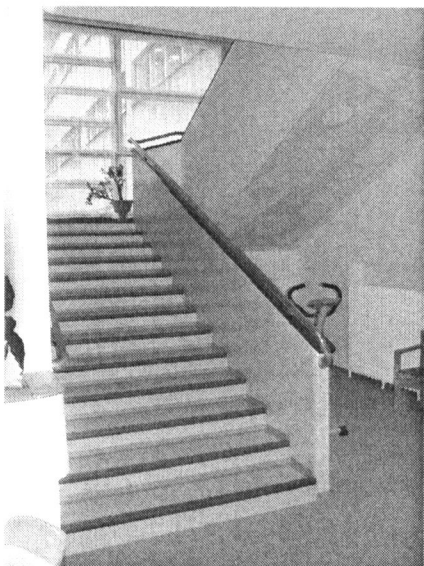
A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vrážci u Písku
1934-36
Léčebný dům
Pokoj pacientů

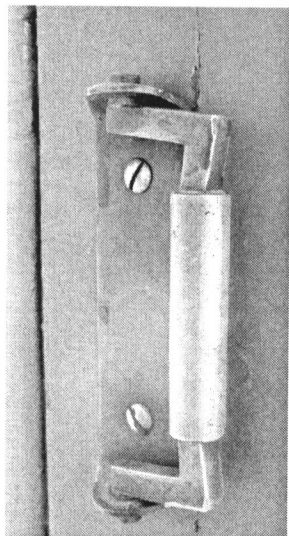
A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vrážci u Písku
1934-36
Léčebný pavilon, Bazén
Fotografie, 2007

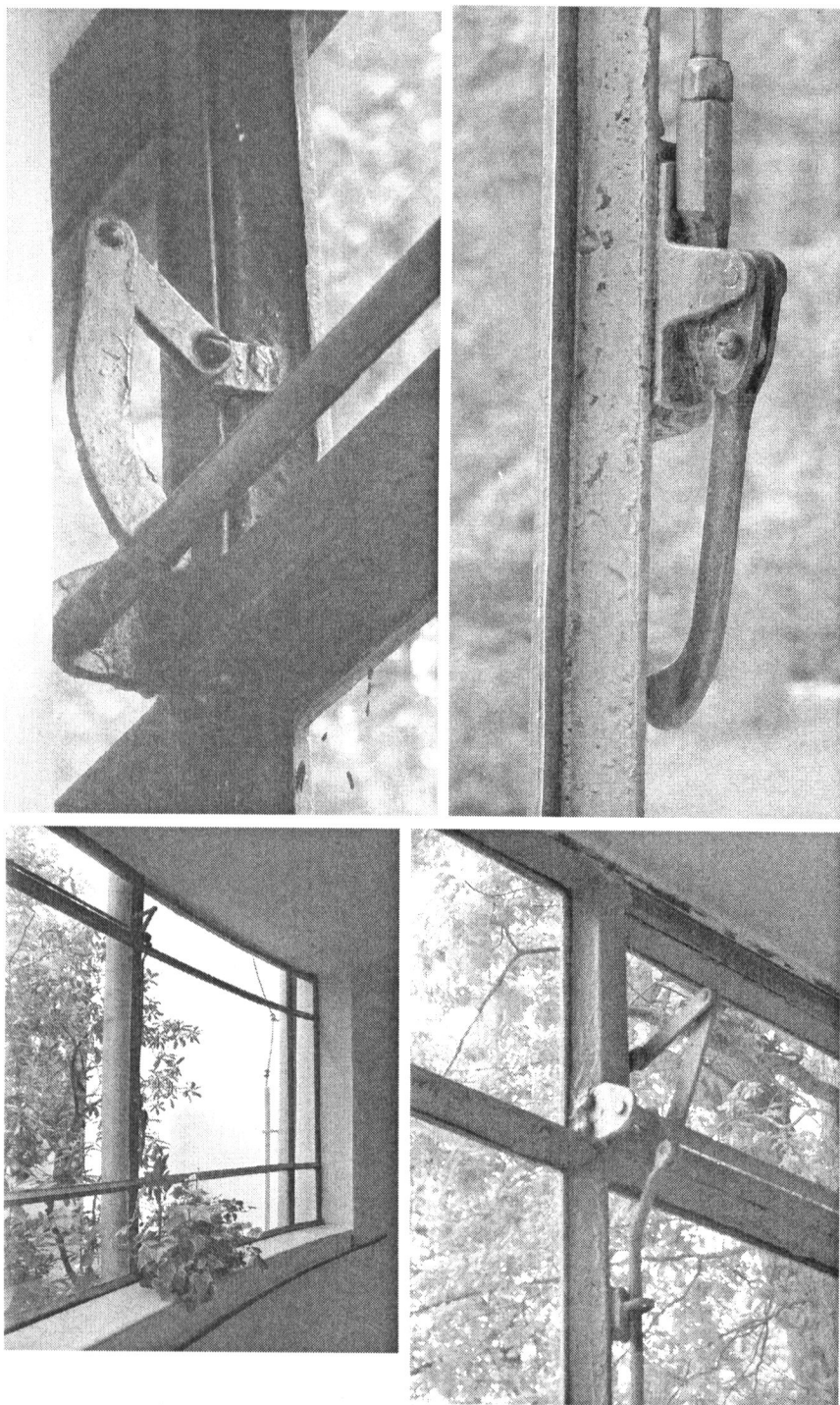
A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vráži u Písku
1934-36
Spojovací chodba, Interiér, Detail parapetu
Fotografie, 2007

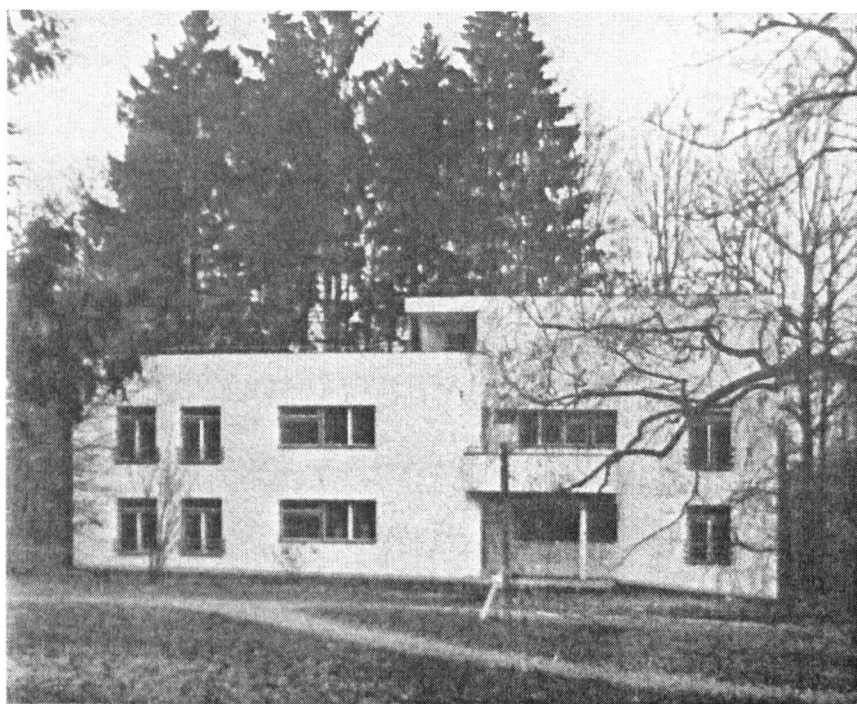
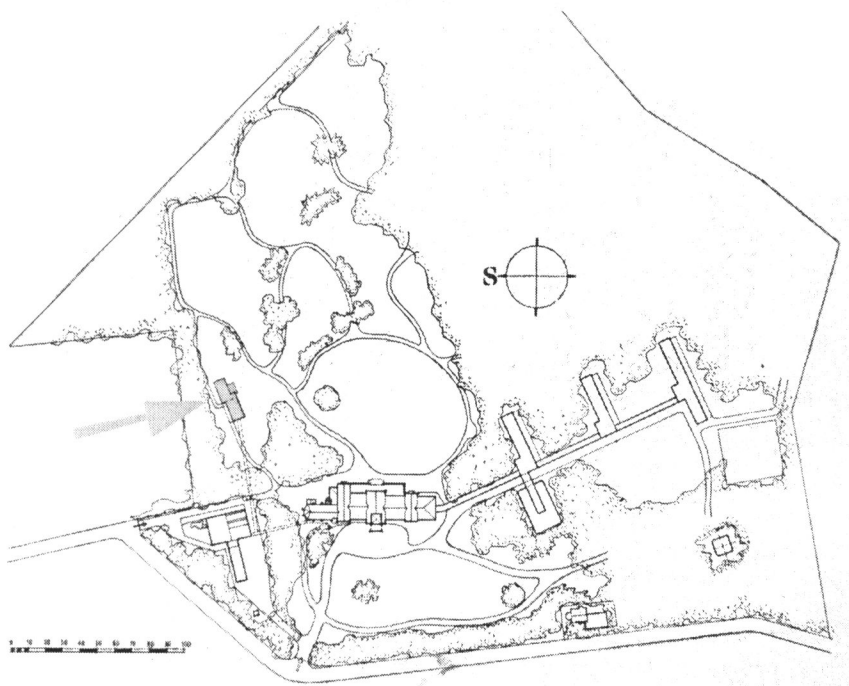
A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vrážích u Písku
1934-36
Léčebný pavilon, Schodiště
Fotografie, 2007

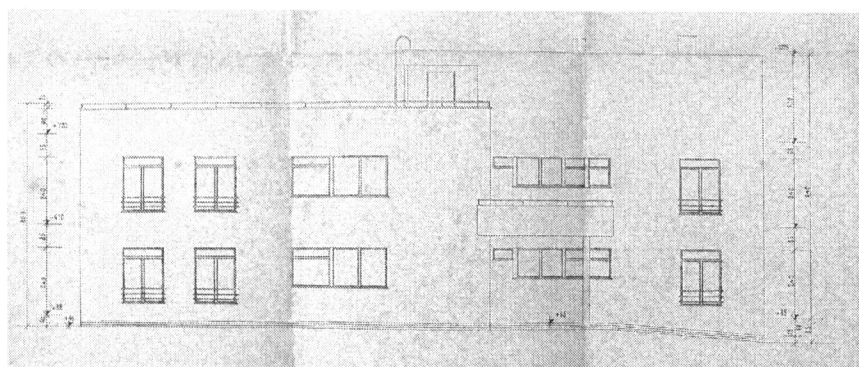
A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vrážci u Písku
1934-36
Léčebný pavilon
Interiér, Detail madla dveří, Detail sloupu terasy
Fotografie, 2007

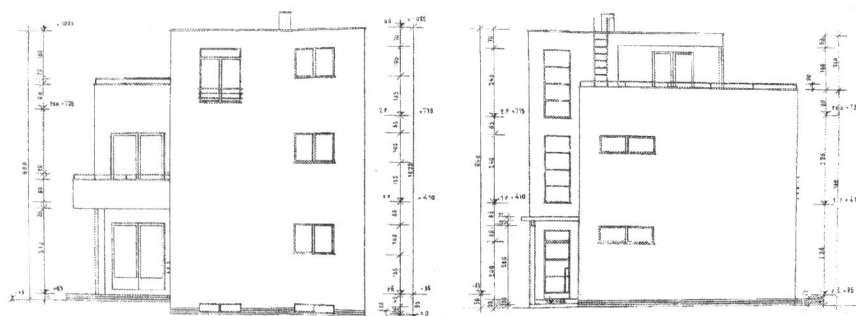
A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vrážci u Písku
1934-36
Spojovací chodba
Detaily oken
Fotografie, 2007

A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vráži u Písku
1934-36
Vila lékařů
Situace, Fotografie, 1936

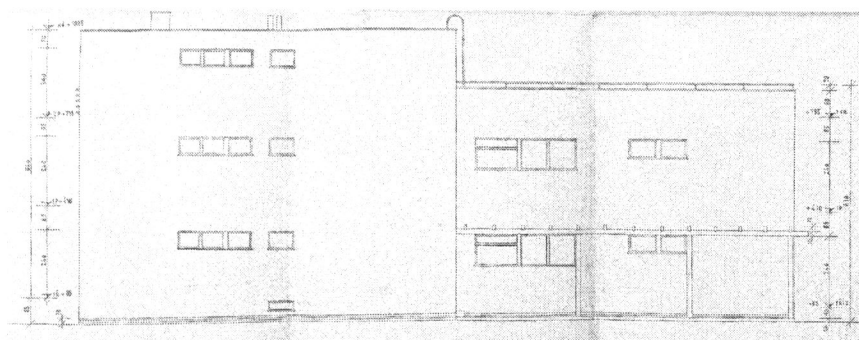

průčelí J-V

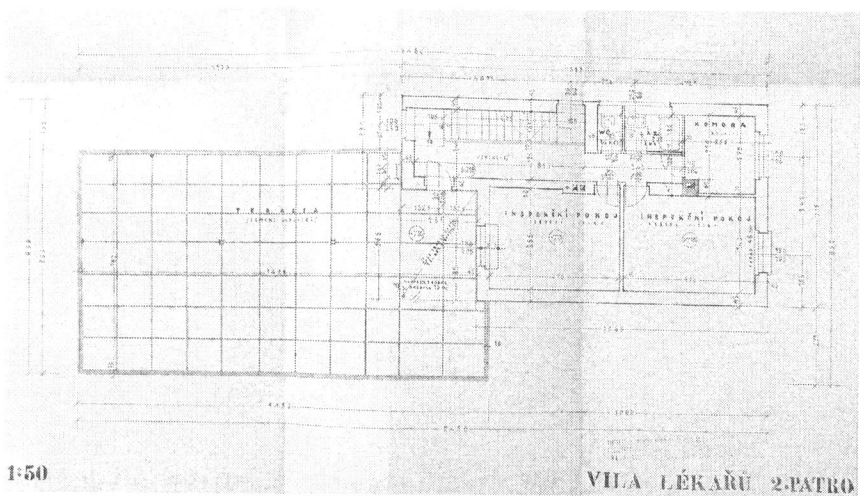
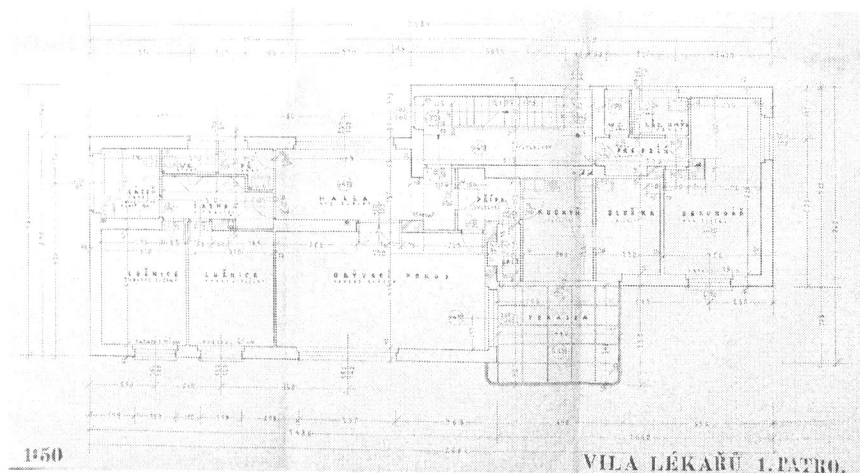
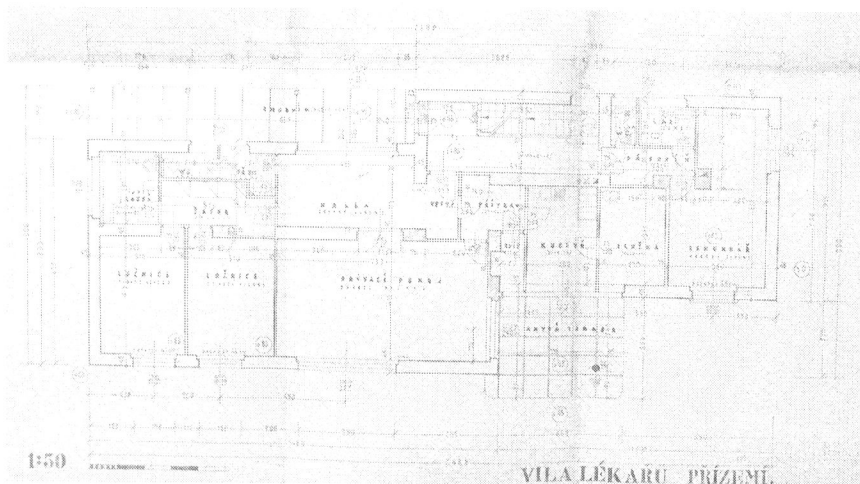
průčelí S-V

průčelí J-Z

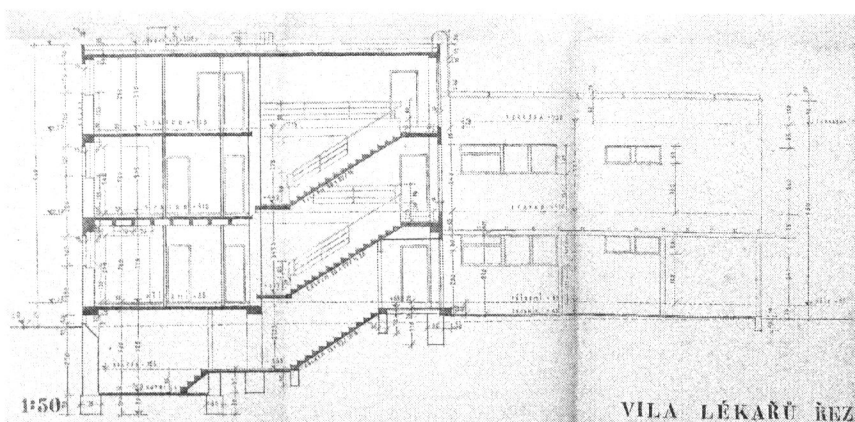
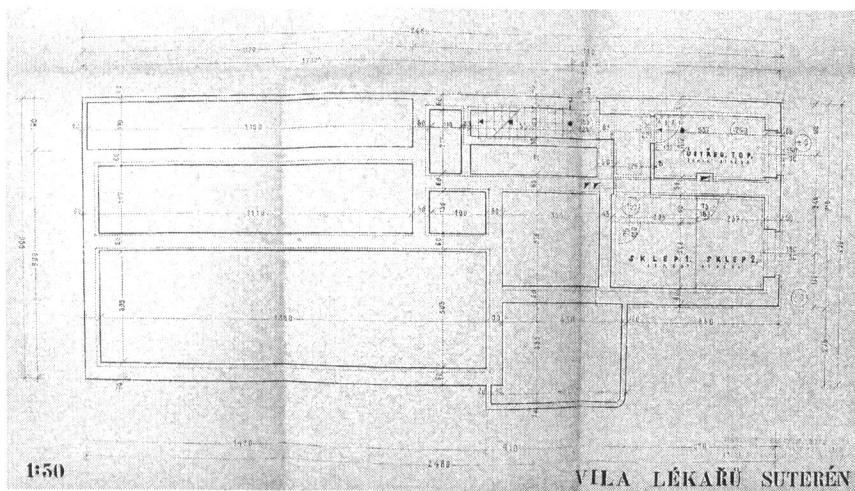

průčelí S-Z

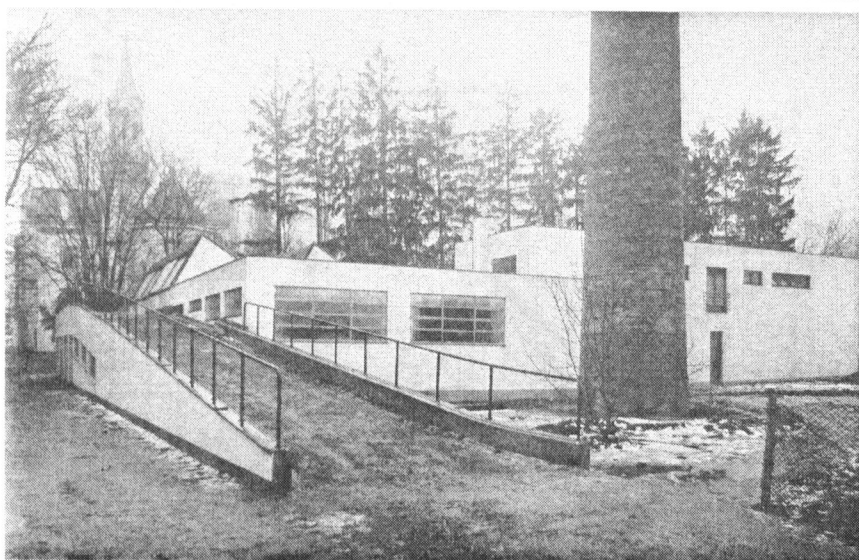
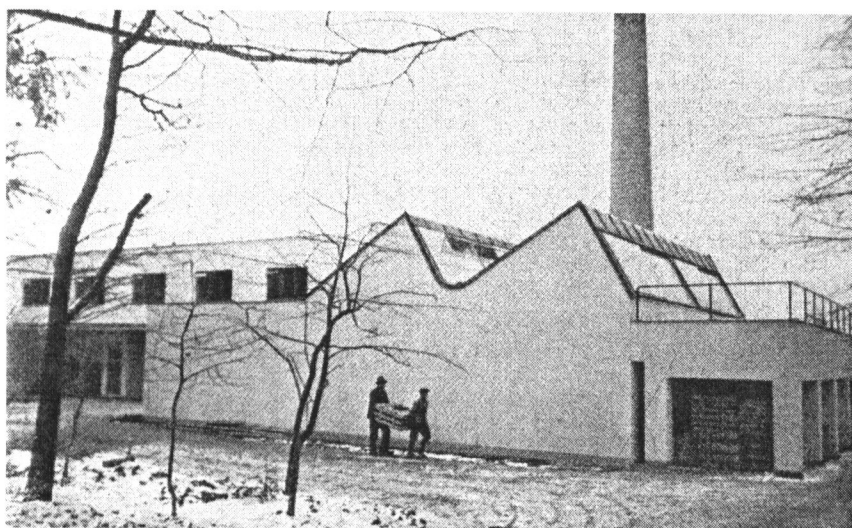
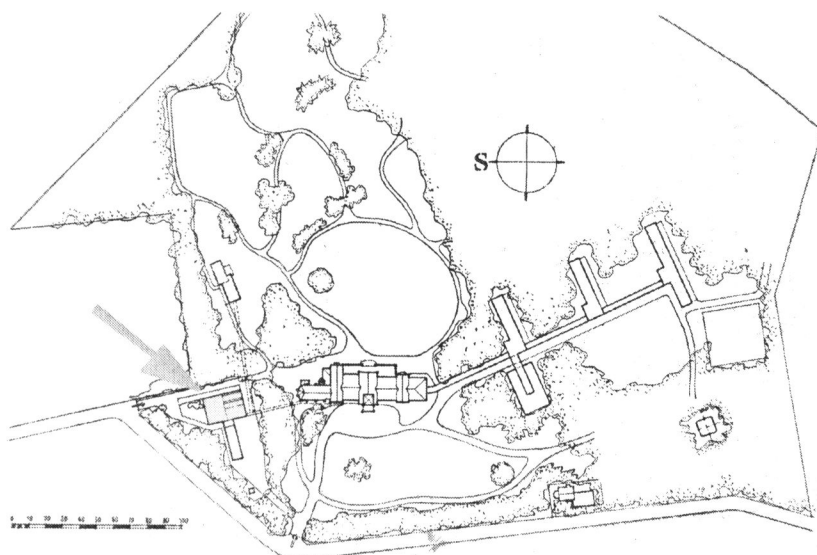
A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vráži u Písku
 1934-36
 Vila lékařů
 Projektová dokumentace
 Pohledy

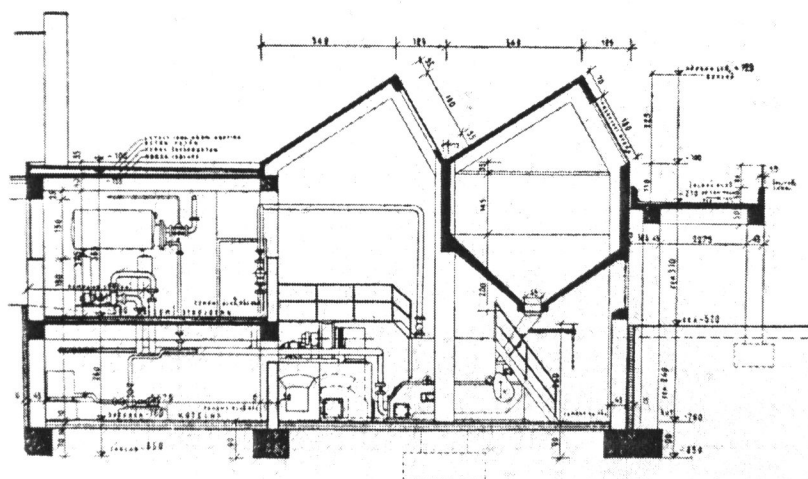
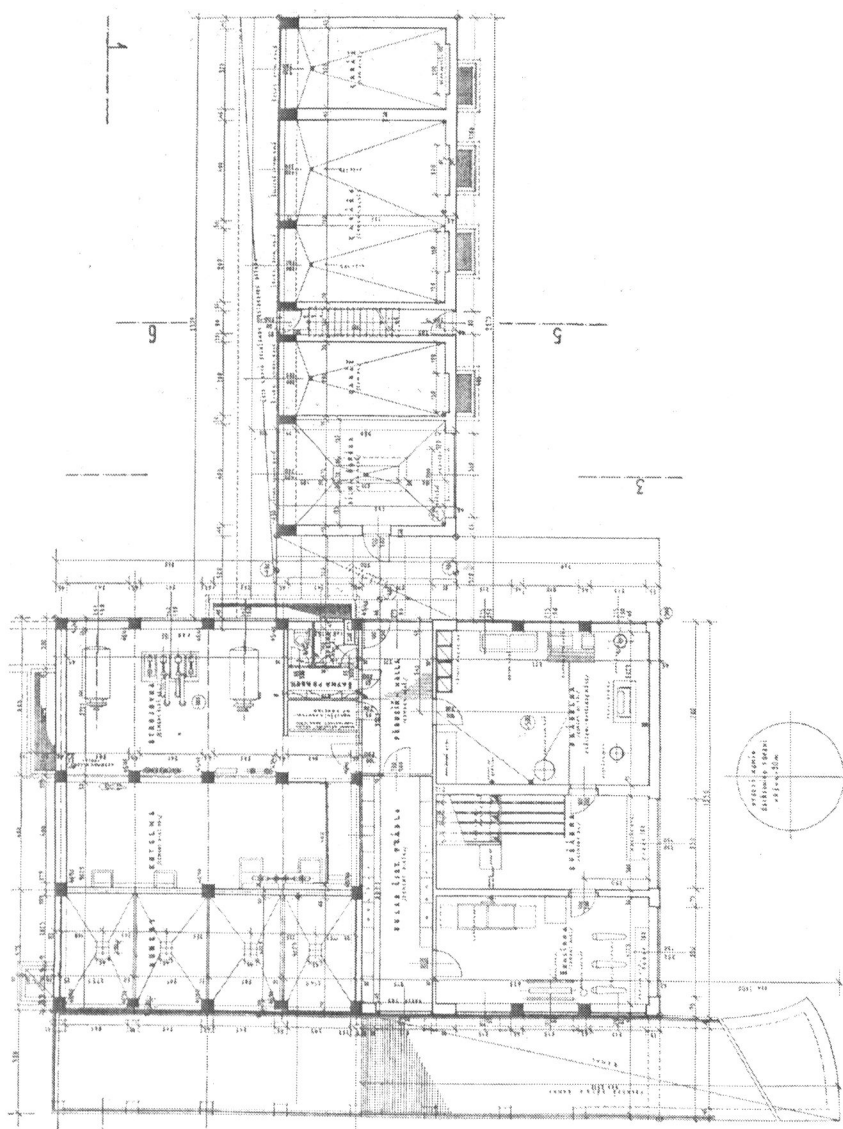
A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vráži u Písku
 1934-36
 Vila lékařů
 Projektová dokumentace
 Půdorysy

A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vrážích u Písku
 1934-36
 Vila lékařů
 Projektová dokumentace
 Půdorys suterénu, Řez

A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vráži u Písku
1934-36
Kotelna

A. Tenzer, G. Paul, F. Čermák : Sanatorium ve Vráži u Písku
 1934-36
 Kotelna
 Půdorys, Řez

Městní posouzení

Podělaný obecní úřad tímto stvrzuje, že přestavba bývalé hospodářské budovy při zámku Utrávkém č. 26 v Borčenicích byla řádně dle dne 2. prosince 1927 schválených stavebních plánů provedena, a že všechny podmínky jsou vyhovět a se obžívání způsobilé.

Jelikož žádné stavební závady zhlédány nebyly, dává se tímto městní posouzení se obžívání a užívání zmíněné přestavby.

Obecní úřad - Borčenicích, dne 15. srpna 1928.

Jedl Jan
starosta

Potvrzení o řádném ukončení přestavby bývalé hospodářské budovy u zámku z roku 1927

POMOCNÝ SPOLEK
PRO PÉČI O ZDRAVÍ ÚŘEDNÍKŮ A ZŘÍZENCŮ
V PRAZE.

TELEFON: 296-5-1.
(NEMOC. POJIŠTOVNA SOUKR. ÚŘEDNÍKŮ)

V PRAZE, dne 28. března 1928.
I. ŽATECKÁ 2

Hl./M.

BERNÍ SPRÁVA V PÍSKU

DOŠLO dne 30. III. 1928

Tit

Čís.

Berní správě

v Písku.

Dle ujednání předal Pomocný spolek pro péči o zdraví úředníků a zřízenců v Praze k bezplatnému užívání zámeček Vráž u Písku i s přílehlými budovami parkem a zámečným lesem k účelům ozdravovacím; Nemocenské pojišťovně soukromých úředníků a zřízenců v Praze I. Žatecká 2. na dobu od 1. ledna 1927 do 31. 12. 1931.

Nemocenská pojišťovna soukromých úředníků a zřízenců vlastním nákladem upravila zámečkovou budovu a zřídila zde zotavovnu pro své členy a jejich rodinné příslušníky.

Veškeré výlohy spojené s provozem zotavovny hradí Nemocenská pojišťovna soukromých úředníků a zřízenců.

Zotavovna je používána výhradně a jen členy pojišťovny a jejich rodinnými příslušníky a pobyt povoluje se na podkladě lékařského dobrozdání.

Ubytování povoluje se jak členům tak i rodinným příslušníkům bezplatně a v případech, kde není povoleno i stravování na účet pojišťovny, přispívají členové event. rodinní příslušníci na úhradu režijních výloh částkou Kč.26.-- denně.

Ozdravovna je humanitární institucí a slouží veřejnému zdravotnictví bez výdělečných účelů.

Pomocný spolek
pro péči o zdraví úředníků a zřízenců
v Praze

Doklad o předání objektu s parkem Nemocenské pojišťovně soukromých úředníků a zřízenců na období 1927-31
Státní okresní archiv Písek

O p i s .

Číslo 152

Nemocenské pojišťovně soukromých úředníků a zřizenců

v P r a z e

K žádosti Vaší podané dne 24. listopadu 1936 uděluje se Vám povolení k obývání i užívání přestavby léčebného domu Nemocenské pojišťovny soukromých úředníků a zřizenců Praze, domu čp26 kat. Borečnice ve Vrážci.

dle zápisu o komisi kolaudační ze dne 1 prosince 1936, neboť bylo stavěno dle schválených plánů stavebních i povolení zdejšího ze dne 23 ledna a 27.4 1935 číslo 36158

Stavba jest dostatečně vyschlá a k obývání způsobilá, jakož i vyhovuje všem předpisům stavebním, požárním i policejním.

Povolení toto nabývá platnosti dnem 11/1 1936

Novostavba označuje se číslem popisným 26 v Borečnici kat. i budíž číslo toto ve smyslu zákona říšského ze dne 29. března 1869 č. 67 na budově v místech, kde jest hlavní vchod, zřetelně vyznačeno.

K úplnému dokončení stavby ve smyslu řádu stavebního ze dne 8. ledna 1869 č. 5. z. z. po případě výše jmenovaného povolení stavebního nutno však splnit ještě tyto podmínky:

Z výměru tohoto možno podatí do 14 dnů u podepsaného úřadu odvolání k okresní komisi právní v Písku

O b e c n í ú ř a d v Borečnici
dne 1 prosince 1936

Obec Borečnice
okres Písek

Starosta:
Josef Mann v.r.

Za správnost vyhotovení:

Potvrzení o kolaudaci přestavby léčebného domu z roku 1936
Státní okresní archiv Písek

PROJEKT

SANATORIA VE VRÁŽI U PÍSKU

vypracovali architekti

Ing. Frant. Čermák
Ing. Gustav Paul
Arch. Antonín Tenzer

Praha XVI., Štefánikova tř. 5 • telefon 47320

STAVBU SANATORIA

**NEMOCENSKÉ POJIŠŤOVNY SOUKROMÝCH
ÚŘEDNÍKŮ A ZŘÍZENCŮ VE VRÁŽI U PÍSKU**

provedli

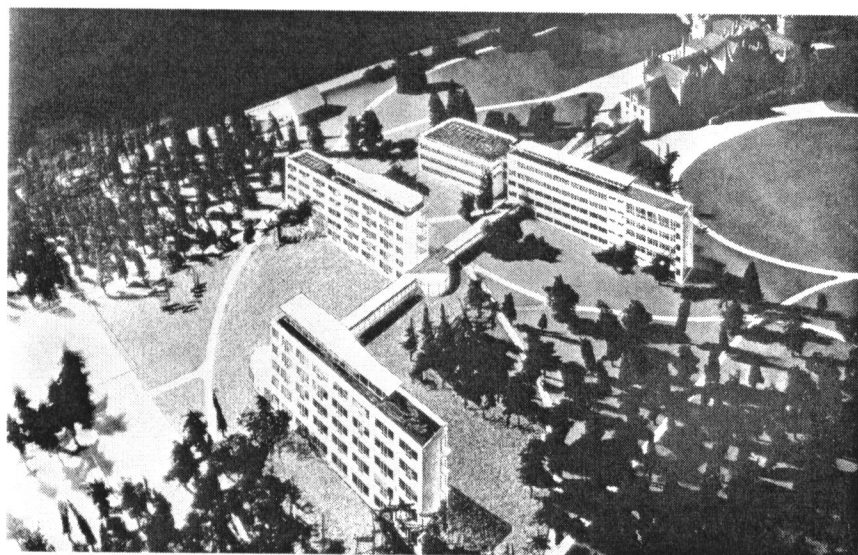
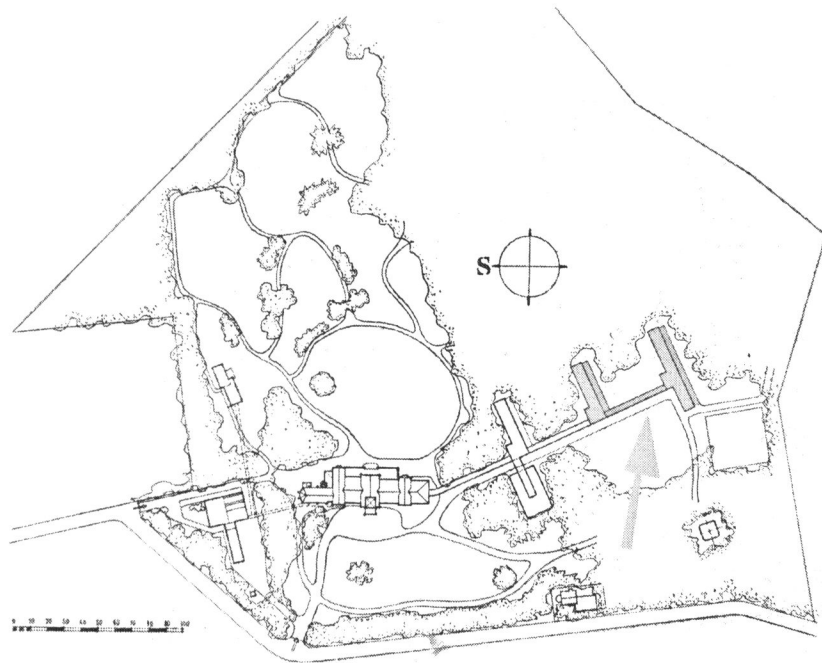
Ing. Ant. Karfík a
Arch. Jos. Hvězda

podnikatelství staveb

Telefon
733-25

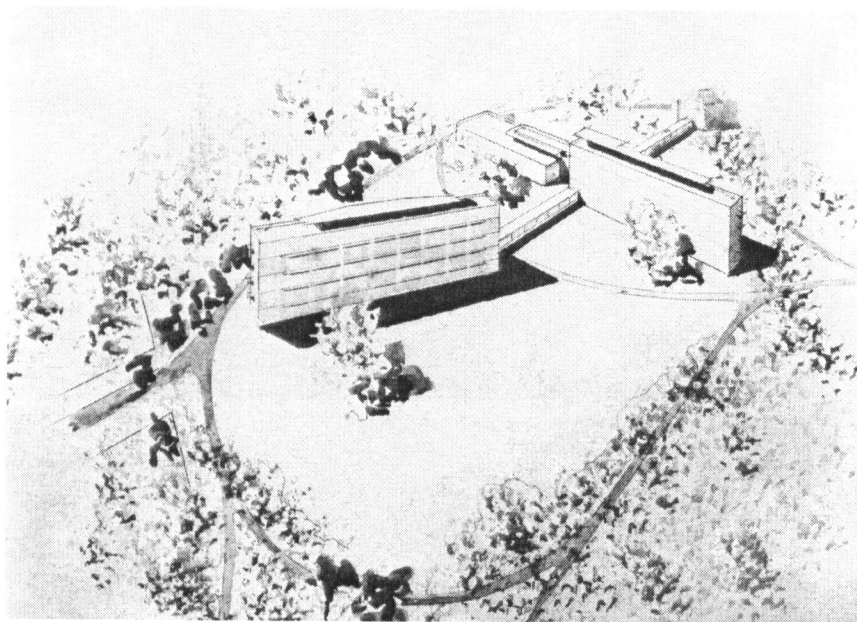
v Praze IV., Tychonova čp. 297

Strana brožury „Sanatorium ve Vráži u Písku“ vydané
Nemocenskou pojišťovnou soukromých úředníků a zřízenců
k příležitosti otevření sanatoria
1936

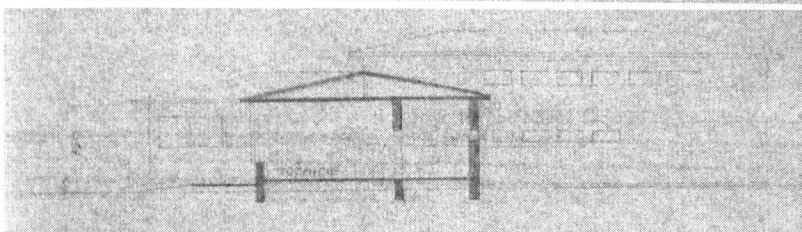
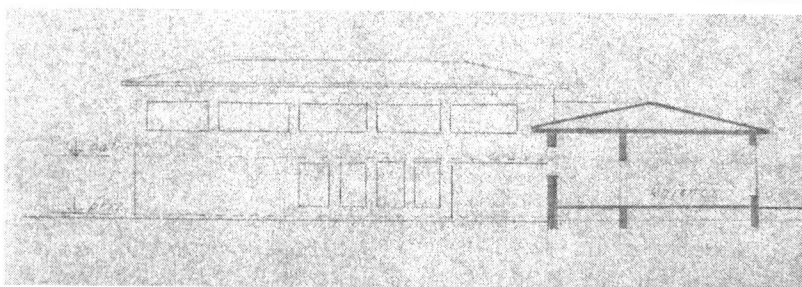

Antonín Tenzer : Rozšíření sanatoria ve Vráži u Písku
Nerealizováno
Situace
Model

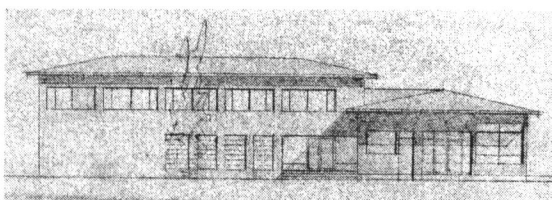
ROZŠÍŘENÍ SANATORIA VE VRÁŽI

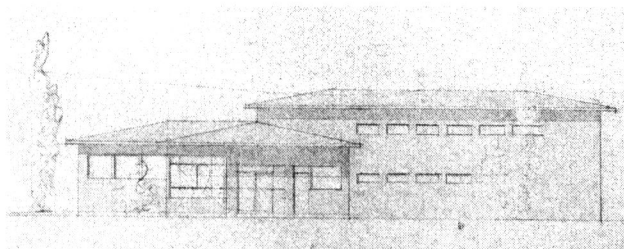
Antonín Tenzer : Rozšíření sanatoria ve Vráži u Písku
Nerealizováno
Perspektivy

A. Tenzer, R. Podzemný : Plán na výstavbu dětských jeslí
Valašské Meziříčí, 1935
Situace, Řezopohledy

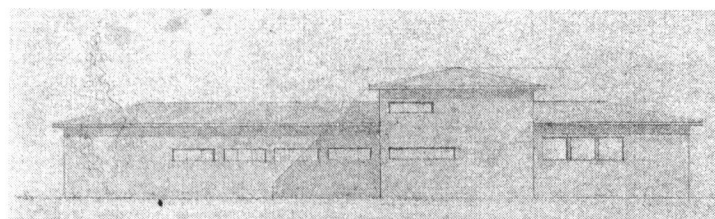
pohled západní - vstup

pohled východní

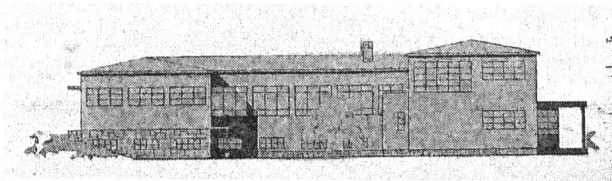
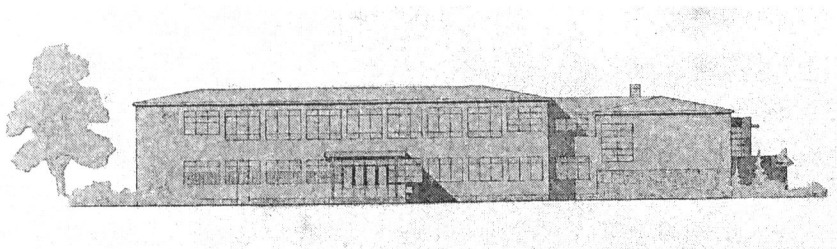
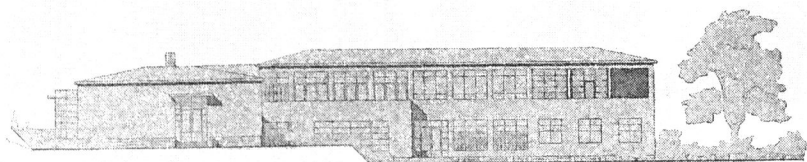
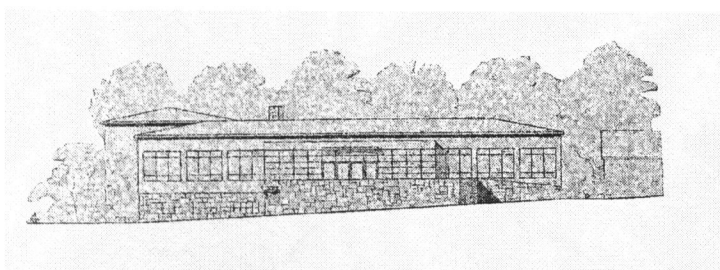

pohled jižní

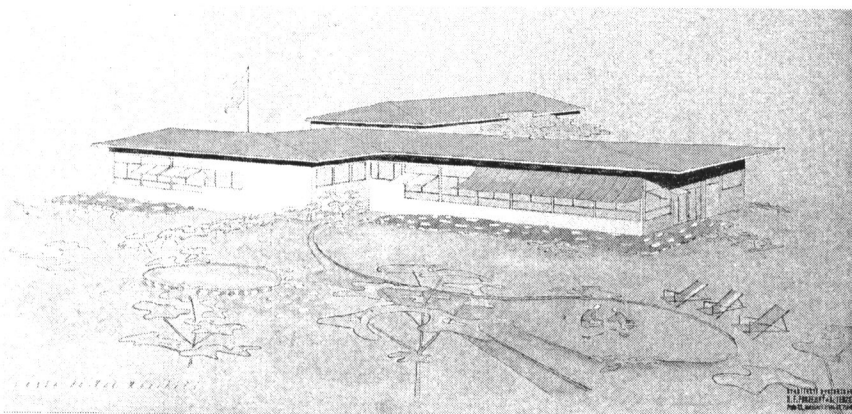

pohled severní

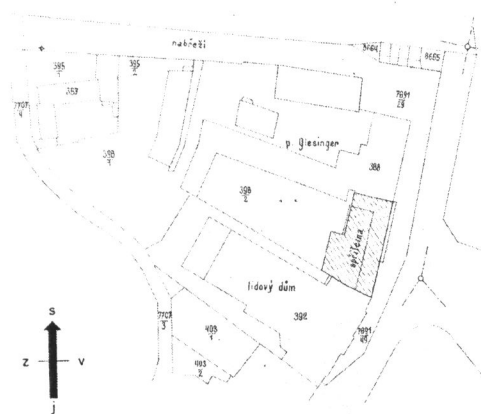
A. Tenzer, R. Podzemný : Plán na výstavbu dětských jeslí
Valašské Meziříčí, 1935
Pohledy

A. Tenzer, R. Podzemný : Plán na výstavbu dětských jeslí
Valašské Meziříčí, 1935
Pohledy

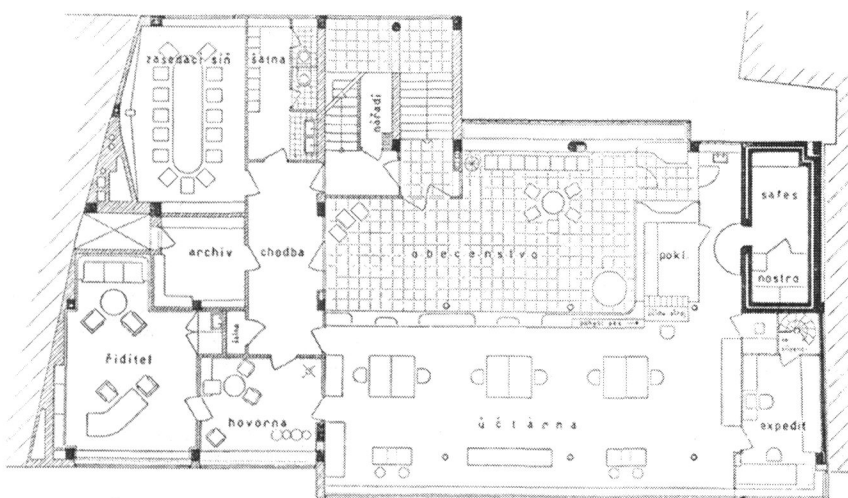
A. Tenzer, R. Podzemný : Plán na výstavbu dětských jeslí
Valašské Meziříčí, 1935
Perspektiva

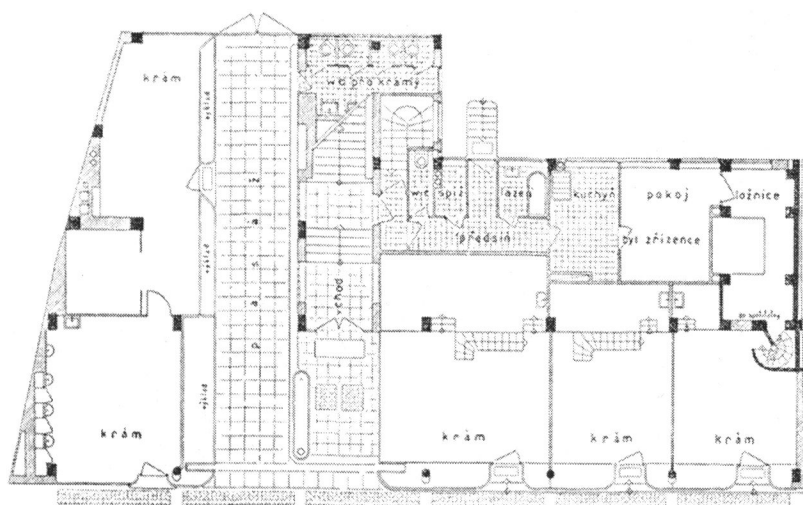
Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
 1936-38
 Pohled na náměstí
 Dobová fotografie před přestavbou
 Současný stav, Fotografie, 2007
 Situace

obytné patro

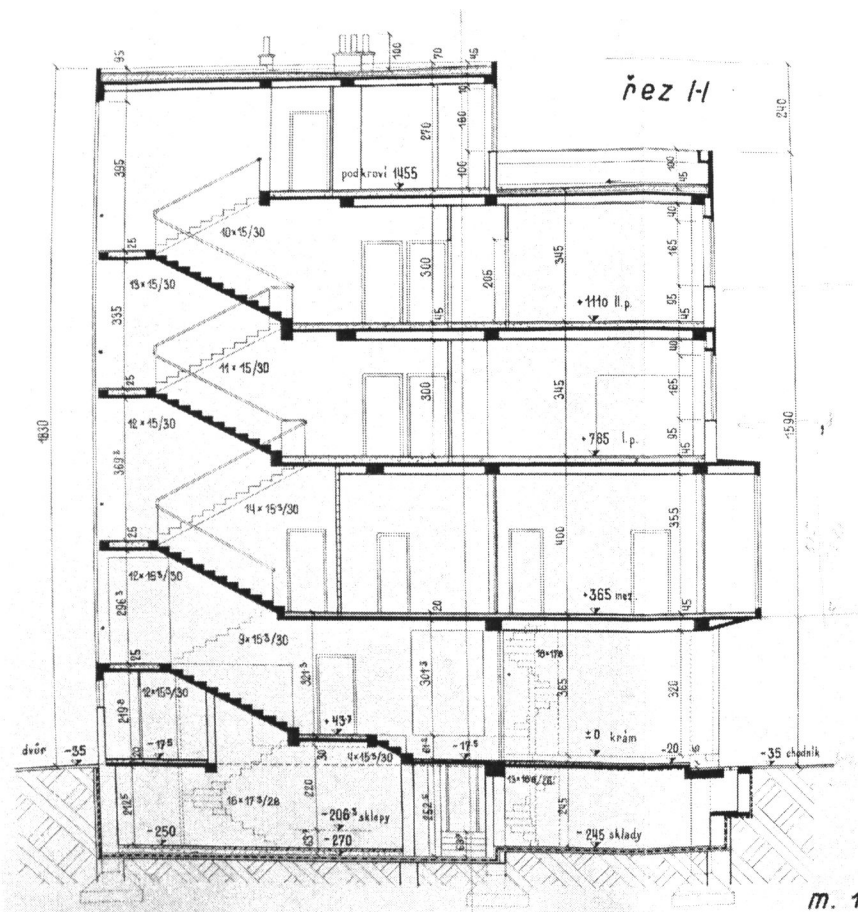

mezanin

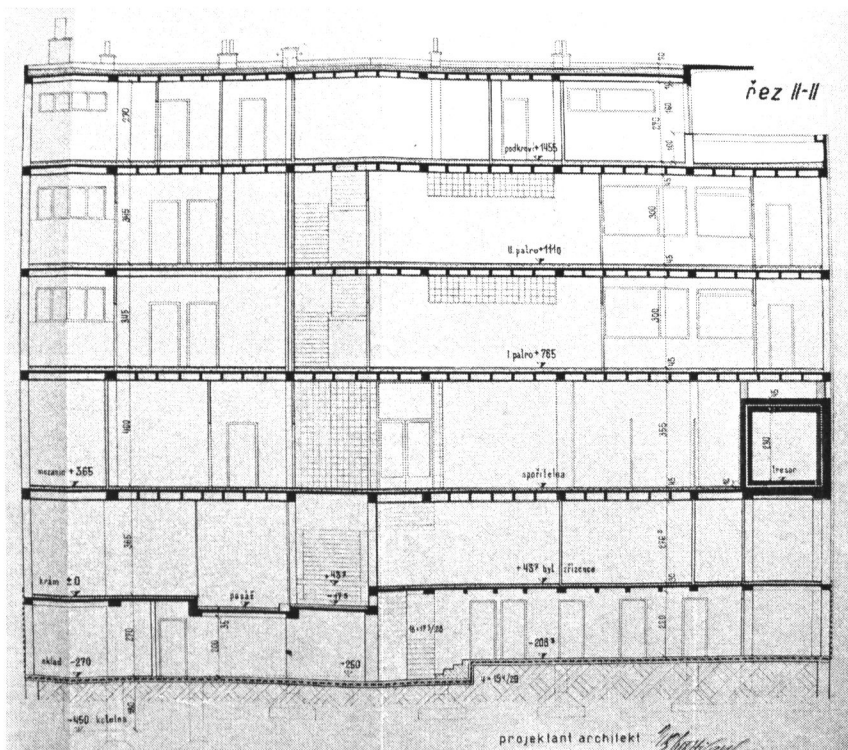

přízemí

Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38
Půdorysy

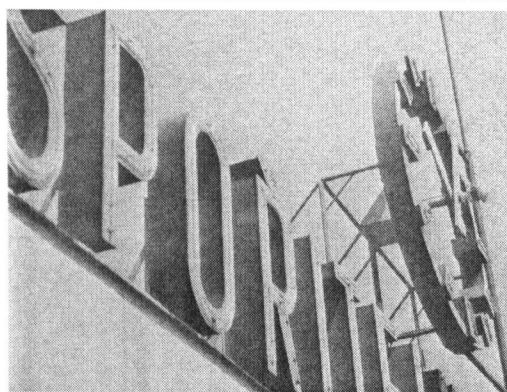

m. 1

projektant architekt *Ludvík Hilgert*

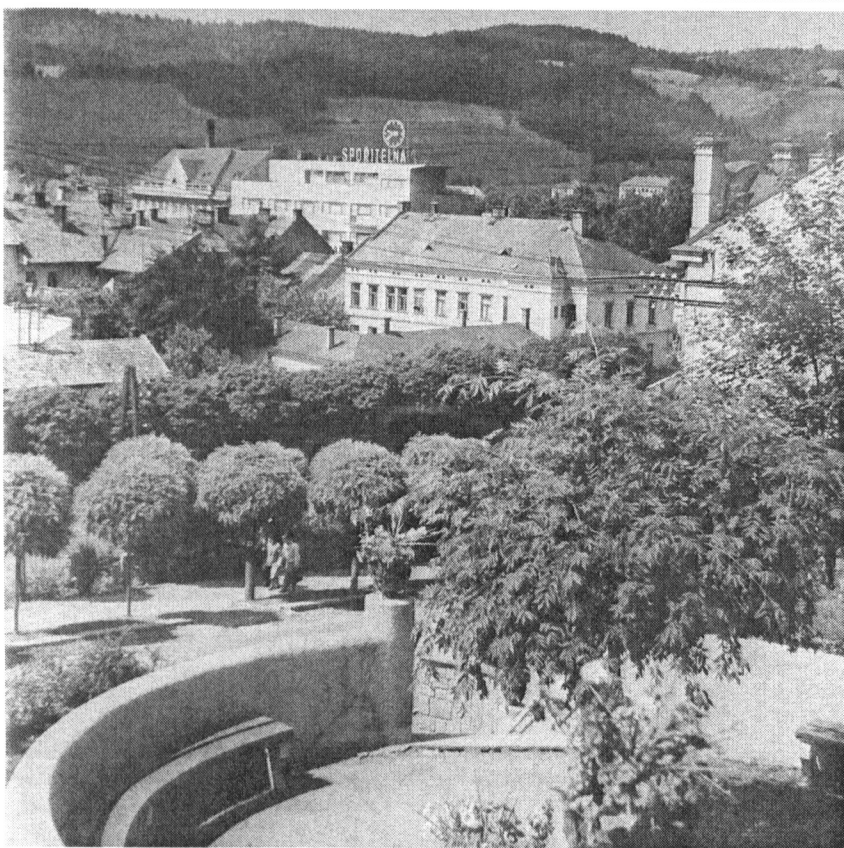
Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38
Řezy

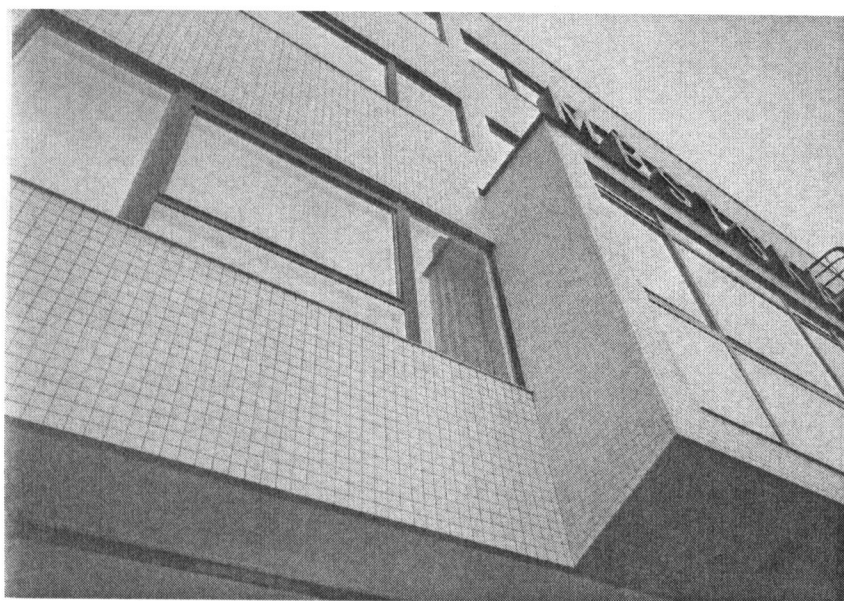
Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38
Dobové fotografie

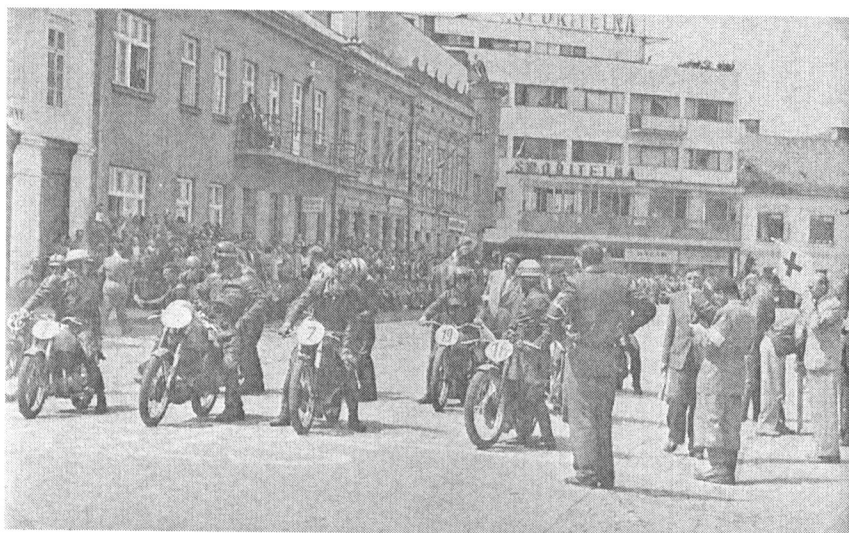
Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38
Dobová fotografie
Pohled ze dvora

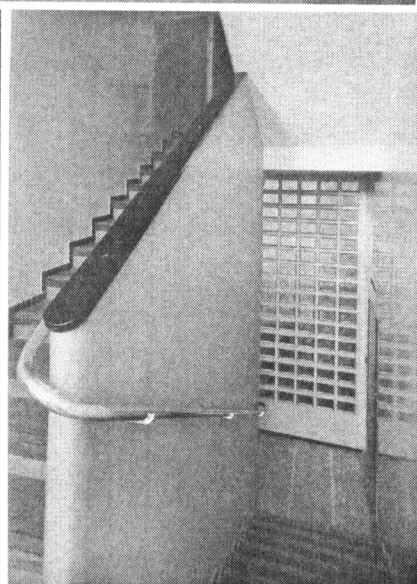
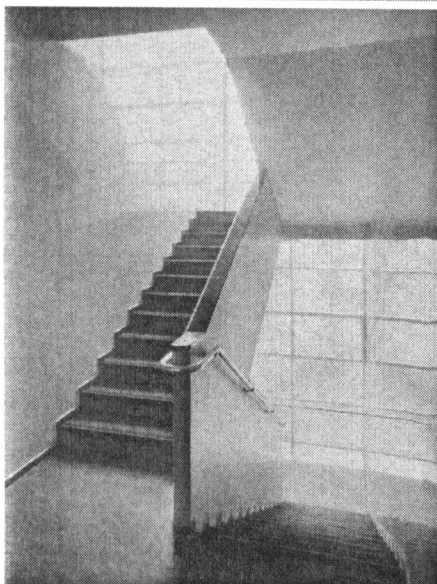
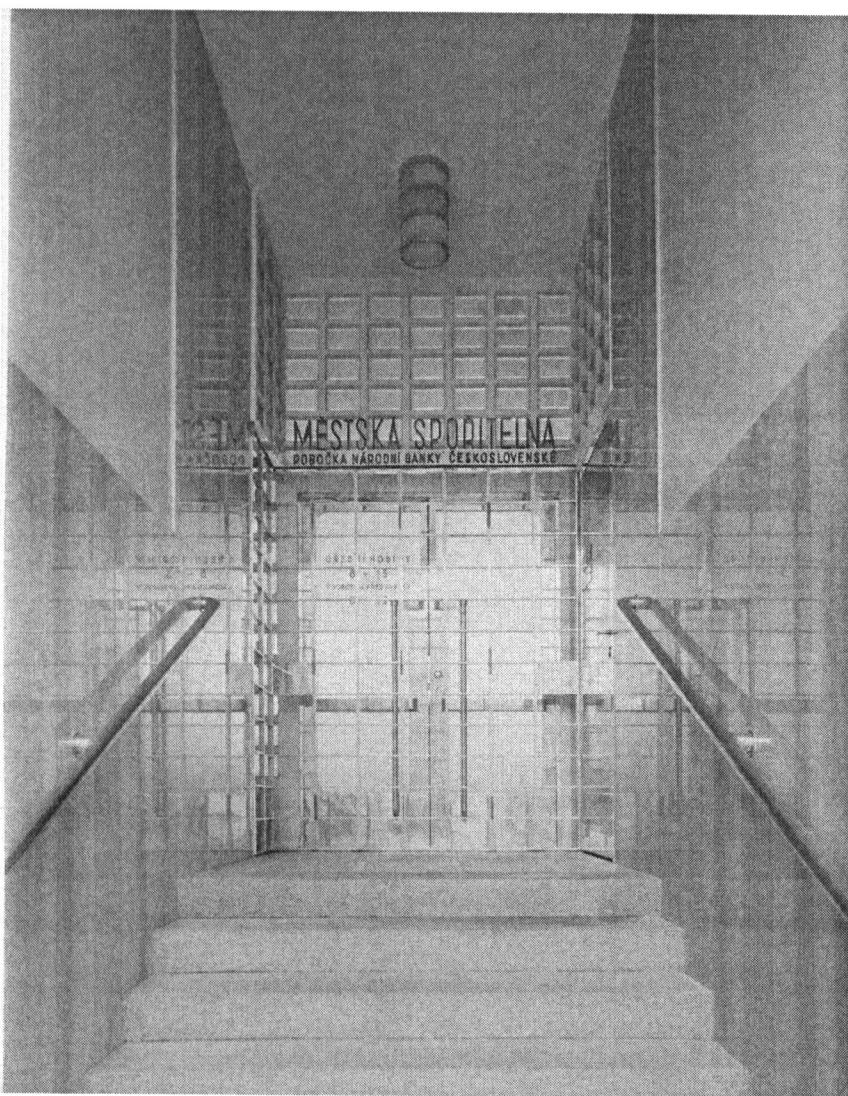
Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38
Dobové fotografie, Terasa, Pohled z protějšího návrší

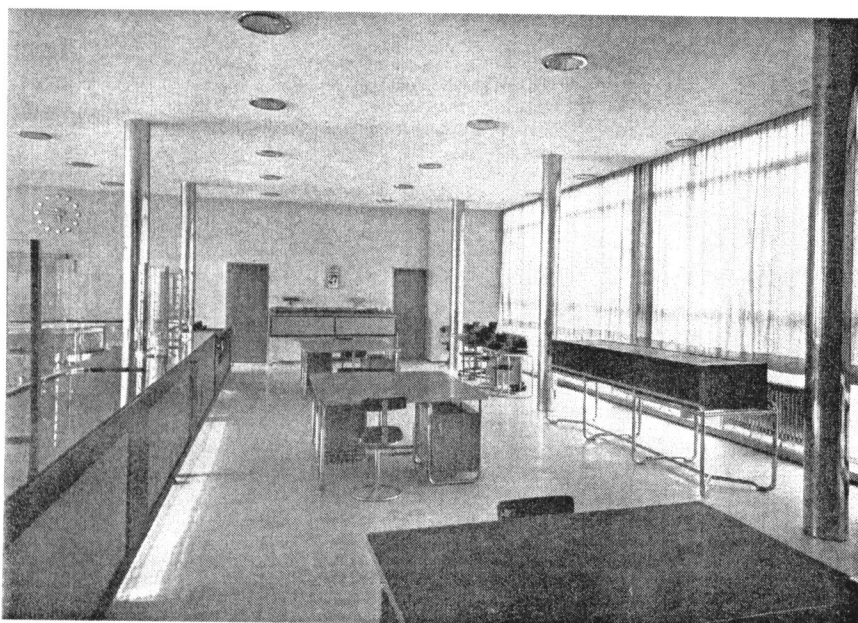
Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38
Dobové fotografie
Balkon, Detail fasády

Dobové fotografie

Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38
Dobové fotografie, Schodiště

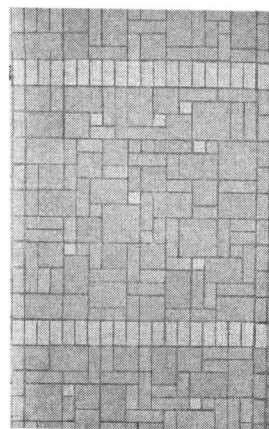
účtárna

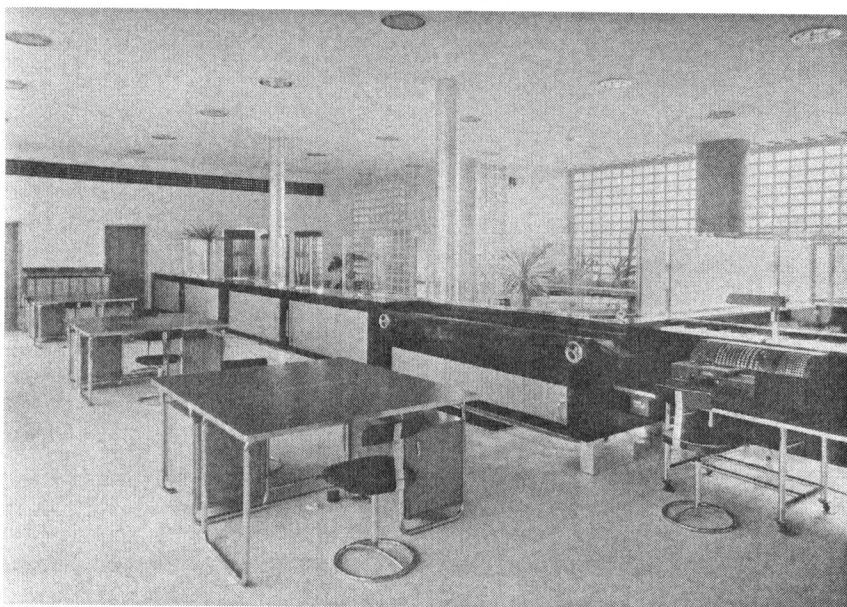
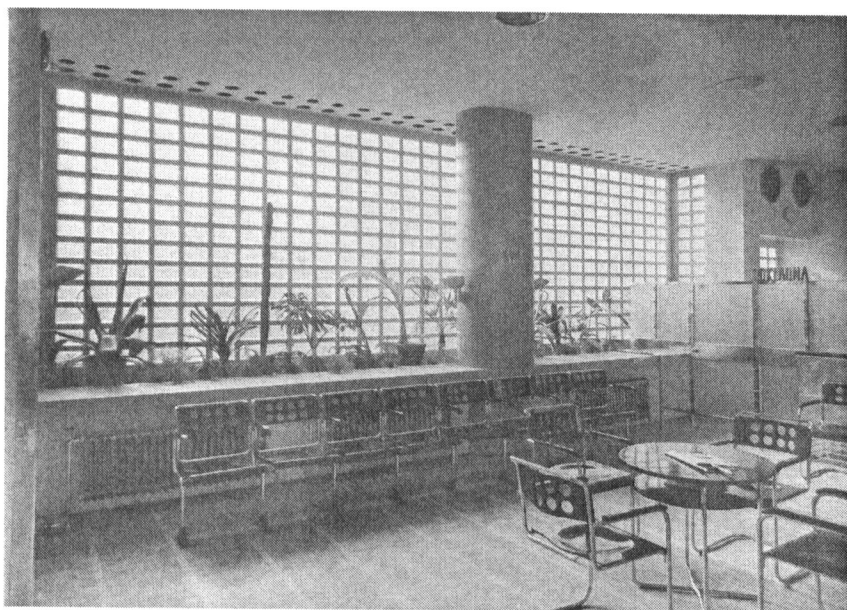

hala pro obecnstvo

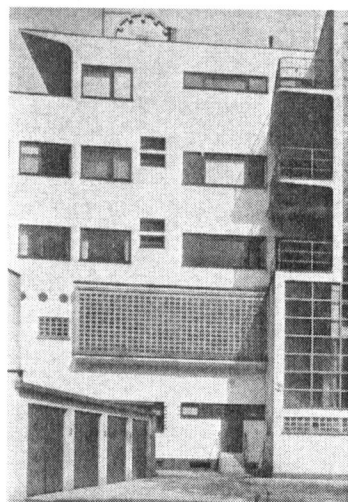
Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer :
Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38
Dobová fotografie
Interiér spořitelny, Mezanin

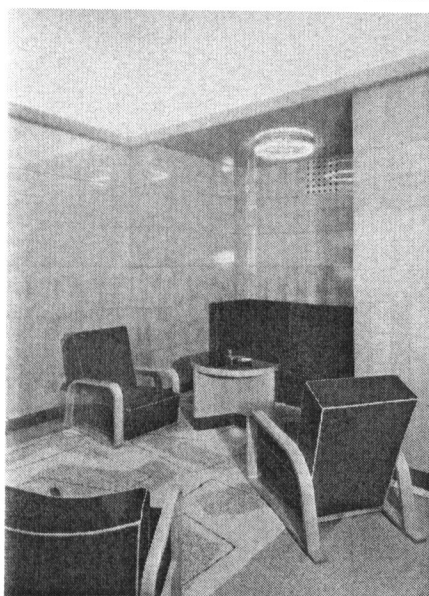
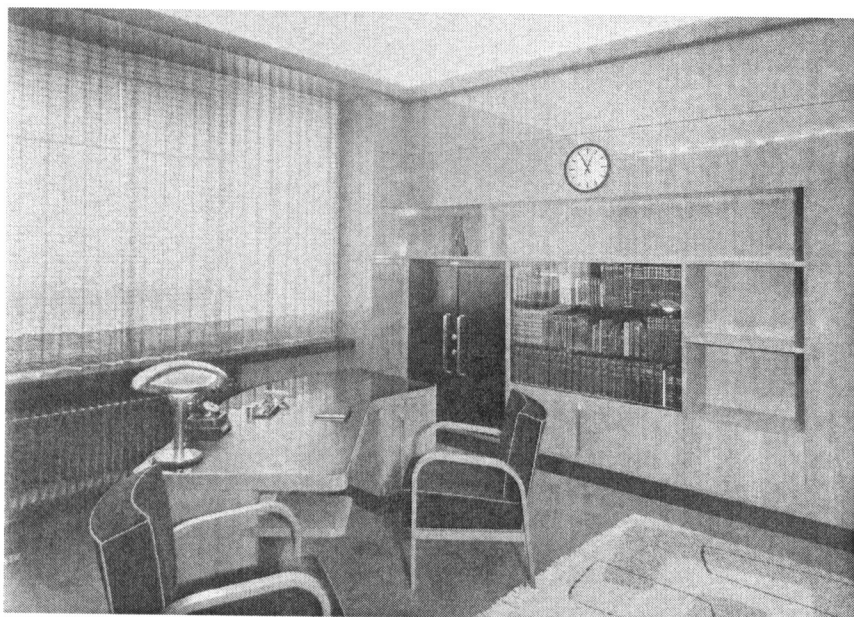
Fotografie, 2007
Detail dlažby

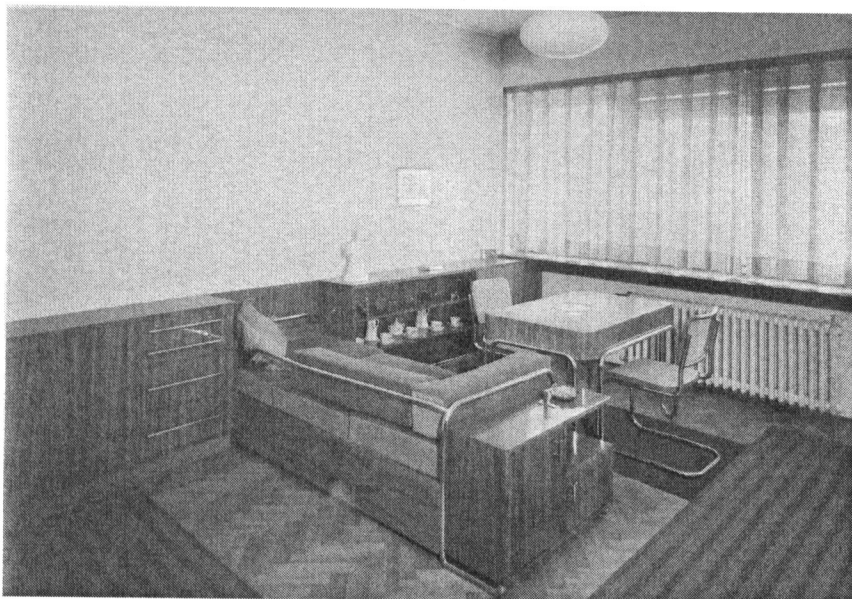

Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer :
Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38
Dobová fotografie
Interiéry spořitelny, Mezanin
Zadní fasáda

Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38
Dobové fotografie
Interiéry spořitelny, Mezanin
Zaměstnanecké prostory

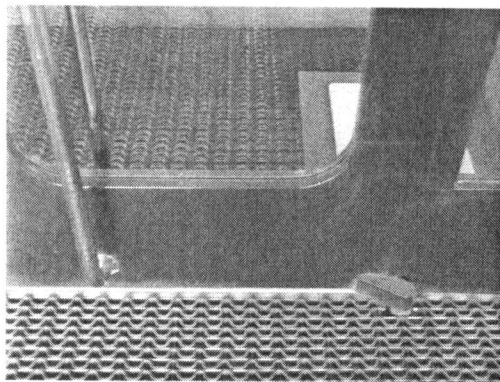

Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38

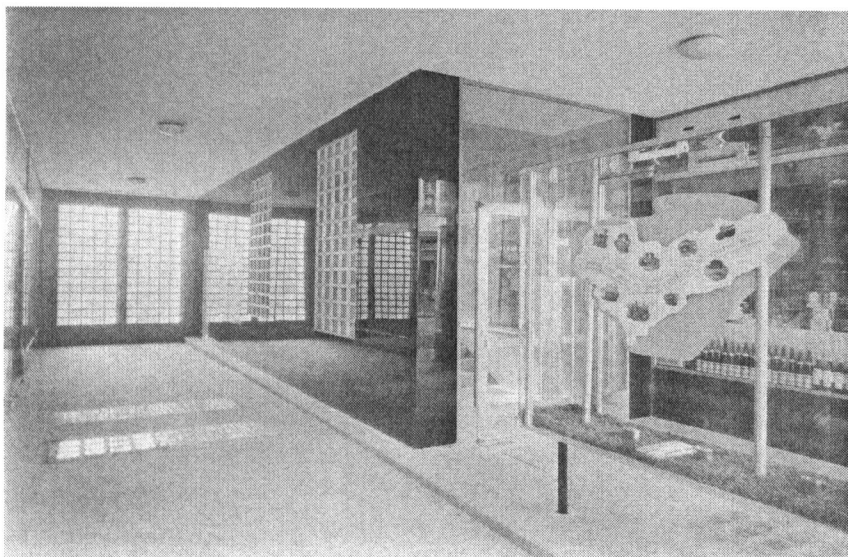
Dobové fotografie
Interiéry spořitelny, Mezanin
Zaměstnanecké prostory

Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
 1936-38
 Komerční pasáž, Fotografie, 2007

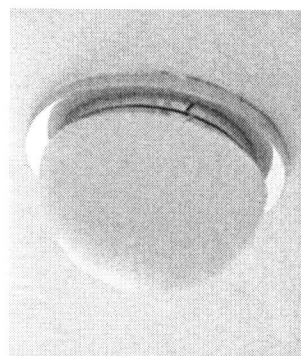

Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38
Současný stav, Fotografie, 2007
Vstupní dveře, Pohled ze schodiště, Detaily

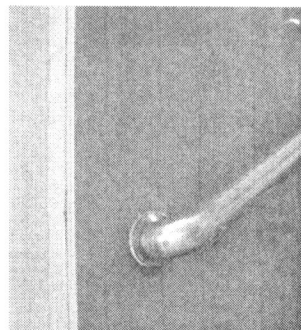
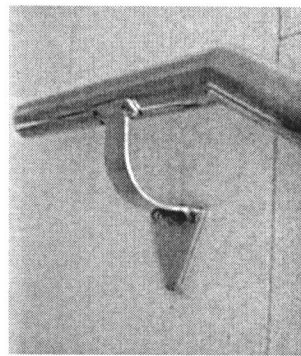

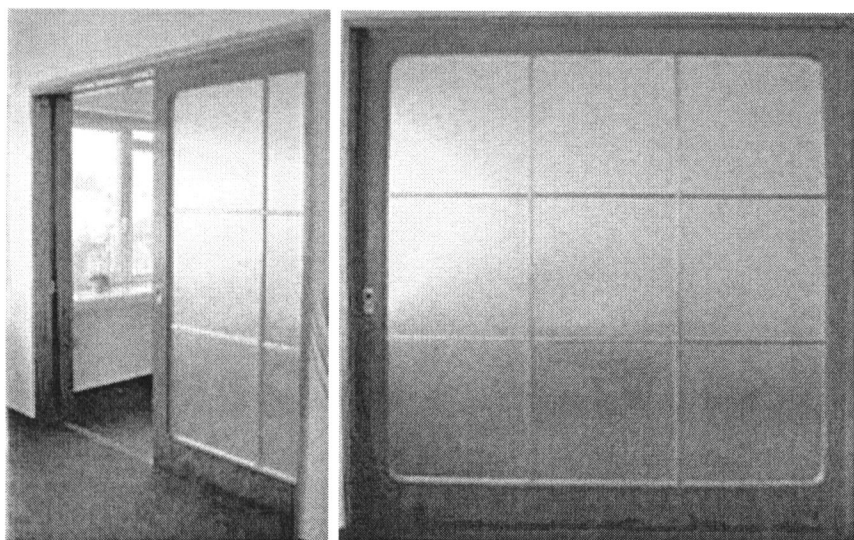
Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38
Dobová fotografie
Pasáž

Současný stav, Fotografie, 2007
Detail osvětlení v pasáži

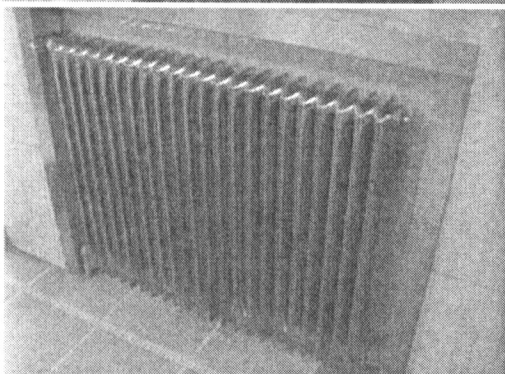
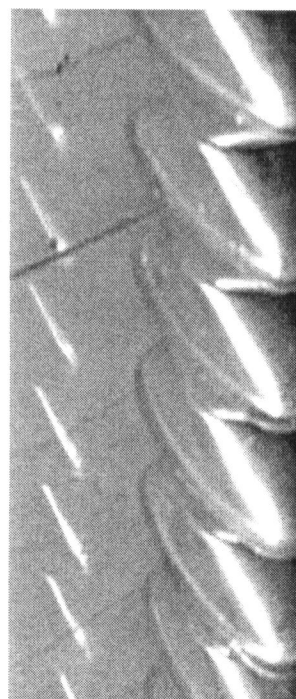

Současný stav, Fotografie, 2007
Detaily schodišťových madel

Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38
Současný stav, Fotografie, 2007
Dveře v interiéru
Topná tělesa, Detail

Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38

Současný stav, Fotografie, 2007

Pohled ze schodiště na vstupní dveře spořitelny

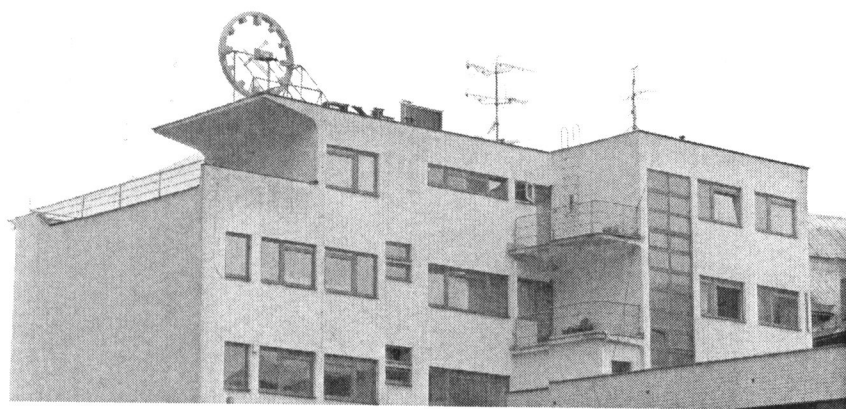

Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38
Současný stav, Fotografie, 2007
Pohledy ze severu, Pohled z náměstí

Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38
Současný stav, Fotografie, 2007
Pohled od řeky

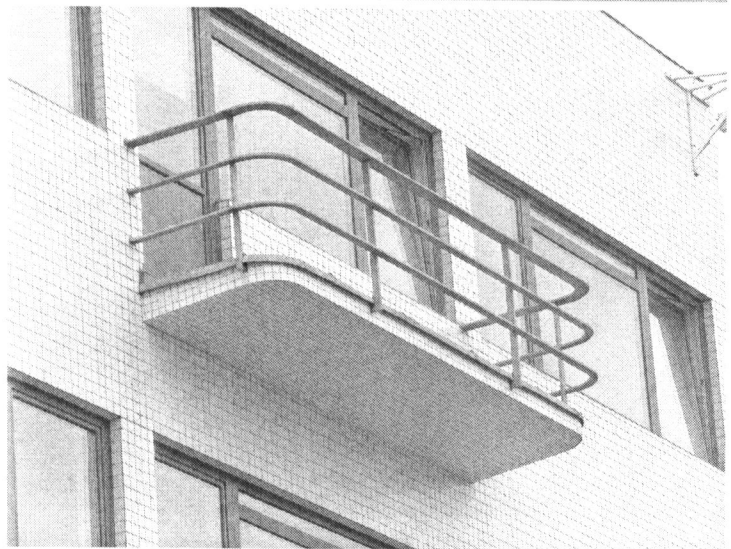
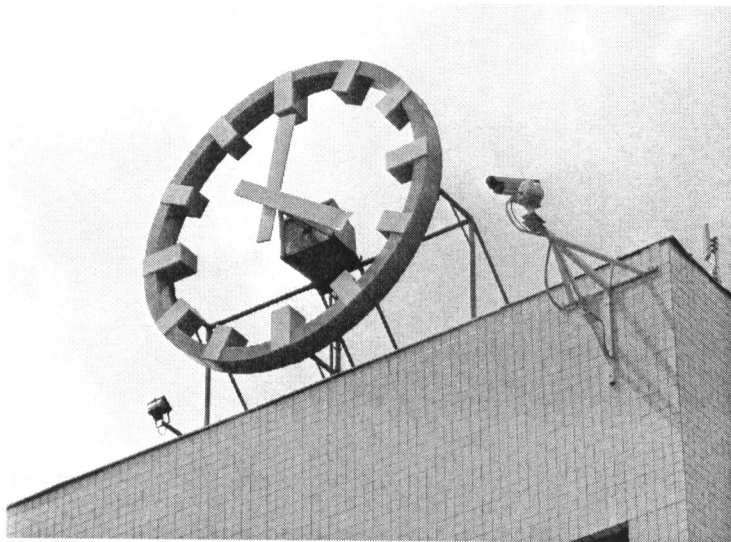

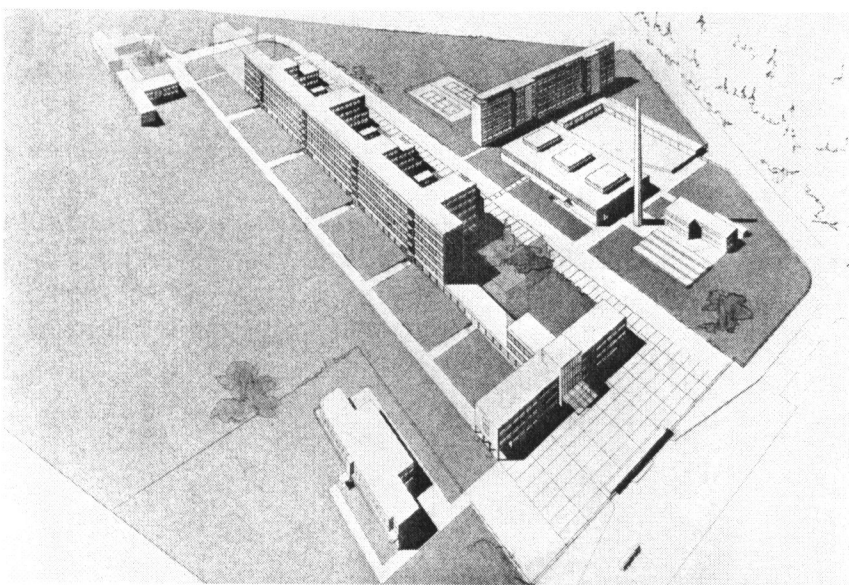
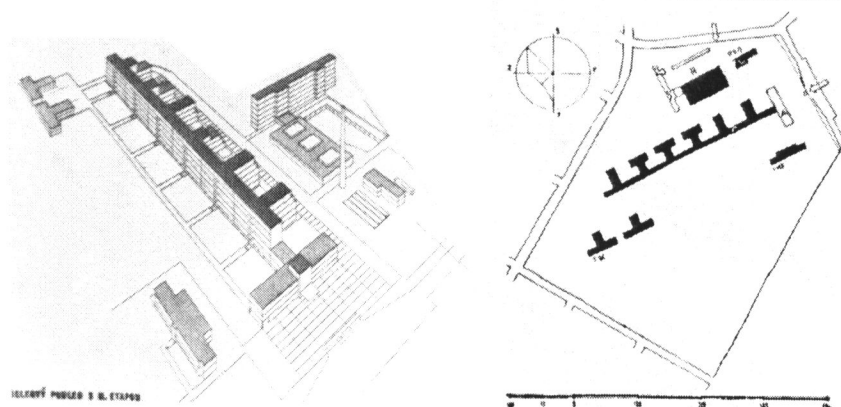
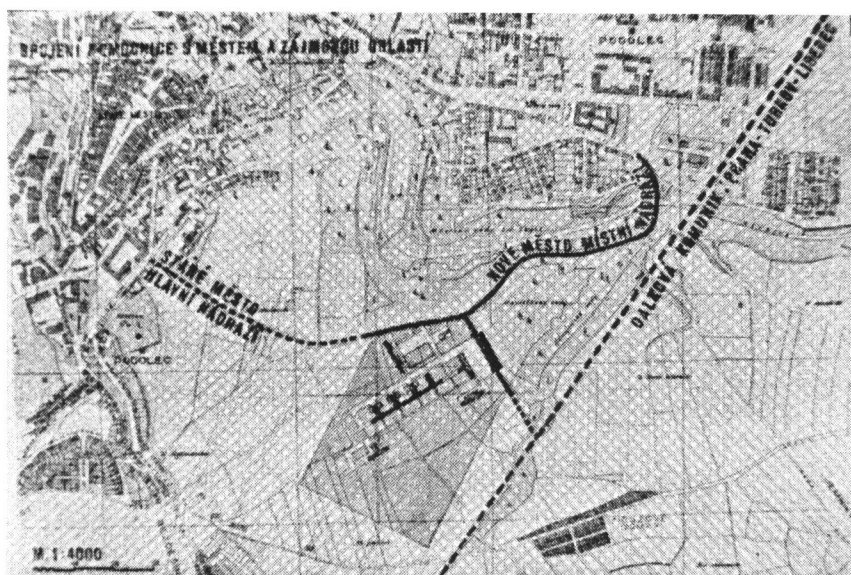
Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38

Současný stav, Fotografie, 2007

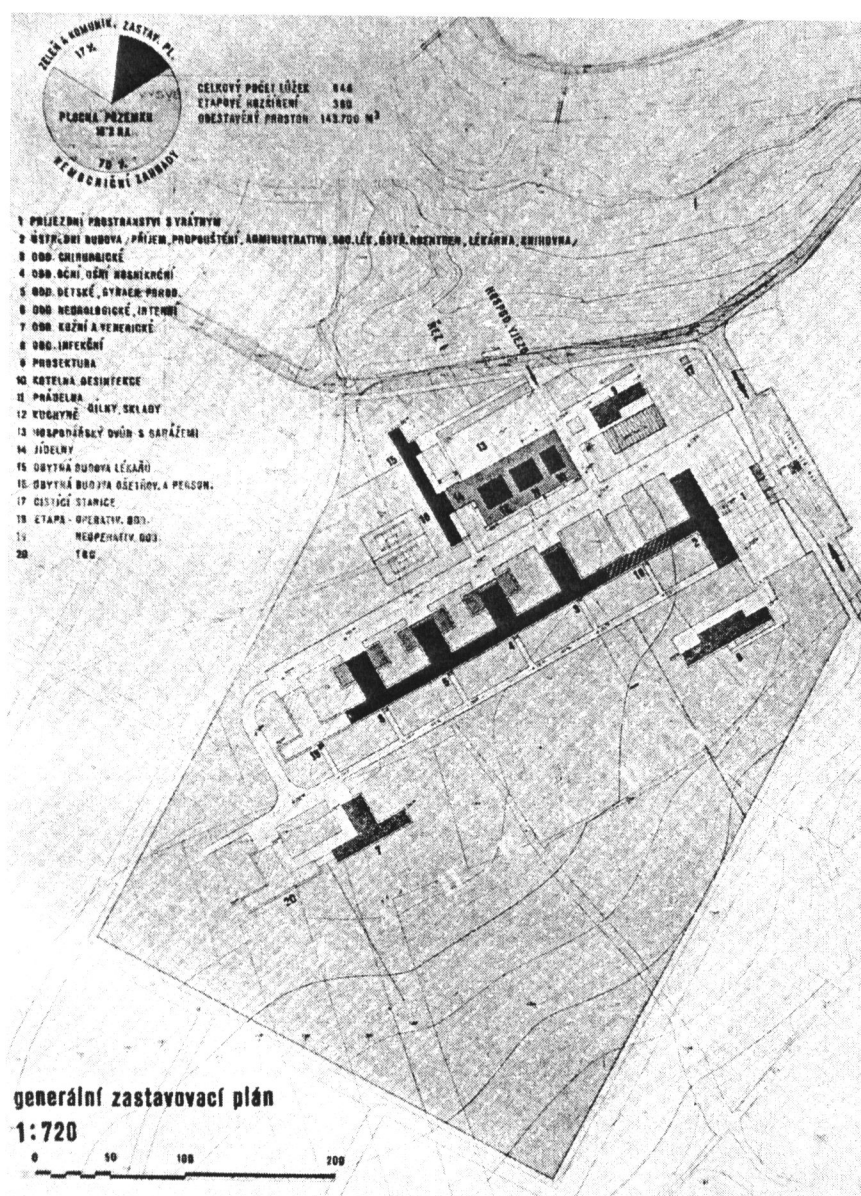
Pohled ze severozápadu, Detail balkonů

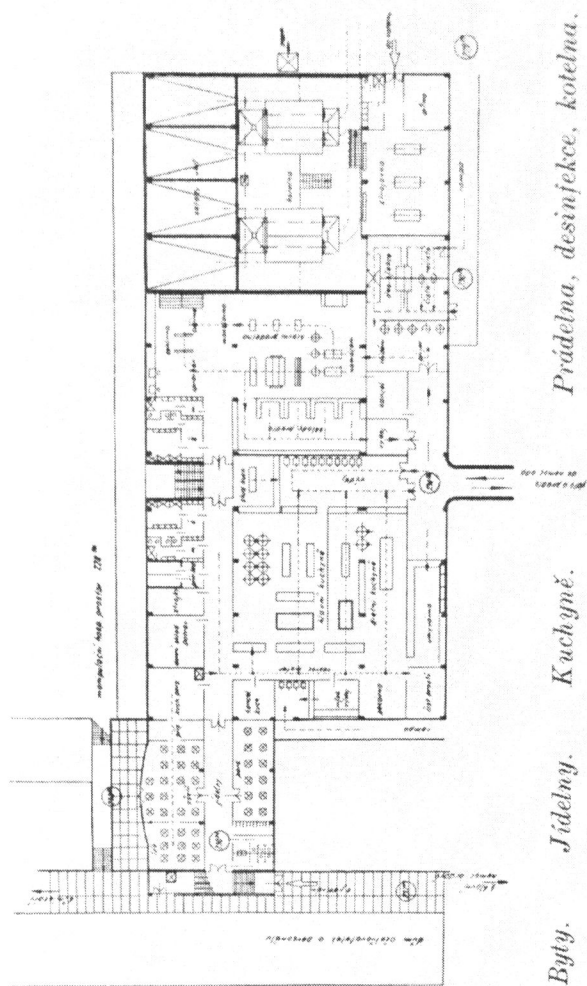
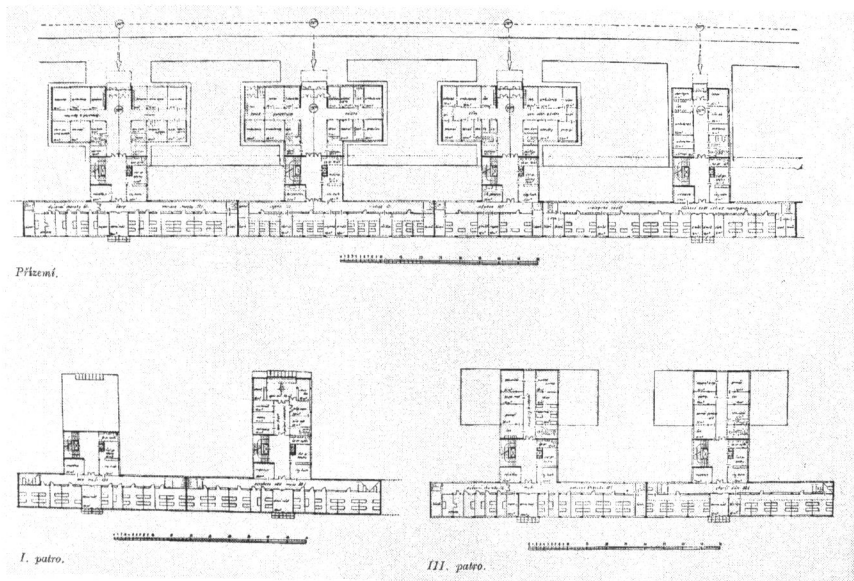
Ludvík Hilgert, Antonín Tenzer : Městská spořitelna ve Vsetíně
1936-38
Současný stav, Fotografie, 2007
Detaily fasády

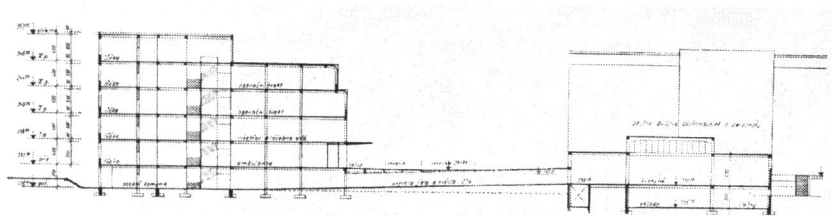
Antonín Tenzer, Kamil Ossendorf :
 Soutěžní návrh na nemocnici v Mladé Boleslavi
 II. cena, 1937
 Situace, Perspektiva

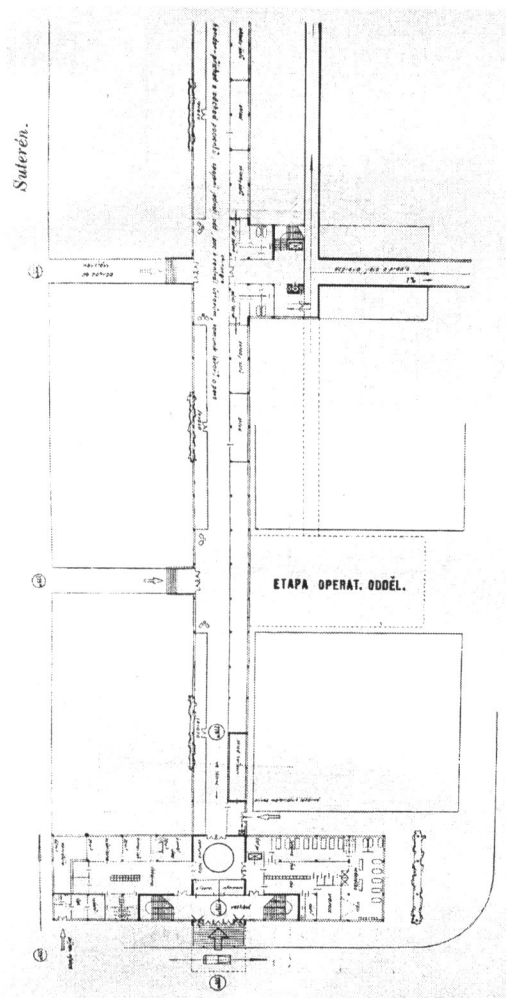
Antonín Tenzer, Kamil Ossendorf :
 Soutěžní návrh na nemocnici v Mladé Boleslavi
 II. cena, 1937
 Generální zastavovací plán

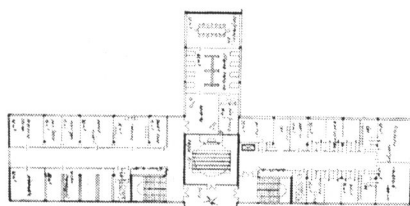
Antonín Tenzer, Kamil Ossendorf :
 Soutěžní návrh na nemocnici v Mladé Boleslavi
 II. cena, 1937
 Půdorysy

řez spojením nemocniční budovy s prádelnou

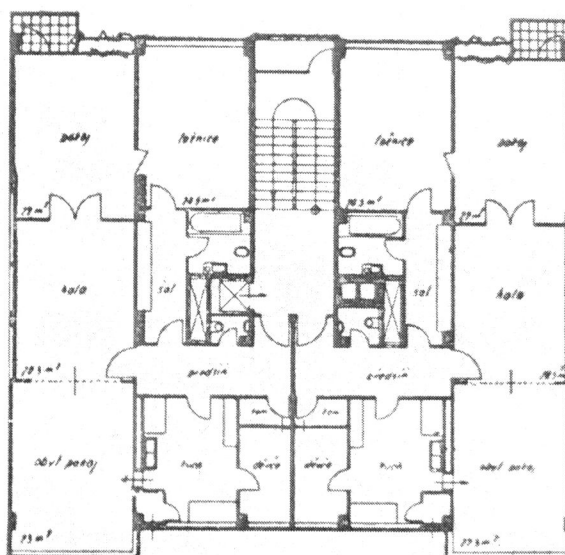

příjmací budova

I. patro příjmací budovy

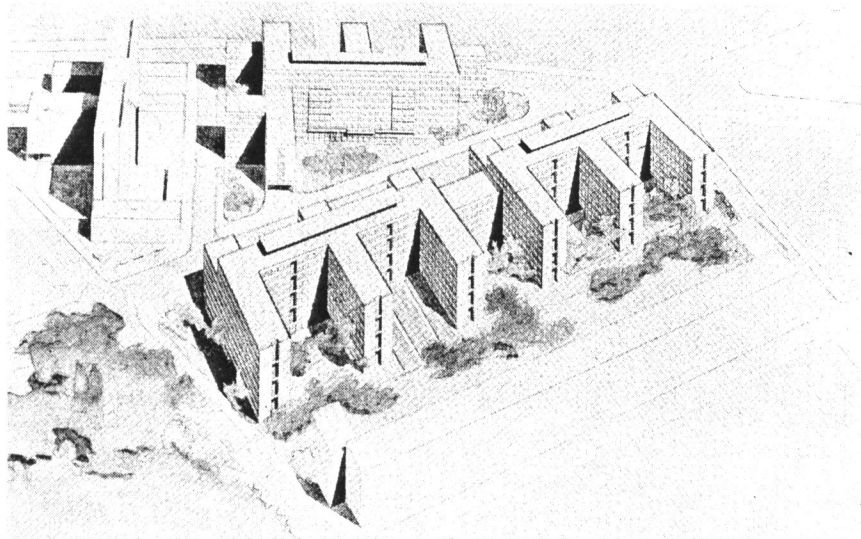
Antonín Tenzer, Kamil Ossendorf :
 Soutěžní návrh na nemocnici v Mladé Boleslavi
 II. cena, 1937
 Řez, Půdorysy

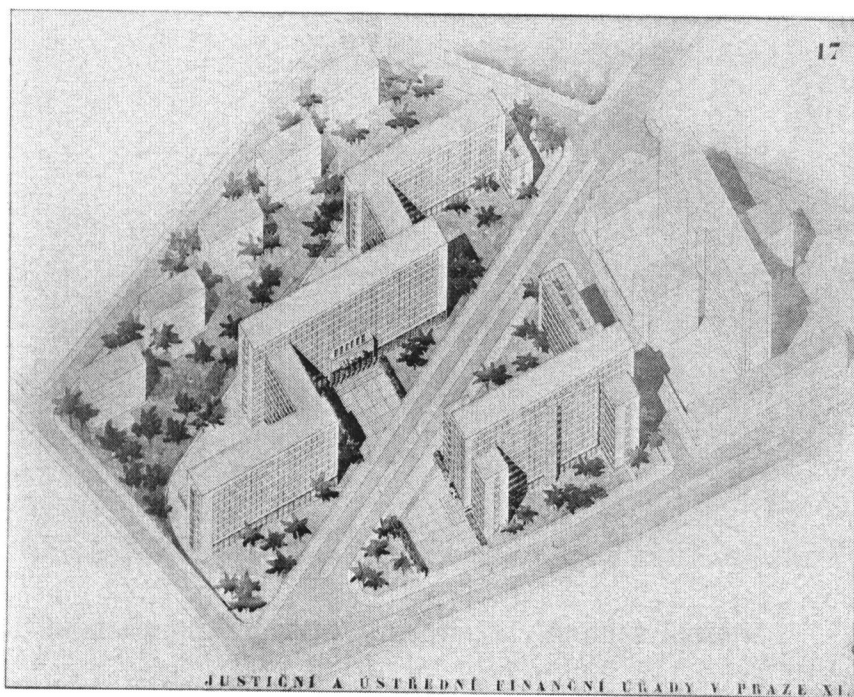
Antonín Tenzer, Kamil Ossendorf :
 Soutěž na nájemné domy pensijního ústavu ČKD
 Praha - Nové Město, Karlovo náměstí, 1939
 Půdorys

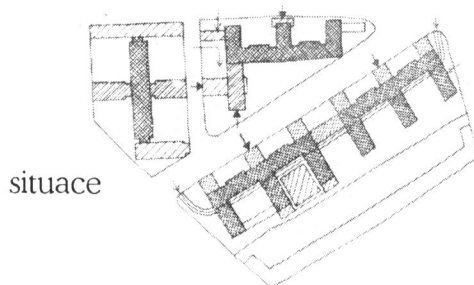
Antonín Tenzer, Kamil Ossendorf :
 Soutěž na nájemné domy pensijního ústavu ČKD
 Praha - Nové Město, Karlovo náměstí, 1939
 Zákres do fotografie

perspektiva

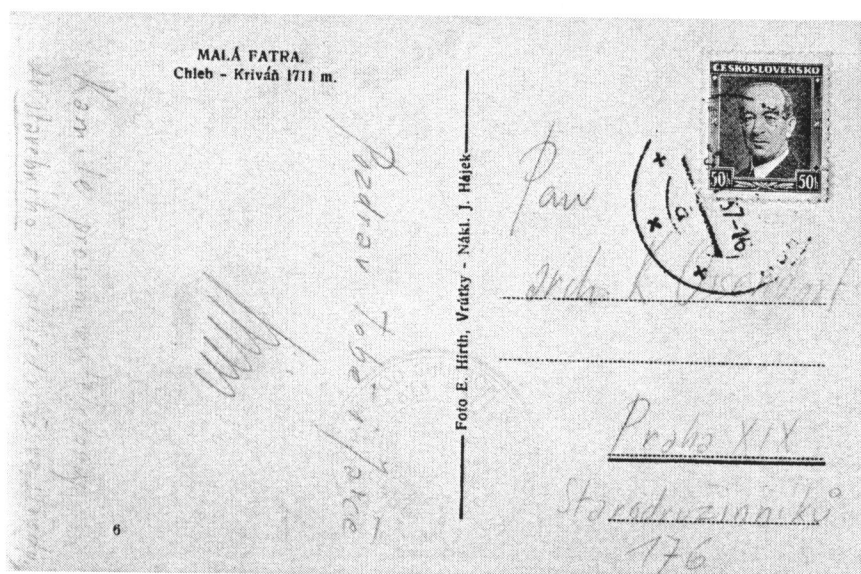

axonometrie

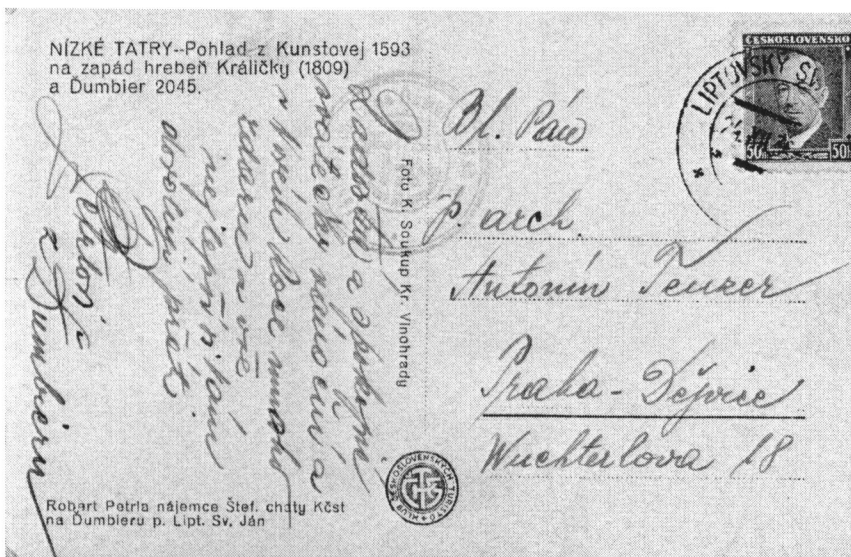

situace

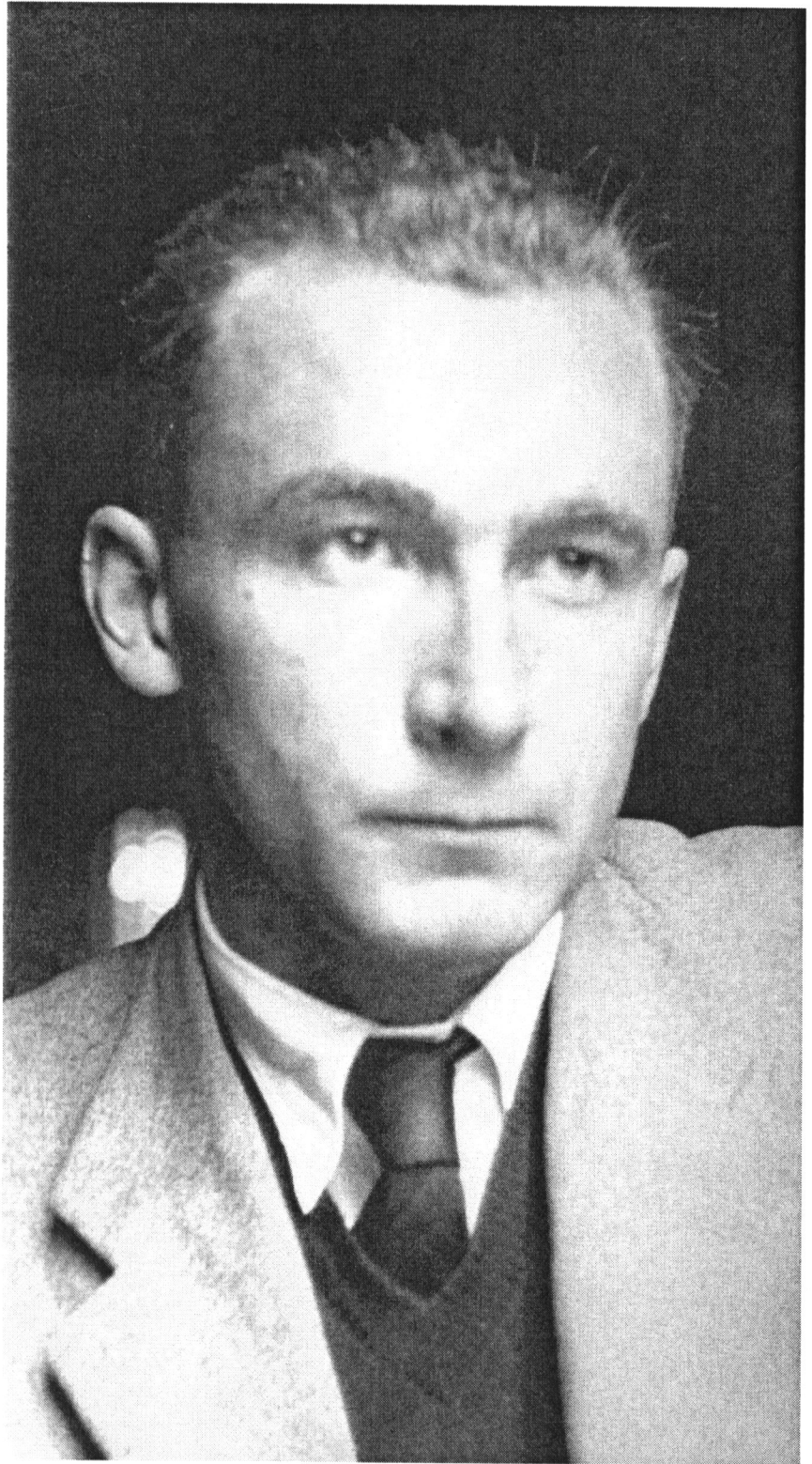
A. Tenzer, R. Podzemný, K. Ossendorf:
 Soutěž na zastavění pozemku bývalé obecní plynárny budovami
 pro justiční a finanční správy
 Praha - Žižkov, 1939
 Zakoupeno

Pohlednice pro Kamila Ossendorfa od Antonína Tenzera

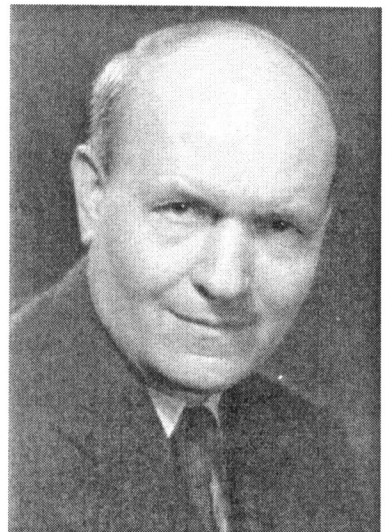
Pohlednice pro Antonína Tenzera

Antonín Tenzer

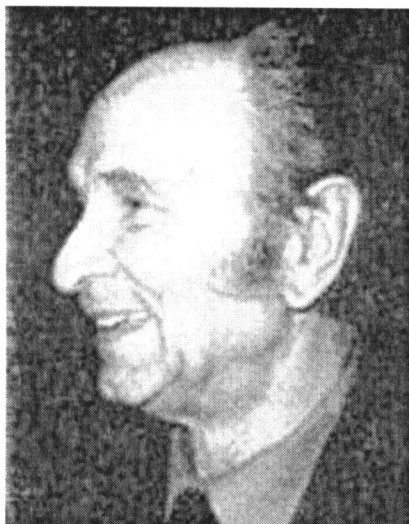
František Lýdie Gahura

Pavel Janák

Jan Gillar

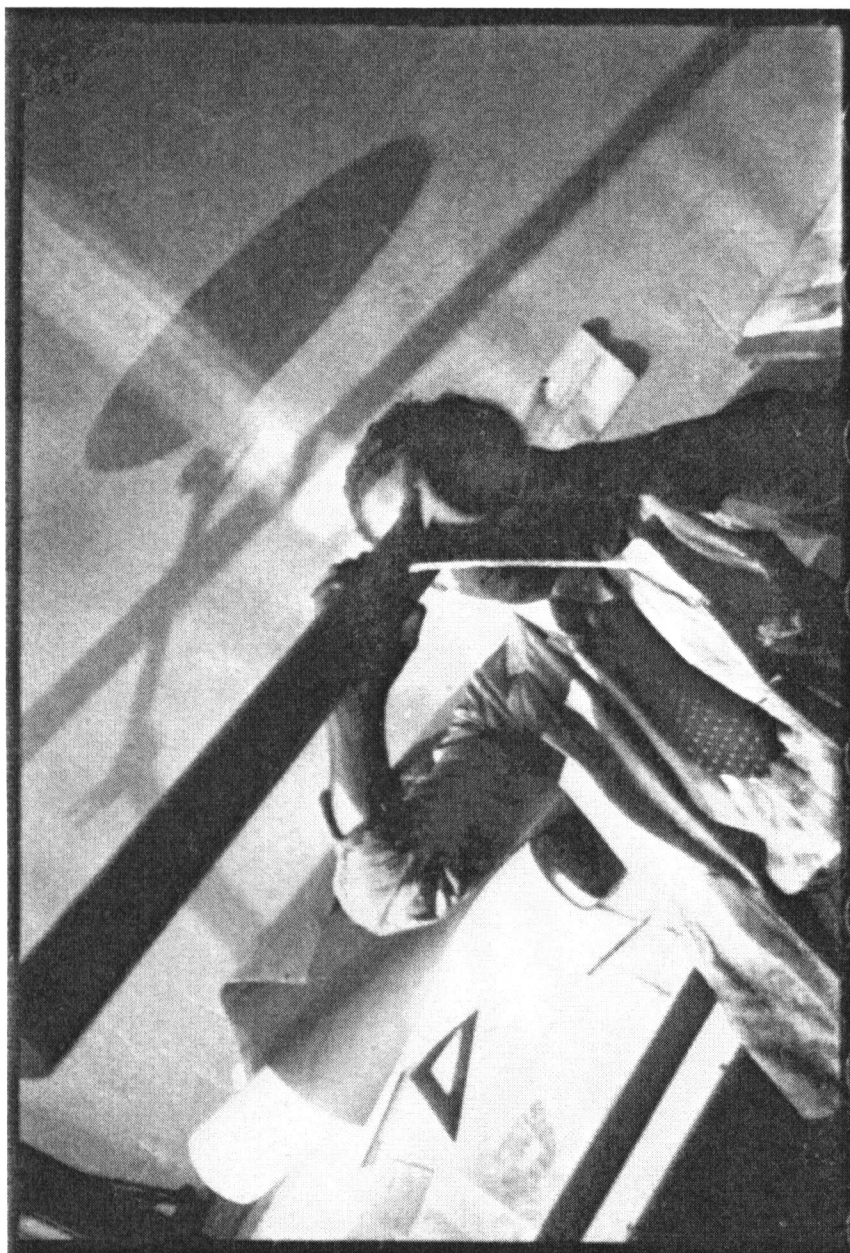
Richard F. Podzemný

Kamil Ossendorf

Antonín Tenzer v Krejcarově ateliéru

Antonín Tenzer (?) v Krejcarově ateliéru

Jaromír Krejcar

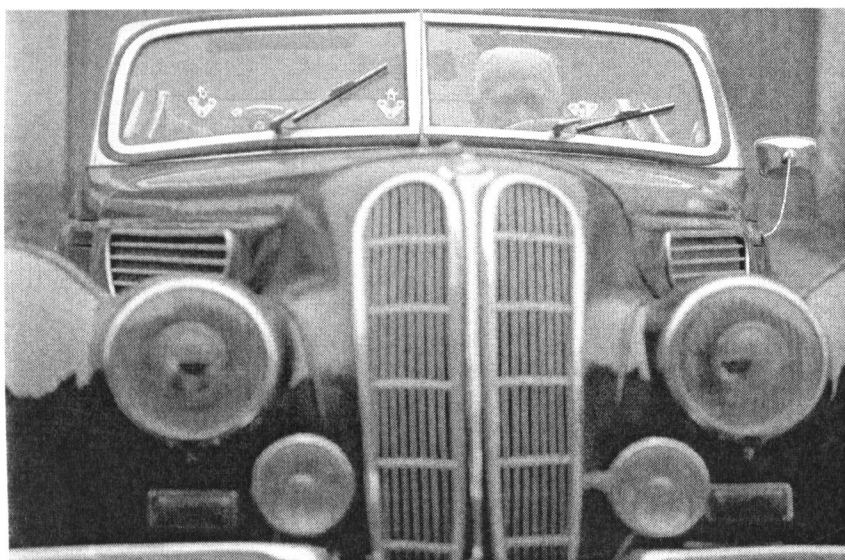
Milena Jesenská

Jaromír Krejcar, Riva Krejcarová, Antonín Tenzer

Antonín Tenzer
Reprodukováno s laskavým svolením autora
Foto: Petr Jedinák, 1999

Antonín Tenzer ve svém kabrioletu BMW 327 z roku 1938
Reprodukováno s laskavým svolením autora
Foto: Petr Jedinák, 1999